„Apuleius are o abundență de povestitor înnăscut; la fiecare pas oferă exemple de realism din cel mai sănătos și mai captivant; limbajul lui descriptiv e de o neînchipuită virtuozitate; artificial și căutat, el e totuși, cel mai adesea, deosebit de expresiv. Comparat cu cel al lui Petronius, vădește efortul făcut de un întreg secol pentru formarea prozei artistice, deliciu al oamenilor de gust."

Jean BAYET, *Literatura latină*

Lei 5880 + 120 TL = 6000

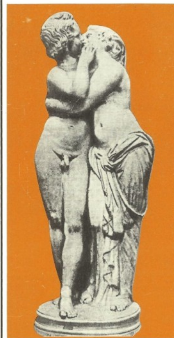
clu

Editura Univers

APULEIUS

Metamorfoze sau Măgarul de aur

Editura Univers

clu

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției: VASILE SOCOLIUC
Redactor: SANDA STIEHLER CHIOSE

Apuleius

METAMORFOZE
sau
MĂGARUL DE AUR

Traducere din limba latină și note de I. TEODORESCU
Ediție nouă, revăzută și întregită de ION ACSAN
Introducere de EUGEN CIZEK

București, 1996

Editura Univers

ISBN 973-34-0358-X

INTRODUCERE

Dacă în cazul marelui precursor al lui Apuleius în domeniul romanului antic – ne referim, desigur, la Petroniu – sîntem constrînşi numai la conjecturi privind data, titlul operei şi chiar personalitatea autorului, dispunem totuşi de anumite informaţii relative la viaţa lui Apuleius. Numele complet însă nu îl cunoaştem – ştiut fiind că cetăţenii romani aveau trei „nume": un *praenomen* (prenume), un nume gentilic şi un *cognomen* (supranume). Romancierul însuşi îşi spune *Apuleius*. Dar prenumele de Lucius provine de la numele personajului din *Metamorfoze*. Şi în orice caz nu-i cunoaştem supranumele. Ştim însă că s-a născut la Madaura, care corespunde astăzi unei anumite localităţi din Republica Algeria, că aparţinea populaţiei romanizate din nordul Africii, tatăl său fiind înalt magistrat local. Apuleius a primit o solidă educaţie, manifestîndu-se rapid ca un adevărat exponent al bilingvismului şi biculturalismului greco-latin, care caracteriza Imperiul Roman. Era un bărbat frumos, cu părul lung şi mătăsos. Toate aceste date le culegem din faimoasa lui *Apologia*. Ştim de asemenea că Apuleius era mînat de o curiozitate exuberantă şi că s-a manifestat curînd ca un adevărat aventurier intelectual al antichităţii, ca un Cagliostro al timpului său, ca un extravertit incorigibil. A străbătut întregul bazin mediteranean. A practicat cele mai ciudate meserii. S-a ocupat de medicină, matematică, fizică, astronomie, ştiinţele naturale, filosofie, arta oratorică, istoriografie şi chiar politologie. Şi, fireşte, de magie. La vîrsta de treizeci de ani s-a căsătorit cu o văduvă bogată, Pudentilla, mama fostului său coleg de studii. Era cu cel puţin zece ani mai mare decît el. În cele din urmă, rudele Pudentillei i-au intentat un proces de magie, acuzîndu-l că a decis-o pe bogata Pudentilla să-l ia în căsătorie folosind practici vrăjitoreşti. Procesul s-a desfăşurat prin 158 d.C.

la Sabratha, în Libia actuală. Apuleius s-a apărat cu strălucire și acuzațiile au fost respinse. Nu ne este clară nici astăzi procedura adoptată de tribunal în vederea respingerii incriminărilor aduse lui Apuleius. În pledoaria sa, el a arătat că nu este necesară nici un fel de magie pentru a determina pe o femeie să se mărite cu un bărbat mai tînăr decît ea. Ulterior Apuleius și-a revizuit, amplificat și publicat pledoaria, sub titlul de *Apologia* sau *De magia.* Mai tîrziu s-a stabilit în Cartagina, unde a fost încărcat de onoruri și a dus o existență opulentă. A murit cîndva între 164 și 190 d.C. Devenise un fervent al cultelor misterice, în pofida dezinvolturii agresive, cinismului, chiar arivismului, pe care le practicase întotdeauna.

Apuleius a fost un adevărat poligraf, autor al unei opere nu numai foarte ample, ci și deosebit de variate, alcătuite atît în limba latină, cît și în greacă. S-a păstrat numai o mică parte din această vastă activitate scriitoricească, din care s-a distins strălucitorul lui roman, conservat pînă astăzi. Căci Apuleius a alcătuit două romane. Din *Hermagoras*, roman filosofic, nu ni s-au păstrat decît cinci fragmente și o referință, enunțată de un gramatic latin. În schimb dispunem probabil de textul integral al unui alt roman, care se numea *Metamorfoze*, în latinește *Metamorphoseon libri undecim*, „Unsprezece cărți de metamorfoze". Cel puțin cu un asemenea titlu îl desemnează mari autori creștini, cum au fost Lactanțiu și Fericitul Augustin. Doar un filolog tardiv, precum Fulgentius, preferă titlul de *Asinus aureus*, „Măgarul de aur", care ar putea constitui cel mult subtitlul romanului. Fulgentius se referea probabil la năzdrăvănia, culoarea și „inocența" asinului în care fusese transformat Lucius. Acest subtitlu conotează, între altele, și degradarea protagonistului, obligat să-și asume înfățișarea zeului malefic egiptean numit Seth-Typhon. Miturile egiptene afirmau că Seth se încarna adesea într-un măgar roșcat. În orice caz, *aureus*, „de aur" ori „auritul" reprezenta un epitet ambiguu, pentru că traducea atît tendințele forțelor regresive spre condiția animală, cît și aspirația fervență a celor „aleși" către iluminare și cunoaștere deplină.

Subiectul romanului apare, la prima vedere, ca relativ simplu. Un tînăr negustor din Corint, numit Lucius, călătorește în Thessalia, care era tradiționalul tărîm al vrăjitoriei. În Hypata urmărește, ros de curiozitate, practicile magice ale gazdei sale, Pamphila, care se unsese cu o alifie și se transformase în pasăre.

I se dă şi lui o alifie magică, dar ia înfăţişarea unui asin, deşi îşi păstrează mintea şi sensibilitatea de om. Ajunge pînă la urmă într-o grotă, unde sclava tîlharilor aflaţi acolo o consolează pe frumoasa Charite, povestindu-i captivantul basm de iubire dintre Amor şi Psyche. După numeroase şi crude tribulaţii, măgarul Lucius, chiar la Corint, este obligat să posede sexual în public o criminală. Îngrozit, el fuge, dar zeiţa Isis îi apare în vis şi îi promite izbăvirea. Astfel, pe 5 martie, ziua sărbătorii isiace de primăvară, asinul mănîncă o cunună de trandafiri, oferită de un sacerdot isiac, şi redevine om. Recunoscător, el se iniţiază în misterele zeităţilor egiptene Isis şi Osiris, pentru a merge la Roma, unde devine sacerdot isiac şi avocat pledant, în vederea apărării dreptăţii. La Roma, însă, nu mai ajunge tînărul comerciant grec Lucius, prezentat iniţial ca neiscusit în utilizarea limbii latine (*Met.*, 1,1), ci... Apuleius însuşi. Într-adevăr, păstrîndu-se naraţiunea la persoana întîi, ni se spune că personajul ce ajunsese avocat strălucit în Capitală, nu era un corintian, ci un ins originar din Madaura, devenit adeptul zeiţei Isis. Or acest avocat isiac este însuşi Apuleius. Nouă ni se pare că această distorsionare a procedurii narative la persoana întîi nu reprezintă o inadvertenţă incidentală. Schimbarea naratorului este intenţională şi semnalizează cititorului complexitatea structurii romanului. Altfel un rafinat ca Apuleius n-ar fi trecut din neatenţie de la Lucius la el însuşi, scriitorul filosof şi multivalent.

Dar Apuleius nu a „inventat" intriga *Metamorfozelor*. Sau cel puţin nu a inventat-o în întregime. O mărturie bizantină denotă că un anume Lucius sau Loukios din Patrai scrisese în greceşte *Metamorfoze*, pe care anticii le citiseră şi le cunoşteau, dar care s-au pierdut în vîltoarea timpurilor, ce a distrus atîtea opere literare antice. Ni se pare că aceste *Metamorfoze* trebuie să fi cuprins un text mai redus ca dimensiuni decît romanul lui Apuleius. Dacă nu ni s-a conservat opera acestui Loukios, dispunem în schimb de un mic roman, compus, tot în limba elenă, de unul dintre adepţii acestuia şi intitulat *Loukios sau măgarul*. Nu cunoaştem numele exact al autorului, convenţional prezentat de exegeza modernă ca Pseudo-Lucian, întrucît, în mod eronat, romanul a fost atribuit celebrului scriitor grec Lucian din Samosata. Acest Pseudo-Lucian a prelucrat, anterior lui Apuleius, *Metamorfozele* lui Loukios din Patrai, din care a reţinut aproape jumătate din text, după estimările noastre.

Pseudo-Lucian a conferit însă micului său roman o alură comică și foarte laică. Isis nu intervine niciodată în *Loukios sau măgarul*. De fapt asinul își redobîndește natura umană după ce îngurgitase cu totul întîmplător cîțiva trandafiri. De aceea Apuleius nu numai că a amplificat intriga moștenită de la antecesorii săi, inserînd o serie de „nuvele“, la care ne vom referi mai jos, dar i-a conferit valențe mistice ori misteriofilosofice evidente.

Chiar în primul capitol al *Metamorfozelor*, Apuleius își desemnează el însuși modelele sau arhetipurile (*Met.*, 1,1). Nu numai că arată limpede că va nara cum făpturi omenești s-au metamorfozat în animale, spre a reveni ulterior la condiția umană, dar făgăduiește că va depăna „fabule“ în gen milezian și se referă – este adevărat, nu foarte clar – la o datorie contractată față de un papirus egiptean și la trestia cu vîrful ascuțit de pe malurile Nilului. Aluzia la „fabule“ mileziene nu pune probleme. Într-adevăr, în narația-cadru a *Metamorfozelor*, Apuleius a inserat optsprezece nuvele povestite de diverse personaje ale romanului. Acestea sînt *fabulae Milesiae*, „fabule mileziene“, de fapt mici „nuvele“ picarești, în care se desfășoară aventurile triunghiului conjugal. Localizarea geografică precisă, șiretenia personajelor, răsturnările de situație, umorul amar, poanta finală surprinzătoare caracterizau, de multă vreme, în lumea grecoromană, acest tip de nuvelistică de factură „picarescă“. Însă ce semnificație au aluziile la Egipt? Foarte probabil, Apuleius își evidențiază preocupările de umorist, dar mai ales fervoarea față de Isis, zeiță egipteană, și semnificația inițiatică a romanului său. Totodată el utilizează, în corpul romanului, anumite motive provenite din basmele și din mitologia Egiptului.

Căci *Metamorfozele* comportă cel puțin două nivele de semnificații. Este ceea ce noi definim ca *bivalența lor structurală*. Nivelul de suprafață al romanului este format din peripeții demne de o bună literatură *expresionistă*, unde interferează comicul savuros, tragicomedia și chiar adevărata tragedie. Umorul apuleian pendulează între rîsul captivant și comicul negru, absurd, chiar macabru. Tribulațiile picarești ale lui Lucius și ale altor personaje întîmpină numeroase realii sau realități ale secolului al II-lea d.C. Însă aceste aventuri asumă o clară semnificație inițiatică, misteriofilosofică.

Lucius parcurge un sinuos drum al răscumpărării, presărat cu probe, care îi vor permite să redobîndească natura umană,

dar și o înțelepciune desăvîrșită, sub protecția zeiței Isis, exaltată cu o ardoare manifestă în textul romanului. Sînt evocate rituri egiptene. Nu incidental, fără a schimba tehnica narației la persoana întîi, Apuleius se substituie lui Lucius, în finalul romanului. De asemenea nu incidental *Metamorfozele* conțin unsprezece cărți. În teologia egipteană, arăta Anca Filipescu, emersese o aritmetică mistică, potrivit căreia numărul unsprezece era simbolul lui Seth-Thyphon. În plus, inițierea în misterele isianismului se realiza în a unsprezecea zi, după încercări aspre, care durau zece zile. Pe de altă parte, gustul pentru simbol, alegorii, antinomii, ca aparent-esențial, exprimă platonismul fundamental al lui Apuleius, care, aproape în toate operele lui, se declarase un *philosophus platonicus*, un filosof platonician. Concomitent romancierul asumă și idei pitagoreice. Adepții lui Pitagora afirmaseră totdeauna că sufletul, pentru a se purifica, trebuie să treacă prin trupul anumitor animale. De altminteri, într-una dintre conferințele rostite la Cartagina, Apuleius declara că i se întîmplase și lui Platon să „pitagorizeze". De fapt cel ce pitagoriza era Apuleius însuși. De aceea nivelul profund al structurii romanului se constituie la interferența isianismului, platonismului mediu și pitagorismului. Sau, altfel spus, aventurile amuzante, ori tragice și crude, care apar în primul nivel al romanului, nu sînt decît niște simboluri ale semnificațiilor profunde, asumate de *Metamorfoze*.

Valențele alegorice ale romanului se dezvăluie în basmul-mit a lui Amor și al Psychei, situat, nu întîmplător, chiar în centrul discursului romanesc și narat, ca și nuvelele mileziene, de către unul dintre personaje. Acest basm operează ca un fel de „digest" al înțelesurilor *Metamorfozelor*, întrucît condensează și explicitează valorile misteriofilosofice, inițiatice și redemptorii ale întregului text. Chiar numele personajelor basmului sînt relevante. Psyche – adică Sufletul, în limba greacă – încearcă să regăsească Amor – adică Iubirea. Datorită unei anumite superficialități, rod al tinereții neștiutoare, atît Lucius, cît și Psyche sînt vampirizați într-un univers paralel, populat de forțe necunoscute lor, și într-o manifestă regresiune spirituală. Își depășesc totuși regresiunea grație unei purități funciare, consolidate în vălmășagul numeroaselor vicisitudini întîmpinate, cît și în urma unei intervenții supranaturale. Pe scurt, „odiseea" Psychei concentrează și decantează „odiseea" lui Lucius. Dar, spre deosebire de

Psyche, Lucius dispare în cartea a unsprezecea, supranumită cartea zeiței Isis, spre a-l impune pe Apuleius în locul său.

Pe de altă parte, dacă romancierii greci și Petroniu abandonaseră aproape programatic limbajul miturilor și al simbolurilor, în favoarea celui al semnelor, Apuleius, cu toate că purcede de la țesătura semnelor și a cotidianului, recuperează mitul și alegoria. Astfel el întreprinde o inovație absolută în istoria romanului, care anticipează experiențe literare foarte moderne. *Metamorfozele* constituie, ca și *Satyriconul*, un roman al condiției umane. Dar Apuleius adoptă o cale diferită de cea urmată de Petroniu și de „eroii" lui, în vederea investigării acestei condiții umane.

Arhitectura *Metamorfozelor* atestă o abilitate compozițională vrednică de admirație. Cu un talent notabil, Apuleius trece cu ușurință de la evocarea violenței și a brutalității omenești la scene de amuzantă frivolitate. Alternează, în cursul scenariilor apuleiene, comicul și tragicul, gingășia și trivialitatea, realul și fantasticul. Uneori fantasticul face erupție în plin real, revelînd în fond vocația expresionistă a *Metamorfozelor. Suspensul* se ivește adesea în textura romanului, implicînd schimbări rapide de situații. Totodată Apuleius este un psiholog foarte performant. În pofida multiplelor valențe, pe care le asumă, personajele sale traduc o remarcabilă veridicitate psihologică. În sfîrșit, dacă Petroniu refuzase industria retoricii, la modă în timpul Imperiului Roman, Apuleius utilizează uneori procedee practicate de retori, ca și de mișcarea literară a celei de a doua sofistici, foarte răspîndită în cultura greacă a secolului al II-lea d.C. Remarcabile sînt descripțiile apuleiene, care excelează prin plasticitate, prin minuția figurării dimensiunii exterioare a obiectelor și gesturilor umane, dar și prin picturalitatea imagisticii. Celebră se învederează descripția fastuoasă, elegantă, rafinată, bogată în culoare și în notații retorice, a palatului ridicat de Amor pentru Psyche (*Met.*, 5,1-2). Amprenta celei de a doua sofistici se manifestă în această descripție în chip revelator.

Totuși Apuleius uzitează și tehnici literare făurite de o altă mișcare literară a epocii. Este, de fapt, în cauză o mișcare care nu se dezvoltase în lumea greacă a Imperiului, ci în cea latinofonă; deși prezenta anumite filiații cu cea de a doua sofistică. Ne referim la o mișcare literară ilustrată de scriitorul și de teoreticianul Fronto, ca și de adepții acestuia. Ei năzuiau spre un anumit purism, pe care încercau parțial să-l descopere la autorii

arhaici latini. Noi am caracterizat această mişcare ca reprezentînd un fel de aticism arhaizant. Vestigiile impactului exercitat de această mişcare, programatic formalistă, pot fi cu uşurinţă descoperite în *Metamorfoze.* Îndeosebi în basmul lui Amor şi al Psychei, unde de altfel sînt normale, dat fiind caracterul voit arhaic al mitului. Dar putem decela arhaisme şi în restul textului romanului. Oricum scriitura *Metamorfozelor* excelează prin performanţe variate. Împletirea extravagantă a semnificaţiilor alegorice, misteriofilosofice, cu fastul unui spectacol eteroclit, oferit de roman, are corespondenţă într-o scriitură foarte diversificată, de o pregnanţă stupefiantă. Proliferează construcţiile lingvistice retorice, relaţiile sintactice şi valorile semantice surprinzătoare. Pluralismul stilistic răspunde multiplicităţii romanului. De altfel, cu sagacitate, recent, Pierre Grimal susţinea că textul *Metamorfozelor* a fost „remaniat" în mai multe rînduri de autorul lui.

Apuleius a fost, aşadar, un scriitor de o valoare deosebită. Desigur talentul său n-a putut rivaliza pe deplin cu cel al lui Petroniu, însă a ilustrat unul dintre marile momente ale romanului universal. Cîţi dintre romancierii de mai tîrziu, inclusiv din secolul nostru, ar îndrăzni să-şi compare forţa literară cu talentul lui Apuleius?*

*

Dintre toate operele lui Apuleius, *Metamorfozele* au dobîndit cel mai notabil succes de public, încă din antichitate. Interesul manifestat în Imperiul Roman tîrziu pentru experienţele misteriofilosofice, pentru curiozităţi şi naraţii seducătoare le-au

---

* Pentru detalii, vezi Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine,* Bucureşti, 1994, pp. 652-671; *id., Evoluţia romanului antic,* Bucureşti, 1970, pp. 148-190; vezi de asemenea René Martin, Jacques Gaillard, *Les genres littéraires à Rome,* 2 vol., Paris, 1981, I, pp. 80-85; 93-99; II, p. 188; dar şi P.G. Walsh, *The Roman Novel. The Satyricon of Petronius and the Metamorphoses of Apuleius,* Cambridge, 1970; Joël Thomas, *Le dépassement du quotidien dans l'Enéide, les Métamorphoses d'Apulée et le Satiricon, Essai sur trois univers imaginaires,* Paris, 1986; Pierre Grimal, *La Littérature latine,* Paris, 1994, pp. 487-493; ca lucrare românească de referinţă, citām Anca Filipescu, „Isis-Domina şi aleşii ei – philosophi platonici", *Culegere de Studii de Civilizaţie Romană,* Bucureşti, 1979, pp. 47-65.

asigurat o manifestă audiență la publicul vremii. Teoreticienii păgîni îl considerau pe Apuleius un apostol al miracolelor necreștine, contrapuse celor al apărătorilor credinței noastre. Anumiți autori păgîni, precum Martianus Capella și Fulgentius, au prelucrat și reelaborat mitul lui Amor și al Psychei. Dar și Fericitul Augustin aprecia *Metamorfozele* și menționa faima de care se bucurau. Mai tîrziu Boccaccio și apoi Petrarca s-au dovedit a fi succesori iluștri ai lui Apuleius. De fapt întreaga literatură picarescă a Renașterii a rămas îndatorată *Metamorfozelor.* Mitul lui Amor și al Psychei a inspirat mulți pictori: pe marele Rafael, dar și pe Canova și pe artiști neoclasici, cum au fost Prud'hon și Sabatelli.

La noi s-au alcătuit cercetări interesante asupra operelor lui Apuleius, care, relativ recent, a început să fie studiat și în secțiile umanistice și clasice ale liceelor. *Metamorfozele* au format obiectul unor tălmăciri parțiale. Însă, în 1958, I. Teodorescu a oferit publicului românesc prima lor traducere integrală, reeditată în 1967. Din păcate, dacă această tălmăcire apare în general alertă, meritul nu revine atît traducătorului, ci talentului deosebit al lui Apuleius însuși. Traducerea lui I. Teodorescu este cîteodată prea influențată de tălmăcirile franceze. În plus, autorul său ignoră titlul probabil al romanului – *Metamorfoze* – și nu reține decît subtitlul de *Măgarul de aur.* De aceea trebuie să-i mulțumim lui Ion Acsan, care a întreprins considerabilul efort de a ameliora traducerea lui I. Teodorescu. Se impune însă cu acuitate realizarea unei noi traduceri, mai moderne, care să cuprindă și celelalte opere ale lui Apuleius, oratorice și mai ales filosofice.

EUGEN CIZEK

Sinaia-Cumpătu, iulie 1995

CARTEA ÎNTÎI

Prin taifasul acesta în genul milezian[1], eu vreau să vă înfățișez un șir de felurite istorii și să încînt urechile voastre binevoitoare cu un murmur plăcut. Dacă nu vă plictisește să vă aruncați ochii pe acest papirus care poartă pecetea unei iscusite trestii de pe malul Nilului[2], veți vedea cu uimire făpturi omenești schimbîndu-și figura și forma și apoi, prin metamorfoză, revenind la starea lor de mai înainte. Încep. Autorul? În cîteva cuvinte, iată-l.

Himetul[3], în Atica, Istmul Ephyrean[4] și Tenara de lîngă Sparta[5] pămînturi fericite avînd veșnicia asigurată prin cărți și mai fericite – acestea sînt vechiul leagăn al strămoșilor mei. Acolo am învățat eu limba atică, în primii ani ai copilăriei mele. Mai apoi, ajungînd în capitala Lațiului, mi-am șlefuit cu o trudă plină de necazuri strămoșeasca limbă a cetățenilor romani, pornind la treabă

---

[1] Într-un stil ușor și glumeț, a cărei licență mergea uneori pînă la nerușinare. Se pare că acest gen își datorează numele faptului că își are obîrșia în Milet, unde moravurile erau extrem de slobode.

[2] Acesta era „condeiul" cu care egiptenii scriau pe papirus sau pe pergament. Alții văd în aceste cuvinte o glumeață aluzie la picanterii și la stilul spiritual al scriitorilor egipteni.

[3] Munte din ținutul atic, renumit pentru mierea albinelor locale.

[4] Adjectivizarea străvechiului nume al Corintului, oraș din istmul care lega Peloponesul de Grecia continentală.

[5] Azi Capul Matapan, din teritoriul Spartei, la capătul extrem al Peloponesului.

fără îndrumarea nici unui profesor. De aceea cer mai întîi iertare dacă eu, vorbitor necioplit al unei limbi străine și neavînd meșteșugul exprimării alese din for, voi mai greși cîte ceva. De altfel, însăși această trecere de la o limbă la alta se potrivește de minune cu stilul călărețului de circ[1] pe care-l folosesc. Încep o poveste de origine grecească: fii atent, cititorule, că îți va plăcea.

Mă duceam în Tesalia pentru afaceri, fiindcă dinspre partea mamei sînt originar și din Tesalia, prin celebrul Plutarh[2], și apoi prin nepotul său, Sextus filosoful, care fac gloria neamului nostru. După ce am urcat munți prăpăstioși, după ce am coborît văi alunecoase și am străbătut pajiști umede de rouă și ogoare pline de brazde, pe un cal din acel ținut, nespus de alb, observînd că animalul era extrem de obosit și voind, la rîndu-mi, să alung prin puțină mișcare osteneala din trupu-mi amorțit de atîta umblet călare sar de pe cal. Îl șterg grijuliu de sudoare cu o mînă de frunze, îi frec fruntea, trecîndu-mi mîna peste urechea lui, îi scot frîul și-l duc ușurel, în pas domol, pînă ce obișnuita și fireasca funcție a pîntecelui îi risipește apăsarea oboselii. Apoi, în timp ce animalul își urma drumul și, cu capul în jos și întors într-o parte, se silea să pască din mers iarba, de-a lungul livezilor pe lîngă care trecea, ajunsei din urmă doi tovarăși de drum, care, din întîmplare, erau numai cu cîțiva pași înaintea mea, și mă alăturai lor ca al treilea. Pe cînd ascultam ce vorbeau, unul dintre ei izbucni într-un hohot de rîs:

— Încetează, zise el, cu minciunile astea gogonate și fără noimă!

La aceste vorbe, eu, care întotdeauna am fost însetat după noutăți, strigai:

— Ba dimpotrivă, mai bine spune-mi și mie despre ce e vorba, nu pentru că aș fi atît de curios, dar îmi place să

---

[1] Saltul călărețului de circ de pe un cal pe altul, în plină cursă, era un exercițiu care preceda sau se desfășura după cursele de cvadrige (care trase de patru cai).

[2] Filosoful și istoricul Plutarh (46-126 d. C.) era beoțian originar din Cheroneea.

ştiu totul, sau cît mai multe lucruri cu putinţă. Totodată poveste plăcută şi de duh va face mai uşor urcuşul anevoios al muntelui.

— Da, răspunse cel care vorbise la început, toate astea sînt curate minciuni şi par tot atît de convingătoare de parcă ai susţine că ajung cîteva cuvinte magice, încet mormăite de un vrăjitor, pentru ca rîurile cele repezi să se întoarcă la izvorul lor, marea să rămînă-n nemişcare, încătuşată, vînturile să înceteze de a mai bate, soarele să se oprească-n loc, lunii să-i fie răpită lumina, stelele să fie culese de pe cer, ziua să dispară şi noaptea să-şi oprească cursul.

Atunci eu, reluînd cuvîntul cu mai multă încredere, zisei:

— Prietene, fiindcă ai început această poveste, fii aşa de bun, dacă nu te plictiseşte prea mult, şi du-o pînă la capăt. Iar tu, îi spun eu celuilalt, îţi astupi urechile respingînd cu încăpăţînare nişte fapte care pot să fie cu totul adevărate. Fireşte, tu nu-ţi dai deloc seama că, din pricina unor păreri foarte greşite, noi socotim ca neadevărate o mulţime de lucruri numai pentru că n-am mai auzit de ele, pe care nu le-am mai văzut, sau care ni se par mai presus de puterea noastră de înţelegere; dar, dacă le cercetăm mai de-aproape, vedem că sînt nu numai uşor de priceput, ci chiar lesne de îndeplinit. De pildă, aseară la cină, luîndu-mă la întrecere cu tovarăşii mei şi înghiţind repede şi fără prea mare băgare de seamă un cocoloş mai mare dintr-o turtă din fiertura de orz cu brînză, o parte din această cocă moale şi cleioasă mi se lipi în gîtlej şi, oprindu-mi respiraţia, puţin a lipsit să nu mă sufoc. Cu toate acestea, deunăzi la Atena, în faţa porticulului Poecile[1], cu amîndoi ochii mei, am văzut un scamator înghiţind, cu vîrfu-i primejdios, o sabie de cavalerie, lată şi foarte ascuţită, şi imediat după aceea, pentru cîţiva gologani, nenorocitul, apucînd o suliţă de vînătoare, şi-o vîrî pe gît cu capătul ei aducător de moarte pînă-n fundul măruntaielor. Şi deodată un copil drăgălaş ca o fetiţă, cu gesturi mlădioase şi plin de graţie, căţărîndu-se

[1] O galerie lungă, la Atena, plină de picturile lui Polignot (sec. V î.C.) unde stoicii îşi ţineau prelegerile filosofice.

pe fierul suliței, spre locul unde prăjina armei răsturnate ieşea din mîneru-i de lemn, urcînd spre cotor, începu să se învîrtească şi să se încolăcească pe el cu astfel de mişcări, încît ai fi spus că nu are nici nervi, nici oase. Toţi cei de faţă eram cuprinşi de admiraţie. Ai fi jurat că e şarpele nobil care, cu lunecoasele lui inele, se încolăceşte pe caduceul noduros şi năpădit de crengi pe jumătate tăiate al zeului medicinii[1]. Dar hai, acum, fiindcă tot ai început, te rog să-ţi reiei firul povestirii tale. Eu singur te voi crede de două ori, adică şi pentru tovarăşul tău şi pentru mine, iar la primul han ivit în calea noastră, vei fi invitatul meu la masă. Aşadar, ne-am înţeles!

— Desigur, socotesc bună şi folositoare propunerea ce-mi faci, răspunse el, dar voi relua povestirea de unde am lăsat-o mai întîi, ţi-o jur pe acest soare divin care vede totul că voi spune numai adevărul, lesne de verificat. Cînd veţi ajunge în primul oraş din Tesalia, nu veţi mai avea nici urmă de îndoială, fiindcă acolo poporul vorbeşte la tot pasul despre această întîmplare care s-a petrecut în văzul tuturor. Dar, înainte de toate, ascultaţi să vă spun cine sînt şi din ce ţară vin. Eu sînt (Aristomene) din Egium[2]; aflaţi şi cu ce mă îndeletnicesc: fac comerţ cu miere, cu brînză şi cu alte mărfuri de soiul acesta, pe care le vînd hangiilor, cutreierînd în lung şi-n lat Tesalia, Etolia şi Beoţia. Auzind deci că la Hypata[3], oraşul cel mai însemnat din toată Tesalia, se vinde brînză nouă, minunată, pe un preţ foarte convenabil, alergai într-o fugă acolo, ca s-o cumpăr toată. Dar pornind cu stîngul, cum se zice, am pierdut cîştigul la care mă aşteptam, fiindcă în ajun un toptangiu, Lupus, cumpărase toată brînza. Aşadar, obosit de călătoria făcută în grabă şi fără nici un folos, tocmai mă îndreptam încet, seara, spre baia publică. Deodată însă, iată că-l văd pe Socrate, un

---

[1] E caduceul lui Esculap, descris astfel, noduros şi acoperit cu mici crengi, ca o aluzie la greutăţile medicinii. Şarpele şi cîinele sînt consacraţi acestui zeu.

[2] Oraş în Ahaia, în golful Corintului.

[3] Oraş situat pe versantul septentrional al muntelui Oeta, deosebit de înfloritor sub Hadrian.

compatriot al meu, care sta lungit pe pămîntul gol, numai pe jumătate îmbrăcat într-o păcătoasă de manta, toată ferfeniţită. Era aproape de nerecunoscut: cu faţa pămîntie, ca de mort, şi slab de-ţi făcea milă, semăna cu acele lepădături ale soartei care cer de pomană pe la colţul străzilor. Deşi fusesem în strînsă prietenie cu el şi-l cunoscusem foarte bine, totuşi, în starea în care se afla, am stat mult pe gînduri înainte de a mă apropia de el. „Vai, bietul meu Socrate, ce-i cu tine? Cum de ai ajuns aşa? Ce ruşine! La tine acasă, toţi ai tăi te-au bocit şi ai fost strigat pe nume[1]. Copiii tăi, printr-o hotărîre a judecătorului provincial[2], au fost puşi sub autoritatea tutorilor, soţia ta, după ce ţi-a cinstit amintirea cu toate datinile de îngropăciune, ofilindu-se de jale şi îndelungată tristeţe şi plîngînd, pînă cînd era gata să-şi piardă vederea, a fost silită de părinţii ei să înveselească nenorocirea din casa ta prin bucuria unei noi căsătorii. Iar tu, spre marea noastră ruşine, te arăţi aici ca unul dintre duşii de pe lume!"

„Aristomene, îmi zise el, fireşte, tu nu cunoşti întortocheatele şi lunecoasele căi ale soartei, atacurile ei neaşteptate, răsturnătoarele ei schimbări!" Spunînd aceste cuvinte, îşi acoperi faţa aprinsă de ruşine cu zdreanţa lui de manta, numai petice, astfel încît, de la buric pînă mai jos de pîntece, trupul îi era dezvelit. În sfîrşit eu, nemaiputînd suporta priveliştea unei mizerii atît de hîde, îi întinsei mîna ca să-l ajut să se ridice. Dar el, fără să-şi scoată capul din manta, îmi zise: „Lasă, lasă Soarta să se bucure pînă la capăt de trofeul[3] pe care ea însăşi şi l-a ridicat!"

Totuşi, reuşii să-l fac să mă urmeze şi, în acelaşi timp, scoţînd de pe mine una dintre cele două tunici ale mele, l-am îmbrăcat în grabă sau, mai exact, i-am acoperit goli-

---

[1] La cei vechi era obiceiul ca morţii, după ce li s-au închis ochii, şi înainte de a fi arşi pe rug, să fie strigaţi de rude de trei ori pe nume (*conclamatus*).

[2] În original *iuridicus*, denumire purtată de patru înalţi funcţionari din întreaga Italie, cu împuterniciri administrative şi judiciare.

[3] Prin acest trofeu Socrate se arată pe el însuşi.

ciunea, şi l-am dus numaidecît la baie. Eu însumi am rămas lîngă el să-l servesc cu tot ce-i trebuie, ca să-şi ungă corpul şi să se şteargă; l-am frecat din greu şi am scos de pe el un strat de jeg neobişnuit de gros. După ce l-am curăţat bine de tot, istovit eu însumi şi abia susţinîndu-i trupul doborît de oboseală, l-am dus pînă la hanul meu şi l-am urcat într-un pat cald ca să se odihnească; l-am săturat de mîncare, l-am îndulcit cu băutură şi l-am înveselit cu tot felul de glume.

După aceea, îi veni poftă de discuţii şi de rîs, spuse vorbe de duh, se porni pe o zgomotoasă şi muşcătoare zeflemea. Deodată, scoţînd din fundul inimii un dureros oftat şi cu mîna dreaptă lovindu-şi furios fruntea, zise: „Vai cît sînt de nenorocit! Alergînd după plăcerea unei vestite întreceri de gladiatori, am ajuns de plîns în starea în care mă vezi. După cum foarte bine ştii, mă dusesem în Macedonia pentru un negoţ foarte mănos. După nouă luni, pe cînd mă întorceam cu un cîştig gras, dobîndit prin truda mea, cu puţin înainte de a ajunge la Larissa[1], apucînd-o pe un drum mai scurt ca să mă duc la spectacolul acela, deodată, într-o vîlcea îngustă şi neumblată am fost atacat de nişte tîlhari foarte prădalnici şi numai cu preţul a tot ce aveam reuşii să scap teafăr din mîinile lor. Astfel, ajuns în cea mai groaznică lipsă, trăsei la o jupîneasă numită Meroe, cam bătrîioară dar cu lipici. Îi arătai pricina îndelungatei mele călătorii, îngrijorarea de care eram cuprins la întoarcerea acasă, şi cum fusesem jefuit ziua-n amiaza mare. Pe cînd, nenorocitul de mine, îi povesteam tot ce-mi mai aduceam aminte, ea, începînd să-mi arate cît mai multă bunăvoinţă, mă conduse mai întîi la o cină minunată, fără plată, şi după aceea, cuprinsă de o mîncărime amoroasă, chiar în patul ei. După ce petrecui cu ea o singură noapte, nemernicul de mine mă simţii definitiv robit de această ciumă bătrînă. Îi dădui şi ţoalele de pe mine, pe care generoşii tîlhari mi le lăsaseră ca să mă acopăr, şi chiar mica simbrie pe care o cîştigam cărînd saci, fiindcă eram

---

[1] Oraş în Tesalia, situat pe fluviul Peneu. Pasiunea romanilor pentru luptele cu gladiatori i-a molipsit şi pe greci.

încă destul de voinic, pînă cînd, în sfîrşit, această bună soţie şi reaua mea soartă mă aduseră în starea în care m-ai văzut puţin mai nainte."

„Zău! îi răspunsei eu, cu drept cuvînt meriţi să înduri tot ce-i mai groaznic în lume, dacă totuşi există ceva mai groaznic decît ultima ta ispravă, tu care ai preferat plăcerile iubirii şi pe o tîrfă bătrînă, căminului şi copiilor tăi!" „Sst! Sst!" îmi zise el, ducîndu-şi arătătorul la gură, şi, uitîndu-se în jur înlemnit de spaimă spre a vedea dacă poate vorbi în siguranţă, spuse: „E o femeie cu puteri supraomeneşti. Fii cu băgare de seamă să nu te atingi de ea, ca să nu-ţi atragi vreo neplăcere prin vorbe nesăbuite." „Serios? zisei eu. Dar la urma urmei ce fel de femeie e această puternică stăpînă de han?" „E o vrăjitoare şi o ghicitoare, care poate să coboare bolta cerului, să ţie pămîntul spînzurat în văzduh, să încremenească apele, să topească munţii, să cheme sufletele morţilor din iad, să coboare zeii pe pămînt, să întunece astrele, să lumineze chiar şi Tartarul!"

„Te rog, te rog, îi spusei eu, coboară această cortină tragică, strînge această perdea de teatru, şi vorbeşte în grai obişnuit!"[1] „Eşti dispus să asculţi una, două, o sută de minuni făcute de ea? A face nu numai pe locuitorii acestui ţinut s-o iubească la nebunie, dar chiar şi pe indieni, sau popoarele din cele două Etiopii[2] sau chiar pe antipozi[3] sînt lucruri de nimic pentru meşteşugul său, nişte biete fleacuri. Dar ascultă ce-a făcut ea sub ochii mai multor martori. Pe un ibovnic al ei, pentru că-i fusese infidel, cu o singură

---

[1] Adică: Părăseşte acest ton tragic, încetează de a glumi. (În teatrul roman cortina nu se cobora ca la noi, ea se ridica de sub pămînt. La începutul piesei o coborau şi la sfîrşit o ridicau).

[2] Orientală şi Occidentală. Anticii denumeau Etiopia nu numai regiunea situată la sud de Egipt şi corespunzînd aproximativ Etiopiei actuale, ci şi ţinuturile care se întindeau de-a lungul Africii Centrale pînă la Niger şi ocean.

[3] Cei vechi, fără să cunoască sfericitatea pămîntului, îl credeau împărţit în două emisfere plane: una septentrională şi alta meridională. Cei care locuiau una din aceste emisfere erau numiţi antihtones (antipozi), adică cu picioarele spre picioarele celorlalţi, în raport cu aceia care locuiau cealaltă emisferă.

vorbă l-a transformat în castor sălbatic. Cum acest animal, atunci cînd se teme să nu fie prins, scapă de urmăritorii săi tăindu-şi podoabele bărbăţiei[1], ea voi să aibă şi el aceeaşi soartă, pentru că iubise pe alta. Pe un cîrciumar vecin, prin urmare un concurent al ei, îl preschimbă în broască: bătrînul locuieşte şi astăzi într-unul din butoaiele sale de vin, cufundat în drojdie, de unde, prin politicoase orăcăieli, cheamă cu glas răguşit pe muşteriii lui de altădată. A urmat la rînd un avocat, care pălăvrăgise împotriva ei; l-a preschimbat în berbec, şi astăzi el pledează sub berbeceasca lui înfăţişare. Altădată, pe soţia însărcinată a unui amant al ei, pentru că, nenorocita, rostise, în bătaie de joc, cîteva cuvinte de ocară la adresa ei, i-a încuiat pîntecele şi, întîrziindu-i rodul, a condamnat-o la o sarcină veşnică. După socoteala tuturor, sînt opt ani de cînd sărăcuţa îşi poartă povara, cu burta aşa de umflată, ca şi cum ar fi gata să nască un elefant[2]. În cele din urmă, din cauza răului ce făcuse acestei femei şi multor altora, indignarea a devenit obştească: lumea a hotărît s-o pedepsească foarte aspru, omorînd-o cu pietre. Ea însă zădărnici acest plan prin puterea vrăjilor ei. Şi după cum faimoasa Medeea[3], obţinînd de la Creon o singură zi de răgaz, a nimicit toată familia bătrînului rege, pe fata lui şi pe el însuşi, în flăcările care ieşeau dintr-o coroană, tot aşa Meroe, făcînd nişte farmece lugubre deasupra unei gropi (cum mi-a povestit, nu demult, într-o zi cînd era beată), i-a zăvorît pe toţi în casele lor printr-o tainică putere care înfrînge chiar voinţa zeilor. Astfel, timp de două zile întregi, ei n-au reuşit să sfarme încuietorile, nici să spargă uşile, ce să mai spun, nici chiar să străpungă pereţii. În cele din urmă, înclinîndu-se în faţa soartei, toţi strigară într-un

---

[1] Tradiţie larg răspîndită în antichitate, consemnată şi de naturalistul Pliniu (*Istoria naturală, VIII*, 28).

[2] Gestaţia femelei elefantului durează 22 de luni şi nu doi ani, cum susţine Aristotel sau zece ani, potrivit credinţelor populare.

[3] Aluzie la una din vrăjitoreştile isprăvi ale Medeei. Fiindcă bărbatul ei, Iason, luase în căsătorie pe fiica lui Creon, regele Corintului, ea se răzbună trimiţînd rivalei sale în dar de nuntă o coroană făcută din materiale inflamabile, care aprinseră dintr-o dată palatul regelui şi provocară un incendiu distrugător.

glas, jurînd în chipul cel mai solemn că nu se vor atinge de ea, şi că-i vor da ajutor şi o vor salva, dacă cineva ar avea gînduri rele. Cu aceste condiţiuni, ea se lăsă înduplecată şi iertă cetatea. Dar pe acela care aţîţase mulţimea împotriva ei, îl transportă în puterea nopţii, cu casă cu tot, aşa încuiată cum era, adică cu ziduri, cu bătătura curţii, chiar şi cu toate temeliile, la o sută de mile de acolo, într-o cetate aşezată pe vîrful unui munte rîpos şi cu totul lipsit de apă. Şi cum casele locuitorilor erau lipite una de alta şi nu mai era loc pentru noul musafir, ea îi azvîrli casa dincolo de poarta oraşului şi plecă."

„Ciudate şi groaznice lucruri îmi povesteşti tu, dragul meu Socrate. Acum însă eu sînt foarte îngrijorat, ba mai mult, înspăimîntat – de parcă mi-ai fi înfipt în inimă nu o ţepuşă ci un vîrf de suliţă – ca nu cumva baba aceea, cu ajutorul vreunei puteri drăceşti, să afle ce-am vorbit noi acum. De asta zic să ne ducem mai repede la culcare şi, înainte de revărsatul zorilor, după ce somnul ne va fi alungat oboseala, să fugim de aici cît mai departe cu putinţă."

Pe cînd îl îndemnam astfel, bunul meu Socrate, biruit de oboseala zilei şi de vinul de care se dezobişnuise, adormise pe nesimţite şi sforăia straşnic. Eu însă, după ce închisei uşa, după ce înţepenii bine zăvoarele şi-mi aşezai şi patul sărăcăcios chiar în dreptul uşii, ca o baricadă, mă aruncai în el. La început, de frică, am rămas treaz cîtva timp şi numai după miezul nopţii am închis puţin ochii.

Tocmai aţipisem cînd, deodată, cu o lovitură prea zgomotoasă ca să poţi crede că mă călcau hoţii, uşa se deschise, sau, mai degrabă, fu aruncată la pămînt, după ce ţîţînile fuseseră sfărîmate în întregime şi smulse de la locul lor. Pătucul meu, de altfel foarte scund, şchiop de un picior şi putred, se răsturnă sub năprasnica izbitură şi, căzînd peste mine, care fusesem dat peste cap şi aruncat pe pardoseală, mă acoperi în întregime, aşa că nu mai vedeam nimic de dedesubt. Atunci am înţeles eu că unele sentimente produc, în mod firesc, efecte cu totul opuse. Căci, după cum vărsam adesea lacrimi de bucurie, tot aşa, în mijlocul spaimei extreme de care eram cuprins, nu mi-am putut stăpîni rîsul, văzîndu-mă, din Aristomene ce eram, preschimbat într-o

broască țestoasă. Pe cînd așteptam, tăvălit în murdărie și acoperit în întregime de năstrușnicul meu pat, și mă uitam cu coada ochiului să văd ce se mai întîmplă, văd intrînd două femei mai în vîrstă. Una ținea în mînă o lampă aprinsă, cealaltă un burete și o sabie scoasă din teacă. Astfel înarmate, ele se așezară în preajma lui Socrate, care dormea liniștit.

Aceea care ținea sabia zise: „Soră Panthia, ăsta e scumpul Endymion[1], iubitul meu Catamitus[2] care, ziua și noaptea, și-a bătut joc de frageda mea tinerețe, acela care, disprețuindu-mi dragostea, nu numai că-mi scoate nume rău cu vorbele lui jignitoare, dar chiar se pregătește să fugă. Și eu, firește, înșelată și părăsită de acest viclean Ulise, va trebui să plîng, ca o nouă Calipso, într-o veșnică singurătate!" Apoi, întinzînd mîna dreaptă și arătîndu-mă pe mine surorii sale Panthia, zise: „Și binevoitorul povățuitor al lui, acest Aristomene care-l îndeamnă să fugă, care acum este la doi pași de moarte, culcat sub patul lui, de unde privește toate acestea, își închipuie că mă va face de ocară fără să fie pedepsit? Mai tîrziu... ba nu, îndată, chiar în clipa asta îl voi face să se căiască de batjocurile de ieri și de curiozitatea lui de-acum."

Auzind aceste cuvinte, o sudoare rece mă trecu și, nenorocitul de mine, fui apucat de o tremurătură atît de puternică din toate mădularele, încît însuși patul, ridicat și căltinat cu putere, sălta fără astîmpăr în spinarea mea. Dar blînda Panthia răspunse: „Atunci, sora mea, de ce nu-l sfîșiem mai întîi pe acesta, ca bacantele[3], sau, legîndu-l bine de mîini și de picioare, de ce nu-l jugănim?" „Nu, zise Meroe – fiindcă ceea ce văzusem mă făcuse să înțeleg că despre ea fusese vorba în tot ce-mi povestise Socrate. Nu,

---

[1] Tînărul și chipeșul vînător pe care Diana, în tăcerea nopții, îl vizita pe muntele Latmus, sărutîndu-l în timpul somnului.

[2] Forma latinească, obținută prin intermediul etruscului *catamite*, a numelui lui Ganymede, frumosul prințișor troian, răpit de Zeus care l-a făcut paharnic al zeilor.

[3] Ele sfîșiaseră pe Penteu, rege al Tebei, pentru că disprețuise cultul lui Bacchus.

cel puţin ăstuia să-i lăsăm viaţa, ca să acopere el cu o mînă de pămînt trupul acestui mizerabil."[1] Apoi, sucind la dreapta capul lui Socrate, îi înfipse în partea stîngă a grumazului toată sabia, pînă la mîner şi, în momentul cînd sîngele începuse să ţîşnească, ea apropie un burduf, şi lăsă să curgă sîngele cu atîta băgare de seamă, încît nu se pierdu nici o picătură. Toate astea le-am văzut cu ochii mei. Şi desigur, ca să nu uite nimic din ritul sacrificiului[2], prea simţitoarea Meroe îşi introduse adînc mîna dreaptă prin rană, pînă-n fundul măruntaielor lui şi, scormonind prin ele, trase afară inima nenorocitului meu prieten. Prin rana de la gîtul lui, unde sabia repezită cu putere îi făcuse o tăietură adîncă, el scotea un horcăit, sau, mai degrabă, un şuierat înăbuşit, şi aerul pe care-l dădea afară din plămîni făcea să-i clăbucească sîngele pe marginile rănii. Panthia, astupînd cu buretele această rană larg deschisă, zise: „Tu, burete care te-ai născut în mare, fereşte-te de a trece printr-un rîu." După terminarea acestei operaţii, ele dădură la o parte patul care căzuse peste mine, şi aşezate cu picioarele crăcănate deasupra obrazului meu, îşi goliră băşica udului, scăldîndu-mă pe întrecute, pînă ce mă înecară în zămălăul lor, îngrozitor de puturos.

Abia trecură pragul şi uşile se ridicară neatinse, reluîndu-şi locul de mai nainte, ţîţînile se aşezară în balamalele lor, canaturile reveniră la drugii puşi de-a curmezişul uşii, zăvoarele alergară să se aşeze la locul lor. Dar eu, în starea în care eram atunci, aruncat la pămînt, abia respirînd, gol şi îngheţat de frig, jilav de urină ca un copil de curînd ieşit din pîntecele maică-si, sau mai degrabă pe jumătate mort, dar supravieţuindu-mi mie însumi, eram ca un strigoi, sau cel puţin asemenea unui condamnat care nu mai

---

[1] E un rest de milă din partea Meroei, pentru sufletul nenorocitului Socrate, care ar fi rămas rătăcitor pe malurile Cocitului, fără să-l poată trece, dacă trupul său n-ar fi fost îngropat.

[2] La jertfele romanilor, carnea animalelor înjunghiate era separată de măruntaiele (ficatul, plămînii şi inima) care erau examinate de haruspici.

așteaptă decît crucea gata pregătită.[1] Ce se va alege din mine, îmi ziceam eu, cînd mîine dimineață lumea va vedea pe prietenul meu cu gîtul tăiat? Cînd le voi spune cum a fost, cine va crede că, în vorbele mele, se poate găsi cea mai mică urmă de adevăr? „Cel puțin ai fi putut să ceri ajutor, dacă un om atît de zdravăn ca tine n-a fost în stare să ţină piept unei muieri! Sub ochii tăi e ucis un om și tu taci chitic! Dar de ce n-ai fost omorît și tu, într-un astfel de atac? De ce sălbatica ei cruzime nu s-a atins de cel care văzuse crima, fie numai ca să dispară orice martor? Așadar, fiindcă ai scăpat de moarte, du-te acum și te întîlnește cu prietenul tău!"

Pe cînd eram adîncit în toate aceste gînduri, noaptea lăsa cale liberă zilei. De aceea, mi se păru că cel mai bun lucru ce aveam de făcut era să fug pe ascuns, înainte de ivirea zorilor, și s-o pornesc la drum, cu toate că trebuia să umblu pe dibuite. Îmi luai puținul bagaj, slobozii zăvoarele, vîrîi cheia în broască. Dar bunele și credincioasele uși, care ieșiseră singure din ţîţînile lor în timpul nopții, se deschiseră atunci numai cu mare zăbavă și cu cea mai mare greutate, după ce-am răsucit cheia de sute de ori.

Începui să strig: „Ei, n-auzi tu? Unde ești? Deschide poarta hanului că vreau să plec înainte de-a se lumina de ziuă." Portarul care dormea pe jos în dosul porții de la intrare, răspunse pe jumătate adormit:

„Cum? Tu, ăla care vrei să pornești noaptea la drum, nu știi că drumurile sînt bîntuite de tîlhari? Ei, dar dacă, pe cît se pare, ai pe conștiință vreo crimă și ții cu orice preț să mori, eu n-am un cap de bostan[2] și n-am chef să mor de dragul tău." „Dar se face ziuă numaidecît, zisei eu, și în afară de asta, unui drumeț atît de sărac ca mine ce-ar putea să-i ia tîlharii? Oare tu nu știi, nerodule, că un om gol-goluț nu mai poate fi despuiat nici de zece maeștri de lupte!" La acestea, paznicul, întorcîndu-se alene pe partea cealaltă,

[1] Conform legislației imperiale, numai sclavii și oamenii de rînd erau sortiți crucificării. Aristomene nu făcea așadar parte din tagma privilegiaților, scutiți de pedepse josnice și umilitoare.

[2] Adică un cap fără creier, bostanul fiind gol pe dinăuntru.

răspunse pe jumătate adormit: „Dar de unde știu eu dacă nu vrei să te salvezi prin fugă, după ce-ai tăiat gîtul tovarășului tău de drum, cu care ai venit aici aseară?"

În clipa aceea mi s-a părut că pămîntul se despică înaintea mea și că văd adîncurile Tartarului și pe flămîndul dulău Cerber, gata să mă înghită cu lăcomie. De-abia atunci am înțeles eu că nu de milă pentru mine buna Meroe îmi crutase gîtul, ci că, în cruzimea ei, mă destinase răstignirii. Întorcîndu-mă în odaie, începui să chibzuiesc, căutînd să aflu putința unei morți grabnice. Dar Soarta nu-mi oferea alt mijloc de sinucidere în afară de sărăcăciosul meu pat. „Patule drag, prea scump inimii mele, îi strigai eu, tu care ai îndurat atîtea nenorociri împreună cu mine, care știi tot ce s-a întîmplat și ai fost martor al scenelor din ultima noapte, singurul pe care, năpăstuit cum mă găsesc, aș putea să te chem ca martor al nevinovăției mele, procură-mi tu mijlocul mîntuitor, fiindcă vreau să ajung în Infern cît mai curînd." Spunînd aceste cuvinte încep să desfac frînghia cu care era înjghebat patul[1] și, fixînd bine unul din capetele ei de o mică grindă care, așezată sub fereastră, ieșea mult în afară într-o parte, cu celălalt capăt fac un nod zdravăn; apoi, pentru a cădea mai de sus, mă urc în pat și-mi vîr capul în laț. Dar, pe cînd împingeam cu piciorul patul care mă susținea, pentru ca prin greutatea trupului meu lațul să se strîngă în jurul gîtului și să-mi reteze respirația, frînghia, care pesemne era putredă și veche, se rupse deodată. Căzînd de la înălțime, mă prăvălesc peste Socrate, care era culcat în patul de alături, și amîndoi ne rostogolim pe jos.

Chiar în momentul acela, paznicul hanului intră pe neașteptate strigînd din toate puterile: „Dar unde ești tu, ăla, care erai așa de grăbit să pleci cu noaptea-n cap și care acum sforăi în așternut?"

La aceste cuvinte, Socrate, nu știu dacă din cauza căderii noastre sau a strigătelor asurzitoare ale paznicului, se deșteptă, și sări cel dintîi în picioare. „Da, zise el, călătorii au dreptate să blesteme pe toți acești hangii! Uite,

---

[1] Era un soi de pat de campanie. Cadrul lui era înfășurat cu frînghii sau cu chingi de pînză peste care se punea salteaua.

neobrăzatul ăsta, intrînd aici fără nici o sfială, desigur cu gîndul de a fura ceva, prin groaznicele lui strigăte m-a trezit din somnul adînc, pe mine, care eram atît de obosit."

Atunci eu mă ridicai vesel și, cu toată graba, cuprins de o fericire la care nu mă așteptam, strigai: „Preabunule paznic, iată pe tovarășul meu, pe fratele meu, pe acela pe care azi-noapte, în beția ta, mă învinuiai pe nedrept că-l omorîsem". Spunînd aceste cuvinte, îl strîngeam în brațe pe Socrate, și-l sărutam cu toată dragostea. Dar el, izbit de mirosul lichidului respingător cu care strigoaicele[1] mă udaseră, mă îmbrînci cu asprime. „Fugi, îmi strigă el, fugi că puți ca latrina cea mai puturoasă!" Și rîzînd, începu să mă întrebe cine mă parfumase astfel. În jalnica încurcătură în care mă aflam, aruncai la întîmplare o glumă neroadă și, abătînd din nou atenția lui spre alt subiect, îi pusei mîna pe umăr spunînd: „Să mergem, că e o încîntare să pornim la drum dis-de-dimineață."

Îmi iau bocceluța, plătesc hangiului prețul dormitului și iată-ne la drum.

Făcusem o bună bucată de drum și soarele, care răsărise, își revărsa lumina peste lucruri și ființe. Eu mă uitam cu multă luare-aminte și îngrijorare la gîtul tovarășului meu, la locul unde văzusem că i se înfipsese sabia. „Nebunule, îmi spuneam eu, amețit desigur de prea multă băutură, ai adormit și ai visat cele mai ciudate lucruri. Iată-l pe Socrate: n-are nici o zgîrietură, e sănătos, e teafăr. Unde e rana? Unde e buretele? Într-un cuvînt, rana aceea așa de adîncă, din care țîșnea atîta sînge?" Apoi, adresîndu-mă lui: „Da, îi spun eu, doctorii serioși au toată dreptatea cînd susțin că cei ghiftuiți de mîncare și de băutură visează grozăvii și prăpăstii.[2] Iacă eu, pentru că aseară n-am prea ținut cont de pahare, am avut o noapte îngrozitoare, care mi-a dat vedenii prevestitoare de nenorociri și atît de

---

[1] În original *Lamiae* – jumătate femei și jumătate păsări – care ademeneau copiii și îi omorau, sugîndu-le sîngele ca vampirii.

[2] Aceeași constatare o face Cicero într-o lucrare a sa despre arta de a prezice viitorul, reluînd explicația dată de către Platon acestui fapt în *Republica* (IX, p. 571).

înfiorătoare, încît și acum mă socot stropit cu sînge omenesc și pîngărit de crimă." „Oh, dar tu nu ești plin de sînge, îmi zise Socrate zîmbind, tu ești scăldat în urină! Cu toate acestea, și eu am visat în noaptea asta că mi se tăia capul. Am simțit o durere cumplită la grumaz și mi s-a părut că mi se smulgea inima. Și acum respir greu, genunchii îmi tremură, mă clatin cînd umblu și aș dori să mănînc ceva, ca să mai prind putere."

„Iată, îi spun eu, masa e gata." Și, zicînd acestea, îmi scot traista de pe umăr și-i ofer în grabă pîine și brînză. „Să ne așezăm sub platanul ăsta", zic eu.

După ce ne așezarăm, începui să mănînc și eu din aceleași merinde. Și privindu-l cum înfuleca lacom, deodată îl văzui devenind palid ca merișorul și leșinînd. În sfîrșit, pielea obrajilor lui nu mai avea nici urmă de viață, iar fața îi era atît de schimonosită, încît în spaima mea, crezînd că văd din nou Furiile acelea din noaptea trecută, prima bucățică de pîine pe care o luasem în gură, deși foarte mică, mi se opri în mijlocul gîtlejului, fără să mai poată coborî nici urca. Ei bine, tocmai numărul mic de trecători făcea să-mi crească spaima la culme.[1] Căci cine-ar fi crezut că dintre doi tovarăși de drum, unul a fost ucis fără ca celălalt să fie vinovat?

Dar Socrate, care mîncase destulă pîine și înghițise cu lăcomie o bună parte din gustoasa brînză, fu apucat de-o sete grozavă. Nu departe de rădăcinile platanului sub care ne aflam, un rîu liniștit și calm, ca un eleșteu netulburat, curgea domol, cu apa lui argintie sau limpede cum e cristalul. „Ascultă, îi spun eu, bea din apa asta pură ca laptele și potolește-ți setea." El se ridică, porni spre rîu și, căutînd o clipă un loc potrivit pe mal, se lăsă pe genunchi și se aplecă, arzînd de nerăbdare să-și apropie gura de apă. Dar încă nu atinsese bine cu vîrful buzelor suprafața apei, cînd văzui deschizîndu-i-se la gît o rană profundă, și din ea ieșind deodată, cu puține picături de sînge, buretele acela cu

---

[1] Raritatea trecătorilor micșora șansa lui Aristomene de a avea martori oculari care să-l dezvinovățească de crimă.

care fusese astupată.[1] În sfîrşit, trupul lui neînsufleţit era gata să cadă-n apă, dacă eu, apucîndu-l de un picior, nu l-aş fi tras la mal, cu destulă greutate. Acolo, jelind pe sărmanul meu tovarăş atît cît permitea împrejurarea, îl îngropai lîngă rîu, într-un pămînt nisipos, care avea să-i fie locuinţa de veci. Apoi, tremurînd tot şi din cale-afară de neliniştit, am fugit departe, în pustietăţi neumblate, şi, ca şi cum aş fi fost vinovat de uciderea unui om, părăsindu-mi patria şi căminul, m-am exilat de bunăvoie, şi acum locuiesc în Etolia, unde m-am recăsătorit.

Iată ce ne-a povestit Aristomene. Dar tovarăşul său, care de la început refuzase cu îndărătnicie să dea crezare spuselor lui, zise:

— E cu neputinţă să credem o astfel de poveste; nimic mai fără noimă decît minciuna asta! Apoi, întorcîndu-se spre mine adăugă:

— Dar dumneata, care după înfăţişare şi maniere pari a fi un om de seamă, dai ascultare la astfel de poveşti?

— Eu cred că nimic nu e imposibil, în lumea asta, şi că muritorii au parte de tot ce le-a hotărît destinul: fiindcă şi mie, şi ţie, şi tuturor oamenilor ni se întîmplă multe lucruri ciudate şi aproape nefireşti, pe care, dacă le-am povesti unui neştiutor, acela nu le-ar crede. În ce mă priveşte, fără şovăială, eu îl cred pe prietenul tău şi-i mulţumesc foarte mult că ne-a distrat cu vesela şi plăcuta lui poveste şi că, în sfîrşit, am scăpat de un drum lung şi anevoios fără oboseală şi fără plictiseală. Pînă şi calul meu trebuie să fie mulţumit de acest mare noroc, fiindcă, fără să-l fi obosit, am ajuns la poarta oraşului, purtat nu pe spinarea lui, ci de urechile mele.

Aici se termină conversaţia şi drumul nostru împreună, căci cei doi tovarăşi o luară la stînga, către o căsuţă de ţară din apropiere.

Eu însă mă oprii la primul han pe care-l întîlnii în drum şi întrebai în grabă pe hangiţă, o femeie bătrînă:

— Oraşul Hypata, ăsta e?

---

[1] Descîntecul rostit de Panthia în apariţia ei de la han îşi face efectul magic.

Ea încuviință, dînd din cap.

— Nu cumva cunoașteți pe un oarecare Milo, unul dintre cetățenii de frunte ai orașului?

— Pe drept se numește căpetenie, căci locuiește dincolo de incinta orașului și de zidul cetății[1]! răspunse ea rîzînd de-a binelea.

— Lăsînd la o parte gluma, zisei eu, spune-mi te rog, bună mătușică, ce fel de om e și unde stă?

— Vezi colo, hăt departe, urmă ea, ferestrele acelea care privesc spre oraș și ușa care în cealaltă parte răspunde-n ulicioară? Acolo stă Milo ăsta, omul tău. E plin de bani și putred de bogat, dar e un ticălos, un zgîrcit fără pereche și un cărpănos cum nu s-a mai văzut. Ce să-ți mai spun? Mereu dă cu camătă, împrumută pe aur și argint, cu o dobîndă îngrozitor de mare. Numai cu gîndul la banii lui stă tot timpul închis în cocioaba sa împreună cu o soție, potrivită tovarăşă a acestui nenorocit avar. Nu ține decît o singură slujnicuță și umblă întotdeauna îmbrăcat ca un cerșetor.

La cuvintele acestea, am izbucnit într-un hohot de rîs.

— Cîtă bunătate, mi-am zis eu, și ce dovadă de prevedere din partea iubitului meu Demeas, să mă recomande unui astfel de om, în călătoria mea, în casa căruia să nu mă tem nici de fumul din vatră, nici de mirosul de friptură! Vorbind astfel, îmi continuai drumul și ajungînd la intrarea casei, începui să strig și să bat în ușa care era zăvorîtă cu nădejde. În sfîrșit, se ivi o fetișcană.

— Ei, zise ea, tu care bați atît de tare-n ușă, pe ce amanet vrei să fii împrumutat? Să fii tu, oare, singurul dintre oameni care să nu fi aflat că noi nu primim alt amanet decît aur și argint?

— Urează-mi mai bine bun-venit prietenește și spune-mi mai curînd dacă stăpînul tău e acasă!

— Da, zise ea, dar ce rost are întrebarea asta?

— Îi aduc o scrisoare de la Demeas din Corint.

---

[1] În text e *pomerium,* spațiu gol situat înlăuntrul și în afara zidurilor orașului, loc sfințit unde nu era permis să clădești.

— Mă duc să-l înştiinţez, zise ea. Pînă atunci, aşteaptă-mă aici. Spunînd acestea, ferecă din nou uşa cu zăvorul şi intră repede în casă. Întorcîndu-se nu după mult timp, îmi deschise, spunîndu-mi că stăpînul său mă aşteaptă. O urmai şi-l găsii culcat pe un pat foarte mic. Tocmai se pregătea să înceapă să mănînce. Soţia se aşezase la picioarele lui.[1] Arătîndu-mi masa întinsă, dar pe care nu era nimic, îmi zise:

— Iată ospitalitatea ce-ţi pot oferi!

— Foarte mulţumesc! îi spun eu, predîndu-i numaidecît scrisoarea de la Demeas. Citind-o repede, el zise:

— Sînt recunoscător iubitului Demeas că mi-a trimis un musafir atît de distins! În acelaşi timp porunci soţiei să se ridice şi mă pofti să stau în locul ei. Cum eu, din bună-cuviinţă, şovăiam să fac acest lucru, el mă apucă şi mă trase cu putere de pulpana mantalei:

— Şezi colo, îmi spuse el, că de frica hoţilor n-avem nici un scaun şi nu ne putem procura mobilă.

Eu m-am supus, şi el continuă:

— După falnica şi deosebita înfăţişare ce ai, îmi zise el, după această sfială cu totul feciorelnică, cu drept cuvînt aş bănui că eşti de neam mare. De altfel şi Demeas îmi spune acelaşi lucru în scrisoarea lui. De aceea, te rog, nu dispreţui mica şi sărăcăcioasa mea locuinţă. Vei avea odaia asta, de alături, iat-o! E o încăpere foarte frumoasă. Simte-te bine în mijlocul nostru. Prin cinstea ce vei face căsuţei mele şi ea va deveni mai vrednică de luat în seamă, şi tu vei dobîndi o adevărată celebritate, dacă, mulţumindu-te cu acest modest cămin, vei căuta să urmezi bunele exemple ale vestitului Teseu[2] (al cărui nume-l poartă tatăl

---

[1] Femeile din Grecia antică nu serveau masa împreună cu soţii lor. Dar cînd mîncau uneori cu soţii lor, ele erau aşezate la picioarele acestora.

[2] Fiul lui Egeu şi tatăl lui Hipolit. Printre faptele sale eroice se numără şi uciderea Minotaurului adăpostit în labirintul cretan, scutindu-şi astfel cetatea de plata omenescului tribut datorat regelui Minos. A domnit la Atena după moartea lui Egeu.

tău), care n-a disprețuit sărăcăcioasa ospitalitate a bătrînei Hecale[1]. Apoi, chemînd pe mica slujnică, îi porunci:

— Fotis, îi zise el, ia puținul bagaj al oaspetelui nostru și pune-l cu toată grija în odaia vecină. De asemenea, adu repede din cămară untdelemn de uns, șervete de șters și tot ce mai trebuie și condu-l pe musafirul meu la cea mai apropiată baie, fiindcă trebuie să fie obosit după o foarte lungă și grea călătorie.

Din aceste cuvinte mi-am făcut o limpede părere despre felul și zgîrcenia lui Milo, și, voind să-mi atrag mai mult bunăvoința lui, îi spun:

— N-am nevoie de nimic din toate acestea, că la drum iau cu mine totdeauna lucrurile de care am nevoie, iar în ce privește baia, o voi găsi singur. Cel mai important lucru pentru mine e calul meu, care m-a purtat voinicește pînă aici. Ține, Fotis, mărunțișul ăsta și cumpără-i fîn și orz!

Lucrul fiind făcut și bagajul meu o dată depus în cameră, ducîndu-mă la baie îmi îndrept pașii spre piața de alimente, ca să îngrijesc mai întîi de ceva de-ale gurii pentru cina noastră. Văzui acolo niște pești minunați, care erau de vînzare. Am întrebat cît costă și, după ce m-am tocmit, am cumpărat cu douăzeci de dinari ceea ce voia să mi se vîndă cu o sută. Tocmai cînd plecam din piață, se luă după mine un oarecare Pythias, care-mi fusese coleg de școală la Atena din Atica. Recunoscîndu-mă numai după oarecare șovăială, îmi sări de gît cu dragoste, mă îmbrățișă și mă sărută din toată inima, spunîndu-mi:

— Dragul meu Lucius, zău, e un veac de cînd nu ne-am văzut și de cînd l-am părăsit pe profesorul nostru Clytius. Dar care e pricina călătoriei tale?

— Ai s-o afli mîine, răspunsei eu. Dar ce-i înfățișarea asta a ta? Sînt fericit că ți-ai ajuns ținta, văd

---

[1] Deși foarte săracă, l-a adăpostit în coliba ei pe Teseu în noaptea care a precedat vînătoarea taurului din Marathon. Găsind-o moartă la întoarcerea lui victorioasă, eroul a înălțat în amintirea Hecalei un sanctuar lui Zeus.

că ai lictori, fasce și porți o îmbrăcăminte aidoma cu a unui magistrat.[1]

— Mă îndeletnicesc cu aprovizionarea cetății, zise el, și am funcția de edil[2]. Dacă dorești să cumperi ceva bun de mîncare, îți stau la dispoziție!

Îi mulțumii, pentru că tocmai îmi cumpărasem destul pește pentru cină.

Pythias, însă, zărind coșulețul meu, începu să scormonească peștii din el, ca să-i privească mai bine.

— Cît ai dat pe gunoiul ăsta?

— Abia i-am scos de la un pescar cu douăzeci de dinari!

Cînd auzi aceste cuvinte, el mă luă repede de mînă și mă readuse înapoi în piața de alimente.

— De la care dintre ăștia, mă întrebă el, ai cumpărat fleacurile acestea?

Îi arătai un bătrînel care ședea retras într-un colț. Numaidecît îl luă la rost cu glasul cel mai aspru, pe măsura autorității lui de edil:

— Voi, îi zise el, ați ajuns să nu-i mai cruțați nici pe prietenii noștri, într-un cuvînt pe nici un străin. De ce vindeți așa de scump niște pește păcătos? Prin scumpetea alimentelor, veți face din acest oraș, floarea Tesaliei, o pustietate ca stîncile cele mai părăsite. Dar o să vă primiți voi pedeapsa. Iar tu, chiar acum vei afla cum sînt pedepsiți hoții sub administrația mea! Zicînd acestea, răsturnă coșul meu în mijlocul drumului, poruncind subalternului său să calce în picioare peștii mei și să-i zdrobească pe toți, pînă la unul. Încîntat de această probă de severitate, amicul meu, Pythias, mă îndemnă să mă retrag:

---

[1] Fascele (semnul autorității înalților magistrați romani, purtate de lictori) nu figurau îndeobște printre atributele edililor municipali.

[2] *Praefactus annonae* – la Roma, avea sarcina aprovizionării orașului cu alimente, mai ales cerealiere. Aici este vorba de un inspector al pieții, un *agoranom*, termen tradus de scriitorii greci prin acela de edil.

— Dragă Lucius, îmi zise el, eu mă mulțumesc cu această rușine de pomină pe care am făcut-o bătrînului!

Peste măsură de mîhnit și încremenit de cele întîmplate, luai din nou drumul spre baie, lipsit de bani și de merinde, grație prea zeloasei autorități a înțeleptului meu coleg de școală; apoi, după ce făcui baie, mă întorsei la locuința lui Milo și mă retrăsei în camera mea. Dar iată că Fotis, servitoarea, îmi spune:

— Te cheamă stăpînul!

Eu, care cunoscusem chiar de la început zgîrcenia lui Milo, mă scuzai politicos, sub cuvînt că, spre a-mi alunga oboseala drumului, socoteam că am mai mare nevoie de somn decît de mîncare. După ce Fotis îi transmise vorbele mele, veni el în persoană și, punînd mîna pe mine, începu să mă tragă ușor; și cum eu tot nu voiam să-l urmez și mă împotriveam cuviincios, îmi zise:

— Nu plec de aici, pînă ce nu vii după mine! Și întărindu-și spusele cu un jurămînt, mă sili să cedez îndărătniciei sale și să-l urmez pînă la patul lui prăpădit.

— Ce mai face iubitul nostru Demeas? mă întrebă el, pe cînd mă așezam pe pat. Dar soția, copiii, slugile?

Îi dădui știri despre fiecare în parte. După aceea, voi să cunoască mai amănunțit motivul călătoriei mele. Îndată ce-l informai cu de-amănuntul, îmi puse numaidecît cele mai neînsemnate întrebări despre patria mea, despre oamenii ei cei mai de seamă, în sfîrșit, pînă și despre guvernator. Dar cînd văzu că, după o călătorie atît de grea, mă obosea cu vorbăria lui fără sfîrșit și că, picînd de somn, mă opream în mijlocul unui cuvînt, abia rostind vorbe fără înțeles, îmi îngădui în cele din urmă să mă duc la culcare. În sfîrșit, scap de ospățul flecar și fără bucate al acestui bătrîn plictisitor, îngreuiat de somn, nu de mîncare, căci toată cina se mărginise la întrebările lui, și mă întorc în camera mea, spre a gusta mult doritul somn.

CARTEA A DOUA

Îndată ce noaptea se risipi și un nou soare readuse ziua, mă deșteptai din somn și sării grabnic din pat, fiind de altfel nerăbdător și foarte dornic de a cunoaște toate raritățile și minunățiile țării. Mă gîndeam că mă aflu în mijlocul Tesaliei, țară vestită în tot universul prin meșteșugul vrăjitoresc, și că cele povestite de încîntătorul meu tovarăș de drum, Aristomene, s-au petrecut în cuprinsul acestui oraș. Cu toate acestea, neștiind încotro să-mi îndrept dorințele și curiozitatea, mă uitam la fiecare lucru cu cea mai mare atenție. Din tot ceea ce vedeam, îmi închipuiam că nimic nu era așa cum se înfățișează în realitate. Mi se părea că absolut totul se metamorfozase prin puterea infernală a unor descîntece. Astfel, pietrele de care mă loveam, în închipuirea mea erau oameni împietriți, păsările pe care le auzeam, oameni acoperiți cu pene, arborii de dincoace și de dincolo de zidurile orașului, și aceștia erau tot oameni încărcați cu frunze, iar apele curgătoare izvorau din trupurile lor omenești; credeam că statuile și icoanele erau gata să pornească, zidurile să vorbească, boii și celelalte vite de același fel să facă profeții, că din însuși cerul adevărat și din globul înflăcărat al soarelui vor sosi pe neașteptate anumite prorociri.

Astfel încremenit, ba mai mult, scos din minți de această curiozitate care mă chinuia ca o boală, umblam din loc în loc, fără să pot găsi măcar o urmă, sau numai un început de urmă de potolire a nestăpînitei mele patimi. Totuși, pe cînd rătăceam din poartă în poartă ca un hoinar

fără griji şi legănîndu-mă ca un om beat, deodată mă trezii, nu ştiu cum, în piaţa de alimente.

Tocmai atunci, trecînd pe acolo o doamnă însoţită de un adevărat cîrd de servitori, grăbesc pasul s-o ajung. Aurul în care erau încrustate pietrele preţioase şi cel de pe îmbrăcămintea ei, ici în broderie, colo în ţesătură, arăta destul de limpede că e femeie nobilă. Lîngă ea păşea un bărbat foarte înaintat în vîrstă[1]; îndată ce mă zări, el zise:

— Ei, dar ăsta e Lucius! – după care veni să mă sărute, apoi şopti numaidecît la urechea doamnei ceva nedesluşit.

— De ce nu te apropii, continuă el, şi de ce n-o saluţi pe mama ta[2]?

— Nu îndrăznesc, îi răspund eu, fiindcă n-o cunosc pe această doamnă, şi, înroşindu-mă de ruşine, îmi las capul pe spate şi rămîn pe loc nemişcat. Dar ea, întorcîndu-şi privirile spre mine, zise:

— Iată nobila modestie a familiei, moştenită de la venerabila sa mamă, Salvia, şi prin toată făptura lui, e uimitor cît de mult îi seamănă. Corpul lui e atît de bine proporţionat, parcă măsurat cu compasul: nu prea înalt, zvelt, dar plin de vlagă, pielea obrazului îi e potrivit de trandafirie, are părul blond şi inelat de la natură, ochii, deşi verzui, îi sînt vioi şi veşnic iscoditori, are o privire pătrunzătoare ca de vultur şi plină de farmec în orice parte s-ar uita, mersu-i e nobil şi firesc.

Adăugă apoi:

— Dragul meu Lucius, eu te-am crescut cu propriile mele mîini. Cum să nu te fi crescut? Într-adevăr, nu numai că sînt rudă cu mama ta, dar sînt chiar sora ei de lapte. Da, amîndouă ne tragem din familia lui Plutarh, am supt în acelaşi timp de la aceeaşi doică, am crescut împreună ca două surori adevărate şi nu ne deosebim decît prin starea

---

[1] Fără îndoială un bătrîn servitor al familiei, care-l cunoscuse pe Lucius, copil.

[2] Aici cuvîntul *mamă* e un termen de respect, după cum se va vedea din cele ce urmează.

socială[1], fiindcă ea a făcut o căsătorie foarte strălucită, iar eu numai una de rînd. Eu sînt Byrrhena, al cărei nume l-ai auzit poate repetat adesea de cei care te-au crescut. Primeşte deci cu toată încrederea să fii găzduit la mine, ba mai mult, socoteşte-te ca la tine acasă!

În timp ce-mi vorbea, roşeaţa-mi dispăruse.

— Mamă, zic eu, n-ar fi cuviincios să-l părăsesc pe Milo, gazda mea, neavînd nici un motiv să mă plîng de el. Dar, fireşte, îmi voi da toată osteneala să-ţi fac plăcerea asta, atît cît voi putea, fără să trec peste marginile bunei-cuviinţe. Ori de cîte ori mi se va ivi ocazia de a face această călătorie, voi trage întotdeauna în gazdă la dumneata.

Pe cînd schimbam aceste cuvinte şi altele de acelaşi fel, după ce mai făcurăm cîţiva paşi, ajunserăm la casa Byrrhenei. La intrare, se afla o sală superbă; în cele patru colţuri ale ei se înălţau patru coloane, în vîrful cărora se vedeau statuile Victoriei[2]. Ele aveau aripile desfăşurate şi se sprijineau numai pe o sferă perfect rotundă; fără să poată face un pas, abia dacă atingeau cu picioarele lor scăldate de rouă această suprafaţă mişcătoare; ai fi spus că nu pot rămîne fixate acolo şi că în curînd aveau să-şi ia zborul. O Diană în marmură de Paros se afla aşezată simetric în mijlocul sălii. Era o statuie de-o frumuseţe desăvîrşită: tunica-i stătea umflată de vînt, mersul îi era sprinten: părea că-i întîmpină pe cei ce intră, şi măreţia ei divină inspira un adînc respect. De ambele părţi era înconjurată de cîini, tot din marmură. Ochii lor erau ameninţători, urechile ciulite, nările lărgite, gurile gata să sfîşie şi dacă de undeva din apropiere s-ar fi auzit un lătrat, ai fi crezut că-i ieşit din aceste grumaze de piatră. Felul în care aceşti cîini se repezeau cu pieptul şi cu capul înainte, lăsîndu-ţi impresia că picioarele dinapoi stau pe loc, pe cînd cele dinainte aleargă, era tot ce genialul sculptor reuşise să creeze mai

---

[1] Şi tatăl lui Apuleius a fost magistrat în Madaura (*duumvir*).

[2] În original „palmaris dea" – zeiţa care poartă ramuri de palmier, simbolul biruinţei. Apuleius descrie aici statuia Victoriei, sculptată de Nikeratos din Pergam, cu prilejul izbînzii lui Eumene I asupra lui Antiochus Soter la Sardes (261 î.C.)

desăvîrşit în opera lui de pînă atunci. În spatele zeiţei, se ridica în chip de peşteră, o stîncă acoperită cu muşchi, cu iarbă, cu frunze şi crenguţe, iar ici şi colo, cu viţă de vie şi copăcei, care din loc în loc ieşeau înfloriţi din piatră. Luciul statuii se răsfrîngea în interiorul peşterii, datorită transparenţei marmurei. De marginea dinafară a stîncii atîrnau fructe şi struguri sculptaţi cu atîta meşteşug, încît arta, luîndu-se la întrecere cu natura, îi executase întru totul asemenea celor reali. Ai fi jurat că-i poţi culege şi mînca, îndată ce toamna bogată în vin dulce le-ar fi dăruit culoare şi i-ar fi copt pe deplin. Şi dacă te-ai fi aplecat să priveşti pîraiele care de la picioarele zeiţei se despărţeau şi formau valuri liniştite, ai fi putut crede că, asemenea ciorchinilor atîrnaţi de ramurile viţei, aceste pîraie, printre alte însuşiri de adevăr, prezentau şi iluzia mişcării. Prin frunziş se zărea o statuie, un Acteon[1] de piatră, cu spinarea aplecată înainte, care, cu o privire curioasă – şi aproape preschimbat în sălbăticiune de cerb care poate fi văzut deopotrivă şi pe o stîncă şi în apa izvorului – pîndeşte ca Diana să vie să se scalde în unda peşterii.

Pe cînd cercetam cu de-amănuntul aceste lucruri şi le admiram neîncetat, Byrrhena îmi zise:

— Tot ce vezi este al tău!

Spunînd aceste cuvinte, ea porunci tuturor celorlalţi să se retragă, avînd de vorbit cu mine între patru ochi. După plecarea acestora, ea îmi spuse:

— Jur pe această zeiţă, dragul meu Lucius, că sînt adînc îngrijorată de tine, ca şi de copilul meu, şi doresc să fii foarte prudent. Fereşte-te bine de primejdioasele vicleşuguri şi de momelile nelegiuite ale acestei Pamfile[2], soţia lui Milo, despre care spui că e gazda ta. E o vrăjitoare cunoscută de toţi şi e socotită neîntrecută meşteră în tot felul de vrăjitorii de morminte.[3] Cu ajutorul unor beţişoare,

---

[1] Nepotul lui Cadmus, regele Tebei, plecat la vînătoare, a surprins-o pe Diana, zeiţă feciorelnică, pe cînd se scălda şi, drept pedeapsă, a fost preschimbat în cerb şi sfîşiat de propriii lui ogari.

[2] În elină Pamfila înseamnă Atotiubitoarea.

[3] Magia antică era strîns legată de cultul şi evocarea morţilor, precum şi de divinităţile subpămîntene.

pietricele și cu alte nimicuri de acest fel, peste care suflă, ea poate să arunce toate astrele de pe bolta cerului în adîncurile Tartarului și să scufunde lumea în haosul străvechi. Îndată ce zărește un tînăr frumos la chip, se aprinde după frumusețea lui și din acea clipă nu-și mai întoarce ochii și inima de la el. E foarte darnică în dezmierdări, pune stăpînire pe inima lui, îl strînge pe veci în lanțurile adîncii ei iubiri. Apoi, pe cei mai puțin binevoitori, pe care-i urăște din cauza disprețului ce-i arată, într-o clipă îi transformă în pietre, în berbeci sau în orice animal, iar pe alții îi distruge pur și simplu. Asta mă face să tremur pentru tine și am crezut că trebuie să te înștiințez, ca să fii prevăzător, fiindcă în ea arde mereu focul dragostei și tu, prin vîrsta și frumusețea ta, poți foarte ușor s-o robești.

Acestea mi le spuse Byrrhena, foarte îngrijorată.

Dar eu, curios cum eram, îndată ce am auzit pronunțîndu-se acest nume de magie, care mă vrăjise întotdeauna, departe de a mă feri de Pamfila, dimpotrivă, eram nerăbdător de a cunoaște cu orice preț tainele meșteșugului ei și de a mă arunca orbește în prăpastie. În sfîrșit, cu o grabă de nebun, mă desprind de mîna Byrrhenei ca dintr-un laț și, luîndu-mi repede rămas bun de la ea, pornesc în zbor spre casa lui Milo. Iuțindu-mi pasul ca un scos din minți, îmi spuneam: „Hai, Lucius, veghează, fii cu băgare de seamă. Iată mult doritul prilej; acum, așa cum de-atîta timp doreai, vei putea să-ți potolești inima cu toate aceste povești minunate. Alungă temerile copilărești, apucă-te numaidecît de această treabă și urmărește-o de aproape, dar abține-te de la orice legătură amoroasă cu gazda și respectă cu sfințenie patul conjugal al cinstitului Milo. De data asta, toate mijloacele de atac să se îndrepte înspre servitoarea Fotis, că e nostimă, veselă din fire și tare șireată. Aseară, cînd te-ai dus să te culci, te-a condus în camera ta cu toată bunăvoința, te-a așezat în pat cu multă atenție și te-a învelit cu grăitoare dovezi de dragoste; apoi, sărutîndu-te pe frunte, a lăsat îndeajuns să se vadă, din privirea ei, cu cîtă părere de rău te părăsea; în sfîrșit, oprindu-se de mai multe ori pe loc, a întors capul să te privească. Așadar, socotește asta ca un semn bun și cerul să te ocrotească! Chiar dacă s-ar întîmpla

să nu reușești, încearcă-ți totuși norocul pe lîngă această Fotis!"

În timp ce vorbeam de unul singur despre toate astea, ajung la poarta lui Milo, hotărît să-mi aduc planul la îndeplinire[1] Tocmai atunci n-am găsit acasă nici pe Milo, nici pe soția lui, ci numai pe draga mea Fotis, care gătea pentru stăpînii ei o mîncare din carne tăiată bucățele, lăsate să fiarbă în sosul lor într-o crăticioară, și care, judecînd numai după miros, încă de atunci se anunța ca ceva nespus de gustos. Curat îmbrăcată într-o rochie de in, și legată pe sub sîni cu o panglicuță roșie foarte frumoasă, ea sucea și învîrtea crăticioara cu mîinile ei sprintene și frumoase, și în timp ce cu învîrtituri circulare o scutura neîncetat, linia spatelui și șoldurile i se mișcau ușor și ritmic, comunicînd întregului corp o legănare grațioasă.

La această vedere, rămăsei nemișcat și mut de admirație, iar simțurile-mi pînă atunci adormite mi se deșteptară.

— Draga mea Fotis, îi spun eu, în sfîrșit, ce frumos, ce grațios clatini tu crăticioara asta și fesele tale! Ce gustoasă mîncare gătești! Fericit, da, de o mie de ori fericit acela căruia îi vei îngădui să-și moaie vîrful degetului în ea!

Atunci, această fată drăguță, dar cam neobrăzată, îmi zise:

— Fugi, sărăcuțule de tine, fugi cît mai departe de focul meu, că de vei fi atins numai de-o scînteie de-a mea, vei arde pînă la oase și nimeni nu va mai putea stinge focul tău în afară de mine, care, pricepîndu-mă să dau un gust plăcut bucatelor, știu să clatin tot așa de plăcut un pat ca și o cratiță!

---

[1] În text se face aluzie la un obicei inexistent la noi. Textul original e următorul: *„Mă îndrept spre părerea mea, mă unesc în totul cu părerea mea."* În stil parlamentar, cînd un senator făcea vreo propunere în adunare și cînd nu era destul timp ca fiecare să-și exprime individual votul, oratorul sau prezidentul spunea: „Cei care găsesc bună propunerea să treacă la dreapta". Apuleius parodiază această locuțiune, făcînd în același timp și pe oratorul care formulează o propunere și pe patricianul care se grăbește să adere la ea.

Spunînd aceste cuvinte, se întoarse să mă privească şi începu să rîdă. Cu toate astea, n-am plecat de acolo pînă ce nu i-am preţuit din ochi întreaga înfăţişare. Dar de ce-aş vorbi de celelalte calităţi ale ei, cînd întotdeauna unica mea grijă a fost să privesc şi să admir la o femeie, mai întîi capul şi părul ei, şi după aceea să mă bucur în intimitate de farmecul lor? Motivul serios şi hotărît al acestei preferinţe e chiar faptul că această parte principală a corpului, atît de vizibilă şi de vrednică de luat în seamă, ne izbeşte cea dintîi privirile; apoi, această frumuseţe naturală a părului nu-i pentru cap ceea ce o îmbrăcăminte bogată şi strălucitoare este pentru restul corpului? În sfîrşit, cele mai multe femei care vor să-şi arate frumuseţea şi graţiile lor fireşti, leapădă de pe ele toate hainele, îndepărtează toate voalurile şi ard de nerăbdare să-şi arate farmecele neacoperite de veşminte, ştiind că vor plăcea mai mult prin culoarea trandafirie a pielei decît prin îmbrăcămintea lor brodată cu aur. Şi cu toate acestea – curată nelegiuire, fie ca niciodată o asemenea grozăvie să nu se întîmple! –, dacă ai lipsi-o de păr pe femeia cea mai frumoasă şi cea mai minunată, dacă i-ai despodobi chipul de această diademă naturală, chiar de va fi fost căzută din cer, născută din mare, ieşită din valuri, chiar dacă va fi Venus în persoană, înconjurată de tot corul Graţiilor[1], însoţită de toată mulţimea Cupidonilor, încinsă cu cingătoarea sa[2], răspîndind cele mai plăcute miresme şi parfumuri, dacă se va înfăţişa chealǎ, nu va putea să placă nici lui Vulcan al ei[3].

Dar ce încîntare, cînd un păr de-o culoare plăcută şi de-o strălucire desăvîrşită fulgeră puternic în razele soarelui, sau cînd, în molcoma lui culoare, dobîndeşte cu totul altă frumuseţe după schimbătoarele variaţii ale luminii: unul

---

[1] Graţiile erau trei la număr: Aglae, Eufrosine şi Talia – nume greceşti care înseamnă veselie, plăcere şi frumuseţe – şi făceau parte din alaiul Venerei.

[2] E cingătoarea pe care în *Iliada* (XIV, 214 şi urm.) Hera o împrumută de la Afrodita, pentru a aprinde iubirea lui Zeus.

[3] Vulcan era şchiop şi urît şi pe deasupra înşelat de frumoasa lui soţie cu zeul Ares (vezi *Odiseea,* VIII, 266 şi urm.), faptă peste care soţul încornorat trecuse cu vederea, datorită frumuseţii zeiţei.

blond ca aurul, prinzînd la rădăcină culoarea ușor întunecată a fagurelui de miere, altul negru ca pana corbului, rivalizînd în diversitatea-i de nuanțe cu floricelele azurii de pe gușa porumbelului; sau cînd, parfumat cu parfumuri din Arabia, pieptănat cu un pieptene prețios cu dinți delicați și strîns în ceafă, seamănă cu o oglindă în care, privindu-se, un amant își vede chipul mai plăcut! E o frumusețe, cînd, împletit în cosițe groase, încununează capul, sau cînd se revarsă pe spate într-o lungă pînză de apă. În sfîrșit, pieptănătura părului are atîta preț, încît o femeie, oricît ar fi de împodobită cu aur, haine scumpe, pietre prețioase și cu toate gătelile din lume, dacă părul ei va fi rău îngrijit, nu va mai putea auzi pe nimeni spunînd că este elegantă.

Cît privește însă pe Fotis a mea, ei îi dădea farmec nu o pieptănătură foarte complicată, ci una simplă și în dezordine. În adevăr, ea își stringea bogatu-i păr într-un nod în vîrful capului, de unde se desfăcea cu grație, revărsîndu-se în jurul gîtului și terminîndu-se, cu bucle ușor răsucite, la gulerașul[1] tunicii sale.

Mi-a fost cu neputință să mai îndur chinul unei voluptăți atît de amețitoare, și aplecîndu-mă asupra gîtului ei, la hotarul de unde începea frumosu-i păr, îmi apăsai buzele într-o sărutare dulce ca mierea.

Atunci ea își întoarse capul și uitîndu-se la mine în timp ce-mi făcea cu ochiul, în mod provocator, îmi zise:

— Ei, școlarule, aceste lucruri dulci își au amărăciunea lor. Ferește-te de-a gusta prea mult din ele, ca să nu dai peste un necaz amar și îndelungat!

— Ce tot spui, dragostea mea, cînd eu numai pentru o singură sărutare a ta, care-mi va îndulci viața, sînt gata să mă las fript, cît sînt de lung, pe jăraticul tău? Spunînd acestea, o strînsei puternic în brațe și începui s-o sărut. Pasiunea mea deșteptînd-o pe a sa, Fotis se ia la întrecere cu mine în drăgăstoase dezmierdări. Gura ei întredeschisă răspîndea o

---

[1] În original *patagium*, bandă ori șiret pe marginea veșmintelor femeiești, înconjurînd gîtul sau coborînd pînă la picioare. La fel erau denumite și gulerașele.

respirație înmiresmată și în nestăpînita-i dorință simțea o plăcere dulce ca nectarul să-și atingă limba de a mea:

— Mor, strig eu, sau poate că am și murit, dacă n-ai milă de mine! La aceste cuvinte, acoperindu-mă din nou cu sărutări, îmi răspunse:

— Nu pierde curajul, că și eu te iubesc cu aceeași patimă și primesc să devin roaba ta. Plăcerile noastre nu vor întîrzia prea mult; cum se lasă seara, voi fi în camera ta de culcare. Pleacă așadar și te pregătește, căci toată noaptea vreau să lupt cu tine vitejește și din toată inima!

După ce ne șoptirăm aceste cuvinte și altele la fel, ne despărțirăm. Cam pe la prînz, primii din partea Byrrhenei cîteva mici daruri: un purcel gras, cinci puicuțe și un ulcior de vin vechi, minunat. Chemînd-o atunci pe Fotis, îi spun:

— Uite că Bacchus vine singur s-o încurajeze pe Venus și să-i poarte armele. Să sorbim azi tot vinul acesta, care va alunga lînceda sfială ce ne-ar răci pornirile și va ațîța în noi înflăcărata putere a patimii. Nu de altă promisiune avea nevoie călătoria noastră pe marea iubirii pentru a petrece o noapte fără somn: untdelemn în lampă și vin din belșug în cupe!

Restul zilei îl petrecui la baie și după aceea la cină, la bunul meu Milo, unde eram invitat. Luînd loc la o măsuță mărunțică, artistic lucrată, mă feream cît puteam de privirile soției sale și, aducîndu-mi aminte de povețile Byrrhenei, îmi aruncam ochii asupra ei cu groază, ca și cum aș fi privit lacul Avernus[1]. Dar mereu mă întorceam s-o privesc pe Fotis, care ne servea, și apariția ei îmi insufla numaidecît curaj.

Cum se făcu seară, Pamfila zise privind lampa:

— Ce ploaie cu găleata o să fie mîine!

La întrebarea bărbatului de unde știa aceasta, ea îi răspuse că lampa i-o prevestea. La aceste vorbe, Milo izbucni în rîs:

---

[1] Lac în Campania, pe unde se spunea că ar fi intrarea în Infern.

— Prin urmare, zise el, noi întreținem o mare Sibilă[1] în persoana lămpii noastre, care din focarul său, ca dintr-un observator, privește cu toată atenția chiar soarele și tot ce se petrece în regiunile cerești!

— Acestea sînt primele cunoștințe în materie de divinație, îi răspund eu, și nu e de mirare că flacăra asta, deși mică și aprinsă de mîini omenești, dar avînd totuși strînse legături de rudenie cu acel puternic foc ceresc[2] din care s-a născut, știe ea însăși și ne anunță și nouă, printr-o prevestire divină, ce trebuie să se întîmple pe bolta cerului. Și la noi, în Corint, se află acum în trecere un caldeean[3] care zăpăcește tot orașul cu răspunsurile sale uimitoare și pentru cîțiva gologani dezvăluie tainele destinului, arătînd ce zi trebuie să alegi pentru a face o căsătorie fericită, pentru a pune o trainică temelie unei case, ce zi e prielnică unui negustor pentru încheierea unei afaceri, în ce zi un călător va găsi mai multă lume pe drum, sau care alta e mai potrivită pentru o călătorie pe mare. În sfîrșit, eu însumi întrebîndu-l ce mi se va întîmpla în această călătorie, mi-a dat o mulțime de răspunsuri uimitoare și foarte variate: ba că voi avea un renume nespus de strălucit, ba că voi deveni subiectul unei lungi povești, al unui basm de necrezut și că voi ajunge eroul unei cărți.

La acestea, Milo întrebă zîmbind:

— Ce înfățișare are caldeeanul ăsta și cum se numește?

— E înalt și cam oacheș, răspunsei eu, și se numește Diofane.

— El e, zise Milo, nici nu putea fi altul. Tot așa, după ce făcuse și aici la noi numeroase profeții mai multor persoane și cîștigase nu cîțiva gologani păcătoși, ci sume însemnate, nenorocitul a fost urmărit de o soartă rea sau,

---

[1] Femeie inspirată de zei, în stare să prezică viitorul. Din felul cum ardea lampa se deduceau în antichitate felurite preziceri, ținînd de empyromancie (divinație cu ajutorul focului).

[2] Teoria focului ceresc și creator, al cărui adept se arată Lucius, a fost împrumutată de filosofii stoici de la Heraclit.

[3] Caldeea era țara de baștină a științei astrologice.

mai aproape de adevăr, aş putea zice: crudă. Într-o zi, pe cînd era înconjurat de o mulţime numeroasă şi făcea profeţii celor adunaţi în preajma sa, se apropie de el un negustor numit Cerdon[1], care dorea să-i ghicească o zi prielnică pentru călătoria ce trebuia să o facă. După ce Diofane îi arătă ziua aleasă, tocmai cînd celălalt scosese punga, împrăştiase banii şi numărase o sută de dinari pentru a plăti prezicerea, iată că un tinerel de familie bună, strecurîndu-se în spatele vrăjitorului, îl trase de manta şi, în clipa cînd acesta se întoarse, îl strînse în braţe şi-l sărută cu cea mai mare dragoste.

Diofane, după ce-l sărută şi el, îl pofti să stea lîngă dînsul. Uimit şi adînc tulburat de această apariţie neaşteptată, uită de treaba pe care o făcea în acel moment. „E multă vreme de cînd te aşteptam. Cînd ai sosit?" îl întrebă el. „Ieri seară, îi răspunse celălalt. Dar povesteşte-mi şi tu frate, cum ai călătorit pe mare şi pe uscat, după ce-ai plecat grăbit din insula Eubeea."

La aceste vorbe, Diofane, marele nostru caldeean, care nu-şi venise încă în fire din tulburarea sa, îi zise: „Duşmanii ţării noastre şi toţi duşmanii mei aibă parte de o călătorie atît de îngrozitoare ca a mea! Ulise n-a păţit-o mai rău, căci corabia care ne purta, zguduită de furtuni care o învîrteau pe loc în toate chipurile, îşi pierdu amîndouă cîrmele[2] şi, aruncată cu putere spre ţărmul opus, se scufundă numaidecît, iar noi abia scăparăm înot. Am pierdut totul. Ceea ce-am adunat mai tîrziu, mulţumită milostivirii unor necunoscuţi sau bunăvoinţei prietenilor noştri, a ajuns prada unei bande de hoţi şi singurul meu frate, Arignotus, încercînd să opună rezistenţă cutezanţei lor, a fost ucis chiar sub ochii mei."

Pe cînd el povestea toate acestea plin de obidă, Cerdon, negustorul, pune mîna pe banii pe care-i destinase pentru plata prezicerii şi se face nevăzut. Numai atunci

---

[1] Nume dinadins ales pentru asemănarea lui cu vorba grecească *Kérdos*, cîştig.

[2] Medaliile şi diferite monumente arată că adeseori la pupa unui vas antic erau două cîrme, adică nişte vîsle laterale.

Diofane, deşteptîndu-se ca dintr-un somn adînc, îşi dădu seama de paguba pe care i-o adusese nesocotinţa sa, mai ales cînd ne văzu pe toţi cîţi eram în jurul lui izbucnind în hohote de rîs.

Dar, în sfîrşit, Lucius, să-ţi ajute cerul ca cel puţin dumitale caldeeanul să-ţi fi spus curatul adevăr! Îţi urez să fii fericit şi să-ţi urmezi călătoria cu bine şi noroc.

În timpul acestei flecăreli a lui Milo, care nu se mai sfîrşea, eu oftam încet şi mă mîniam grozav pe mine însumi, pentru că, începînd singur o conversaţie plictisitoare, pierdeam o bună parte a serii şi cele mai delicioase plăceri ale ei. În sfîrşit, lăsînd la o parte orice ruşine, îi spun lui Milo:

— Diofane ăsta împace-se cu soarta sa şi n-are decît să se ducă din nou să-şi pună în primejdie, pe uscat şi pe apă, tot ce cîştigă înşelînd popoarele, dar mie, care tot mai simt oboseala de ieri, dă-mi voie, te rog, să mă duc la culcare mai devreme.

Luîndu-mi apoi rămas bun de la el, mă duc în camera mea, unde găsesc aranjată o cină foarte plăcută. Într-adevăr, servitorilor li se pregătiseră aşternuturile pe jos, cît mai departe de uşa mea, fără îndoială, pentru ca vorbele noastre de dragoste să n-aibă alt martor decît noaptea. Lîngă patul meu se afla o mescioară, pe care erau mîncări foarte îmbietoare, rămase de la masa de seară, şi două pahare destul de mari, pe jumătate pline cu vin, de-abia turnat, care mai puteau primi exact o cantitate egală de apă; alături era un ulcior, care la gîtul său destupat cu o teslă[1], avea o deschizătură mare şi piezişă, ca vinul să poată fi turnat mai uşor: într-un cuvînt, primele pregătiri de luptă ale iubirii.

Tocmai mă aşezasem pe pat, cînd iată că iubita mea Fotis, care culcase pe stăpîna ei, se apropie de mine aducîndu-mi buchete de trandafiri şi avînd poalele rochiei pline de petale de trandafir scuturate. Ea mă strînge cu putere la pieptul ei şi mă sărută cu dragoste, îmi încunună capul cu

---

[1] Amforele sau ulcioarele destinate conservării vinului erau adesea astupate cu ghips, fiind destupate cu ajutorul unei unelte avînd o latură tăioasă, la fel ca tesla.

coronițe și presară peste mine flori și deodată, punînd mîna pe un pahar și turnînd în el apă caldă[1], mi-l întinde să beau. Dar mai înainte de a-l fi băut pînă la fund, mi-l luă încet de la gură, îl duse la buzele ei și, cu ochii țintă în ochii mei, bău restul în mici înghițituri, apoi urmară al doilea și al treilea pahar, pline pînă sus, și multe altele unul după altul. În curînd mă îmbătai, și cu mintea tulburată și tot trupul răscolit și chinuit de dorințe arzătoare îmi dau la o parte tunica pînă în partea de jos a pîntecelui și, arătînd lui Fotis a mea că nu pot îndura chinul iubirii, îi spun:

— Ai milă de mine și grăbește-te să-mi vii în ajutor, căci după cum vezi, sînt pregătit pentru încăierarea care se apropie, luptă pe care tu mi-ai declarat-o fără intervenția fecialului[2], atunci cînd crudul Cupidon m-a străpuns pînă în străfundul inimii cu prima lui săgeată! Și eu mi-am încordat arcul, la rîndul meu, cu o opinteală atît de strașnică încît tare mă tem să nu mi se rupă coarda întinsă la maximum. Dar, pentru ca plăcerea să-mi fie mai deplină, despletește-ți părul și lasă-l să cadă în valuri și să fluture în voie în timpul plăcutelor noastre îmbrățișări.

Ea strînge masa degrabă. Apoi, lepădînd orice veșmînt de pe ea și despletindu-și părul ca să dea mai mult farmec desfătărilor noastre, am avut înaintea ochilor grațiosul chip al Venerei umblînd pe valurile mării. Și cu mica-i palmă trandafirie acoperindu-și puțin păroasa-i rușine femeiască, mai degrabă părea că ține să și-o arate decît să o ascundă din pudoare.

— La luptă, zise ea, și luptă vitejește, că n-am de gînd să bat în retragere! Hai, apropie-te și luptă fățiș dacă ești într-adevăr bărbat, atacă cu putere și ucide, fiindcă vei muri la rîndul tău. E o luptă care nu suferă nici o amînare!

---

[1] Grecii vechi consumau vinul amestecat în diverse proporții cu apă călduță.

[2] Un crainic-preot pe care romanii îl trimiteau la hotarul dușmanilor pentru a declara război, aruncînd în teritoriul dușman o suliță. Acest obicei se perimase de mult, Apuleius făcînd o aluzie literară glumeață.

Spunînd aceasta, ea se urcă în patul meu, se culc tiptil peste mine şi, supunîndu-şi mlădioasa şiră a spinări unor salturi rapide precum şi unor mişcări pătimaşe, mă sătură pe deplin cu darurile Venerei săltăreţe. Într-un tîrziu, cu sufletele obosite, cu trupurile sfîrşite de o dulce moleşeală, căzurăm amîndoi în acelaşi timp unul în braţele celuilalt, abia mai respirînd. Aceste lupte şi altele la fel le continuarăm pînă începu să se lumineze de ziuă, fără să ne fi trecut prin minte să dormim cîtuşi de puţin. Înviorînd cu vin din cînd în cînd oboseala noastră, pasiunea ni se deştepta şi plăcerile reîncepeau. Apoi luînd această noapte ca model adăugarăm mai multe altele la fel.

Din întîmplare, într-o zi, Byrrhena stărui foarte mult să vin să cinez la ea, şi, deşi m-am scuzat cît am putut mai bine, ea nu voi să admită nici o scuză. Trebuia deci să mă duc să vorbesc cu Fotis şi s-o întreb dacă consimte, de parcă aş fi aşteptat un semn prevestitor. Deşi-i părea rău că trebuie să mă despart de ea, fie chiar şi numai pentru cîteva clipe, îmi acordă totuşi cu bunăvoinţă un scurt concediu de la datoria mea amoroasă.

— Dar, cel puţin, îmi zise ea, ai grijă să te întorci mai devreme de la masă, căci o bandă furioasă de tineri nobili tulbură liniştea publică şi ai să vezi ici şi colo oameni ucişi zăcînd în mijlocul străzilor. Trupele guvernatorului sînt prea departe şi nu pot scăpa oraşul de această mare pacoste. În adevăr, situaţia ta strălucită şi chiar dispreţul ce se arată aici unui călător străin ar putea să te expună vreunei curse.

— Fii fără grijă, draga mea Fotis, îi spun eu, fiindcă în afară de faptul că aş prefera oricărui alt ospăţ plăcerile noastre, te asigur că voi avea toată grija să-ţi alung şi această teamă, întorcîndu-mă repede la tine. De altfel, nu mă voi duce singur, ci avînd la brîu sabia de care nu mă despart niciodată, aşa că voi avea cu ce să-mi apăr viaţa!

Astfel înarmat, mă duc la ospăţul acela, unde am găsit un mare număr de invitaţi, care alcătuiau elita oraşului, fiindcă Byrrhena făcea parte din societatea nobilă. Paturile, foarte luxoase, din lemn de tuia cu încrustaţii de fildeş, erau acoperite cu învelitori brodate în aur. Erau o mulţime de cupe mari de băut, pe cît de elegante şi variate ca formă, pe

atît de unice prin valoarea lor. Ici, sticla era împodobită cu figuri artistice lucrate-n relief, colo strălucea cristalul fără cel mai mic cusur, mai încolo era argintul strălucitor și aurul care-ți luau vederea și mai puteai vedea pînă și cupe de ambră, admirabil cioplite, ca pietrele prețioase, în sfîrșit, tot ce depășește orice închipuire se găsea adunat acolo. Mai mulți sclavi-sufragii[1] tare frumos îmbrăcați serveau în cel mai grațios chip nenumărate feluri de mîncări; paharnici tineri, cu părul ondulat și elegant îmbrăcați[2], turnau aproape în fiecare clipă vin vechi în cupe făcute fiecare dintr-o piatră prețioasă. În curînd se apind luminile, vorbele ce se spun de obicei la masă se înmulțesc; s-a rîs mult și glume bune și cuvinte înțepătoare zboară dintr-o parte și din alta.

Atunci Byrrhena mă întreabă:

— Cum te simți în țara noastră? Pe cît știu eu, noi întrecem cu mult toate orașele prin templele, băile și toate celelalte edificii ale noastre. În afară de asta, la noi se găsesc din belșug obiectele necesare vieții. Cel care caută odihna, e liber să trăiască după plac, străinul care vine după afaceri găsește aici toată îmbulzeala de la Roma, dacă e om liniștit, se bucură de o liniște deplină, ca la țară. Într-un cuvînt, orașul nostru este un loc de desfătare pentru toată provincia!

— Aveți dreptate, doamnă, îi răspunsei eu. Nicăieri nu m-am socotit mai liber decît aici, dar mă tem foarte mult de capcanele ascunse și de neînlăturat ale vrăjitoriei. Se spune că aici lăcașurile morților nu sînt în siguranță, fiindcă și din morminte și de pe ruguri se iau unele resturi și bucăți de cadavre spre a se pregăti celor vii o moarte îngrozitoare. Vrăjitoare bătrîne, chiar în scurtul timp cînd se fac pregătirile de înmormîntare ale unui răposat, zboară cu o repeziciune de pasăre să-i răpească trupul înainte ca alții să-l fi îngropat.

---

[1] În original *diribitores* (distribuitori) – sclavi însărcinați cu proporționarea și împărțirea cărnii, servind oaspeții sosiți la festine.

[2] Încă din epoca republicană, casele bogătașilor aveau chipeși adolescenți cu veșminte femeiești, care întîmpinau musafiri, umplîndu-le cupele cu vin.

— Ba mai mult, adăugă un altul, aici nici cei vii nu sînt cruțați. Unuia, nu știu cui, i s-a întîmplat ceva asemănător: a fost mutilat și cu totul desfigurat.

La aceste cuvinte, toți oaspeții izbucniră fără rușine în hohote de rîs ce nu se mai sfîrșeau și toate fețele și toate privirile se îndreptau către un ins ce sta culcat mai la o parte, într-un colț al sălii. Rușinat de îndărătnicia cu care-l priveau toți, mormăi ceva necăjit și voi să se ridice și să plece.

— Nu, dragul meu Telyfron, îi zise Byrrhena, stai puțin și, cu toată bunăvoința ta obișnuită, mai spune-ne o dată povestea-ți, pentru ca și fiul meu Lucius să aibă marea plăcere s-o audă din gura ta.

— E adevărat, doamnă, zise el, pe dumneavoastră nu vă părăsește niciodată sentimentul divinei bunătăți, dar n-aș mai putea suporta obrăznicia unora!

Răspunzîndu-i astfel, era foarte emoționat. Totuși, după multe stăruințe, după multe jurăminte pe tot ce avea mai scump în lume, Byrrhena reuși să-l facă să vorbească, în ciuda împotrivirii lui.

Atunci, îngrămădind o parte din învelitorile patului una peste alta, Telyfron făcu din ele un morman pe care să-și rezeme cotul și se ridică în pat numai pe jumătate. Apoi întinse mîna dreaptă, și-și așeză degetele în felul oratorilor, adică își îndoi ultimele două degete, ridicînd în sus pe celelalte și amenințînd, ca să zic așa, cu degetul cel mare; pe urmă, zîmbind mulțumit, începu să povestească:

— Eram minor cînd am plecat din Milet să asist la jocurile olimpice și aveam o mare dorință să vizitez și orașele din această provincie vestită[1]. După ce-am străbătut toată Tesalia, ajunsei la Larissa, vai! spre nenorocirea mea. Pe cînd rătăceam în toate părțile, căutînd mijloace de a-mi ușura marea lipsă în care mă aflam, fiindcă banii mei de drum erau aproape pe sfîrșite, zăresc în mijlocul unei piețe un bătrîn înalt. Era cocoțat pe o bornă și striga în gura mare: „Cine vrea să păzească un mort? Să spună cît cere!“

---

[1] Fie Ahaia, din care făcea parte și Tesalia în timpul domniei lui Augustus, fie Macedonia la care ea fusese anexată de Antonini.

Atunci, adresîndu-mă primului trecător, îl întrebai: „Ce înseamnă asta? Cum? Pe-aici morții au obiceiul să fugă?" „Taci, îmi spuse el. Ești foarte tînăr și străin, și prin urmare nu-ți dai seama că te afli în Tesalia, unde vrăjitoarele rup cu dinții bucăți din chipurile morților, pe care le folosesc în îndeletnicirile lor magice." „Și cum se face, mă rog, această pază a morților?" îl întrebai la rîndul meu. „Mai întîi, răspunse el, trebuie să veghezi toată noaptea cu cea mai mare atenție, avînd ochii la pîndă și bine deschiși, necontenit ațintiți asupra cadavrului, fără să-i îndepărtezi, sau chiar să-i întorci o clipă în altă parte, fiindcă aceste blestemate vrăjitoare se schimbă în tot felul de animale, se strecoară tîrîndu-se pe furiș, și ar fi în stare să înșele ușor chiar ochii Soarelui și ai Dreptății[1]. Ce-i drept, ele iau chip de păsări, de cîini, de șoareci și chiar de muște. Apoi, prin farmecele lor îngrozitoare, îngroapă pe păzitor în somn. Nimeni n-ar putea înșira chiar toate vicleșugurile pe care le născocesc aceste nelegiuite femei cu marea lor putere de închipuire. Și cu toate acestea, pentru un serviciu așa de periculos, nu se oferă în general o plată mai mare de patru sau șase monede de aur. Ei! dar... era cît pe-aci să uit! Dacă, dimineață, păzitorul nu dă în primire corpul întreg, tot ceea ce s-a tăiat sau lipsește din el e nevoit să înlocuiască cu o bucată egală de carne ce i se taie din obraz."

Aflînd toate acestea, îmi iau inima-n dinți și, apropiindu-mă numaidecît de crainic, îi zic: „Încetează acum de-a mai striga! Iată păzitorul gata găsit, să vedem prețul!"

„Vei primi zece monede de aur[2], dar ia seama, tinere, să aperi bine cadavrul de aceste Harpii[3] viclene, căci e fiul unuia din fruntașii orașului nostru!"

„Vorbe de prisos, îi răspund eu, asta-i o nimica toată! Eu sînt un om de fier, nu dorm niciodată; am o vedere mai

---

[1] Adică privirile cele mai pătrunzătoare. Soarele, care vede totul, este pus alături de Dreptate, căreia nu-i scapă nici o nelegiuire.

[2] În original: „o mie de sesterți".

[3] Monștri cu chip de femeie, cu trupul de pasăre răpitoare, cu mîinile de om și cu gheare foarte ascuțite.

pătrunzătoare chiar decît a lui Lynceus[1] sau a lui Argus[2], într-un cuvînt sînt numai ochi!“

Nici nu terminasem bine vorba și el mă conduse îndată la o casă, unde printr-o ușă dosnică, fiindcă cea mare era închisă, mă introduse într-o cameră întunecoasă cu ferestrele oblonite. Îmi arătă o doamnă care plîngea, îmbrăcată în negru; apoi, apropiindu-se de ea: „Omul ăsta, îi spune el, s-a prezentat fără teamă și s-a angajat cu plată să păzească corpul soțului tău“. Atunci văduva dînd la o parte părul care-i cădea pe față din amîndouă părțile și arătînd un chip foarte frumos chiar în durerea ei, își ridică ochii spre mine. „Te rog, fierbinte, îmi zise ea, vezi să-ți îndeplinești serviciul cu toată luarea-aminte cu putință.“ „Fiți fără grijă, îi răspund eu, numai să-mi dați un modest supliment de plată.“

Căzurăm la învoială și, ridicîndu-se repede, mă conduse într-o altă cameră, unde se găsea cadavrul acoperit cu un giulgiu orbitor de alb. După ce se introduseră șapte persoane, ce aveau să servească drept martori, ea însăși dezvelește mortul cu mîna ei și la vederea lui, ochii i se umplu de lacrimi ce nu mai conteneau; apoi, luînd ca martori pe cei de față, începe să arate cu cea mai mare exactitate, unul cîte unul, toate mădularele, ținute pînă atunci dinadins acoperite, și unul dintre ei le însemna într-un registru. „Iată, zise ea, nasul e întreg, ochii sînt în bună stare, urechile de asemenea, buzele sînt neatinse și din bărbie nu lipsește nimic. Cercetați, vă rog, bunii mei cetățeni, și întăriți toate acestea cu mărturia voastră!“ După ce spuse aceste cuvinte și inventarul fu semnat, voi să se retragă.

Dar eu am oprit-o: „Doamnă, îi spun eu, porunciți să mi se dea tot ce trebuie pentru serviciul meu“. „Și ce anume?“ întrebă ea. „O lampă mare, îi răspund eu, untdelemn

---

[1] Fiul lui Aphareus, regele Messeniei, unul din argonauți, vestit pentru vederea lui pătrunzătoare.

[2] Prinț argian, fiul lui Agenor, care după legendă avea o sută de ochi, răspîndiți pe tot corpul, dintre care cincizeci rămîneau deschiși, cînd ceilalți cincizeci erau închiși de somn.

îndeajuns ca să am lumină pînă la ziuă, apă caldă, cîteva urcioare de vin, un pahar și o farfurie plină cu rămășițele de la masa de aseară."

Atunci, clătinînd din cap: „Fugi, îmi zise ea, ești un neobrăzat. Auzi! Într-o casă cufundată în jale, să ceri rămășițe de mîncare, cînd de-atîtea zile aici nu s-a zărit nici o urmă de fum! Crezi c-ai venit aici să benchetuiești? Mai degrabă ar trebui să verși lacrimi și să iei o înfățișare de tristețe, potrivită locului unde te afli!" Spunînd aceste cuvinte, se întoarse către servitoarea sa: „Myrrhina, îi spuse ea, dă-i numaidecît o lampă și untdelemn și, după ce-l vei fi încuiat în cameră pe păzitor, pleacă repede de acolo și caută-ți de treabă."

Astfel, rămas singur ca să țin tovărășie mortului, mă frecam la ochi, pe care voiam să-i deprind cu vegherea și din cînd în cînd cîntam ca să mă liniștesc. Iată că vine amurgul, apoi noaptea înaintată, apoi ora celui mai adînc somn, în sfîrșit miezul nopții. Mă simțeam cu totul cuprins de o spaimă care creștea în fiecare clipă, cînd deodată o nevăstuică, intrînd pe nesimțite și tîrîndu-se, se opri în fața mea și-mi aruncă o privire atît de pătrunzătoare, încît un animal așa de mic, dar atît de îndrăzneț, mă umplu de groază. În sfîrșit îi spusei: „De ce nu pleci, dobitoc spurcat, de ce nu te ascunzi la șoriceii tăi, la semenii tăi, mai înainte de a cunoaște din propria-ți experiență năprasnica dezlănțuire a puterii mele? De ce nu pleci?"

Nevăstuica întoarse spatele și dispăru numaidecît din cameră. Nu trecu însă mult și deodată căzui într-un somn adînc[1], încît nici chiar zeul de la Delfi[2], n-ar fi putut deosebi ușor care dintre cele două trupuri întinse era mortul. Astfel, lipsit de cunoștință și avînd eu însumi nevoie de un alt păzitor, eram acolo aproape ca și cum n-aș fi fost.

Alaiul orătăniilor cu creste din vecinătate tocmai anunța cu mare zgomot încetarea nopții. În sfîrșit, mă deșteptai brusc și îngrozit de spaimă alerg la cadavru;

---

[1] Privirea pătrunzătoare a nevăstuicii își produsese efectul soporific.

[2] Apolo.

apropii lampa şi descoperindu-i faţa, încep să examinez cu de-amănuntul chipul pe care-l primisem întreg. Deodată sărmana soţie, nespus de îngrijorată şi plîngînd, se repede înăuntru, urmată de martorii din ajun, se aruncă imediat asupra trupului şi după ce-l acoperă îndelung cu sărutări îl cercetează-n întregime, la lumină, după inventar. Apoi, întorcîndu-se, chemă pe administratorul ei, Filodespotus, şi-i ordonă să plătească fără întîrziere acestui paznic aşa de bun suma ce i se cuvenea, ceea ce se făcu îndată. „Tinere, îmi zise ea după aceea, îţi sînt foarte recunoscătoare, şi pentru zelul cu care ţi-ai îndeplinit serviciul, te voi socoti de aci înainte în numărul prietenilor mei!"

Încîntat de acest cîştig neaşteptat şi zăpăcit de strălucitoarele monede de aur, pe care le vînturam dintr-o mînă într-alta, i-am zis: „Ba nu, doamnă, mai degrabă socoteşte-mă ca pe unul dintre servitorii dumitale, şi ori de cîte ori vei mai avea nevoie de serviciile mele, porunceşte cu toată încrederea!"

Nici nu terminasem bine aceste cuvinte că toţi prietenii ei mă copleşesc cu blesteme ca pe o cobe[1], şi, apucînd tot ce le venea la îndemînă, se iau după mine. Unul mă loveşte cu pumnii în obraz, altul îmi zdrobeşte umerii cu coatele, alţii îmi frîng coastele cu mîini vrăjmaşe, îmi dau lovituri de picior, îmi smulg părul, îmi sfîşie hainele. Astfel, asemenea tînărului şi orgoliosului Aonian[2], sau cîntăreţului inspirat[3], gloria muntelui Pimpla, mă aruncară afară din casă schilodit şi făcut bucăţi.

În timp ce, în strada cea mai apropiată, venindu-mi în fire, îmi reaminteam, dar prea tîrziu, de vorbele nechibzuite şi cobitoare rostite de mine şi recunoşteam că pe bună dreptate aş fi meritat mai multe lovituri, ultimele bocete şi

---

[1] Orice afirmaţie aruncată la întîmplare şi fără nici o intenţie rea căpăta tăria unei prevestiri funeste inevitabile. Sfîrşitul naraţiunii lui Telyfron pare să confirme această superstiţie.

[2] Penteu, rege al Tebei. Aonia e un nume poetic al Beoţiei.

[3] Adică Orfeu, numit Pimpleus, după muntele Pimpla din Pieria (un ţinut din Macedonia), lăcaş al Muzelor. Spre deosebire de Penteu, sfîşiat de bachante, poetul a căzut victimă femeilor trace, neadmise la întrunirile bărbaţilor lor.

ultimele chemări de rămas bun se terminaseră. Mortul fusese deja pornit din casă și după obiceiul tradițional, fiindcă era dintr-o familie foarte nobilă, impozantul cortegiu funebru era condus prin piața publică. Deodată, un bătrîn îmbrăcat în negru vine în fuga mare lîngă mort; fața lui adînc mîhnită era scăldată în lacrimi și-și smulgea bogatu-i păr alb. Cu amîndouă mînile el cuprinde patul funebru și cu glas în adevăr puternic, dar des întrerupt de suspine, zise: „Pe tot ce aveți mai scump, cetățeni, în numele pietății publice, răzbunați uciderea unui concetățean al vostru și pedepsiți cu cea mai mare asprime pe această ticăloasă și criminală femeie, care s-a făcut vinovată de cea mai groaznică nelegiuire. Căci ea, și nimeni altul, l-a otrăvit pe acest nefericit tînăr, fiul surorii mele, în vederea unei iubiri adultere și spre a pune mîna pe moștenire!"

Astfel vorbi bătrînul și, trecînd de la unul la altul, repeta fiecăruia tînguielile și plînsetele sale. În acest timp poporul de rînd se aprinde de mînie și, crima părîndu-i verosimilă, era pornit să creadă ușor acuzația. Toți cer în gura mare torțe, caută pietre, asmut pe cei mai tineri să ucidă femeia. Dar ea, vărsînd lacrimi prefăcute și jurîndu-se pe toți zeii în cel mai solemn chip cu putință, tăgăduiește o crimă atît de îngrozitoare.

„Ei bine, zise atunci bătrînul, să lăsăm providenței divine grija de a descoperi adevărul. Avem aici un egiptean numit Zatchlas, proroc de frunte, care, pentru o sumă foarte mare, s-a învoit să readucă pentru puțin timp sufletul defunctului din Infern și să recheme la viață acest corp după moartea sa."

Spunînd acestea, aduce în mijlocul mulțimii un tînăr îmbrăcat într-o manta scurtă din pînză de in, încălțat cu niște sandale ușoare, împletite din mici fîșii de frunze de palmier și cu capul complet ras.[1] Sărutîndu-i îndelung mîinile și cuprinzîndu-i chiar genunchii cu brațele[2]: „Ai

[1] E ținuta preoților și a credincioșilor consacrați Isidei. Preoții egipteni purtau straie de in, disprețuind lîna oilor.

[2] La cei vechi genunchii au cultul lor. Cei care rugau pe cineva îi îmbrățișau genunchii, adorîndu-i ca pe niște altare.

milă de noi, divine pontif, îi zise el, ai milă de noi! Te rog fierbinte, pe astrele cerului, pe divinitățile Infernului, pe elementele din care e alcătuit universul, pe tăcerea nopților, pe sanctuarele de lîngă orașul Coptos, pe revărsarea apelor Nilului[1], pe misterele de la Memfis, pe sistrele[2] din Pharos! Aruncă puțină lumină în acești ochi închiși pe veci și lasă-i o clipă să se bucure de razele soarelui. Noi nu ne împotrivim și nu refuzăm pămîntului prada sa, dar cerem pentru acest mort cîteva clipe de viață, numai pentru mîngîierea noastră de a-l fi răzbunat."

Profetul, făcut binevoitor prin această invocație, pune de trei ori o anumită iarbă pe gura mortului și o alta pe piept. Apoi, întorcîndu-se spre răsărit, se roagă încet augustului soare, care-și urma drumul pe bolta cerească. Prin această scenă impunătoare el atrage atenția tuturor celor prezenți asupra marii minuni ce avea să se producă.

Eu mă amestec în mulțime și, așezîndu-mă chiar în spatele patului mortuar, pe un stîlp de piatră mai înalt, privesc totul cu cel mai viu interes. Numaidecît, pulsul începe să bată, corpul să se umple de viață; cadavrul tînărului se ridică și vorbește: „Vai! de ce mă rechemați la funcțiile unei vieți de o clipă, după ce am băut din apa Lethei, acum cînd pluteam pe mlaștinile Stixului? Încetează, te rog, încetează și lasă-mă să-mi găsesc odihna mormîntului." Acestea au fost cuvintele care au ieșit din gura cadavrului, dar profetul, aprinzîndu-se din ce în ce mai mult, zise: „Nu, arată poporului tot ce s-a petrecut, și dezvăluie taina morții tale. Crezi tu că vrăjile mele n-au putere să cheme Furiile și că nu pot să pun la caznă membrele tale obosite?"

---

[1] În Egipt, spune Pliniu, lîngă orașul Coptos, este o insulă închinată zeiței Isis. Spre a o feri de pustiirile Nilului, rîndunelele, cînd se apropie creșterea lui, construiesc în ea un dig din paie lipite cu nămol. Ele lucrează la acest dig trei nopți în șir și cu atîta zel, încît multe mor la lucru și în fiecare an reîncep această muncă grea.

[2] Instrumente de metal întrebuințate de egipteni în cultul Isidei. Isis ținea în mînă un sistru. Aici atributul e întrebuințat în locul divinității și Pharos în locul Egiptului.

Înviatul, reluînd atunci cuvîntul din patul lui, se adresează poporului cu un geamăt adînc: „Da, zise el, viclenele uneltiri ale noii mele soţii m-au ucis şi, victimă a unei băuturi mortale, am cedat patul meu cald încă unui adulter!“

Atunci demna lui soţie, cu o mare prezenţă de spirit şi cu o îndrăzneală la înălţimea situaţiei, respinge în mod hotărît acuzaţiile soţului, susţinînd în mod nelegiuit că sînt curate născociri. Poporul se aprinde, însufleţit de sentimente diferite. Unii spuneau că femeia e o criminală şi că trebuie numaidecît îngropată de vie împreună cu corpul soţului ei, alţii susţineau că nu trebuie să se dea crezare minciunilor unui cadavru.

Dar orice şovăire se risipi, cînd tînărul continuă: „E curatul adevăr, spuse el, gemînd din nou mai tare, am să vă dau o dovadă cum nu se poate mai vădită, am să vă arăt o întîmplare pe care, fireşte, nimeni altul n-a putut s-o cunoască în afară de mine. Căci pe cînd acest neadormit paznic – şi mă arăta cu degetul pe mine – îmi păzea trupul cu cea mai mare grijă, vrăjitoare bătrîne încercară să se apropie de cadavrul meu. În acest scop, ele îşi schimbară forma în mai multe rînduri, dar în zadar; neputînd să înşele zelul şi vigilenţa paznicului meu, împrăştiară în cele din urmă asupra lui un nor de somn şi-l îngropară într-un somn adînc. Apoi, începînd să mă cheme pe nume, ele n-au încetat de a mă striga decît atunci cînd corpul meu înţepenit şi membrele-mi îngheţate începură, după încete şi anevoioase sforţări, să se supună vrăjilor lor. El, ca unul care într-adevăr era viu, dar care numai în somn avea înfăţişarea unui mort, auzind că este chemat căci – el are acelaşi nume ca şi mine – se deşteaptă, neştiind ce era şi, pornind ca o umbră neînsufleţită, ajunge la uşa camerei. Deşi foarte bine închisă, totuşi printr-o gaură ce se afla acolo, ele îi tăiară mai întîi nasul, apoi urechile şi în locul meu suferi el aceste amputări. Şi pentru ca aceste operaţiuni să rămînă necunoscute, vrăjitoarele îi plăsmuiră din ceară nişte urechi asemănătoare cu ale lui şi le lipiră exact în locul celor tăiate şi de asemenea îi făcură un nas la fel cu al lui. Ei bine, acum aveţi în faţa voastră pe acest nenorocit care a fost plătit nu pentru vigilenţă, ci pentru mutilarea lui.“

Înspăimîntat de aceste cuvinte, vreau să mă conving de adevărul acestei nenorocite întîmplări. Pun mîna pe nas și rămîn cu el în mînă, îmi pipăi urechile și ele se dezlipesc. Atunci, văzînd că toți mă arată cu degetele, că toți întorc capul spre mine și că rîsetele erau gata să izbucnească, mă strecor neobservat printre picioarele celor ce mă înconjurau și fug scăldat într-o sudoare rece. Astfel, desfigurat și expus ridicolului, n-am mai avut curajul să mă întorc în patria și la familia mea. Rana urechilor am ascuns-o cu părul pe care l-am lăsat să-mi cadă pe tîmple, iar slutenia nasului am acoperit-o destul de bine cu bucățica asta de pînză pe care o vedeți lipită acolo.

Îndată ce Telyfron își termină povestirea, oaspeții, amețiți de băutură, izbucnesc din nou în hohote de rîs, și în timp ce marii bețivani cer să se golească în cinstea zeului Rîsului cupele obișnuite, Byrrhena mi se adresează astfel:

— Mîine e o zi mare și o sărbătoare solemnă, e aniversarea întemeierii orașului nostru, și în această zi noi sîntem singurul popor pe pămînt care, prin ceremonii vesele și distractive, invocăm bunăvoința augustului zeu al Rîsului[1]. Prezența ta va face mai plăcută pentru noi această sărbătoare. O, cît aș dori ca tu, cu bunul tău spirit, să găsești vreun subiect de rîs pentru sărbătorirea zeului, ca să facem cît mai plăcută și mai deplină cinstirea pe care o aducem divinității lui atît de puternice!

— Foarte bine, doamnă, îi spun eu, dorința dumitale va fi împlinită, dar, o, de-aș putea găsi vreo idee pe care să mi-o inspire cu generozitate un zeu atît de puternic! După aceasta, sluga mea înștiințîndu-mă că se făcuse tîrziu, mă ridic numaidecît, amețit de băutură eu însumi, salut grăbit pe Byrrhena și cu un pas șovăitor iau drumul spre casă.

Dar în prima piață prin care am trecut, deodată, stîrnindu-se vîntul și stingînd lumina cu care ne călăuzeam pașii, ne-a fost foarte greu să ieșim din această întunecime neașteptată și numai după ce ne-am zdrobit degetele

---

[1] Numai la Sparta exista un cult al Rîsului, neatestat în altă regiune a Greciei antice.

picioarelor de toate pietrele drumului, ajungem în sfîrşit la gazda noastră, rupţi de oboseală.

Cînd ne apropiam de casă, strîns lipiţi unul de altul, iată că trei indivizi voinici şi largi în spate se reped cu toată puterea asupra porţii noastre, şi nu numai că nu se sperie cîtuşi de puţin de prezenţa noastră, ci dimpotrivă, care mai de care se silea s-o spargă cu lovituri dese şi violente, încît nouă, şi mie, mai ales, mi s-a părut că erau nişte adevăraţi tîlhari şi încă din cei mai furioşi. Într-o clipă scot de sub manta sabia pe care o ţineam ascunsă acolo pentru cazuri de acest fel şi, repezindu-mă fără şovăire în mijlocul banditilor, pe măsură ce ei veneau spre mine, ca să mi se împotrivească, le înfig adînc sabia în pîntece pînă cînd, în sfîrşit ciuruiţi de adînci şi de numeroase răni, şi-au dat sufletul chiar la picioarele mele. Zgomotul luptei deşteptase pe Fotis şi eu, găsind uşa deschisă, mă strecor în casă, gîfîind şi ud leoarcă de sudoare. În sfîrşit, istovit de uciderea succesivă a acestor trei îndîrjiţi tîlhari care făceau cît întreitul Gerion[1], mă aruncai în pat şi adormii numaidecît.

---

[1] Uriaş cu trei capete şi trei trupuri unite care locuia în insula Erythia unde păşteau nenumăratele sale turme de boi. Hercule l-a răpus pe Gerion la porunca lui Eurystheus, răpindu-i cirezile pe care le-a adus cu el în Grecia.

CARTEA A TREIA

În legănarea braţelor trandafirii, Aurora tocmai îşi avîntase spre slava cerului caii ei împodobiţi cu falere[1], purpurii, cînd, smulgîndu-mă dintr-un dulce somn, noaptea făcu loc zilei. Dar, cu gîndul la crima mea de aseară, am fost cuprins de o mare îngrijorare. Aşezat în pat, în capul oaselor, cu picioarele încrucişate, cu mîinile împreunate pe genunchi, şi frămîntîndu-mi degetele, vărsam şiroaie de lacrimi, fiindcă în închipuirea mea vedeam tribunalul, desfăşurarea procesului, sentinţa, în sfîrşit pe călău. S-ar putea găsi oare vreun judecător atît de blînd, atît de binevoitor, care să mă poată declara nevinovat, după ce săvîrşisem trei omoruri şi mă mînjisem cu sîngele atîtor cetăţeni? Iată glorioasa călătorie pe care caldeeanul Diofane mi-o prezisese în mod sigur.

Iată ce gînduri îmi treceau necontenit prin minte şi îmi jeleam soarta nenorocită. În acest timp afară, la intrare, se auzeau puternice bătăi în uşă, strigăte neîncetate, în sfîrşit se făcea un zgomot îngrozitor şi uşa într-o clipă fiind deschisă cu o smucitură violentă, toată casa se umplu de magistraţi, de slujbaşii lor şi de o gloată de tot soiul. Numaidecît doi lictori, din ordinul magistraţilor, pun mîna pe mine şi încep să mă tîrască, fără ca eu, fireşte, să opun vreo rezistenţă. Pe cînd treceam pe prima uliţă, toată populaţia oraşului, revărsîndu-se pe străzi, se ţinea după noi

[1] Plăci de metal strălucitor, servind ca podoabe la gîtul cailor. Apuleius încearcă să reînnoiască vechea metaforă homerică: „Aurora cu degete purpurii“.

în număr neobişnuit de mare. Şi deşi înaintam abătut, cu capul plecat pînă în pămînt, ba chiar pînă-n fundul Infernului, totuşi, privind cu coada ochiului, observai ceva foarte ciudat. În adevăr, printre atîtea mii de inşi care ne înconjurau, nu era absolut nici unul care să nu se strice de rîs. În sfîrşit, după ce am fost purtat prin toate pieţele şi plimbat pe la fiecare colţ de stradă, ca acele victime care, în procesiunile de ispăşire şi de purificare sînt destinate să înlăture vreo nenorocire de care eşti ameninţat[1], fui oprit în for, în faţa tribunalului. Magistraţii tocmai se aşezaseră pe înaltele lor scaune, şi pristavul public striga cu glas puternic să se facă linişte, cînd deodată toţi spectatorii cerură, într-un glas, ca din cauza extrem de numeroasei mulţimi, căreia o înghesuială prea mare îi putea pune viaţa în primejdie, un proces atît de important să se judece în teatru. Într-o clipă, poporul se repezi din toate părţile şi tot interiorul teatrului se umplu cu o iuţeală uimitoare. Chiar şi intrările şi tot acoperişul erau pline pînă la refuz. Cei mai mulţi erau încolăciţi pe coloane, alţii erau cocoţaţi pe statui, unora li se vedea numai jumătate din corp pe ferestre sau printr-o deschizătură a tavanului, în sfîrşit toţi, în nemărginita lor dorinţă de a vedea, nu se mai gîndeau la primejdiile la care se expuneau. În curînd sînt împins pînă în mijlocul scenei de către slujbaşii dreptăţii, ca o victimă, şi aşezat în centrul orchestrei[2].

Atunci crainicul, întărindu-şi iar din răsputeri glasul, cheamă pe acuzator. Se dădu cuvîntul unui bătrîn. Spre a-şi fixa timpul cît va vorbi, el turnă apă într-un vas în formă de

---

[1] Acest rit de lustraţie, întîlnit în diferite locuri, se celebra de pildă la Roma prin ceremonii anuale de *Amburbium*, sau ocazionale, prilejuite de minuni, cînd se decretau jertfe ispăşitoare. Victimele sortite sacrificiului erau plimbate în prealabil prin toate cartierele oraşului sau districtului asupra căruia se extindeau efectele purificării, luînd asupra lor influenţele malefice şi ducîndu-le departe.

[2] În teatrul antic grec, spaţiul în care evolua corul ajunsese să fie ocupat de scaunele senatorilor în vremea romanilor.

pîlnie cu ţeava fin găurită la capăt, pe unde apa se scurgea picătură cu picătură[1], apoi se adresă astfel poporului:

— Onoraţi cetăţeni, pricina care e supusă judecăţii voastre este una dintre cele mai importante, pentru că priveşte în special liniştea întregului oraş: o pildă cumplită va fi de cel mai mare folos. De aceea, se cuvine ca voi, fiecare-n parte şi toţi la un loc, să apăraţi onoarea publică, ca nu cumva un ucigaş nelegiuit să rămînă nepedepsit, după ce a măcelărit atîtea victime într-un chip aşa de crud. Şi să nu vă închipuiţi că eu sînt atît de aspru cu el din pricina vreunei duşmănii sau uri personale. Eu sînt comandantul pazei de noapte, şi pînă în ziua de astăzi nu cred că cineva a putut să aducă vreo învinuire vigilenţei şi zelului meu. În scurt, vin la fapt şi vă voi expune întocmai ceea ce s-a întîmplat noaptea tecută. Cam pe la al treilea schimb al străjilor de noapte[2], cînd făceam inspecţia întregului oraş cu o minuţioasă exactitate, cercetînd totul din uşă în uşă, deodată zăresc pe tînărul acesta cu sabia în mînă, semănînd în toate părţile măcelul crîncen şi în aceeaşi clipă văd la picioarele lui trei cetăţeni ucişi, victime ale cruzimii sale, respirînd încă şi cu trupurile zbătîndu-se într-un lac de sînge. Zguduit el însuşi pe drept cuvînt de vina unei crime atît de înfiorătoare, o luă numaidecît la fugă şi, furişîndu-se într-o casă, mulţumită întunericului a rămas ascuns acolo toată noaptea. Dar providenţa divină nu îngăduie niciodată ca vinovaţii să rămînă nepedepsiţi. Venind să-l pîndesc dis-de-dimineaţă, mai înainte ca el să fi putut fugi prin vreun coridor secret, mi-am dat toată osteneala să-l aduc înaintea severei măreţii a judecăţii voastre. Aveţi aşadar în faţa voastră un acuzat pătat de mai multe omoruri, un acuzat prins asupra faptului, un acuzat din altă ţară. De aceea pronunţaţi fără şovăire o sentinţă de condamnare în

---

[1] Era clepsidra sau ceasul de apă. Toată apa din ea se scurgea într-un sfert de oră. În Roma imperială clepsidrele de apă măsurau îndeobşte timpul acordat oratorilor şi avocaţilor.

[2] „Tertia vigilia" începea pentru soldaţi sau paznicii nocturni pe la miezul nopţii şi se sfîrşea la ora 3 dimineaţa.

contra unui străin pentru o crimă pentru care aţi pedepsi aspru chiar şi pe un concetăţean al vostru!

După ce vorbi astfel, acest foarte sever acuzator îşi opri temutu-i glas. Îndată crainicul mă pofti să iau cuvîntul, dacă aveam ceva de răspuns la toate acestea. Dar în momentul acela eu nu eram în stare să fac altceva decît să plîng, gîndindu-mă desigur mai puţin la această îngrozitoare acuzaţie decît la nenorocita mea conştiinţă. Cu toate acestea, ca printr-o inspiraţie divină, începînd să-mi vină curajul, iată ce am răspuns:

— Ştiu bine cît e de grea, în faţa cadavrelor a trei cetăţeni, situaţia aceluia care e acuzat de uciderea lor. Deşi spune adevărul şi recunoaşte singur faptul, totuşi cu greu va putea el să convingă de nevinovăţia sa o adunare atît de numeroasă. Dar dacă bunătatea voastră îmi va acorda un moment de ascultare, vă voi demonstra uşor că azi mă găsesc în primejdie de a fi trimis la moarte, nu din vina mea, şi că numai din pricina unei întîmplări neprevăzute şi a legitimei mele indignări, îndur fără nici un motiv ura stîrnită de o acuzaţie atît de groaznică.

În adevăr, pe cînd mă întorceam acasă, ceva mai tîrziu, de la un ospăţ, de altfel aproape beat turtă, ceea ce desigur nu voi tăgădui că e adevărata mea vină, văd chiar în faţa casei unde locuiesc – casa onorabilului vostru concetăţean Milo – nişte tîlhari foarte fioroşi, care dădeau năvală la intrare şi care, spărgînd balamalele, căutau să sfarme uşile. Toţi drugii, deşi fixaţi cu cea mai mare grijă, fuseseră smulşi cu violenţă şi tocmai se sfătuiau între ei cum să omoare pe cei care locuiau în casă. În sfîrşit, unul din bandă, mai curajos şi cu un trup de uriaş, îi îndemna pe ceilalţi cu aceste cuvinte: „Haideţi, băieţi, curaj! Să-i atacăm voiniceşte şi cu braţe sprintene, cît timp ei sînt adînciţi în somn. Să alungăm din inimile noastre orice şovăire şi orice moliciune şi, cu sabia în mînă, să răspîndim măcelul în toată casa. Cei care vor fi adormiţi, să fie ucişi, cei care vor încerca să se apere, să fie loviţi. Numai aşa vom scăpa teferi de aici, dacă nu vom lăsa pe nimeni viu în casă!" Vă mărturisesc, cetăţeni, socotind că era de datoria

mea de om cinstit[1] și totodată temîndu-mă mult pentru gazdele mele și pentru mine însumi, înarmat cum eram cu o sabie, pe care o port întotdeauna la mine din pricina primejdiilor de acest fel, încercai să pun pe fugă și să înspăimînt pe acești ticăloși bandiți. Dar ei, oameni cu desăvîrșire barbari și fioroși, nu o iau la fugă și, deși vedeau că sînt înarmat, totuși îmi rezistă cu îndrăzneală.

Săbiile noastre se încrucișează. În cele din urmă, însuși șeful și stegarul bandei se aruncă asupra mea cu toată puterea, într-o clipă mă apucă de păr cu amîndouă mîinile și, răsturnîndu-mă pe spate, arde de nerăbdare să mă zdrobească cu o piatră. Dar, pe cînd cerea de zor să i se întindă una, eu îl străpung cu o mînă sigură și am norocul să-l culc la pămînt. După aceea, pe un altul care își încleștase dinții în picioarele mele, îl ucid cu o lovitură de sabie, dată exact între umeri, iar pe al treilea, care alerga spre mine fără prevedere, îl dobor cu o lovitură mortală dată în piept. Liniștea fiind astfel restabilită și salvarea gazdelor mele asigurată, ca și aceea a întregului oraș, credeam nu numai că nu voi fi pedepsit, dar chiar că voi merita laude publice. De altfel eu, neapărînd niciodată în fața judecății nici chiar pentru o cît de mică vină, și fiind foarte stimat în țara mea, am pus întotdeauna cinstea mai presus de toate avantajele Soartei. Și nu pot să-mi explic de ce mi se aduce azi o acuzare de crimă, pentru că, în dreapta mea indignare, am pedepsit pe acești ticăloși bandiți, cînd nimeni n-ar putea dovedi să fi existat înainte vreo dușmănie personală între noi și că aș fi cunoscut cîtuși de puțin pe acei tîlhari. Sau să mi se arate cel puțin vreun lucru de-al lor găsit la mine, din cauza căruia să se creadă că am făptuit o crimă atît de îngrozitoare!

După ce vorbii astfel, ochii mi se umplură din nou de lacrimi și ridicînd mîinile în chip rugător imploram, plin de mîhnire, cînd pe unii, cînd pe alții, în numele milei publice și al iubirii pentru tot ce aveau ei mai scump pe lume.

---

[1] Literal: *de bun cetățean.* Dar Lucius nu era cetățean al Hypatei. E o contrazicere. Pînă și grecii tesalieni sînt numiți „quirites" – cetățeni romani – și nu „cives".

Tocmai cînd îi credeam pe toţi foarte înduioşaţi şi mişcaţi de lacrimile mele şi voiam să iau ca martor al nevinovăţiei mele ochiul Soarelui şi al Dreptăţii şi să încredinţez providenţei divine nenorocirea în care mă aflam, ridicîndu-mi privirea puţin mai sus, zării absolut toată mulţimea izbucnind în hohote de rîs şi pînă şi pe buna mea gazdă, pe tatăl meu Milo, îl văd prăpădindu-se de rîs. „O, bună-credinţă, o conştiinţă! îmi zisei eu atunci în sinea mea. Pentru salvarea gazdei mele am ajuns în adevăr un ucigaş şi m-am expus primejdiei unei acuzaţii capitale, iar el, nefiindu-i de ajuns că-mi refuză chiar mîngîierea unui slab ajutor, îşi mai permite să rîdă de marea mea nenorocire!"

În acest moment, o femeie scăldată în lacrimi, în cea mai adîncă tristeţe, înaintă alergînd în mijlocul teatrului. Era îmbrăcată în haine de doliu şi purta la sîn un copil mic. După ea venea o alta, bătrînă, îmbrăcată în zdrenţe groaznice, tristă şi de asemenea plîngînd: amîndouă clătinau ramuri de măslin.[1] Înconjurînd patul pe care erau aşezate cadavrele celor ucişi, acoperite cu o manta, şi bătîndu-se în piept, începură să ţipe şi să se bocească jalnic.

— În numele milei publice, în numele drepturilor întregii omeniri, spuneau ele, fie-vă milă de aceşti tineri ucişi în mod nedemn şi, prin pedepsirea ucigaşului, aduceţi o slabă consolare unei văduve nenorocite şi unei mame fără sprijin. Uşuraţi cel puţin soarta acestui micuţ lipsit de tată, chiar în primii lui ani de viaţă şi, prin sîngele acestui tîlhar, ştergeţi insulta adusă legilor şi moralei publice!

Atunci magistratul cel mai în vîrstă se ridică şi spuse poporului următoarele:

— Cît priveşte această crimă, care desigur trebuie aspru pedepsită, însuşi autorul ei n-o poate tăgădui, dar nouă acum nu ne mai rămîne decît o singură sarcină de mai mică importanţă şi anume să descoperim pe ceilalţi complici ai unei crime atît de îngrozitoare. În adevăr, nu pare verosimil că un singur om a putut să doboare trei tineri atît de puternici. Prin urmare, trebuie să-l torturăm, ca

[1] O ramură de măslin, înconjurată de panglicuţe de lînă, era semnul rugătorilor, al ambasadorilor.

să-i smulgem adevărul. Căci sclavul care-l însoțea a fugit pe furiș și nu ne mai rămîne decît să-l punem pe acesta la caznă, ca să arate pe complicii săi, pentru a stîrpi cu totul groaza răspîndită de o bandă atît de primejdioasă!

Într-o clipă se aduc, după datina grecească, focul, roata și bice de tot felul. Durerea îmi sporea nespus de mult, ba chiar devenea dublă, fiindcă cel puțin nu puteam să mor neschilodit.[1] Dar bătrîna aceea care-i tulburase pe toți cei de față cu lacrimile ei zise:

— Prea buni cetățeni, înainte de a pironi pe cruce pe acest tîlhar, ucigașul nenorociților mei copii, îngăduiți să se dezvelească trupurile celor uciși, pentru ca, privind la marea lor frumusețe și tinerețe, să stîrnească în voi o și mai vie indignare și să vă facă să-i dați o pedeapsă cît mai aspră, pe măsura crimei sale!

Aceste cuvinte au fost primite cu ovații și numaidecît magistratul îmi ordonă să dezvelesc cu propria mea mînă trupurile care fuseseră așezate pe un pat. M-am împotrivit multă vreme și am refuzat să reînnoiesc groaznica întîmplare din ajun și să mă expun din nou privirilor, dar lictorii, din ordinul magistraților, mă silesc în chipul cel mai stăruitor și, în cele din urmă, apucîndu-mi cu brutalitate brațul pe care-l țineam lipit de corp, mi-l întind cu forța, spre marea mea nenorocire, deasupra cadavrelor. Biruit în sfîrșit de nevoie, mă supun și, împotriva voinței mele, pun mîna pe manta și dezvelesc corpurile. Zei mari! Ce spectacol! Ce minune! Ce shimbare neașteptată în soarta mea! Deși mă prenumăram chiar printre bunurile Proserpinei și în familia lui Orcus[2], chipul meu luă dintr-o dată altă înfățișare și rămăsei încremenit, fără să pot explica în cuvinte demne de încredere cum se întîmplase acea metamorfoză, căci în adevăr, cadavrele celor măcelăriți de mine erau în realitate trei burdufuri umflate[3], găurite în diferite

---

[1] Cel tras pe roată era biciuit și ars cu bucăți de fier înroșit.

[2] Geniu al Infernului, asimilat cu Pluton și sinonim cu moartea.

[3] Faptul că burdufurile, deși găurite, rămîneau umflate, nu trebuie să ne surprindă într-o povestire fantastică, cu atît mai mult cu cît, dezumflate, nu mai puteau avea aparența unor cadavre.

locuri, şi pe cît îmi aduceam aminte de lupta mea de aseară, crăpate în aceleaşi locuri, unde rănisem pe cei trei tîlhari.

Atunci rîsul acela, pe care şiretenia unor glumeţi reuşise să-l înfrîneze cîtva timp, izbucni în mulţime în toată libertatea. Unii mă felicitau pentru această revărsare de veselie, alţii se prăpădeau de rîs şi se ţineau cu mîinile de pîntece. Într-adevăr, erau nebuni de bucurie şi, la ieşirea din teatru, toţi întorceau capul să mă mai vadă. Dar eu, din clipa cînd ridicasem colţul acela de manta, rămăsesem ţintuit locului, îngheţat ca o marmură, întocmai ca una din celelalte statui sau coloane ale teatrului. N-am revenit din Infern[1] decît în clipa cînd gazda mea, Milo, apropiindu-se, a pus mîna pe mine. La început nu voiam să mă mişc din loc, lacrimile începeau din nou să-mi curgă şi am izbucnit într-un plîns cu sughiţuri, dar Milo, cu un gest blînd, a avut grijă să mă conducă pînă acasă la el, pe nişte drumuri dosnice şi neumblate, şi a căutat să-mi risipească mîhnirea şi tulburarea de care eram stăpînit, prin tot felul de vorbe de mîngîiere, dar în nici un chip nu a reuşit să-mi potolească indignarea pe care o astfel de insultă o înfipsese adînc în inima mea. Deodată, înşişi magistraţii intrară în casa noastră şi se grăbiră să mă liniştească prin următoarele cuvinte:

— Nobile Lucius, noi nu ignorăm nici meritul tău personal, nici chiar lungul şir al strămoşilor tăi, căci nobleţea ilustrei tale familii e cunoscută de toată provincia noastră. Nu spre a te insulta ai fost silit să înduri această încercare, de care te plîngi atît de amarnic. Alungă deci din inima ta tristeţea şi smulge din sufletul tău adînca-ţi durere. Află că sărbătoarea asta, pe care noi în toţi anii o celebrăm în public cu mare pompă, în cinstea celui mai plăcut zeu, al Rîsului, devine întotdeauna mai strălucită dacă avem norocul să născocim ceva nou. Tu ne-ai dat un bun prilej de a-l sărbători şi acest zeu binevoitor te va însoţi pretutindeni cu dragoste. El nu va îngădui niciodată să ai vreo durere adîncă, ci neîncetat va răspîndi pe fruntea ta farmecul şi seninătatea bucuriei. În sfîrşit, tot oraşul, pentru mulţumirea

[1] Unde el se şi credea instalat.

ce i-ai produs, ţi-a acordat onoruri strălucite, căci te-a numit patronul său şi a decis să-ţi ridice o statuie de bronz.

După acest discurs, luînd la rîndul meu cuvîntul, răspunsei:

— Mulţumesc, cum dator sînt s-o fac, pentru astfel de onoruri, celui mai strălucit oraş din toată Tesalia, unic în felul său, dar statuile şi chipurile vă rog să le păstraţi pentru alţii mai vrednici şi mai mari decît mine!

După acest răspuns plin de modestie, un zîmbet îmi descreţi puţin fruntea şi luînd un aer cît mai vesel cu putinţă, salutai politicos pe magistraţi, la plecarea lor.

Iată însă că un servitor al Byrrhenei intră la mine alergînd:

— Mama ta, Byrrhena, zise el, te roagă să nu uiţi că se apropie ora cinci la care, ieri seara, ai promis că vei veni![1]

La aceste cuvinte, îngrozit şi scîrbit numai la singurul gînd al acestei case, răspunsei servitorului Byrrhenei:

— Spune-i stăpînei tale că aş dori nespus de mult să mă supun ordinelor sale, dacă mi-ar fi îngăduit s-o fac fără să calc un cuvînt dat; dar gazda mea, Milo, rugîndu-mă stăruitor, în numele binevoitoarei divinităţi pe care o cinstim azi, m-a făcut să-i promit că vom cina astăzi împreună; el nu mă părăseşte o clipă şi nici nu-mi dă voie să plec de acasă. O rog deci să amînăm respectarea promisiunii făcute pentru o altă dată!

Nu terminasem încă de vorbit, cînd Milo pusese vîrtos mîna pe mine; şi poruncind să se aducă în urma noastră cele necesare îmbăierii, mă conduse la baia cea mai apropiată. Dar eu, pentru a mă feri de privirile tuturor şi a scăpa de rîsul trecătorilor, pe care eu însumi îl stîrnisem, păşeam alături de el, acoperit de statura lui. Nici nu-mi mai amintesc, atît eram de ruşinat, cum m-am spălat, cum m-am şters, cum m-am întors din nou acasă. Astfel arătat din ochi, prin semne din cap şi cu degetul de toţi, nu mai putui să-mi păstrez firea şi rămăsei încremenit.

---

[1] Cei vechi, cînd invitau pe cineva la masă, aveau obiceiul să-l mai înştiinţeze o dată, cînd se apropia ora mesei.

În sfîrşit, am terminat în grabă sărăcăcioasa cină pe care mi-o oferi Milo şi după ce am pretextat o cumplită durere de cap, pricinuită de multele mele lacrimi, am obţinut uşor permisiunea de a mă duce la culcare. Întins în patul meu, îmi reaminteam cu tristeţe tot ce mi se întîmplase, pînă în clipa cînd sosi, în sfîrşit, Fotis a mea, după ce o culcase pe stăpîna ei. Dar ea era cu totul schimbată, nu mai avea acel chip voios, nu mai rostea acele cuvinte scînteietoare de spirit, ci faţa-i era mohorîtă şi fruntea brăzdată de cute adînci. În afîrşit, vorbind într-un tîrziu şi cu multă sfială, zise:

— Eu însămi, eu însămi, o mărturisesc fără ocol, sînt cauza supărării prin care ai trecut! – şi o dată cu aceste cuvinte, scoase din sîn o curea pe care mi-o prezintă, urmînd: Pedepseşte, te rog, o femeie perfidă, şi dacă vrei, dă-mi chiar o pedeapsă şi mai aspră. Totuşi, te rog, să nu crezi că ţi-am produs cu intenţie această mîhnire sfîşietoare. Ferească zeii ca tu să suferi din cauza mea cea mai mică supărare şi, dacă vreo nenorocire ameninţă capul tău, cerul să-mi îngăduie ca eu s-o pot răscumpăra îndată cu tot sîngele meu. Dar ceea ce mi se poruncise să fac împotriva altuia, reaua mea soartă a făcut ca neplăcerea să cadă pe capul tău!

Atunci eu, îmboldit de obişnuita mea curiozitate şi arzînd de nerăbdare să cunosc cauza acestei misterioase întîmplări, îi răspunsei:

— Iată această piele nespus de păcătoasă şi aspră de bici pe care tu ai hărăzit-o propriei tale cazne! Mai curînd pe dînsa o voi distruge şi o voi tăia în mii de bucăţi decît să ating cu ea o piele moale ca puful şi tot aşa de albă ca laptele. Dar, spune-mi sincer, care e fapta pentru care te învinuieşti şi pe care fatalitatea a întors-o împotriva mea? Căci jur pe capul tău, care-mi e nespus de scump, că n-aş putea crede absolut pe nimeni şi nici pe tine însăţi, chiar dacă ai afirma-o, că ai plănuit vreodată ceva care să mă facă să sufăr. Dar un gînd curat, chiar dacă a avut un rezultat îndoielnic sau chiar potrivnic, nu poate fi socotit vinovat!

Terminînd astfel vorbirea mea, acopeream cu nenumărate și fierbinți sărutări, date scurt și apăsat, ochii umezi și tremurători ai dragei mele Fotis, cuprinși de o nestăpînită dorință și pe care, din lîncezeală, îi ținea pe jumătate închiși. Regăsindu-și vesela-i dispoziție, zise:

— Mai întîi, dă-mi voie, te rog, să închid cu toată grija ușile camerei, căci dacă, prin nechibzuința mea, s-ar afla vreuna din vorbele mele, ar fi o profanare demnă de un mare scandal! Spunînd aceste cuvinte, trase zăvoarele la uși și înțepeni solid drugul, apoi, întorcîndu-se lîngă mine și încolăcindu-și brațele în jurul gîtului meu, îmi zise cu o voce slabă și abia perceptibilă:

— Mi-e frică, mi-e tare frică să-ți dezvălui misterele acestei case și ocultele secrete ale stăpînei mele. Dar am o părere bună despre tine și despre educația ta. Fără să mai amintesc de strălucita noblețe a familiei tale și de înaltul tău spirit, știi desigur, inițiat cum ești în mai multe culte religioase, ce înseamnă să păstrezi cu sfințenie un secret. Așadar, destăinuirile ce-ți voi face să rămînă în tainicul sanctuar al inimii tale și să fie pe veci închise acolo. Sinceritata destăinuirii mele te rog s-o răsplătești numai printr-o desăvîrșită discreție, fiindcă puterea iubirii, care mă leagă de tine, mă împinge să-ți dezvălui lucruri pe care numai eu singură pe pămînt le cunosc. Vei afla tot ce se petrece în casa noastră, vei cunoaște uimitoarele secrete ale stăpînei mele, secrete de care și morții ascultă, care tulbură astrele, forțează voința zeilor, supun elementele. Ea însă nu întrebuințează niciodată puterea meșteșugului său cu mai multă patimă decît atunci cînd privirile i s-au îndreptat cu plăcere spre un tînăr chipeș, ceea ce i se întîmplă destul de des.

Chiar acum iubește la nebunie pe un tînăr beoțian, nespus de frumos, și cu o patimă de necrezut se folosește de toată iscusința ei vrăjitorească și de întregu-i arsenal de război. Aseară am auzit-o cu urechile mele amenințînd groaznic chiar soarele că-l va învălui într-o negură greu de pătruns, condamnîndu-l la un veșnic întuneric, dacă nu va dispărea mai repede din înaltul cerului și nu va face de îndată loc nopții, ca să-și poată executa vrăjitoriile sale. Ieri,

pe cînd se întorcea de la baie, zărind din întîmplare pe tînărul ei instalat într-o frizerie, îmi porunci să adun şi să-i aduc pe furiş părul care cădea jos din capul lui în timpul tunsului. Pe cînd eu îl adunam cu grijă şi pe ascuns, bărbierul mă recunoscu, şi cum de altfel sîntem rău văzute în oraş din cauza meşteşugului nostru vrăjitoresc, puse mîna pe mine şi mă dojeni fără nici o milă:

— Ticăloaso, n-ai să încetezi o dată de a mai aduna, pe furiş, resturile de păr ale celor mai frumoşi tineri ai noştri? Dacă nu renunţi la aceste mijloace criminale, am să te dau, fără şovăire, pe mîna magistraţilor![1] Şi însoţind cuvintele cu gesturi, îşi vîrî mîna în sînul cămăşii mele şi scotocind îmi smulse, cu mînie, părul pe care-l ascunsesem acolo. Eram tare mîhnită de această întîmplare şi, gîndindu-mă la apucăturile stăpînei mele, care de obicei se supără groaznic de o astfel de neizbîndă, şi mă bate în chipul cel mai sălbatic, tocmai îmi făceam planul să fug, dar amintirea ta, chipul tău, m-au făcut să renunţ numaidecît la această hotărîre.

Plecasem tristă de acolo şi-mi era frică să mă-ntorc acasă cu mîinile goale, cînd deodată zării un om care tundea cu foarfecele nişte burdufuri de ţap. Văzîndu-le umflate, bine legate şi spînzurate, am adunat de pe jos o cantitate ceva mai mare din părul pe care-l tunsese de pe ele, un păr blond, la fel cu acela al tînărului beoţian, şi l-am dus stăpînei mele, ascunzîndu-i adevărul. La începutul nopţii, şi mai înainte ca tu să te fi întors de la cină, Pamfila mea, nebună de dragoste, se urcă într-o baracă de scînduri, locuinţa ei secretă din cealaltă parte a casei, un fel de pavilion expus tuturor vînturilor, de unde se vede răsăritul ca şi celelalte direcţii ale orizontului, şi care este locul cel mai potrivit pentru vrăjitoreştile ei operaţiuni. Mai întîi îşi rînduieşte în lugubrul ei laborator materialul obişnuit:

---

[1] Legea romană condamna practicarea curentă a magiei, Apuleius însuşi fiind nevoit să se apere de acuzaţia de magie printr-o pledoarie celebră. Atributele corporale (părul tuns, unghiile tăiate) precum şi obiectele personale constituiau „materia primă" a celor ce recurgeau la practici vrăjitoreşti.

aromate de tot felul, plăci de metal cu litere indescifrabile[1], jalnice rămășițe de corăbii naufragiate, avînd înlăuntrul lor bucăți de cadavre omenești, de curînd jelite și încă neîngropate, și chiar de cadavre îngropate: nasuri și degete, bucăți de carne, smulse de pe cruci de la criminali răstigniți, sînge păstrat de la oameni măcelăriți, căpățîne pe jumătate mîncate de fiare și scoase din colții lor.

După aceea, descîntînd niște măruntaie care încă palpită, se pregătește pentru un sacrificiu cu favorabile prevestiri turnînd peste ele cînd apă de izvor, cînd lapte de vacă, cînd miere de la munte. Face și libațiuni de apă îndulcită cu miere. Apoi, împletind cu putere și înnodînd presupusul păr al tînărului beoțian, îl arde pe cărbuni aprinși împreună cu o mare cantitate de substanțe aromate și iată că deodată, prin forța de nebiruit a științei sale vrăjitorești și prin nevăzuta putere a duhurilor evocate, aceste burdufuri, al căror păr sfîrîia pe cărbunii aprinși și scotea fum, apar, dobîndesc un suflet omenesc; ele simt, aud și umblă, și venind acolo unde le atrăgea mirosul părului tuns de pe ele, dau năvală la ușă, arzînd de nerăbdare să intre înăuntru în locul tînărului beoțian. Atunci, amețit de băutură și înșelat de întunericul nopții, tu ai tras sabia cu îndrăzneală, ca odinioară furiosul Aias[2], nu pentru a ucide cirezi întregi cum a făcut acela, furios pe animale vii, ci – faptă mult mai vitejească – spre a lipsi de viață trei burdufuri de capră, umflate cu aer, pentru ca eu, după ce ai spintecat pe dușmanii tăi fără să te mînjești cu nici o picătură de sînge, să strîng acum în brațele mele nu un omucid, cu un utricid![3]

---

[1] Plăci de plumb acoperite cu formule odioase, prin care se stabilea soarta celor numiți; ele cuprindeau cuvinte necunoscute și lipsite de noimă în orice limbă.

[2] Aias, fiul lui Telamon, regele Salaminei, care după moartea lui Achile și-a disputat armele eroului cu Ulise, fiind biruit de acesta. Furios din cauza acestei înfrîngeri, Aias iese noaptea din cort, ca să răzbune afrontul suferit, dar Minerva, sprijinitoare a grecilor, îi tulbură mintea și-i abate loviturile asupra turmelor care formau prada armatei.

[3] Ucigător de burdufuri; *uter*, în latinește înseamnă burduf.

Această vorbă de duh m-a făcut să rîd și, la rîndul meu, i-am zis lui Fotis pe un ton glumeț:

— Ei bine, acum și eu pot să socotesc glorioasa mea ispravă ca o primă biruință și s-o compar cu una dintre cele douăsprezece munci ale lui Hercule, punînd uciderea acestor trei burdufuri pe aceeași treaptă cu uciderea lui Gerion, uriașul cu trei trupuri, sau cu punerea în lanțuri a Cerberului cu trei capete[1]. Dar ca să-ți iert bucuros și din toată inima această greșeală, din cauza căreia am avut atîtea supărări, fă-mi hatîrul pe care ți-l cer cu toată hotărîrea și arată-mi pe stăpîna ta în timpul cînd face vreo ispravă a divinei ei științe, cînd invocă demonii, sau cel puțin cînd se metamorfozează. Căci ard de cea mai mare dorință să cunosc boscăriile ei vrăjitorești chiar în clipa înfăptuirii lor. De altfel, nici tu nu-mi pari lipsită de experiență și străină de aceste îndeletniciri. Știu și văd prea bine acest lucru, căci, pe mine, care de altfel am disprețuit întotdeauna îmbrățișările nobilelor matroane, tu, cu ochii tăi scînteietori, cu rumenii tăi obrăjori, cu părul tău strălucitor, cu lacomele tale săruturi, cu sînul plăcut mirositor, mă ții sub stăpînirea ta ca pe un sclav ce ți-a fost atribuit prin judecată și care, mai mult încă, ți s-a vîndut singur, de bunăvoia lui. În sfîrșit, nu mă mai gîndesc la căminul meu, nu mă mai îngrijesc de întoarcerea mea acasă și nu prețuiesc nimic mai mult decît o noapte petrecută cu tine!

— Dragul meu Lucius, îmi zise ea, cît aș vrea să-ți îndeplinesc această dorință, dar din cauza firii ei dușmănoase, stăpîna mea îndeplinește de obicei tainicele ei făcături întotdeauna ascunsă în cea mai adîncă singurătate și ferită de orice priviri omenești. Totuși, voi sacrifica siguranța mea personală dorinței tale, și pîndind cu atenție prilejul potrivit, îți voi satisface curiozitatea, numai să ai încredere și să fii discret, căci lucrul e foarte serios!

---

[1] A douăsprezecea muncă a eroului a fost aducerea din Infern pe pămînt a Cîinelui treicefal care stătea de strajă la porțile Hadesului, Hercule fiind singurul care a izbutit să-l supună. Ceea ce apropie cele două munci constă în faptul că avem de-a face cu monștri cu trei trupuri și trei capete.

În timp ce ne şopteam acestea la ureche, o reciprocă dorinţă aprinse minţile şi simţurile noastre. Lepădînd hainele de pe noi, într-un cuvînt goi-goluţi, ne lăsarăm pradă iubirii pătimaşe, şi chiar după ce mă istovisem, Fotis, cu caracteristica ei generozitate, îmi mai oferi o mică şi delicioasă recompensă. Îndată somnul ne închise ochii obosiţi de veghe şi ne ţinu unul lîngă altul pînă a doua zi de dimineaţă. După cîteva nopţi petrecute în astfel de plăceri, într-o zi Fotis veni repede la mine, foarte emoţionată şi, aproape tremurînd, îmi spuse că stăpînă-sa, nereuşind deloc cu celelalte meşteşuguri în iubirile ei, urma să se prefacă în pasăre, noaptea viitoare, şi sub această formă să zboare la iubitul ei.

— Deci pregăteşte-te cu multă băgare de seamă, îmi zise ea, ca să vezi această operaţie atît de însemnată!

Cam pe la începutul nopţii, ea însăşi mă conduse în tăcere şi în vîrful picioarelor, pînă la odaia de sus a stăpînei sale şi mă pofti să privesc, printr-o crăpătură a uşii, cele ce s-au petrecut precum urmează.

Mai întîi Pamfila îşi lepădă toate hainele de pe ea, apoi deschise o lădiţă şi scoase din ea mai multe cutii. Săltă capacul uneia din ele şi, luînd o anumită alifie, o frecă mult în palme şi se unse cu ea pe tot corpul, de la unghiile picioarelor pînă în creştetul capului. Apoi vorbi mult timp cu lampa ei[1] în cuvinte misterioase, îşi scutură cu o mişcare sacadată mădularele şi, în timp ce ele se legănau uşor ca valurile, mai întîi îi apăru un puf moale, apoi îi crescură pene puternice, nasul i se încovoie şi se întări, unghiile i se strînseră şi luară formă de gheare. Pamfila s-a transformat în bufniţă. Atunci, după ce scoase un ţipăt jalnic, încercă să se înalţe puţin cîte puţin de la pămînt şi în curînd, se înălţă şi îşi luă repede zborul afară din cameră, fîlfîind din aripi.

Într-adevăr, prin puterea artei sale, ea se metamorfozase de bunăvoia ei. Dar, deşi pe mine nu mă fermecase cu nici o vorbă vrăjitorească, totuşi eram aşa de înmărmurit de ceea ce văzusem, încît mi se părea că sînt cu totul altul

---

[1] Lampa era socotită ca o emblemă a discreţiei, pentru că ea vede totul şi nu lasă să se vadă nimic în afară.

decît Lucius. Astfel, ca un smintit și încremenit în nebunia mea, visam cu ochii deschiși și, frecîndu-mă mereu la ochi, căutam să-mi dau seama dacă eram cu adevărat treaz. În sfîrșit, venindu-mi în fire, luai mîna Fotidei și o apropiai de ochii mei[1], spunînd:

— Te rog, acordă-mi, cît clipa mai e prielnică, o puternică și prețioasă dovadă a iubirii tale și dă-mi un pic din această alifie, te rog, pe ochii mei care ți se închină ție, dulce și gingașă prietenă! Leagă astfel de tine de-a pururi pe sclavul tău prin această binefacere ce nu se poate răsplăti și fă acum să pot zbura ca un Cupidon înaripat în jurul tău, Venus a mea!

— Cum, îndrăgostitule, zise Fotis, faci pe vulpea șireată și ai vrea să-mi dau singură cu scoaba în picioare[2]? Frumos mijloc de a te păstra pentru mine, abia scăpat de aceste lupoaice tesaliene[3]! O dată devenit pasăre, unde să alerg să te caut? Și cînd te voi mai revedea?

— Ferească-mă zeii tăriei de o astfel de nelegiuire! zisei eu. Chiar cînd aș străbate toată întinderea cerului într-un zbor sublim de vultur, ca un vestitor demn de încrederea marelui Iupiter, sau ca fericit purtător al trăsnetelor lui, voi alerga totuși în grabă, după strălucitele-mi plimbări aeriene, la cuibușorul meu iubit. Jur pe acest drag nod al părului tău, cu care mi-ai înlănțuit sufletul, că nu iubesc pe nimeni mai mult decît pe Fotis a mea! De altfel, chiar atunci îmi veni în minte că, o dată ce voi fi luat chipul unei astfel de păsări, mulțumită acestei alifii, va trebui să stau departe de orice casă. În adevăr, frumos și vesel amant va fi pentru femei o bufniță! Ce să mai spun de faptul că aceste păsări ale nopții, atunci cînd pătrund în vreo casă, sînt prinse cu toată grija și țintuite de ușă, ca să ispășească, prin aceste chinuri, groaznica nenorocire cu care amenință familiile prin zborul lor rău prevestitor? Dar era aproape să

---

[1] Acest fel de a ruga pe cineva era foarte obișnuit la orientali.

[2] Adică: să fiu eu însămi cauza nenorocirii mele? E o metaforă luată din meseria dulgherilor, cu referire la cei care sînt atît de stîngaci încît se rănesc cu propriile lor unelte.

[3] Vrăjitoarele rivale care puteau să-i răpească iubitul.

uit a te întreba ce va trebui să spun sau să fac, pentru a părăsi aceste pene şi a deveni iarăşi Lucius?

— Fii pe pace în ce priveşte grija asta, îmi zise ea, căci stăpîna mea mi-a arătat toate leacurile prin care astfel de întrupări pot fi readuse la forma omenească. Şi să nu-ţi închipui că a făcut acest lucru din bunăvoinţă faţă de mine, ci numai ca s-o pot ajuta cu leacul priincios, cînd se întoarce acasă. De altfel, priveşte cu ce buruieni neînsemnate şi obişnuite se face o minune atît de uimitoare: cu puţin anet[1] amestecat cu cîteva foi de laur în apă de izvor, din care-i prepar o baie şi o băutură.

Dîndu-mi de mai multe ori această asigurare, ea se strecoară în grabă în odaie, extrem de tulburată, şi scoate din lădiţă o cutie, pe care eu o iau numaidecît în mîini şi, acoperind-o cu sărutări, o rog fierbinte să-mi ureze un zbor norocos, precum doream. Apoi, lepădînd repede toate hainele de pe mine, vîr cu lăcomie mîinile, şi luînd de acolo cît mai multă alifie, încep să mă frec cu putere pe tot trupul, apoi, mişcîndu-mi pe rînd amîndouă braţele, caut să imit mişcările unei păsări[2]. Nici pomeneală însă de fulgi, aripioare nici atît. Dar părul de pe corp mi se îngroaşă întocmai ca părul aspru de animal şi pielea mea cea moale mi se întăreşte ca pielea dobitoacelor; la extremitatea fiecărui picior şi a fiecărei mîini, în locul celor cinci degete ale mele, se formează cîte-o copită, şi de la capătul şirei spinării îmi creşte o coadă lungă; faţa mi se lăţeşte enorm, gura mi se măreşte, nările se lărgesc, buzele mi se lasă în jos; urechile îmi cresc extrem de lungi şi se acoperă cu un păr aspru. În această jalnică transfigurare, nu vedeam altă consolare pentru mine, care atunci nu mai puteam strînge în braţe pe Fotis, decît că toate membrele mi se lungiseră. Lipsit pentru moment de orice mijloc de salvare, mă uitam cu toată atenţia la trupul meu şi văzui că nu eram păsăre ci măgar. Revoltat de fapta Fotidei, dar în acelaşi timp lipsit de gesturile şi de glasul unui om, tot ce mai puteam face

---

[1] După naturalistul Pliniu, e o iarbă cu miros plăcut, care provoacă rîgîieli, calmează colicele şi opreşte sughiţurile.

[2] Un gest care ţine şi de ritualul magiei imitative.

era să-mi las buza jos, și uitîndu-mă la ea pieziș, cu ochii totuși umezi, să-i adresez un mut reproș. Îndată ce ea mă văzu în această stare, începu să se lovească fără milă în obraz cu amîndouă mîinile.

— Nenorocita de mine, strigă ea, sînt pierdută! În tulburarea și graba mea am făcut o greșeală și asemănarea cutiilor m-a înșelat. Dar noroc că leacul e mai ușor pentru această transformare: numai mestecînd trandafiri, vei scăpa de acest chip de măgar și, revenit în starea ta de mai înainte, vei fi din nou dragul meu Lucius. O, dacă aș fi pregătit aseară, după obiceiul meu, cîteva ghirlande pentru noi, n-ai mai avea să suferi acum nici chiar întîrzierea acestei nopți. Dar în zorii zilei mă voi grăbi să-ți aduc leacul!

Așa se jelea ea. Eu, însă, deși eram un măgar desăvîrșit, îmi păstrasem totuși sentimentele de om. În sfîrșit, chibzuii îndelung și adînc în mine însumi dacă trebuia să ucid cu numeroase lovituri de copită și să sfîșii cu dinții pe această rea și nelegiuită femeie. Dar o judecată mai sănătoasă mă făcu să renunț la acest plan nesocotit, ca nu cumva, pedepsind pe Fotis cu moartea, să mă lipsesc din nou de un ajutor care-mi era folositor. Așadar, cu urechea pleoștită și clătinînd din cap, suferind în tăcere această rușine vremelnică și resemnîndu-mă cu prea cruda mea soartă, am pornit spre grajd, la bunul meu cal de călărie, unde am mai găsit instalat un măgar, care aparținea lui Milo, mai adineauri gazda mea. Eu credeam că, dacă între animalele necuvîntătoare există vreo tainică și firească solidaritate, calul meu recunoscîndu-mă și împins de un sentiment de compătimire, îmi va face o bună primire în grajd și-mi va oferi un loc și hrană. Dar, o, Iupiter, primitorule de oaspeți! O, tu, divinitate a Bunei-credințe[1]! Preanobilul meu cal, apropiindu-și capul de acela al măgarului, se sfătuiește cu el și amîndoi se înțeleg să mă piardă. Temîndu-se desigur să nu mănînc din porția lor, îndată ce văzură că mă apropii de iesle, cu urechile lăsate-n jos, se reped furioși

---

[1] Fides – divinitate romană care întruchipa încrederea, cinstea și respectarea cuvîntului dat, avînd înfățișarea unei bătrîne cu părul alb.

asupra mea și cu nemiloase lovituri de copită mă gonesc cît mai departe de orzul pe care, seara în ajun, eu cu mîinile mele îl pusesem înaintea acestui slujitor foarte recunoscător.

Astfel lovit și alungat departe, eu m-am retras într-un colț al grajdului. Pe cînd mă gîndeam în sinea mea la obrăznicia colegilor mei de grajd și plănuiam contra perfidului meu cal o pedeapsă pentru a doua zi, cînd prin puterea unui trandafir aveam să fiu din nou Lucius, întorcînd capul, zăresc într-o firidă, aflată aproape la jumătatea stîlpului care susținea acoperișul grajdului, o statuie a zeiței Epona[1], împodobită grijuliu cu ghirlande de trandafiri și încă proaspeți. În sfîrșit, văzînd leacul salvator și începînd să sper, îmi lungesc cît mai mult cu putință picioarele dinainte, mă reped cu toată puterea și cu gîtul întins, cu buzele exagerat de lungite, fac sforțări de necrezut ca să ajung la ghirlande. Pe cînd mă trudeam astfel, printr-o fatalitate în adevăr nenorocită, rîndașul meu, care avusese întotdeauna sarcina de a îngriji de cal, mă vede numaidecît și se scoală înfuriat.

— Pînă cînd, zise el, vom mai răbda mîrțoaga asta? Mai adineauri voia să fure mîncarea animalelor și acum atacă chiar chipurile zeilor. Ei bine! am să-i frîng eu acum șalele acestui nelegiuit și am să-l las beteag de un picior!

Și căutînd o armă, dădu peste o legătură de lemne, care din întîmplare se afla la picioarele lui și alegînd o cracă cu frunze, mai groasă decît toate celelalte, începu să-mi care la lovituri în spate, nenorocitul de mine, și nu încetă decît atunci cînd o luă la fugă, speriat de un zgomot puternic și de o gălăgie îngrozitoare ce se auzea la ușă. Erau țipetele vecinilor care se alarmaseră, și care strigau din toate părțile: „Săriți, hoții!“

Casa fiind numaidecît deschisă cu forța, o mare ceată de tîlhari pătrunde înăuntru, iar restul bandei, înarmată pînă în dinți, împresoară toate corpurile de clădire. Vecinii sar repede în ajutor dintr-o parte și din alta, dar tîlharii se

---

[1] Divinitatea căruțașilor și a catîrgiilor, avînd în grija ei grajdurile. Statuia ei, grosolan făcută, era așezată de obicei într-o nișă scobită într-un stîlp al grajdului.

împrăştie în grabă şi acum le ţin piept în toate părţile. Noaptea se lumină de mulţimea torţelor şi a săbiilor, ale căror flăcări şi tăişuri scînteiau ca soarele la răsăritul lui. Atunci unii dintre ei atacară o cămară aşezată în mijlocul casei, unde Milo îngrămădise o mulţime de bogăţii. Cu puternice lovituri de topor sparg uşa care era încuiată cu zăvoare şi bine înţepenită cu drugi de fier foarte solizi, puşi de-a curmezişul, scotocesc pretutindeni, iau toate bogăţiile, le împachetează în grabă şi le împart între ei. Dar mulţimea boccelelor depăşea numărul purtătorilor. Atunci, faţă de prisosul acestei prăzi foarte bogate, sînt nevoiţi să recurgă la ultima posibilitate. Ei ne scot din grajd pe noi, cei doi măgari şi calul meu, ne încarcă cît pot mai mult cu pachetele cele mai grele şi, părăsind casa acum goală, ne mînă înaintea lor ameninţîndu-ne cu ciomegele. Îl lăsă pe unul dintre tovarăşi ca observator, ca să le dea informaţii amănunţite în legătură cu cercetarea isprăvii lor, iar pe noi, cărîndu-ne întruna la lovituri, ne duc în galop pe cele mai neumblate poteci ale munţilor. Greutatea enormă a bagajelor, urcuşul anevoios, lungimea prea mare a drumului, mă aduseseră în aşa hal, încît eram aidoma unui mort. Atunci, cam tîrziu, e adevărat, totuşi în mod serios, mi-a venit ideea să recurg la legile care apără pe fiecare cetăţean şi am vrut să iau ca mărturie, în favoarea mea, numele august al împăratului spre a mă scăpa de atîtea suferinţe.

În scurt, ziua nămiaza mare, pe cînd treceam printr-un tîrg foarte populat şi vestit prin bîlciul său, chiar în mijlocul tărăboiului făcut de greci, am încercat să invoc în limba mea firească augustul nume al Cezarului şi în adevăr am scos de mai multe ori numai un „O" destul de lămurit şi de tare, dar celălalt nume, Cezar[1], nu l-am putut pronunţa. Fără să dea nici o atenţie discordantului meu glas, tîlharii începură, dintr-o parte şi din alta, să-mi zdrobească nenorocita-mi piele, încît n-o mai lăsară bună nici pentru a face din ea un ciur. Dar, în sfîrşit, marele Iupiter îmi oferi

---

[1] Cetăţenii oprimaţi strigau: „O, Cezar!" şi, din veneraţie pentru numele împăratului, judecata se suspenda şi procesul era adus înaintea lui.

un mijloc de scăpare, la care nu mă așteptam. Într-adevăr, pe cînd treceam pe lîngă un șir de căsuțe de țară și de proprietăți considerabile, am zărit o grădiniță foarte draguță, în care, pe lîngă celelalte flori nespus de plăcute, se plecau într-o parte încărcați de roua dimineții, niște trandafiri de o prospețime virginală. Gîfîind de dorință și înveselit de nădejdea salvării, mă apropii de ei mai mult; îmi lăsa gura apă, dar pe cînd voiam să-i apuc cu buzele, îmi veni în minte un gînd cu mult mai înțelept. Mă gîndeam că, dacă aș părăsi chipul de măgar și aș apărea din nou ca Lucius, ar însemna să-mi găsesc o moarte sigură în mijlocul acestor tîlhari, fie că și-ar închipui că sînt vrăjitor, fie că s-ar teme să nu-i denunț în viitor. Așadar, nu m-am atins de acei trandafiri, ce-i drept de nevoie și, îndurînd cu răbdare nenorocita-mi soartă, am început să-mi rumeg fînul, ca un bun măgar.

CARTEA A PATRA

Cam pe la amiază, tocmai cînd arşiţa soarelui era în toi, ne oprirăm într-un tîrg la nişte bătrîni, care erau cunoştinţe şi buni prieteni cu tîlharii. Ce-i drept, oricît eram eu de măgar, prima lor întîlnire, lunga conversaţie şi reciprocele lor sărutări îmi dădeau de gîndit. Ei luară din spinarea mea unele lucruri, pe care le dăruiră acestora şi, şuşotindu-le la ureche, păreau să le spună că sînt lucruri de furat. În curînd, uşuraţi de toată povara, furăm lăsaţi să păştem în libertate, într-o livadă vecină. Eu însă nu mă putui hotărî deloc să ţin tovărăşie la păscut celuilalt măgar şi calului meu, şi de altfel nici nu eram încă deprins să mănînc fîn. Dar zărind chiar în dosul grajdului o grădiniţă, cum eram atunci mort de foame, mă reped cu îndrăzneală asupra ei şi, deşi acolo nu se găseau decît legume crude, totuşi nu stau la îndoială să-mi umplu pîntecele pînă la refuz. Apoi, rugîndu-mă fierbinte tuturor zeilor, mă uit în toate părţile, să văd dacă nu cumva, întîmplător, aş descoperi în grădiniţele învecinate vreun trandafir cu flori splendide şi parfumate. Într-adevăr, chiar singurătatea în care mă aflam îmi dădea ferma credinţă că, dacă aş găsi acest preţios leac, graţie depărtării drumului şi tufişurilor care mă ascundeau, aş putea să scap, fără să mă fi văzut cineva, de înfăţişarea mea de animal cu patru picioare, şi să revin la chipul omenesc.[1]

---

[1] Lucius se temea să nu fie văzut de cineva pentru a nu fi luat drept vrăjitor şi judecat ca atare.

Astfel deci, pe cînd pluteam în acest ocean de gînduri, am zărit ceva mai departe, într-o vîlcea întunecoasă, o pădure în mijlocul căreia, printre diferitele plante şi mii de flori care smălţau cea mai fermecătoare pajişte, străluceau nişte minunaţi trandafiri de un roşu aprins. În închipuirea mea, care nu era cu totul aceea a unui animal, socoteam că e pădurea sfîntă a Venerei şi a Graţiilor în a cărei tainică umbră strălucea floarea de o eleganţă regală, destinată sărbătorilor. Atunci, invocînd vesela şi prielnica divinitate a Norocului, mă reped într-un galop nebun, aşa încît, pe Hercule, eu însumi nu mă mai simţeam măgar, ci un cal de curse, extraordinar de iute. Dar năvalnica mea goană nu putu să prevină nenorocita-mi soartă. Fiindcă, vai! cînd ajunsei foarte aproape de locul acela, nu mai văzui nicăieri trandafiri proaspeţi şi fermecători, umezi de lacrimile vreunei zeiţe şi de nectar divin, pe care-i produc fericiţii mărăcini în mijlocul spinilor binecuvîntaţi, şi nici chiar acea vîlcea surîzătoare, ci numai un mal de rîu mărginit de un şir des de arbori. Aceşti arbori, foarte bogaţi în frunze ce semănau cu ale laurului, produceau un fel de floare cu caliciul lunguieţ şi puţin purpuriu, în felul trandafirului, dar cu totul lipsită de miros. Aceştia erau copăcei cărora vulgul ignorant le-a dat numele rustic de leandri, şi a căror floare este o hrană mortală pentru orice fel de animale.

Într-o situaţie aşa de nenorocită, aveam cea mai mare dorinţă să mănînc de bunăvoie din otrăvitoarele flori ale acelor leandri. Dar pe cînd mă apropiam încet, ca să rup cîteva din ele, un tînăr, pe cît mi s-a părut mie, grădinarul căruia-i prăpădisem aproape toate legumele, şi care văzuse groaznica pagubă ce-i făcusem, o ţinea tot într-o fugă, grozav de furios, cu un ciomag mare în mînă. Tăbărînd asupra mea, mă snopi în bătaie, şi mi-ar fi pus viaţa în primejdie, dacă, în sfîrşit, n-aş fi avut bunul simţ să mă ajut singur. În adevăr, ridicînd în sus partea posterioară a spinării, îi repezii cu picioarele dinapoi o mulţime de lovituri şi, lăsîndu-l să zacă într-o stare jalnică, la poalele dealului învecinat, îmi găsii scăparea prin fugă.

Dar într-o clipă o femeie, soţia lui fără îndoială, îndată ce-l văzu de pe deal aruncat la pămînt şi pe jumătate mort,

alergă numaidecît la el cu gemete jalnice, desigur spre a stîrni mila vecinilor și a-mi provoca imediat moartea. Într-adevăr, toți țăranii, atrași de bocetele ei, cheamă îndată cîinii, îi întărîtă și-i asmut din toate părțile, în contra mea, ca să mă sfîșie-n bucăți. De data aceasta n-am mai avut nici o îndoială că eram foarte aproape de moarte, cînd am văzut că această îngrozitoare mulțime de dulăi uriași, în stare să se lupte cu urși și cu lei, e îndîrjită împotriva mea. Luînd însă povață de la împrejurare, m-am oprit din fugă și, întorcîndu-mă, intrai din nou, cît mai repede, în grajdul care ne găzduise mai înainte. Dar țăranii, după ce opriră cîinii cu destulă greutate, pun mîna pe mine și, legîndu-mă cu o curea solidă de un inel înțepenit în zid, încep din nou să mă bată și cu siguranță că m-ar fi dat gata, dacă mațele mele, strînse de durerea loviturilor și pline de legumele ce le mîncasem nu s-ar fi destins cu putere și n-ar fi lăsat să țîșnească o anumită materie care, pe unii stropindu-i cu un lichid scîrbos, iar pe alții infectîndu-i cu mirosul ei respingător, îi îndepărtă de spinarea mea zdrobită.

Tocmai cînd soarele, trecut bine de amiază, își începea coborîrea, tîlharii ne încărcară din nou, îndeosebi pe mine, și ne scoaseră din grajd. Făcusem o bună bucată de drum și umbletul îndelungat mă istovise; eram strivit de greutatea bagajului, spetit de loviturile de ciomege și mai mult, avînd copitele tocite, șchiopătam și abia mă mai țineam pe picioare. În sfîrșit, ajungînd la un pîrîu cu apa domol șerpuitoare și încîntat de această fericită ocazie, mă gîndeam să mă las la pămînt cît eram de lung, îndoindu-mi picioarele sub mine cu multă iscusință. Eram neclintit în hotărîrea de a nu mă mai ridica, pentru a porni din nou, oricîte lovituri aș fi primit, ba încă eram gata să mor nu numai de ciomag, ci chiar străpuns de sabie. Într-adevăr, lipsit cu totul de răsuflare și olog cum eram, credeam că voi merita un concediu pentru motive de sănătate. Îmi închipuiam de bună seamă că tîlharii, în parte supărați din cauza întîrzierii, în parte doritori de a fugi în grabă, vor repartiza bagajul meu în spatele celorlalte două animale de povară și că pe mine, spre a se răzbuna cumplit, mă vor lăsa pradă lupilor și vulturilor. Dar nemiloasa soartă îmi

zădărnici acest plan atît de frumos! Celălalt măgar care îmi ghicise gîndul, mi-o luă înainte și, prefăcîndu-se ostenit, se trînti la pămînt cu toate bagajele. Lungit ca un mort, nu mai făcu nici o încercare de a se ridica de jos, deși fusese lovit, înțepat și chiar tras în toate părțile de coadă, de urechi și de picioare. În cele din urmă, scoși din răbdări că-și puseseră nădejdea într-un răposat, tîlharii se sfătuiesc între ei și hotărăsc să nu-și mai întîrzie fuga, ocupîndu-se așa de mult de un măgar mort, sau mai curînd preschimbat într-un bolovan. Ei pun bagajele lui în spinarea mea și a calului meu și, scoțînd săbiile, îi taie picioarele de la încheieturi. Apoi îl tîrăsc puțin în afara drumului și, de pe o înălțime foarte mare, îl aruncă, respirînd încă, în cea mai apropiată vale.

Gîndindu-mă atunci la soarta nenorocitului meu tovarăș de suferință, am renunțat numaidecît la șiretlicuri și înșelăciuni și m-am hotărît să mă port cu stăpînii mei ca un măgar de treabă. De altfel, din convorbirea lor pricepusem că trebuia să ne oprim undeva, foarte aproape, și să ne odihnim, în sfîrșit, după atîta umblet și că locul acela de oprire era locuința lor. În sfîrșit, după ce mai trecurăm un deal în pantă ușoară, ajunserăm la destinație, unde am fost ușurați de toate poverile noastre, care au fost duse înăuntru. Liber, în sfîrșit, de orice povară, mă rostogoleam în praf, în loc de baie, pentru a-mi alunga oboseala.

Aici e timpul și locul să fac o descriere a acelei așezări și a peșterii în care locuiau tîlharii. În același timp, îmi voi încerca talentul și vă voi face și pe voi să vedeți lămurit dacă eram măgar atît prin suflet, cît și prin inteligență. Închipuiți-vă un munte sălbatic înfiorător de întunecos, acoperit de o pădure deasă, cu copaci foarte stufoși și extraordinar de înalt. Pantele sale înclinate erau înconjurate de niște stînci ascuțite și prin aceasta inaccesibile, iar între ele și șerpuitoarele povîrnișuri ale muntelui o mulțime de văgăuni extrem de adînci, acoperite cu mărăcini și ascunse din toate părțile, care formau o pavăză naturală de jur împrejurul muntelui. Din vîrful lui țîșnea, în mari clocote, un izvor bogat care, aruncîndu-se în jos, își vărsa în vale undele-i de argint, apoi se împărțea într-o mulțime de rîulețe care umpleau toate aceste văgăuni cu apa lor liniștită,

astfel încît tot muntele, de jur împrejur, era înconjurat de o mare împresurată sau de un fluviu leneş. La poalele muntelui era intrarea peşterii, deasupra căreia se ridica un foişor înalt şi de fiecare parte a lui se afla un ţarc de vite, împrejmuit cu garduri zdravăn împletite din nuiele, bun pentru a închide oi. În faţa porţii foişorului, în loc de ziduri, se vedeau nişte poteci întortocheate printre crăci şi mărăcini, pe care cu toată dreptatea ai fi putut să le numeşti intrările unui locaş de tîlhari. Prin apropiere, nu era altă locuinţă, decît o mică colibă grosolan construită din papură, unde după cum am aflat mai tîrziu, stăteau la pîndă şi spionau noaptea aceia dintre tîlharii care ieşiseră la sorţi.

Bandiţii se tîrîră pe aceste poteci, unul cîte unul, cu braţele strîns lipite de corp, şi cînd ajunseră în faţa porţii, pe noi ne priponiră cu cîte o curea solidă, apoi începură să ia la ceartă, cu glas răstit, pe o bătrînă încovoiată de povara anilor, în grija căreia se părea că fusese lăsată viaţa şi gospodăria întregii bande:

— Ei bine, tu, hîrcă bătrînă, bună de ars pe rug, cea mai mare ruşine a lumii celor vii şi unica lepădătură a împărăţiei morţilor, oare aşa ai să-ţi baţi tu joc de noi, stînd acasă fără să faci nimic? N-o fi, oare, timpul să mîncăm şi noi ceva, la o oră atît de înaintată, după atîtea osteneli şi primejdii? N-ai nimic gata să ne dai, tu, care de obicei ziua şi noaptea nu faci altceva decît să înghiţi vinul în valuri în prăpastia pîntecului tău nesăţios?

La aceste cuvinte, bătrîna, înspăimîntată şi tremurînd, le răspunse cu o voce răguşită:

— Dar preabunii şi preaputernicii mei ocrotitori tineri, mîncările sînt gata, îndeajuns de fierte şi foarte plăcute la gust, pîine aveţi cîtă doriţi, vin din belşug, gata pus în pahare bine spălate şi apa caldă vă aşteaptă ca de obicei, pentru baia pe care voi o faceţi în grabă!

După acest răspuns al bătrînei ei se dezbrăcară îndată, şi, aşa goi, se înviorară la căldura unui foc puternic, apoi se scăldară în apa caldă, se unseră pe tot corpul cu untdelemn şi se aşezară în jurul unor mese încărcate cu bucate.

Abia se aşezaseră, cînd iată că sosesc alţi indivizi cu mult mai numeroşi, pe care fără nici o şovăire i-ai fu putut

socoti tot tîlhari. Căci și ei aduceau o bogată pradă: monede de aur și argint, veselă de argint, stofe de mătase țesute cu fir de aur. După ce se îmbăiară ca și ceilalți și își alungară osteneala trupească, se așezară la masă în mijlocul tovarășilor lor. Serviciul mesei era făcut de cei care ieșiseră la sorți. Ei mîncau și goleau fără măsură și în dezordine sumedenie de mîncări, mormane de pîine și nenumărate șiruri de pahare. Apoi, ca să se distreze, încep să zbiere, să cînte în mijlocul gălăgiei, să glumească în mod grosolan; într-un cuvînt, te-ai fi crezut la ospățul centaurilor, oameni doar pe jumătate, precum și al semisălbaticilor lapiți[1] din Teba.

Atunci unul dintre ei, care prin forța sa întrecea pe toți ceilalți, luă cuvîntul:

— Noi, într-adevăr, am luat vitejește cu asalt casa lui Milo din Hypata. În afară de bogata pradă pe care am pus mîna, mulțumită curajului nostru, ne-am întors în tabără fără să fi pierdut un singur om și, dacă merită să vorbesc de asta, ne-am întors cu opt picioare mai mult[2]. Dar voi care ați atacat orașele beoțiene v-ați întors cu o bandă foarte micșorată, pierzînd pînă și pe șeful vostru, pe foarte curajosul Lamachus[3], a cărui salvare cu drept cuvînt aș fi preferat-o, desigur, tuturor acestor prăzi pe care le-ați adus. Dar oricum, pe el l-a pierdut prea marea lui vitejie: un bărbat atît de curajos va trăi în amintirea oamenilor laolaltă cu regii vestiți și glorioși conducători de războaie. Voi, însă, pe cît se pare, sînteți hoți cumpătați și vă mulțumiți cu mici furtișaguri de sclavi, strecurîndu-vă cu teamă prin băile publice, sau prin odăițele vreunor bărîne, spre a șterpeli numai vechituri care nu valorează nici un ban![4]

---

[1] Lapiții și centaurii erau triburi sălbatice și războinice, care locuiau în munții Tesaliei. Centaurii sînt pomeniți de Homer ca niște oameni păroși, cu coama zbîrlită, dîrji și aprigi. Mai tîrziu, imaginația greacă le-a dat o formă monstruoasă: jumătate oameni, jumătate cai.

[2] Aduceau cu ei un cal și un măgar.

[3] În grecește înseamnă luptător viteaz.

[4] Furtul veșmintelor din băile publice, palestre sau săli de ospețe, frecvent menționat de autorii antici, era aspru pedepsit de lege, stîrnind disprețul tîlharilor de profesie.

Unul din banda celor care veniseră în urmă îi răspunse:

— Să fi rămas tu, oare, singurul care să nu ştie că marile case sînt cu mult mai uşor de jefuit? Fiindcă, deşi în spaţioasele lor apartamente sînt multe slugi, totuşi, fiecare se îngrijeşte mai mult de salvarea lui decît de avutul stăpînului. În schimb, oamenii economi şi cărora le place să trăiască singuri, ascunzînd cu cea mai mare grijă mica lor avere, care uneori este chiar destul de mare, o apără cu toată străşnicia şi o păstrează cu primejdia propriei lor vieţi. În sfîrşit, ceea ce am să vă povestesc va adeveri spusele mele.

Cum am sosit la Teba cea cu şapte porţi, ne-am informat foarte amănunţit asupra averii cetăţenilor, lucru de cea mai mare importanţă în meseria noastră. Astfel am aflat că un cămătar, numit Chryseros[1], avea o foarte mare avere şi că, spre a scăpa de obligaţiile şi sarcinile publice[2], îşi ascundea enorma-i bogăţie prin iscusite vicleşuguri. Căci trăia singur şi retras, mulţumindu-se cu o căsuţă, mică într-adevăr, dar foarte întărită, că, de altfel, zdrenţăros şi murdar, nu se dezlipea niciodată de sacii lui de aur. Ne hotărîrăm deci să ne îndreptăm mai întîi spre el, crezînd că vom termina repede cu un singur om şi că vom pune mîna în tihnă şi fără nici o greutate pe toată avuţia lui.

Cum se înnoptă, ne şi înfiinţarăm la poarta lui, dar n-am socotit prudent s-o ridicăm, nici s-o deschidem cu forţa şi încă mai puţin s-o spargem, de teamă ca zgomotul celor două canaturi să nu trezească toată vecinătatea şi să ne pună viaţa în primejdie. Atunci strălucitul nostru şef, Lamachus, încrezîndu-se în extraordinara lui putere, vîrî puţin cîte puţin mîna în gaura cheii[3] şi se căznea să smulgă broasca. Dar acest Chryseros, de bună seamă cel mai ticălos dintre toate bipedele, era de mult la pîndă şi urmărea

---

[1] *Iubitor-de-aur* (în elină).

[2] În afara evitării impozitelor, el se sustrăgea de la obligaţia bogaţilor de a înfrumuseţa cetatea, contribuind la distracţiile concetăţenilor săi.

[3] De aici se vede că broaştele din acel timp nu se deschideau la fel ca şi cele de azi.

fiecare mişcare a noastră. Călcînd în vîrful picioarelor şi fără să scoată o vorbă, se apropie puţin cîte puţin şi, opintindu-se din toate puterile, străpunge cu un piron mîna şefului nostru şi o ţintuieşte de lemnul uşii, apoi, lăsîndu-l astfel crud pironit de zăvor ca pe o cruce, se urcă pe acoperişul păcătoasei lui cocioabe, şi de acolo începe să strige cît îl ţine gura, să ceară ajutor vecinilor, să-i cheme pe fiecare din ei pe nume, spunînd că e vorba de salvarea obştească şi răspîndind zvonul că la el a izbucnit focul pe neaşteptate. Astfel, fiecare îngrozit de o primejdie atît de apropiată, aleargă îngrijorat ca să-i vie în ajutor.

Atunci, aflîndu-ne în îndoitul pericol – de a fi prinşi asupra faptului, sau de a părăsi pe camaradul nostru –, dată fiind situaţia, ne gîndirăm la un mijloc energic, care primi aprobarea lui. Cu o lovitură precis dată la mijlocul încheieturii, tăiem de la cot braţul şefului nostru şi-l lăsăm acolo pironit de uşă; apoi acoperind rana cu cîteva cîrpe, pentru ca picăturile de sînge să nu ne trădeze urmele, luarăm în grabă cu noi ceea ce mai rămînea din Lamachus.

În acest timp, eram foarte neliniştiţi de groaznica agitaţie a suburbiei şi, temîndu-ne de primejdia care ne ameninţa, nu ne gîndeam decît la fugă, dar el nu putea să ne urmeze destul de repede şi nici să rămînă la urmă fără primejdie. Gemînd de durere, omul acesta cu suflet nobil şi extraordinar de curajos ne îndemna stăruitor şi ne ruga fierbinte, pe braţul drept al zeului Marte[1], pe credinţa jurămîntului, să scăpăm pe un bun tovarăş de arme ca el de chinuri şi de captivitate: „Un tîlhar curajos, spunea el, de ce să mai trăiască, după ce şi-a pierdut singurul braţ cu care putea să jefuiască şi să ucidă? Aş fi prea fericit să mor de bunăvoia mea, de mîna unui tovarăş!“ Şi cu toate stăruitoarele lui îndemnuri şi rugăciuni, neputînd îndupleca pe nici unul dintre noi să comită acest voluntar paricid, apucă cu mîna care-i rămăsese liberă sabia sa şi, după ce o sărută îndelung cu dragoste, şi-o înfipse cu toată puterea în mijlocul pieptului. Atunci, închinîndu-ne cu respect în faţa

[1] Patronul hoţilor de drumul mare. Pungaşii de buzunare (*fures*) aveau ca protectori pe Mercur şi zeiţa Laverna.

eroismului şefului nostru, îi înfăşurarăm cu grijă cadavrul într-un cearşaf de in şi-l încredinţarăm mării, spre a-i servi de mormînt. Şi acum, scumpul nostru Lamachus se odihneşte, îngropat în tot întinsul acestui element.

Cel puţin, el şi-a sfîrşit viaţa într-un chip vrednic de strălucitele lui isprăvi. Dar Alcimus[1], cu tot planul lui bine chibzuit, n-a putut să întoarcă din drum voinţa de neînlăturat a Soartei. Spărgînd păcătoasa şandrama a unei bătrîne în timp ce ea dormea, se urcase în odaia ei de culcare de la catul de sus şi, în loc s-o dea repede gata strîngînd-o de gît, aşa cum s-ar fi cuvenit, preferă să arunce mai întîi una după alta, pe fereastra destul de largă, mobilele pe care desigur noi, cei de afară, trebuia să le luăm numaidecît în primire. După ce le aruncă pe toate la iuţeală, nu voi să cruţe nici chiar patul în care dormea bătrîna. O zvîrli jos din pat şi, punînd mîna pe cuvertură, se pregătea s-o arunce pe fereastră, aşa cum făcuse cu celelalte lucruri, cînd ticăloasa aceea vicleană, aruncîndu-se la picioarele lui, începu să-l implore astfel: „De ce, rogu-te fiul meu, de ce să dai aceste păcătoase lucruşoare, aceste zdrenţe ale unei preanenorocite bătrîne, bogaţilor vecini, spre casa cărora dă fereastra mea?“ Înşelat de aceste cuvinte, care nu erau decît o iscusită viclenie, Alcimus crezu că spusele ei sînt adevărate şi, de bună seamă, temîndu-se că şi ceea ce aruncase mai înainte şi ceea ce voia să mai arunce va ajunge, acum după ce i se semnalase greşeala, într-o casă străină şi nu în mîinile tovarăşilor săi, se aplecă pe fereastră pînă la jumătatea corpului, spre a examina cu atenţie poziţia locului şi mai ales ca să observe cu de-amănuntul bogăţia casei alăturate, de care-i vorbise bătrîna.

Într-adevăr, pe cînd se silea din răsputeri, dar nu cu destulă băgare de seamă, ca să vadă mai bine, bătrîna criminală, profitînd de clipa cînd el, aplecîndu-se într-un mod primejdios, nu-şi mai păstra echilibrul şi era ocupat să vadă totul, îl împinse destul de uşor, e adevărat, cu o mînă tremurătoare, dar, luîndu-l pe negîndite, îl dădu peste cap.

---

[1] Adică: curajosul.

Pe lîngă faptul că înălţimea era foarte mare, căzînd şi peste un bolovan enorm, care se afla lîngă casă, îşi frînse şira spinării şi-şi rupse coastele. Vărsînd pe gură valuri de sînge, muri fără să se fi chinuit mult, după ce, cu un glas stins, ne povesti ce se întîmplase. Îi făcurăm şi lui o înmormîntare la fel cu cea de mai înainte, şi-l trimiserăm lîngă Lamachus, ca să-i ţină bună tovărăşie.

Atunci, slăbiţi de această îndoită pierdere, renunţarăm la loviturile noastre din Teba şi ne urcarăm îndată în oraşul cel mai apropiat, Plateea. Acolo, dintr-un zvon des repetat, aflarăm că un oarecare Demohares[1] era pe punctul de a organiza o luptă de gladiatori. Într-adevăr, era unul dintre cetăţenii cei mai de seamă prin naştere, extraordinar de bogat şi de darnic, şi organiza petreceri publice cu un lux vrednic de bogăţia sa. Ce talent, ce elocvenţă ar putea să descrie în cuvinte potrivite toate aspectele sub care se prezentau numeroasele şi fastuoasele lui pregătiri? Ici erau gladiatori cu braţul faimos, colo vînători de o iuţeală încercată, aiurea criminali condamnaţi la moarte care trebuiau să servească de hrană îngrăşînd fiarele. Se mai vedea şi o tribună de scînduri, cu nişte turnuri de lemn, artistic construite, susţinută de un par bătut în pămînt, un fel de şandrama de bîlci portativă, zugrăvită în culori bătătoare la ochi şi cu loji frumoase, de unde se putea privi vînătoarea ce urma să aibă loc. În afară de toate acestea, ce număr, ce soiuri de fiare! Căci Demohares, dintr-o patimă ciudată, adusese chiar din ţări străine acele nobile animale care trebuiau să ucidă criminali.

Dar pe lîngă celelalte pregătiri ale acestui măreţ spectacol, el şi-a procurat, fără nici o cumpătare, un însemnat număr de urşi nemaipomenit de mari, risipindu-şi nebuneşte averea. Căci în afară de cei prinşi de el în vînătorile sale particulare, în afară de cei cumpăraţi cu sume enorme, el mai creştea cu grijă şi întreţinea cu hrană foarte costisitoare şi pe aceia pe care prietenii i-i dăruiau care mai de care cu diferite prilejuri.

---

[1] Adică: plăcut poporului.

Dar pregătirile atît de strălucite și de bogate ale acestei serbări publice nu scăpară privirilor funeste ale pizmașului destin. Urșii, obosiți de o lungă captivitate și totodată slăbiți de marea căldură a verii și moleșiți de ședere și trîndăvie, fură loviți de o molimă ce izbucni pe neașteptate și pieiră aproape toți. Ici și colo, pe străzi, puteai vedea întinse, ca epavele unui naufragiu, trupurile pe jumătate moarte ale acestor animale. Poporul de jos, căruia crunta sărăcie nu-i îngăduia să aleagă mîncările, și care pentru stomacul lui slăbit era nevoit să caute suplimente dezgustătoare și o hrană care nu costă nimic, alerga din toate părțile la aceste mese publice, de pe la răspîntii.

Atunci, dată fiind împrejurarea, eu și cu Eubulus[1] ăsta pe care-l vezi aici de față, ne gîndirăm la următorul ingenios șiretlic. Aducînd în adăpostul nostru un urs care era mai mare și mai gras decît ceilalți, ca pentru a-l pregăti și a-l mînca, îi despărțirăm cu îndemînare blana de carne, păstrînd cu grijă toate ghearele animalului și lăsîndu-i întreg capul pînă aproape de grumaz; îi răzuirăm cu toată atenția pielea pe dinăuntru ca s-o subțiem și, după ce am presărat-o cu cenușă fină, o puserăm la soare ca să se usuce. În timp ce se usca la flăcările acestui foc ceresc, noi, în așteptare, ne îndopam vîrtos cu carnea ursului; după aceea, organizarăm precum urmează apropiata noastră expediție, sub chezășia jurămîntului. Ne-am înțeles ca unul dintre noi, superior celorlalți mai mult prin hotărîre decît prin puterea fizică, și care mai ales se va oferi de bunăvoie, să se ascundă în pielea ursului și sub înfățișarea lui să se introducă în tăcerea prielnică a nopții, în casa lui Demohares, spre a ne ușura intrarea înăuntru.

Nu puțini au fost aceia din preaviteaza noastră bandă pe care-i ispitise gîndul să primească această ingenioasă misiune. Dar dintre toți, prin libera alegere a bandei, fu preferat Thrasyleon[2], care acceptă primejdioasa sarcină a travestirii. Cu un aer liniștit, el intră numaidecît în blana moale și ușor de purtat a ursului, care-i venea ca turnată.

---

[1] Adică: bun sfetnic.
[2] Adică: îndrăzneț, temerar.

După aceea, noi prinserăm cap la cap cu o cusătură fină cele două margini din afară ale blănii şi urma cusăturii, deşi era puţin vizibilă, o acoperim cu părul bogat şi des care se revărsa din dreapta şi din stînga. În locul unde fusese tăiat capul fiarei, aproape de gîtlej, băgarăm cu oarecare cazná capul lui Thrasyleon, iar în dreptul ochilor şi nasului îi făcurăm nişte găuri mici, spre a putea respira. Viteazul nostru tovarăş, fiind astfel complet travestit în fiară, îl băgarăm într-o cuşcă, pe care o cumpărasem pe un preţ modest, cuşcă în care de altfel se furişase singur, repede şi cu o hotărîtă energie.

Operaţia fiind astfel pregătită, iată în ce chip am dus pînă la capăt şiretlicul. Aflînd că un oarecare Nicanor, de neam trac, se afla în cele mai strînse legături de prietenie cu acel Demohares, ticluirăm o scrisoare mincinoasă ca din partea lui, prin care-i făcea cunoscut lui Demohares că, pentru a contribui la înfrumuseţarea jocurilor sale, îi trimitea, în calitate de bun prieten, primele roade ale vînătorii sale. Cînd seara se lăsase de-a binelea, mulţumită întunericului, am prezentat lui Demohares pe Thrasyleon în cuşca lui şi acea scrisoare falsă. Foarte uimit de mărimea fiarei şi încîntat de generozitatea prietenului său, venită tocmai la timp, Demohares porunci să ni se plătească imediat din caseta lui de bani, pentru bucuria ce-i făcusem, zece monede de aur. Atunci curiozitatea, care întotdeauna atrage pe oameni la un spectacol nou, strînse în jurul animalului o mare mulţime, care se uita la el plină de admiraţie. Dar înţeleptul nostru Thrasyleon împiedica adeseori privirile lor uluite, ţinînd oamenii la distanţă prin sărituri ameninţătoare. Nemaiauzita fericire şi norocul lui Demohares erau într-un glas slăvite de concetăţenii săi, pentru că, după ce pierduse atîtea animale, putea pînă la un punct oarecare să nu se plece nenorocirii, graţie acestui nou succes. El porunci ca ursul să fie dus numaidecît la una dintre moşiile sale[1] şi transportat cu cea mai mare grijă. Atunci eu intervenind: „Ia seama, stăpîne, îi spun, că acest animal, pe care arşiţa

---

[1] Unii traducători au optat pentru „vivarium" – parc sau rezervaţie unde se păstrau în antichitate animale vînate vii.

soarelui și lungimea drumului îl vor obosi, să nu fie pus la un loc cu alte animale, care, după cum aud, nu sînt sănătoase. De ce nu-i cauți mai bine în casa ta un locșor retras și spațios, bine aerisit și mai mult decît atît, aproape de un bazin care să-i aducă răcoarea? Oare nu știi că acest soi de animale locuiește întotdeauna în desișuri de păduri, în peșteri năpădite de rouă, pe culmi răcoroase și lîngă izvoare încîntător de limpezi?"

Aceste îndemnuri îl speriară pe Demohares. Socotind în gînd numărul urșilor pierduți, el se învoi fără nici o greutate să punem cușca unde vom crede noi de cuviință. „Mai mult, noi sîntem gata cu toții, i-am spus eu, să petrecem aici nopțile înaintea acestei cuști, ca să dăm cu cea mai mare grijă animalului obosit de căldură și de suferință hrana care-i trebuie și băutura sa obișnuită."

„Nu e nevoie să vă osteniți, răspunse el, căci aproape toți servitorii mei, după o îndelungată practică, s-au deprins cu hrănirea urșilor."

Ne luarăm deci rămas bun și plecarăm. Ieșind din oraș, noi observarăm la oarecare depărtare de drum[1] un cimitir așezat într-un loc retras și ascuns privirilor. Acolo am găsit niște coșciuge numai pe jumătate acoperite din cauza vechimii și a putrezirii în care se odihneau morții, din care nu mai rămăsese decît pulbere și cenușă. Am deschis cîteva și le-am pus deoparte ca să ascundă viitoarea noastră pradă. Apoi, după obiceiul bandei noastre, am pîndit o noapte fără lună, cînd somnul vine de la sine, și de la primul său atac cuprinde mai puternic și pune stăpînire pe inimile muritorilor. Pe o astfel de noapte oprim banda noastră, înarmată cu pumnale, chiar în fața porții lui Demohares, exact la ora jefuirii, ca la un soroc de înfățișare înaintea judecății. La rîndul său, Thrasyleon, folosindu-se cu pricepere de scurtul timp al nopții prielnic tîlharilor, iese pe nesimțite din cușcă și cu pumnalul ucide pînă la unul pe toți paznicii care se odihneau pe jumătate adormiți, îl omoară și pe portar și, luîndu-i cheile, deschide cele două canaturi ale porții. Noi

[1] Cimitirele erau depărtate de drumuri și, după legea celor 12 table, nimeni nu era îngropat sau ars în oraș.

alergăm cu toţii în grabă şi, intrînd în interiorul casei, el ne arată podul unde, seara în ajun, cu ochii lui iscoditori, observase că se ascundea multă argintărie. După ce podul a fost spart la repezeală de întreaga bandă, porunceşte fiecăruia dintre tovarăşii noştri să ia atîta aur şi argint cît putea şi să se ducă repede să-l ascundă în acel locaş al morţilor, în care te puteai încrede, apoi să se întoarcă grabnic înapoi şi să ia din nou alte bagaje. În interesul comun, le spun că eu voi rămîne singur în pragul casei, ca să observ cu grijă tot ce s-ar întîmpla pînă la întoarcerea lor.

În adevăr, înfăţişarea ursului, care alerga încoace şi încolo prin toată casa, mi se părea că e de ajuns să sperie şi să pună pe fugă pe aceia dintre servitorii care întîmplător n-ar fi adormit. Căci ce om, oricît ar fi el de puternic şi de curajos, văzînd o dihanie atît de mare şi de îngrozitoare, şi mai ales noaptea, n-ar lua-o îndată la fugă şi nu s-ar închide cu zăvorul în camera lui, înspăimîntat şi tremurînd de frică?

Dar o nenorocită întîmplare zădărnici tot ce rînduisem după un plan bine chibzuit. Într-adevăr, pe cînd aşteptam cu răsuflarea tăiată întoarcerea tovarăşilor noştri, un mic servitor, pe care desigur o voinţă divină îl deşteptase la zgomotul făcut de urs, înaintă încet şi văzînd fiara care umbla în libertate şi se plimba încoace şi încolo prin toată casa, se întoarse repede din drum, silindu-se din toate puterile să nu ţipe, şi înştiinţă pe toţi cei din casă de ceea ce văzuse. Numaidecît se adunară servitorii care erau foarte numeroşi şi toată casa se umplu de mulţimea lor. Torţe, lămpi, lumînări de ceară, de seu şi alte mijloace de luminat încep să strălucească în întunericul nopţii. Din această mulţime atît de mare nu era unul fără arme: toţi erau înarmaţi cu ciomege, cu suliţe şi cu săbii trase din teacă, astupînd intrările. În acelaşi timp ei dau drumul şi cîinilor de vînătoare, acei vestiţi cîini cu urechile ciulite şi cu părul zbîrlit, şi-i asmut ca să se arunce asupra fiarei.

Atunci, în timp ce zgomotul creştea mereu, eu mă trag înapoi încetul cu încetul şi ies din casă pe nesimţite. Dar, ascuns după o uşă, eu însumi văd bine de tot pe Thrasyleon apărîndu-se admirabil împotriva haitei. Într-adevăr, deşi se apropia de ultima limită a vieţii sale, totuşi, aducîndu-şi

aminte de rostul și de interesele noastre sau de vitejia lui de altădată, se silea încă din răsputeri să ție piept Cerberului și gurii lui căscate. Jucînd cu prețul vieții sale rolul pe care și-l luase de bunăvoie, cînd se trăgea înapoi, cînd se împotrivea, și mulțumită variatelor mișcări și aplecări ale corpului, reuși în sfîrșit să scape din casă. Dar, cu toate că ajunsese liber în stradă, nu-și putu găsi totuși salvarea prin fugă. Asta fiindcă toți dulăii din ulicioarele învecinate, extrem de numeroși și din cale afară de sălbatici, se amestecară cu cîinii de vînătoare care tocmai ieșiseră din casă în urmărirea lui. Atunci am fost martorul unui spectacol vrednic de plîns și funest, privind cum sărmanul nostru Thrasyleon, împresurat și atacat de aceste haite de cîini furioși, era sfîșiat cu mii de mușcături.

În sfîrșit, nemaiputînd răbda o durere atît de mare, eu mă amestec în mulțimea zgomotoasă, care alerga din toate părțile, și fiindcă numai în acest chip puteam să ajut pe viteazul meu tovarăș, fără să se simtă, am încercat să abat de la urmărire pe șefii hăitașilor cu următoarele cuvinte : „O, ce mare păcat, le spuneam eu, ce crimă josnică! Pierdem un animal superb, un animal cu adevărat de preț!“ Dar meșteșugita mea vorbire nu a servit totuși la nimic nefericitului nostru ortac. Un lungan puternic s-a repezit dintr-o casă și fără să mai stea la gînduri a aruncat o suliță în pieptul ursului. Un altul l-a imitat și iată că acum, după ce spaima se risipise, cei mai mulți se apropiară din ce în ce mai mult și-l străpunseră pe-ntrecute cu lovituri de săbii. În sfîrșit Thrasyleon, aleasa podoabă a bandei noastre, a trebuit să-și termine glorioasa-i viață, mai curînd vrednică de nemurire decît de suferință. Dar el nu-și trădă prin nici un strigăt sau măcar prin vreun urlet, jurămîntul ce-l făcuse. Sfîșiat de mușcături și ciopîrțit de săbii, se silea totuși să mugească și să mormăie ca un urs, și înfruntînd moartea apropiată cu un curaj fără pereche, a salvat gloria plătind tributul său destinului.

Cu toate acestea, el vîrîse în mulțimea adunată o atît de mare spaimă, încît pînă-n zori, ba chiar pînă foarte tîrziu în cursul zilei, nimeni nu îndrăznise să atingă nici cu vîrful degetului această fiară, deși zăcea fără viață. În sfîrșit, după

multă șovăială și teamă, un măcelar ceva mai îndrăzneț deschise pîntecele animalului și despuie de pielea de urs pe curajosul tîlhar.

Iată cum l-am pierdut pe Thrasyleon, dar prin gloria lui el va trăi de-a pururi. Strîngînd în grabă boccelele pe care ni le păstraseră acei morți credincioși, părăsirăm în grabă teritoriul plateenilor, făcînd de mai multe ori în noi înșine reflecția că nu e deloc de mirare că bună-credința nu se mai găsește în această lume, deoarece, scîrbită de necinstea celor vii, demult s-a retras în Infern și la morți. Zdrobiți de povara bagajelor și cu toții istoviți de greutatea drumului, în sfîrșit am reușit să aducem prada pe care o vedeți aici, după ce am pierdut trei dintre tovarășii noștri !

După terminarea acestei povestiri, ei vărsară din cupe de aur vin curat în amintirea tovarășilor de arme răposați și după cîteva imnuri de slavă în cinstea zeului Marte, adormiră cu toții pe nesimțite. Iar nouă, bătrîna aceea ne dădu orz proaspăt din belșug și fără să-l măsoare. Calul meu, ce e drept, obținînd o porție atît de mare numai pentru el, se credea la un ospăț al preoților salieni[1]. Eu, însă, deși mîncam întotdeauna orz mărunt pisat și fiert mult în zeama lui, scormonind într-un colț, unde erau îngrămădite bucățile de pîine rămase de la toată această mulțime, începui să mestec de zor, că trecuse o veșnicie de cînd eram chinuit de foame și gîtlejul mi se îmbrăcase în pînze de păianjen.

Noaptea fiind destul de înaintată, tîlharii se deșteptară și, îmbrăcați în felurite haine caraghioase, unii înarmați cu săbii, alții deghizați în stafii[2], se făcură în mare grabă nevăzuți. Cu toate acestea, eu mestecam vîrtos și vitejește și nici chiar somnul care era aproape să mă doboare nu mă

---

1 Salienii erau preoții lui Marte. Romanii, care pretindeau că se trag din acest zeu, cinsteau și îmbogățeau așa de mult pe acești preoți ai lui, încît expresia „ospățul salienilor" devenise proverbială. Într-o ceremonie periodică de zece zile, care avea loc în luna martie, preoții salieni străbăteau orașul, executînd un dans și izbindu-și scuturile. În fiecare seară, ei se opreau într-o casă desemnată dinainte, unde se ospătau copios.

2 În original *lemures* – strigoi, spirite ale morților, stîrnind spaima celor vii.

putu opri. Deși mai înainte, cînd eram Lucius, mă ridicam de la masă mulțumit cu o pîine sau cu două, acum, ascultînd de nevoile atît de mari ale stomacului meu fără fund, terminasem al treilea coș cînd, spre marea mea uimire, fui surprins de lumina zilei. În sfîrșit, călăuzit de buna-cuviință caracteristică măgarilor, părăsii totuși această ocupație cu cea mai mare părere de rău, spre a mă duce să-mi potolesc setea în pîrîul apropiat.

Tîlharii se întoarseră numaidecît, supărați și îngrijorați, fără să aibă absolut nici o pradă, nici chiar o haină cît de proastă. În schimb, drept pradă unică, apărată de toate săbiile lor, de toate brațele și de toate forțele bandei, aduceau cu ei numai o tînără care, după trăsăturile fine ale feței și după exteriorul ei cuviincios, se vedea că este dintr-o nobilă familie a locului. Era o bucățică la care, pe Hercule!, putea rîvni chiar și un măgar ca mine, și în adînca ei mîhnire își smulgea părul și-și rupea hainele de pe ea.

După ce tîlharii o introduseră în peșteră, căutară să-i ușureze nenorocirea de care se plîngea, adresîndu-i-se astfel:

— Fecioară, îi spuneau ei, viața și cinstea dumitale sînt în siguranță, ai însă puțină răbdare, ca să ne alegem și noi cu un bun cîștig, că sărăcia ne-a silit la această meserie. Părinții dumitale, dimpotrivă, sînt putrezi de bogați și, oricît ar fi ei de avari, totuși nu vor sta la gînduri să plătească o sumă îndeajuns de mare, ca să-și răscumpere copilul!

Prin aceste trăncăneli ridicole și altele de același fel căutau în zadar să potolească durerea tinerei fete. Ce folos? Aceasta, cu capul între genunchi, plîngea și mai amarnic. Banditii chemară atunci înăuntru pe bătrînă, îi porunciră să se așeze lîngă ea, să-i vorbească cu blîndețe și s-o liniștească pe cît e posibil, apoi plecară la obișnuitele lor treburi. Totuși, nici o vorbă a bătrînei nu reuși să potolească lacrimile tinerei fete, care, dimpotrivă, bocindu-se și mai tare și plîngînd întruna cu sughițuri, de i se zguduia tot pîntecele, îmi smulse lacrimi chiar și mie.

— Cît sînt de nenorocită! zicea ea; avînd o familie ca a mea, rude atît de numeroase, sclavi așa de dragi, părinți atît de venerabili, victimă a unui rapt mizerabil, ajunsă

roabă şi închisă ca ultima sclavă în această temniţă de piatră, lipsită de toate plăcerile în care m-am născut şi am crescut, nesigură de viaţă în această vizuină, unde călăii îşi pun victimele la tortură, în mijlocul unor astfel de tîlhari şi de ucigaşi, voi mai putea eu oare să-mi opresc vreodată lacrimile, sau să mai trăiesc?

Iată cum se tînguia şi în cele din urmă, doborîtă de mîhnire, cu gîtul umflat şi cu trupul obosit, închise ochii istoviţi de plîns şi adormi. Dar nu trecu mult de cînd aţipise şi, ca o posedată de nimfe[1], trezindu-se brusc din scurtu-i somn, din nou începu să se chinuiască cu mult mai cumplit, bătîndu-se în piept chiar cu mîini vrăjmaşe şi lovindu-şi fermecătoru-i chip. În zadar o întreba bătrîna foarte stăruitor să-i spună pricinile noii mîhniri care o cuprinsese:

— Vai! acum sînt cu adevărat pierdută, îi răspunse ea cu un adînc suspin, acum nu mai am nici o speranţă de salvare. Ştreangul, sabia sau desigur vreo prăpastie e fără îndoială tot ce mai am de aşteptat!

Atunci bătrîna se supără, şi cu o faţă de data asta mai iritată, o pofti să-i spună ce i-a venit şi de ce, după scurtu-i somn, s-a pornit aşa deodată, din nou, pe plînsul care nu se mai sfîrşea.

— Nu cumva, frumoaso, ai avea de gînd să lipseşti pe tinerii mei stăpîni de însemnatul cîştig al răscumpărării tale? Dacă vei continua tot aşa, voi pune imediat să te ardă de vie, fără să mai ţin seamă de lacrimile astea pe care tîlharii de obicei pun foarte puţin preţ!

Îngrozită de aceste cuvinte, tînăra fată, sărutînd cu foc mîna bătrînei, îi zise:

— Iartă-mă, mamă, ai, rogu-te, milă de mine şi ajută-mă cît de puţin în cruda nenorocire care m-a lovit; căci aşa bătrînă şi înţeleaptă cum eşti, cu părul ăsta alb şi venerabil, nu pot să cred că mila şi omenia au secat cu totul în inima ta. Dar, lasă-mă, te rog, să-ţi descriu cumplita poveste a nefericirii mele!

---

[1] În original *lymphatico ritu:* nimfele fiind înzestrate cu harul prezicerii, profeticul suflu de care erau animate putea fi transmis şi sub forma posesiei.

Eram logodită cu un frumos tînăr, fruntaş printre ai săi, pe care întreaga populaţie îl adoptase în unanimitate ca fiu al cetăţii. De altfel, era vărul meu primar, şi nu era decît cu trei ani mai mare decît mine. Din frageda noastră copilărie crescusem împreună, eram nedespărţiţi şi locuiam în aceeaşi căsuţă sub al cărei acoperiş se aflau odaia şi patul nostru. Uniţi prin legătura unei iubiri curate, de mult ne dasem unul altuia cuvîntul printr-o promisiune de căsătorie. Părinţii noştri îşi dăduseră consimţămîntul şi în actele legale era numit soţul meu.[1] Înconjurat de o mare mulţime de rude de sînge şi prin alianţă, adunate pentru celebrarea căsătoriei noastre, el făcea în faţa tuturor un sacrificiu în templu, oferind victime zeilor. Toată casa, îmbrăcată în crengi de laur şi puternic luminată de facle nupţiale, răsuna de cîntece de nuntă. Atunci, nefericita mea mamă, ţinîndu-mă la sînul ei, îşi făcea o plăcere, să-mi aranjeze frumos rochia şi podoabele mele de nuntă. În timp ce, prin săruturi dulci ca mierea, mă făcea să nădăjduiesc copii, şi în dorinţele ei hrănite cu iluzii îşi şi vedea neamul sporit, o ceată de tîlhari înarmaţi se reped în casă şi dezlănţuind, ca la război, un puternic atac, fac să scînteieze în ochii noştri săbiile lor ameninţătoare; ei însă nu se apucă să ucidă sau să jefuiască, ci în rînduri strînse, în formaţie triunghiulară, năvălesc numaidecît în camera unde eram noi, fără ca vreunul dintre prietenii noştri să lupte pentru a ne apăra, sau chiar să le opună cea mai mică rezistenţă. Moartă de frică, tremurînd toată de spaimă, ei m-au răpit fără milă de la sînul mamei mele. Astfel a fost tulburată şi întreruptă nunta mea, ca şi aceea a lui Attis sau a lui Protesilaus[2].

---

[1] Este vorba de *tabulae nuptiales* sau *dotales*, un contract care valida căsătoria, ţinînd loc de act oficial.

[2] Iubit de Cibele, mama zeilor, tînărul Attis încalcă promisiunea de a rămîne fidel zeiţei şi se căsătoreşte cu fiica regelui Midas din Pesinunt. Cuprinsă de gelozie, Cibele îl face pe Attis să se automutileze şi toţi nuntaşii sînt loviţi de nebunie. La rîndul său, Protesilaus este silit să-şi părăsească tînăra soţie la numai o zi după nuntă, spre a lua parte la războiul troian şi este primul dintre grecii care moare de mîna lui Hector.

Dar iată că acum visul înfiorător pe care l-am avut îmi reînnoiește toată durerea și pune vîrf nefericirii mele. Se făcea că eram smulsă cu violență din casa părintească, din iatacul meu, din odaia mea, în sfîrșit, chiar din patul meu și că, tîrîtă prin pustietăți neumblate, chemam în ajutor numele nenorocitului meu soț; că el, văzîndu-se lipsit de îmbrățișările mele, încă stropit de parfumuri și încununat cu flori, mă urmărea pas cu pas, în timp ce eu fugeam fără voia mea. El țipa furios și, plîngîndu-se că i se răpea frumoasa lui soție, chema poporul să-i vină în ajutor. Atunci, unul dintre tîlhari, foarte supărat din cauza acelei neobosite urmăriri, puse mîna pe un pietroi care se afla la picioarele lui și, izbind cu putere pe nenorocitul tînăr, omorî pe soțul meu. Spăimîntată de grozăvia unei astfel de vedenii, m-am deșteptat, tremurînd de frică, din somnul meu prevestitor de moarte!

Atunci bătrîna suspinînd la aceste lacrimi ale fetei, îi vorbi astfel :

— Ai curaj, draga mea stăpînă, și nu te speria de înșelătoarele arătări ale unui vis, fiindcă, în afară de faptul că aparițiile din timpul somnului de peste zi sînt privite ca mincinoase, apoi chiar și vedeniile visurilor de noapte prevestesc de cele mai multe ori întîmplări cu totul contrarii. Astfel, a plînge, a fi bătut și uneori a fi omorît sînt o prevestire de cîștig și de izbîndă fericită, pe cînd, dimpotrivă, a rîde, a-ți îndopa stomacul cu tot felul de lucruri dulci ca mierea, sau a gusta plăcerile iubirii sînt semne că vei fi încercat de vreun necaz, de vreo boală sau de alte neplăceri. Dar eu știu basme foarte frumoase și istorioare bătrînești; am să-ți spun una, care te va distra.

Și ea începu:

— A fost odată, într-o țară, un rege și o regină care aveau trei fete, tustrele de o rară frumusețe. Dar oricît de încîntătoare erau cele două mai mari, puteai nădăjdui să găsești lumeștile cuvinte de laudă cu care să le slăvești cum se cuvine, pe cînd frumusețea celei mai mici era atît de neobișnuită, atît de minunată, încît nu putea fi exprimată și nici chiar îndestul de lăudată din cauza sărăciei de cuvinte a graiului omenesc. Locuitorii țării, străinii, toți în sfîrșit aler-

gau cu grămada, dornici să vadă această rară minune, de care se dusese vestea. Muți de admirație în fața neasemuitei sale frumuseți, de care nu te puteai apropia, duceau mîna dreaptă la buze cu arătătorul pus pe degetul cel gros[1], ridicat în sus și, aruncîndu-se la picioarele ei, o venerau cu un respect religios, ca pe însăși zeița Venus. Prin orașele învecinate și țările de primprejur se și răspîndise zvonul că zeița, născută din adîncul azuriu al mării și crescută în roua valurilor spumoase, binevoia să arate pretutindeni semne de bunăvoință ale puterii sale; se mai spunea că venea des în adunările muritorilor sau că, de astă dată, printr-o nouă picurare creatoare a astrelor cerești, pămîntul și nu marea a germinat o altă Venus, împodobită cu floarea-i virginală.

Această credință creștea din zi în zi mai mult; din insulele vecine, ea trecu ușor pe continent, și răspîndindu-se din provincie în provincie, făcu ocolul lumii. Soseau din toate părțile mulți curioși, care făcuseră lungi drumuri și străbătuseră vaste întinderi de mări, ca să admire această glorioasă minune a veacului. Nimeni nu se mai ducea la Pafos, nimeni nu se mai ducea la Cnidos și nimeni nu mai naviga nici chiar spre Cythera[2], ca să contemple și să adore pe zeița Venus. Sacrificiile ei erau părăsite, templele ei cădeau în ruină, pernele[3] îi erau călcate în picioare, slujbele religioase îi erau lăsate-n părăsire; statuile ei rămîneau neîncununate și altarele-i fără ofrande îi erau pîngărite de o cenușă rece. Rugăciunile se îndreptau spre tînara fată și de acum înainte atît de puternica zeiță era adorată sub chipul unei muritoare; dimineața, cînd această fecioară ieșea din palat, i se închinau jertfe și ospețe ca Venerei, iar cînd trecea pe străzi, poporul îi oferea cununi, îi arunca flori, îi adresa umile rugăciuni.

---

[1] Gest de adorație menționat frecvent de autorii antici.

[2] La Pafos, oraș din insula Cipru, la Cnidos, pe țărmul Asiei Mici, și în insula Cythera, la sud de Pelopones, avea Venus cele mai renumite sanctuare ale sale.

[3] Erau pernele și mai ales micile paturi ridicate în mijlocul templelor, pe care se așezau statuile zeilor sau zeitelor.

Această trecere, lipsită de măsură, a unor astfel de onoruri divine asupra unei simple muritoare și cinstirea ce i se aducea ca unei zeițe, aprinseră în sufletul adevăratei Venus o puternică mînie. Nemaiputîndu-și stăpîni indignarea, ea scutură din cap fierbînd toată de ciudă și zise în sinea ei: „Cum, eu, Venus, prima plăsmuitoare de viață a naturii, obîrșia și cauza tuturor elementelor, eu, care fac să rodească întregul univers, să împart cu o tînără fată, cu o muritoare, onorurile datorate înaltului meu rang, iar numele meu slăvit în cer să fie astfel pîngărit și murdărit pe pămînt?! Firește, în sacrificiile obștești ce se aduc divinității mele, nu voi putea fi niciodată sigură dacă oamenii mă cinstesc pe mine sau pe alta. Și cine va înfățișa chipul meu pretutindeni în lume? O creatură menită morții. Oare în zadar faimosul păstor[1], a cărui sentință dreaptă și întemeiată a fost aprobată de marele Iupiter, m-a preferat pe mine, pentru neobișnuita mea frumusețe, unor zeițe atît de puternice? Dar nu, oricine ar fi aceea care-și însușește pe nedrept onorurile mele, ea nu se va bucura prea mult de triumful său. O voi face eu în curînd să se căiască de această frumusețe ce nu-i este îngăduită".

Numaidecît ea chemă pe fiul său, acel copil înaripat, așa de ușuratic, care prin urîtele lui purtări înfruntă morala publică, înarmat cu torțe și săgeți, introducîndu-se noaptea prin casele străine, băgînd vrajbă în toate căsniciile, săvîrșind nepedepsit cele mai mari neorînduieli și nefăcînd vreodată o faptă bună. Deși e îndrăzneț din fire și nerușinat, îl mai întărîtă și ea prin vorbele sale. Îl conduce în orașul despre care e vorba, și-i arată pe Psyche[2] (căci așa se numea tînăra fecioară). După ce-i povesti pînă la capăt cum tînara fată caută să rivalizeze cu ea în frumusețe, îi spuse, plîngînd și tremurînd de indignare: „Fiul meu, în numele iubirii de mamă care te leagă de mine, pe dulcile răni ale

[1] Este vorba de Paris care, mai înainte de a fi recunoscut de regele Priam ca fiul său, fusese păstor și într-un concurs de frumusețe dăduse cîștig de cauză Afroditei, în detrimentul Herei și Atenei.

[2] În grecește: suflet.

săgeții tale, pe acest îndrăgit tăciune al torței pe care o porți, răzbună, te rog, pe mama ta, dar răzbun-o pe deplin și, ca un respectuos fiu, pedepsește această trufașă frumusețe. Îndeplinește-mi bucuria aceasta singură, această unică rugăciune pe care ți-o adresez. Fă ca această tînără fată să se aprindă de cea mai înfocată iubire pentru cel din urmă dintre oameni, pentru un nenorocit osîndit de Soartă care să n-aibă o stare în lume, nici avere și nici chiar viața asigurată, într-un cuvînt pentru o ființă atît de josnică, încît pe întreg pămîntul să nu-și găsească pereche în mizerie!“

Astfel grăi Venus și apăsîndu-și ușor buzele întredeschise pe acelea ale fiului său, îi dădu multe și mîngîietoare săruturi. Apoi, îndreptîndu-se înspre apropiatul țărm al mării, pe care talazurile îl scăldă cu mișcările lor de înaintare și retragere, și călcînd ușor cu picioarele-i de trandafir pe crestele valurilor în veșnică mișcare, se așeză în carul său și porni pe mlădioasa suprafață a adîncului Ocean. Numai la un început de dorință a ei, ca și cînd ar fi dat poruncă mai demult, divinitățile mării se grăbesc să-i dea ascultare. Iată pe fetele lui Nereu, care cîntă în cor, și pe Portunus[1] cu barba lui albăstruie și zbîrlită, și pe Salacia[2], încărcată de pești în toate cutele rochiei sale, și pe micul vizitiu Palaemon[3] călare pe un delfin; în sfîrșit, iată cetele Tritonilor, care sar din toate părțile pe mări. Unul cîntă plăcut dintr-o scoică sonoră, altul cu o învelitoare de mătase o apără de arșița supărătoare a soarelui, un altul ține o oglindă sub ochii zeiței; iar alții, înotînd pe sub apă, țin la suprafață carul ei tras de doi cai. Acesta e alaiul care însoțește pe Venus în drumul ei către Oceanus.

---

[1] Zeul porturilor maritime. El apără intrarea vaselor în porturi.

[2] Străveche divinitate romană, personificînd apele mării, identificată cu Tethys.

[3] Palaemon era fiul lui Atamas, rege al Tebei și al lui Ino și se numea Melicerte. Ino, mama sa, fugind de furia lui Atamas, se aruncă cu fiul său în mare, unde fu schimbată de Neptun în zeiță marină, numită de greci Leucothea și de latini *Mater mutata,* iar micul Melicerte fu schimbat în acest zeu numit Palaemon de greci și Portunus de romani.

În acest timp Psyche, cu toată minunata ei frumusețe, nu se alegea cu nici un folos de pe urma acestui dar. Toată lumea o privea cu admirație, toată lumea îi aducea laude, dar nimeni, nici rege, nici prinț, nici măcar un om de rînd nu venea cu dorința de a o cere în căsătorie. Toți admirau, e adevărat, această frumusețe divină, dar o admirau ca pe o statuie măiestrit lucrată. Cele două surori mai mari ale ei, a căror obișnuită frumusețe nu fusese ridicată în slavă de nici un popor, de mult se măritaseră cu regi care le ceruseră mîna și făcuseră căsătorii strălucite; în schimb Psyche, lipsită de soț, rămînea în casa părintească, să-și plîngă singurătatea și părăsirea. Cu trupul slăbit de suferință și cu inima rănită, ea ajunse acum să-și blesteme propria-i frumusețe, care plăcea atît de mult tuturor popoarelor. Astfel că tatăl atît de nefericitei fete era în culmea disperării. Crezîndu-se urgisit de zei și temîndu-se de mînia lor, se duse să consulte un foarte vechi oracol al lui Apolo din Milet[1], și cu rugăciuni și jertfe aduse pentru fecioara care nu reușea să placă nimănui, ceru puternicului zeu s-o ajute să-și găsească un bărbat și să se mărite. Dar Apolo, deși grec și ionian prin fondatorul care-i ridicase altare în Milet, îi dădu în latinește următorul răspuns:

„Lasă copila, gătită în haine de nuntă funebră,
Sus pe-o stîncă-n vîrful unui munte înalt:
Ginere coborîtor dintr-un neam muritor n-o așteaptă,
Ci un balaur cumplit, foarte sălbatic și crud,
Care cu aripi zburînd prin văzduh orișice prăbușește
Și nimicește în cale-i totul cu flăcări și fier;
Iupiter însuși se teme de el, înspăimîntă și zeii,
Se-nfioară și Stixul cu-ntunecatele-i valuri."

Regele fericit altădată, după ce primi acest răspuns al divinului oracol, se întoarse acasă cu totul părăsit de curaj și adînc întristat, și aduse la cunoștința soției funesta voință a destinului. Erau în culmea disperării, plîngeau și se jeleau

[1] Profeticul sanctuar se afla la Didyma, localitate din vecinătatea Miletului.

de mai multe zile, dar groaznica împlinire a crudului destin se apropia. Atunci, pentru mult nenorocita fecioară, fu pregătită toată pompa acestei căsătorii funebre. Făclia de nuntă fu înlocuită cu torțe negricioase care scot o flacără și o cenușă neagră ca funinginea. Sunetul flautului nupțial se schimbă în jalnicul ton lidian[1], veselul cîntec de nuntă se prefăcu în sfîșietoare țipete de înmormîntare și tînăra mireasă își șterse lacrimile chiar cu voalul ei de nuntă[2]. Tot orașul lua parte la cruda nenorocire ce lovise această familie, și din cauza durerii tuturor se proclamă, cu drept cuvînt, un doliu obștesc.[3]

Dar nevoia de a se supune poruncilor cerești chemă grabnic pe sărăcuța Psyche la chinul ce-i era destinat. Astfel, după ce se săvîrșiră în cea mai adîncă mîhnire ceremoniile acestei funeste căsătorii, alaiul funebru al unei ființe vii se puse în mișcare, urmat de tot poporul. Psyche, care-ți storcea lacrimi, însoțea nu alaiul ei de nuntă, ci întreg cortegiul îngropăciunii sale. Și, în vreme ce tatăl și mama sa, plini de tristețe și zguduiți de o nenorocire atît de mare, nu se puteau hotărî să îndeplinească această nelegiuită crimă, fiica lor însăși îi încurajă cu următoarele cuvinte: „De ce vă chinuiți cu atîta plîns nefericita voastră bătrînețe? De ce, prin aceste jelanii fără sfîrșit, vă scurtați viața, care-mi este mai scumpă decît viața mea? De ce vă necinstiți pentru mine obrajii vrednici de respect cu aceste lacrimi nefolositoare? Secîndu-vă prin plîns ochii voștri, oare nu-i secați pe-ai mei? De ce vă smulgeți părul vostru albit? De ce nu contenești, tată, de a-ți lovi pieptul cu pumnii, și tu, mamă, respectabilul tău sîn? Iată ce strălucit folos aveți de pe urma rarei și multslăvitei mele frumuseți! Gelozia unei crude zeițe vă dă lovitura de moarte, voi însă o simțiți prea tîrziu. Cînd neamurile și popoarele mă cinsteau cu onoruri divine,

---

[1] Melancolicul mod muzical lidian era adecvat înmormîntărilor.

[2] Așa-numitul *flammeum* roșu-portocaliu era simbolul căsătoriei.

[3] Proclamarea doliului obștesc ducea la întreruperea activităților sociale și chiar comerciale.

cînd toți într-un singur glas mă numeau o a doua Venus, atunci, da, atunci ar fi trebuit să vă mîhniți, să mă fi plîns și chiar să mă fi bocit ca pe o moartă. Acum înțeleg, acum văd eu că numai numele de Venus m-a pierdut. Duceți-mă deci și așezați-mă pe stînca pe care soarta mi-a hărăzit-o. Eu mă grăbesc să fac această fericită căsătorie, eu mă grăbesc să văd pe nobilul meu soț. De ce să mai zăbovesc? De ce aș mai căuta să fug de acela care s-a născut pentru pieirea întregului univers?"

Astfel vorbi fecioara, apoi ea tăcu și cu un pas hotărît, se amestecă în marea mulțime ce venea în urma ei. Ajungînd la stînca destinată, pe vîrful muntelui greu de urcat, ei așază pe tînăra fată, apoi toți o părăsesc și, aruncînd acolo, stinse de lacrimile lor, torțele nupțiale cu care luminaseră alaiul, se pregătesc, cu capetele plecate, să se întoarcă acasă. Nenorociții părinți, zdrobiți de o pierdere atît de îngrozitoare, se închiseră în fundul palatului și se condamnară la o noapte veșnică.

Psyche, în acest timp, tremurînd de spaimă în vîrful stîncii, plînge amarnic, cînd, deodată, plăcuta adiere a Zefirului[1], agitînd ușor văzduhul, face să-i fîlfîie rochia din amîndouă părțile și umflîndu-i cutele pe nesimțite, ridică încetișor în aer, cu o suflare liniștită, pe tînăra fată și o transportă lin, de-a lungul înaltului perete al stîncii, într-o vale adîncă unde o depune binișor în mijlocul unei pajiști înflorite.

---

[1] Zefirul făcea parte din ceata Venerei și a lui Amor. E reprezentat sub figura înaripată a unui tînăr fermecător, cu capul încoronat de flori.

CARTEA A CINCEA

Culcată pe iarba deasă și fragedă a pajiștii, ca pe un pat moale de verdeață umedă de rouă, Psyche se liniștește puțin după o tulburare atît de puternică și în curînd e cuprinsă de un dulce somn. Odihna dîndu-i noi puteri, se deșteaptă cu sufletul înseninat. Ea vede o pădure plantată cu copaci înalți și stufoși și în mijlocul ei un izvor cristalin. Nu departe de cursul acestei ape se înălța un palat regesc, construit nu de mîini omenești, ci cu o artă într-adevăr divină. De cum treci pragul acestui palat, simți că te afli în locuința splendidă și încîntătoare a vreunei zeități. Tavanele îmbrăcate în tăblii artistic sculptate în fildeș și în lemn de tuia sînt susținute de coloane de aur. Toți pereții sînt în întregime acoperiți cu migăloase înflorituri de argint, reprezentînd animale sălbatice și domestice care păreau că îți ieșeau în întîmpinare cînd intrai înăuntru. Numai un muritor de un talent cu totul extraordinar, ba chiar un semizeu sau mai curînd un zeu, a putut să dea atîta aparență de viață acestor animale, pe o atît de mare suprafață de argint, cu finețea unei arte atît de desăvîrșite. Pardoseala însăși formează un mozaic de pietre prețioase de toate culorile, tăiate în mii de mici bucăți și potrivite în așa fel una lîngă alta, încît înfățișau cele mai variate picturi. Preafericiți, de zeci de ori fericiți cei care calcă pe diamante și mărgăritare! Și celelalte părți ale acestui vast și măreț edificiu de asemenea sînt de o bogăție ce nu se poate prețui și pereții, în întregime construiți din blocuri de aur masiv, strălucesc cu strălucirea care le e proprie, încît acest palat s-ar lumina

singur, chiar dacă soarele i-ar refuza lumina sa: aşa de orbitor sclipesc odăile de dormit, galeriile şi chiar uşile cu două canaturi. Şi celelalte bogăţii sînt de asemenea la înălţimea acestei măreţe locuinţe, astfel încît, cu drept cuvînt, îţi venea să crezi că marele Iupiter şi-a construit acolo acest palat divin, pentru a locui mai multă vreme printre muritori.

Atrasă de farmecul acestei privelişti, Psyche se apropie mai mult şi, din ce în ce mai încrezătoare, îndrăzneşte să treacă pragul locuinţei. Apoi, cucerită de atîtea frumuseţi care-i desfătau privirile, ea le cercetează pe toate una după alta. De cealaltă parte a palatului ea zăreşte nişte cămări domneşti lucrate cu o măiestrie divină, în care erau îngrămădite comori nepreţuite. Ceea ce nu se găsea acolo nu exista nicăieri pe pămînt. Dar, în afară de uimirea produsă de asemenea minunate bogăţii, îndeosebi de ciudat pentru ea era faptul că acest tezaur al întregului univers nu avea nici lanţuri, nici încuietori şi nici paznici care să-l apere şi să-l păzească.

Pe cînd privea totul cu o nemărginită plăcere, un glas ieşit dintr-un corp nevăzut îi ajunge la urechi: „De ce te miri, stăpîna mea, de atîta bogăţie? Tot ce vezi aici este al tău. Intră deci într-unul din aceste dormitoare, culcă-te şi te odihneşte pe unul din aceste paturi şi porunceşte o baie cînd îţi va plăcea. Noi, ale căror glasuri le auzi, sîntem în slujba ta, vom îndeplini cu toată luarea-aminte poruncile tale şi după ce vom fi avut grijă de persoana ta, un regal ospăţ, anume pentru tine pregătit, nu se va lăsa aşteptat."

Psyche îşi dă seama că o divinitate se îngrijeşte de fericirea ei şi, ascultînd de îndemnurile glasurilor lipsite de trup, se culcă şi doarme, iar după aceea face o baie care-i risipeşte toată oboseala. Îndată, lîngă dînsa vede un pat semirotund şi, crezînd că e o cină, pregătită pentru ea, ca să-şi recapete puterile, se aşază cu plăcere. Într-o clipă i se aduc vinuri dulci ca nectarul, tăvi pline cu mîncări îmbelşugate şi de tot felul, fără să apară nici o fiinţă omenească, ci ca împinse numai de o suflare. În adevăr, Psyche nu vedea pe nimeni, nu auzea decît vorbe care veneau din aer şi ca slujitoare avea numai glasuri. După o

masă delicioasă, intră un cîntăreț care cîntă din gură fără să fie văzut, un altul cîntă din chitară și nu se vedea nici instrumentul, nici omul. Apoi se auzi un concert executat de o mare mulțime de glasuri armonioase și, cu toate că nu apărea nici o făptură omenească, totuși părea sigur că era un cor.

După toate aceste desfătări, Psyche, văzînd că s-a făcut seară, se duce să se culce. Trecuse o bună parte din noapte, cînd un zgomot abia simțit ajunse la urchile ei. Temîndu-se pentru virginitatea ei în mijlocul unei atît de mari singurătăți, e cuprinsă de frică, de groază și, mai mult decît orice primejdie, se teme de un rău pe care nu-l cunoștea. Era soțul necunoscut: el se urcase în patul ei, făcuse din Psyche soția sa și înainte de răsăritul soarelui o părăsise în grabă. Numaidecît glasurile, care așteptau la ușa camerei, dau toate îngrijirile tinerei căsătorite, a cărei virginitate se pierduse. Lucrurile se petrecură astfel multă vreme și, după cum e lăsat de la natură, această noutate repetîndu-se în mod obișnuit, i-a produs plăcere, iar vorbele glasurilor misterioase o consolau în singurătatea ei.

În acest timp, tatăl și mama sa îmbătrîneau în durere și în mîhnire. Zvonul dureroasei întîmplări a Psychei răspîndindu-se pînă departe, cele două surori mai mari aflaseră totul și numaidecît, întristate și suspinînd, își părăsiseră casele și plecaseră în grabă la părinții lor, spre a-i vedea și a le aduce cuvinte de mîngîiere.

Chiar în acea noapte, soțul vorbi astfel Psychei sale (căci, deși ea nu-l vedea, totuși îl atingea și-l auzea): „Prea dulcea mea Psyche și scumpa mea soție, cruda Soartă te amenință cu o primejdie de moarte și părerea mea este că trebuie să te ferești de ea cu cea mai mare băgare de seamă. Surorile tulburate de zvonul morții tale, îți caută urma și vor sosi în curînd la această stîncă. Dacă din întîmplare bocetele lor vor ajunge pînă la tine, nu le răspunde și nici măcar o privire să nu-ți arunci în acea parte, căci altfel îmi vei pricinui mie cea mai adîncă durere și ție cea mai mare nenorocire!“

Psyche se învoiește și promite că va face cum dorește soțul ei. Dar, cînd el dispăru o dată cu noaptea, sărăcuța își

petrece toată ziua în lacrimi și bocete repetînd întruna că mai ales acum e cu totul pierdută, dacă, închisă în această temniță plină de bogății, ea e lipsită de orice atingere cu lumea, de orice convorbire cu ființe omenești, dacă nu mai poate să mîngîie nici chiar pe surorile ei îndurerate de soarta sa, și nici măcar să le vadă o clipă. Ea refuză baia, mîncarea, în sfîrșit tot ce putea să-i redea puterile și, vărsînd șiroaie de lacrimi, se duce să se culce.

Nu trecu mult și soțul, mai devreme decît de obicei, se culcă lîngă ea și, îmbrățișînd-o așa scăldată în lacrimi cum era, o dojenește în chipul următor: „Ei bine, scumpa mea Psyche, așa îți ții făgăduiala? Ce mai pot aștepta eu de aici înainte, ce mai pot spera de la tine dacă toată ziua și noaptea, și chiar în brațele soțului tău, nu încetezi o clipă de a suferi atît de cumplit? Bine, de acum înainte fă cum vrei și ascultă de capriciul tău, care-ți va aduce o mare nenorocire, dar cel puțin să-ți aduci aminte de asprele mele mustrări cînd vei începe să te căiești; și cînd va fi vai, prea tîrziu!"

Atunci Psyche, după multe rugăciuni și amenințînd cu îndîrjire că se va omorî, smulge soțului ei învoirea atît de dorită de a-și vedea surorile, de a le potoli durerea, de a vorbi cu ele. Astfel soțul cedează stăruințelor tinerei sale soții și-i acordă învoirea cerută iar pe deasupra îi îngăduie să le dea oricît aur, oricîte bijuterii ar voi ea. Dar în același timp, îi amintește în mai multe rînduri, și adeseori o înspăimîntă cu cele mai grozave suferințe, ca nu cumva, îndemnată de sfatul primejdios al surorilor ei, să caute să vadă chipul soțului său, căci această nelegiuită curiozitate, adăugă el, ar arunca-o din culmea unei fericiri atît de mari într-o nemărginită nenorocire, și ar lipsi-o pe veci de îmbrățișările sale.

Ea mulțumește soțului său și, acum mai veselă, îi spune: „Oh, dar mai bine să mor de o sută de ori, decît să fiu lipsită de această viață atît de dulce cu tine! Căci eu te iubesc nebunește și, oricine ai fi tu, îmi ești cu mult mai drag decît viața mea și nici chiar Cupidon nu se poate asemui cu tine! Dar, te rog, mai acordă-mi la stăruințele mele o favoare și poruncește Zefirului, slujitorul tău, să transporte pe surorile mele și să mi le aducă aici în același

chip cum m-a adus pe mine." Şi acoperindu-l cu dulci sărutări, spunîndu-i cele mai ademenitoare cuvinte, strîngîndu-l puternic în braţe, ea adăugă la diezmierdările sale cuvinte ca: „Dulce iubit, soţ drag, suflet scump al Psychei tale!" Şi el cedează fără voia lui, biruit de străşnicia şi puterea acestor cuvinte de iubire încet murmurate şi-i promite că va face tot ce doreşte. Apoi, la apropierea zilei, dispare iarăşi din braţele soţiei sale.

În acest timp, cele două surori, aflînd care era stînca şi locul unde Psyche fusese părăsită, veniră acolo în grabă şi începură să verse şiroaie de lacrimi, să se bată cu pumnii în piept şi să se jelească aşa de zgomotos, încît stîncile şi munţii răsunau de ecourile des repetate ale vaietelor lor. Şi cum nu mai încetau de a chema pe nume pe nenorocita lor soră, la zgomotul pătrunzător al acestor glasuri plîngătoare care ajungeau pînă în vale, Psyche, scoasă din minţi şi tremurînd, se repede în sfîrşit din palat. „De ce, le zise ea, vă faceţi în zadar atîta rău cu aceste amarnice tînguiri? Iat-o în faţa voastră pe aceea pe care o plîngeţi. Încetaţi o dată jalnicele voastre bocete, ştergeţi-vă ochii înecaţi de-atîta timp în lacrimi, fiindcă de-acum înainte puteţi îmbrăţişa pe sora voastră a cărei moarte o jeleaţi."

Atunci, chemînd Zefirul, îi aduce la cunoştinţă poruncile soţului său. Fără întîrziere, dînd ascultare ordinului ei, el le ridică îndată cu o suflare abia simţită şi le duce la sora lor fără nici o greutate. Surorile se îmbrăţişează, cu nenumărate sărutări, în culmea fericirii, şi lacrimile care încetaseră, începură din nou să curgă, dar de astă dată de bucurie. „Dar hai, le zise Psyche, intraţi vesele în casa mea, în căminul meu şi, alungînd mîhnirea din sufletele voastre, bucuraţi-vă împreună cu draga voastră Psyche!"

Vorbindu-le astfel, ea le arată neînchipuitele bogăţii ale acestui palat cu totul de aur, le invită să asculte acea mare mulţime de glasuri care o servesc şi, după ce le pofteşte într-o baie luxoasă, le oferă, spre a mai prinde puteri, o masă îmbelşugată şi aleasă, mai presus de orice închipuire omenească; într-un cuvînt, le primeşte aşa de bine, încît, sătule de această nesfîrşită abundenţă de bogăţii cu totul

cerești, amîndouă încep să simtă invidia născîndu-se în fundul inimii lor.

În sfîrșit, una dintre ele n-o slăbește nici o clipă cu cele mai amănunțite și mai indiscrete întrebări, voind să afle cine e stăpînul unor bogății atît de minunate? Cine e bărbatul ei? Cum se numește și cum arată la față? Psyche însă nu călcă făgăduiala făcută soțului și nu lăsă să-i scape taina din inimă, dar, dată fiind împrejurarea, născocește un neadevăr, că soțul său este un frumos tînăr, la vîrsta cînd pe obraji apar umbrele primelor fire de barbă, și că mai tot timpul e ocupat cu vînătoarea prin cîmpii și munți. Apoi, temîndu-se ca nu cumva, în cursul conversației care se prelungea, să uite de hotărîrea tacită ce o luase, cheamă numaidecît Zefirul, și după ce le încarcă cu giuvaeruri de aur și coliere împodobite cu pietre scumpe, îi poruncește să le ducă înapoi, ceea ce el făcu îndată.

Preabunele ei surori, întorcîndu-se acasă, ardeau de veninul invidiei, care creștea tot mai mult, pe nesimțite, și vorbeau între ele cu mare însuflețire. „Soartă oarbă, crudă și nedreaptă, zise în sfîrșit una din ele, oare așa a fost voința ta ca noi, născute din același tată și din aceeași mamă, să avem un destin diferit? Noi, care sîntem cele mai mari, măritate cu niște străini ca să le fim servitoare, să ne petrecem viața departe de casa în care ne-am născut, de țara noastră, de părinții noștri, ca într-un exil, și Psyche, cea mai mică dintre noi, ultimul rod al unei fecundități pe care nașterea sa a secat-o, să fie stăpînă pe atîtea bogății și să aibă ca soț un zeu, ea care nici măcar nu știe să se folosească cum trebuie de o atît de mare mulțime de avuții? Ai văzut tu, sora mea, ce lucruri scumpe se găsesc în acest palat, ce giuvaeruri, ce rochii minunate, ce diamante și briliante sclipitoare, fără să mai vorbesc că pretutindeni calci numai pe aur! Iar dacă are și un bărbat așa de frumos, după cum se laudă, atunci în toată lumea nu e ființă mai fericită decît ea. Obișnuindu-se unul cu altul tot mai mult și iubirea lor întărindu-se, zeul, soțul său, poate o va face și pe ea zeiță. Da, da, cu siguranță, fiindcă astfel de ifose își lua și astfel de mers avea. De pe acum ea își întoarce privirile spre cer și muritoarea se întrevede zeiță, are în

preajmă glasuri pentru a o servi și poruncește chiar vînturilor. Dar eu, cît sînt de nenorocită! Mai întîi am avut parte de un bărbat mai bătrîn decît tatăl meu, apoi e mai pleșuv decît un dovleac, mai mic decît un copil și, pe lîngă toate acestea, acasă ține totul încuiat cu lacăte și chei!“

„Eu, răspunde cealaltă, duc în spinare un bărbat prăpădit, înțepenit de gută, și care, pentru acest motiv, dă foarte rar cinstirea cuvenită farmecului meu. Aproape tot timpul îi fricționez degetele strîmbe și tari ca piatra și-mi stric mînuțele astea atît de delicate cu oblojeli urît mirositoare, cu cîrpe murdare și cataplasme dezgustătoare și nu mai am pe lîngă el înfățișarea atrăgătoare a unei soții, ci greaua slujbă a unei îngrijitoare de bolnavi.[1] Asta e treaba ta, dragă soră, să vezi pînă unde ai să mergi cu răbdarea, sau mai degrabă – căci îți spun sincer ce gîndesc – cu slugăritul tău. Dar eu nu mai pot suferi o atît de mare fericire căzută pe mîini atît de nevrednice. Într-adevăr, adu-ți aminte cu cîtă trufie și cu cîtă obrăznicie s-a purtat cu noi și cum, prin însăși graba de a-și arăta nemărginita-i bogăție, și-a dat pe față toată îngîmfarea ce i-a năpădit inima.

Și din toate aceste bogății, nouă ce ne-a dat? Ne-a aruncat cîteva nimicuri fără nici o valoare, și asta cu părere de rău; apoi, în curînd, plictisită de prezența noastră, a poruncit să fim alungate cu o suflare, cu un șuierat. Să nu mai fiu eu femeie, să mor dacă n-am s-o răstorn din culmea unei bogății atît de mari și, dacă rușinea ce ne-a făcut te-a atins și pe tine, după cum gîndesc, să căutăm amîndouă un mijloc hotărît de a ne răzbuna! Mai întîi, să nu arătăm nimănui și nici chiar părinților noștri darurile pe care le-am primit și, mai mult, să spunem că n-am aflat nimic de existența ei. Destul că am văzut noi cu ochii noștri lucruri pe care regretăm că le-am văzut, necum să mai răspîndim, în familia noastră și în toată lumea, vestea fericirii ei atît de nemărginite. Căci nu sînt fericiți aceia a căror bogăție n-o cunoaște nimeni. Da, da, va afla ea că noi sîntem surorile ei mai mari, nu slugile ei. Deocamdată să ne întoarcem la

---

[1] Practicarea medicinii, nu numai în domeniul nașterilor, n-a fost străină femeilor din antichitate.

bărbații noștri, să revenim la sărmanele noastre gospodării și cînd, după o matură chibzuire, vom fi pus totul la cale, să ne întoarcem mai neclintite în hotărîrea noastră de a pedepsi pe o înfumurată."

Acest îngrozitor plan e găsit bun de cele două perfide surori. Ele ascund toate darurile scumpe ce le primiseră și, smulgîndu-și părul, zgîriindu-și obrajii, după cum de altfel meritau, încep din nou să verse lacrimi, de astă dată prefăcute. Apoi, după ce reaprind astfel toată durerea părinților lăsîndu-i pradă deznădejdii, turbate de mînie, ele se îndreaptă spre casele lor pentru a pune la cale împotriva unei surori nevinovate un complot viclean și criminal, ba mai mult, un adevărat fratricid.

În acest timp, necunoscutul soț din nou îi amintește Psychei, în convorbirile lor nocturne, sfaturile ce-i dăduse mai înainte. „Nu vezi tu marea primejdie care te pîndește? Destinul te amenință deocamdată de departe: dacă nu vei lua din vreme măsuri hotărîte de apărare, în curînd te va învălui de aproape. Perfidele scorpii se silesc din toate puterile să-ți întindă curse criminale și cea mai primejdioasă dintre toate este aceea de a te îndupleca să-mi cunoști fața, pe care, așa cum ades te-am prevenit, dacă ai s-o vezi o dată, n-o vei mai vedea după aceea. Astfel deci, în cazul cînd aceste groaznice zgripțuroaice vor veni aici, înarmate cu vinovatele lor gînduri – și vor veni, o știu bine – să nu vorbești deloc cu ele și dacă, din cauza înnăscutei tale inocențe și a gingășiei tale sufletești, nu vei avea puterea să rezişti, cel puțin nu asculta nimic, nu răspunde nimic cu privire la bărbatul tău. Căci în curînd familia noastră se va mări și sînul tău pînă mai ieri ca al unui copil, poartă pentru noi un alt copil, menit să fie sau un zeu, dacă vei învălui secretul nostru în tăcere, sau dimpotrivă un muritor, dacă îl vei da în vileag".

La această veste inima Psychei se simte plină de bucurie și fericită la gîndul mîngîietor că va da naștere unui vlăstar divin, tresaltă de mîndrie, în așteptarea acestui copil făgăduit, și se bucură de gloriosul și preacinstitul nume de mamă. Ea numără cu mare îngrijorare zilele ce vin, lunile ce trec și se miră de începuturile unei sarcini de care nu

avea nici o cunoştinţă şi de enorma creştere, după o uşoară împunsătură, a pîntecului ei purtător de rod. Dar tocmai atunci cele două ciumăfăi, cele două îngrozitoare Furii răspîndind numai venin de viperă vîsleau spre ea, însufleţite de o grabă nelegiuită.

Atunci nocturnul soţ din nou atrage luarea-aminte a Psychei. „Iată, îi spuse el, a sosit ultima zi: primejdia e foarte mare. Cruzimea sexului şi vrăjmăşia sîngelui au şi ridicat armele, au şi rînduit tabăra, au fixat linia de bătaie, au sunat din trîmbiţă semnalul de a te lovi. Acum criminalele tale surori au tras sabia şi se pregătesc s-o înfigă în gîtul tău. Vai, cîte nenorociri ne ameninţă, prea dulcea mea Psyche! Fie-ţi milă de tine, fie-ţi milă de noi, şi, prin păstrarea cu sfinţenie a tainei noastre, scapă casa noastră, pe soţul tău, pe tine însăţi şi pe copilaşul nostru de nenorocirea unui dezastru care se apropie. Pe aceste femei asasine, care te urăsc de moarte şi calcă în picioare legăturile de sînge dintre voi, tu nu le mai poţi numi surori. Fereşte-te de a le vedea sau de a le asculta, cînd ca Sirenele[1], aplecate din vîrful acestei stînci, vor face să răsune munţii de glasurile lor aducătoare de moarte.“

Psyche îi răspunse cu o voce întretăiată de lacrimi şi suspine: „De mult timp cred că ţi-am dat dovadă că ştiu să tac şi să-mi ţin cuvîntul. Cu toate acestea, chiar şi acum îţi voi mai da o probă de tăria voinţei mele. Porunceşte numai din nou Zefirului nostru să-mi dea ascultare, şi deoarece nu mi-e îngăduit să contemplu divina ta figură, cel puţin dă-mi putinţa de a-mi vedea surorile. Te rog, pe părul tău frumos înmiresmat, ale cărui bucle flutură în toate părţile pe obrajii tăi atît de proaspeţi şi de delicaţi care seamănă cu ai mei, pe pieptul tău care arde de nu ştiu ce căldură! Cu aceeaşi

---

[1] În limba feniciană înseamnă cîntăreţe. Erau fetele fluviului Achelous şi se numeau Parthenope, Ligia şi Leucosia, după unii jumătate peşti, iar după alţii jumătate femei şi jumătate păsări. Una cîntă din gură, alta din flaut şi a treia din liră. E cunoscut episodul după care Ulise n-a putut scăpa de cîntecul lor seducător decît astupînd cu ceară urechile tovarăşilor săi şi poruncind să fie legat el însuşi de catargul corăbiei sale.

patimă cu care doresc să cunosc chipul tău cel puțin în acest micuț pe care-l port încă în mine, te rog să te lași înduplecat de fierbințile și îndreptățitele mele rugăciuni. Îngăduie-mi plăcerea de a-mi îmbrățișa surorile și înveselește inima Psychei, care nu trăiește decît pentru tine și care ți-e dragă. De aici înainte nu mai cer să văd fața ta, acum nu mă mai supără nici chiar întunericul nopții, căci te am pe tine, lumina vieții mele."

Vrăjit de aceste cuvinte și dulci îmbrățișări, soțul îi șterge lacrimile cu propriul său păr și, făgăduind că-i va îndeplini dorința, dispare numaidecît, înainte de ivirea zorilor.

Cele două surori părtașe la complot, fără să se mai ducă să vadă chiar pe părinții lor, direct de la corabie o pornesc în cea mai mare grabă spre stînca știută și, fără să mai aștepte ivirea vîntului care trebuia să le transporte, se aruncă în gol cu o neobișnuită cutezanță. Dar Zefirul, credincios ordinului stăpînului său, le primește, deși cu părere de rău, în sînul unei dulci adieri și le depune pe pămînt. Fără să piardă nici o clipă, cu un pas grăbit, ele intră în casă, își îmbrățișează prada, numindu-se în chip mincinos surorile ei, și ascunzînd sub o aparență veselă grămada de ură și de răutate din inimile lor, iată cu ce vorbe lingușitoare i se adresează: „Ei bine, Psyche, tu nu mai ești fetița de odinioară și în curînd ai să fii mamă. Îți închipui tu ce comoară porți, pentru noi, în micul tău pîntec? Ce bucurie pentru toată familia noastră! Ce fericite vom fi noi să hrănim acest minunat giuvaer! Dacă el va fi tot așa de frumos ca tatăl și ca mama sa, cum e neîndoios, atunci negreșit, va fi un adevărat Cupidon!"

Astfel, printr-o iubire prefăcută, încetul cu încetul, ele pun stăpînire pe sufletul surorii lor. Numaidecît ea le oferă scaune, ca să se odihnească de oboseala drumului, îngrijește să li se prepare băi calde din care ieșeau aburi, în sfîrșit, le poftește într-o sufragerie superbă, unde li se servesc cele mai minunate și mai alese gustări și ruladă de carne. Poruncește unei lire să cînte și se aude cîntec de liră; comandă un cîntec din flaut și numaidecît se aud sunete de flaut; în sfîrșit dorește un cîntec în cor și mii de glasuri se

aud cîntînd, și toate aceste suave melodii executate fără ca nimeni să apară încîntau inimile celor care le ascultau. Dar nici chiar aceste armonii dulci ca mierea nu avură darul să înmoaie și să potolească răutatea criminalelor femei. Neavînd alt gînd decît să-și prindă sora în lațurile lor, ele îndreaptă conversația spre ținta urmărită și, fără să-și mai dea osteneala de a se preface, o întreabă cum arată bărbatul ei, din ce neam se trage, din ce familie. Atunci Psyche, în naiva ei simplitate, uitînd ce le spusese mai înainte, născocește o nouă poveste și le spune că soțul ei este dintr-o provincie vecină, că are foarte mulți bani și face întinse afaceri de negoț, că e de-o vîrstă mijlocie și puțin cărunt. Apoi, fără să se oprească mai mult asupra acestui subiect, ea le încarcă pentru a doua oară cu cele mai bogate daruri, și le încredințează din nou trăsurii aeriene.

Dar, pe cînd se întorceau acasă purtate prin aer de liniștita suflare a Zefirului, iată ce vorbe schimbară între ele: „Ce spui tu, dragă soră, de monstruoasa minciună a acestei nerușinate? Deunăzi bărbatul ei era un tînăr căruia de curînd începuse să-i mijească barba, acum e un om între două vîrste cu părul alb ca argintul. Dar cine o fi omul acela, care într-un răstimp așa de scurt să fi îmbătrînit dintr-o dată? Sora mea, n-ai să poți afla nimic mai mult, decît că vicleana asta sau spune minciuni, sau nu cunoaște chipul soțului ei. Oricare din aceste două presupuneri ar fi adevărate, noi trebuie s-o lipsim cît mai curînd de bogăția și de fericirea ei. Dacă nu cunoaște fața soțului său, atunci fără îndoială că s-a căsătorit cu un zeu și că în pîntecele ei poartă un zeu. Dar cînd voi auzi, ferească-ne cerul de așa ceva, că e proclamată mamă a unui copil divin, eu, cel puțin, îmi voi lega numaidecît o funie de gît și mă voi spînzura. Să ne întoarcem deocamdată la părinții noștri și, ca început a ceea ce-i vom spune Psychei, să urzim o minciună care să aibă aparența adevărului."

Astfel înflăcărate, ele abia adresează în dispreț părinților cîteva cuvinte. Toată noaptea se frămîntă și nu închid ochii nici o clipă: sînt ca două ființe pierdute. Dis-de-dimineață aleargă întins la stînca știută de unde coboară în grabă cu obișnuitul ajutor al Zefirului și, apăsîndu-și pleoapele,

spre a smulge cîteva lacrimi de porunceală, iată în ce chip viclean se adresează tinerei soţii:

„Tu dragă, desigur eşti mulţumită; şi fericită că nu cunoşti o atît de mare grozăvie, stai fără să-ţi pese de primejdia care te ameninţă. Dar noi, care cu o grijă veşnic trează ne gîndim la interesele tale, sîntem cumplit de chinuite din cauza marii nenorociri care te pîndeşte. Într-adevăr, am aflat dintr-un loc sigur o taină pe care, fiindcă îţi împărtăşim durerea şi nenorocirea, nu putem să ţi-o ascundem. Un şarpe enorm ce se tîrăşte în mii de încolăcituri, al cărui gît e umflat de sînge care e un venin ucigător şi a cărui gură stă căscată, înfiorător de adîncă, acesta e bărbatul tău care în fiecare noapte vine pe furiş lîngă tine. Acum, adu-ţi aminte de oracolul Pythiei[1], care ţi-a prezis că tu erai ursită să te căsătoreşti cu un monstru îngrozitor. Mai mulţi ţărani, vînătorii din împrejurimi şi cei mai mulţi vecini l-au văzut aseară, pe cînd se întorcea de la păşune, înotînd în apa celui mai apropiat fluviu. Toţi susţin că el nu te va hrăni multă vreme cu aceste delicioase mîncări, care-ţi plac atît de mult, şi că, de îndată ce sarcina ta va fi ajuns la termen şi tu vei fi mai grasă şi mai gustoasă, te va înghiţi cu mare plăcere. Acum e treaba ta să chibzuieşti dacă e mai bine să asculţi pe surorile tale, care tremură pentru scumpa ta viaţă, şi să hotărăşti dacă vrei să scapi de moarte şi să trăieşti cu noi fără teamă de primejdie, sau dacă preferi să-ţi găseşti mormîntul în măruntaiele unui monstru nemilos. Dar, dacă ţie îţi face plăcere această singurătate, numai în tovărăşia cîtorva glasuri, sau dacă pentru tine au un deosebit farmec plăcerile dezgustătoare şi primejdioase ale unei iubiri pe ascuns şi îmbrăţişările unui şarpe veninos, noi cel puţin, ca bune surori, ne-am făcut datoria!"

Atunci sărmana Psyche, prea simplă şi credulă, e cuprinsă de groază în faţa unei atît de crude descoperiri. Scoasă din minţi, ea uită cu desăvîrşire sfaturile soţului şi făgăduielile ce-i făcuse şi se aruncă într-o prăpastie de

---

[1] Preoteasă care dădea răspunsurile sanctuarului din Delfi. Părintele Psychei a consultat în realitate oracolul milesian, dar cel delfic este totuşi menţionat pentru prestigiul vechimii sale.

nenorociri. Tremurînd toată, palidă și fără pic de sînge în obraz, ea murmură cu un glas abia auzit cuvinte întretăiate spunînd: „Voi, preascumpele mele surori, nu încetați o clipă, cum e și firesc, de a-mi arăta iubirea voastră, și cei care vă afirmă astfel de grozăvii, vai!, nu cred că au scornit o minciună. Căci eu n-am văzut niciodată chipul soțului meu și nu știu defel din ce țară este. Numai noaptea îl aud vorbind încet și sînt silită să îngădui lîngă mine un bărbat care-mi ascunde starea lui și fuge întotdeauna de lumină. Și cînd spuneți că trebuie să fie vreun monstru, aveți dreptate, eu sînt de părerea voastră. Mai ales, întotdeauna el caută să-mi inspire frică de figura sa, și mă amenință cu cele mai mari nenorociri în cazul cînd aș avea curiozitatea s-o cunosc. Ei bine, dacă puteți să-mi dați vreun ajutor și să scăpați pe sora voastră dintr-o astfel de primejdie, ajutați-mă chiar acum, căci altfel, prin nepăsarea voastră, veți distruge toate binefacerile prevederii pe care ați arătat-o pînă acum."

Atunci, porțile fiindu-le larg deschise și văzînd-o pe sora lor lipsită de orice apărare, aceste ticăloase femei renunță la uneltirile viclene pe care le puseseră la cale pe ascuns și, trăgînd pe față sabia înșelăciunii, pun stăpînire pe mintea înspăimîntată a acestei simple copile. În sfîrșit, iată ce-i spune una dintre ele: „Fiindcă legăturile de sînge ne obligă, cînd e vorba de salvarea ta, să nu ținem seama de nici o primejdie, noi, după ce ne-am gîndit mult, mult de tot, îți vom arăta singurul mijloc de scăpare ce-l mai ai. Iată-l: ia un hanger foarte ascuțit, mai ascute-l încă, trecîndu-l ușor pe podul palmei, și ascunde-l cu mare grijă în patul tău, în partea în care te culci de obicei, apoi umple o lampă ușor de mînuit cu destul untdelemn ca să dea o lumină puternică și pune-o într-o crăticioară pe care s-o acoperi cu un capac. Toate aceste pregătiri să le faci în cea mai mare taină. Cînd monstrul va fi intrat în camera ta și, tîrîndu-se pe pardoseală cu încolăciturile lui, se va fi urcat în pat ca de obicei, cînd se va fi întins lîngă tine și, cufundat în primul somn care întotdeauna e mai greu, va fi început să respire adînc, atunci coboară ușor din pat și, în picioarele goale, călcînd în vîrful degetelor, fără să faci cel mai mic zgomot, du-te de scoate lampa din întunecoasa-i

ascunzătoare unde vei fi închis-o și, călăuzită de lumina ei, prinde momentul potrivit pentru săvîrșirea curajoasei tale fapte. Apucînd atunci hangerul cu două tăișuri, ridică mai întîi mîna dreaptă în sus cu îndrăzneală și cu o cît mai puternică sforțare retează de la încheietura gîtului capul acestui periculos șarpe. Ajutorul nostru de altfel nu-ți va lipsi. Noi vom sta îngrijorate la pîndă și, îndată ce prin moartea lui îți vei fi scăpat viața, noi vom alerga la tine și, după ce vei fi luat repede toate bogățiile din acest palat, te vom uni printr-o căsătorie după pofta inimii tale, pe tine, făptură omenească, cu un bărbat din neamul omenesc."

Ațîțînd prin aceste cuvinte incendiare focul din inima Psychei, care în acel moment clocotea toată de mînie, ele se grăbesc s-o părăsească, temîndu-se mult să mai rămînă aproape de locul unei crime atît de sîngeroase. Fiind duse, ca de obicei, în vîrful stîncii de ușoara suflare a Zefirului, o iau îndată repede la fugă, se urcă în corăbii și dispar.

Dar Psyche, care rămăsese singură, nu era totuși singură, căci în afară de nemiloasele Furii ce o urmăreau neîncetat, ea era zbuciumată de o adîncă mîhnire, ca marea pe timp de furtună. Deși planu-i era întocmit și voința neclintită, totuși, chiar atunci cînd mîinile îi erau ocupate cu criminalele pregătiri, ea șovăia încă. Hotărîrea ei se clatină și inima-i e sfîșiată de mii de simțăminte potrivnice: nerăbdarea, nehotărîrea, cutezanța, teama, neîncrederea, mînia, într-un cuvînt, în această ființă ea urăște un șarpe îngrozitor și adoră un soț. Totuși, fiindcă în curînd seara avea să facă loc nopții, începe să pregătească totul în mare grabă, pentru îngrozitoarea ei crimă.

Noaptea sosise, de asemenea și soțul care, după ce dăduse prima luptă amoroasă, căzuse într-un somn adînc. Atunci Psyche, de altfel slăbită la trup și la suflet, simțindu-se din nou puternică prin neînduplecata voință a destinului, scoase lampa din ascunzătoare și puse mîna pe hanger. Slăbiciunea sexului său se schimbă în îndrăzneală.

Dar, îndată ce lampa lămuri taina patului conjugal, ea văzu pe cel mai dulce și mai plăcut dintre toți monștrii, pe Cupidon, însuși acel zeu atît de frumos, dormind într-o poziție neasemuit de grațioasă. La vederea lui, însăși lumina

lămpii crescu făcîndu-se mai puternică, iar lama nelegiuitului hanger deveni mai strălucitoare.

Psyche rămase încremenită în fața unei priveliști atît de neașteptate; ieșită din minți, desfigurată, fără un pic de sînge în obraz, sfîrșită și tremurînd, se prăbuși în genunchi, și căută să ascundă hangerul, dar în propria ei inimă, ceea ce ar fi făcut, desigur, dacă fierul, de teama unei nelegiuiri atît de mari, n-ar fi alunecat din mult prea cutezătoarea ei mînă și n-ar fi căzut jos, la pămînt. Dar în curînd, istovită și cu totul lipsită de viață, privind îndelung frumusețea acestui chip divin, își veni repede în fire. Ea văzu un cap strălucitor de raze, un păr bogat, scăldat în ambrozie[1], un gît alb ca laptele, obraji de purpură pe care cădeau niște bucle răsucite cu artă, unele atîrnîndu-i pe frunte, iar altele pe spate și strălucirea lor era așa de orbitoare, încît chiar lumina lămpii începu să tremure și să pălească. Pe umerii zeului zburător străluceau două aripioare aidoma florilor năpădite de rouă de un roz pal, scînteietor, și cu toate că erau în repaos, puful dulce și moale de pe marginile lor tremura într-o ușoară fîlfîire și nu înceta de a se agita. Restul corpului său era atît de strălucitor și de frumos, încît Venus n-ar avea motiv să regrete că l-a adus pe lume. La piciorul patului se afla arcul, o tolbă și săgețile, arme gata să dea ascultare acestui puternic zeu.

Psyche nu se mai sătura privindu-le. În nemărginita ei curiozitate, ea examinează și admiră armele soțului său: scoate din tolbă o săgeată și o încearcă pe vîrful degetului mare, ca să vadă dacă vîrful îi este bine ascuțit, dar chiar în clipa aceea, tremurîndu-i mîna, ea apasă ceva mai tare și se înțeapă destul de adînc pentru ca la suprafața pielii să-i apară cîteva mici picături de sînge trandafiriu. Astfel, fără să știe, Psyche se îndrăgostește ea însăși de Amor și, aprinzîndu-se din ce în ce mai mult de patimă pentru zeul Iubirii, se apleacă pătimașă asupra lui, cu buzele întredeschise de plăcere, îl acoperă în grabă cu nenumărate și

[1] Homerica hrană a zeilor a devenit la Apuleius un parfum pentru înmiresmarea pletelor.

înfocate sărutări, temîndu-se doar să nu-l trezească prea curînd din somn.

Dar în timp ce ea, ameţită de atîta fericire şi cu inima rănită pluteşte în nehotărîre, lampa pe care o avea în mînă, fie din cea mai nelegiuită perfidie, fie dintr-o vinovată gelozie, sau fiindcă ea însăşi ardea de nerăbdare să atingă un trup atît de frumos şi să-l sărute, ca să zic aşa, deodată aruncă din focarul luminii sale o picătură de untdelemn fierbinte pe umărul drept al zeului. Ah, îndrăzneaţă şi nesocotită lampă, rău slujeşti tu dragostea! Cum, tu arzi pe însuşi zeul care aprinde flacăra oricărei iubiri, tu, care, fără îndoială, ai fost născocită de vreun îndrăgostit ca să se poată bucura mai mult timp şi chiar noaptea de farmecul iubitei sale! Zeul, simţind arsura, se deşteaptă brusc, şi, văzînd că taina lui a fost trădată în mod aşa de jignitor, fără să spună o vorbă, zboară îndată dinaintea ochilor şi din braţele mult nefericitei lui soţii.

Dar Psyche, chiar în clipa cînd el se înălţa, îi cuprinde cu amîndouă mîinile piciorul drept şi, astfel atîrnată de el în timpul plutirii lui prin văzduh, nenorocita îl însoţeşte în zboru-i legănat prin împărăţia norilor, pînă cînd, în sfîrşit sleită de puteri, îşi desprinde mîinile şi cade jos pe pămînt.

Zeul care încă o iubea, nu o părăsi în durerea ei şi, zburînd pe un chiparos vecin, din vîrful lui îi vorbi astfel, adînc mişcat:

— Mult prea încrezătoare Psyche, eu, în loc să ascult de poruncile mamei mele Venus, care-mi ceruse să te leg printr-o puternică iubire de un om vrednic de plîns şi din neamul cel mai jos, şi să te condamn la o căsătorie nevrednică de tine, am preferat să zbor eu însumi la tine, ca un îndrăgostit. Dar m-am purtat cu uşurinţă, ştiu, fiindcă eu, renumit aruncător de săgeţi, m-am rănit singur cu una dintre săgeţile mele, şi te-am făcut soţia mea, pentru ca tu să vezi în mine un monstru şi să retezi cu pumnalul un cap ai cărui ochi te privesc cu atîta drag? De cîte ori te-am sfătuit să fii cu cea mai mare băgare de seamă! De cîte ori te-am înştiinţat, cu atîta drag, să te păzeşti de toate aceste primejdii! Dar bunele tale povăţuitoare îşi vor primi în curînd răsplata pentru primejdioasele sfaturi ce ţi-au dat. Pe tine

însă te voi pedepsi numai prin fuga mea." Sfîrşind aceste cuvinte, îşi luă zborul în văzduh şi dispăru.

Psyche, întinsă la pămînt şi urmărind cu ochii, cît putea să vadă, zborul soţului său, se chinuia amarnic strigîndu-l şi plîngînd fără nădejde. Cînd însă, purtat de aripi, el se ridică în văzduh la o mare înălţime şi pieri din ochii ei, ea se repezi pe malul unui fluviu din apropiere şi se aruncă în apă. Dar binevoitorul fluviu, din respect, fără îndoială, pentru zeul care de obicei aprinde şi apele, dar şi dintr-o teamă personală, o prinse îndată într-o volbură de val şi, fără să-i facă nici un rău, o depuse pe malul catifelat de o iarbă deasă.

Tocmai atunci, din întîmplare, Pan, zeul rustic, şedea pe o movilă aproape de fluviu. El o strîngea în braţe pe Echo[1], zeiţă de munte, şi o învăţa să repete tot felul de cîntece. Aproape de mal zburau caprele sale care păşteau ici şi colo iarba de pe malul apei. Zeul cu picioare de ţap, care cunoştea nenorocirea Psychei, văzînd-o atît de obidită şi de sleită de puteri, o cheamă la el cu blîndeţe şi cu vorbe pline de bunătate o mîngîie astfel: „Frumoasa mea copilă, e drept că eu nu sînt decît un om de la ţară, un păstor de capre, dar graţie bătrîneţii mele înaintate am dobîndit multă experienţă. Dacă nu mă înşel în bănuielile mele – ceea ce într-adevăr oamenii cu judecată numesc profeţie – acest pas şovăitor şi de cele mai multe ori nesigur, prea marea paloare a feţei tale, aceste suspine nesfîrşite şi chiar această tristeţe din ochii tăi, totul mă face să văd că suferi din cauza unei prea mari iubiri. De aceea ascultă-mă pe mine: nu te mai arunca în prăpastie şi nu mai încerca să-ţi pui capăt zilelor prin orice fel de moarte năprasnică. Şterge-ţi lacrimile, potoleş-te-ţi mîhirea şi mai degrabă cinsteşte cu rugăciuni şi prinoase pe Cupidon, cel mai mare dintre zei, şi cum e tînăr, fermecător şi senzual, caută să-i cîştigi bunăvoinţa printr-o dulce supunere."

---

[1] Unii poeţi i-au atribuit lui Pan o iubire neîmpărtăşită pentru Echo, nimfă a munţilor. Pentru a se răzbuna că a fost dispreţuit, Pan a silit pe nişte păstori să o taie în bucăţi, dar chiar şi după moarte, ea şi-a păstrat darul de a repeta sunetele şi cîntecele.

Astfel vorbi zeul păstor. Psyche nu-i răspunse nimic, ci adorîndu-l numai ca pe o divinitate ocrotitoare, își continuă drumul. Dar, după ce rătăci destul, cu pasul obosit, spre sfîrșitul zilei, apucînd pe o potecă necunoscută care ducea la vale, ajunse în apropierea unui oraș, unde domnea bărbatul uneia dintre surorile sale. Psyche, aflînd acest lucru, ceru să se anunțe prezența sa acestei surori; fu primită îndată și după ce se îmbrățișară și-și adresară reciproc cuvinte amabile, sora întrebînd-o de motivul venirii ei, Psyche începu astfel:

„Ți-aduci aminte, desigur, de sfatul pe care amîndouă mi l-ați dat. Mi-ați spus că un monstru, sub falsul nume de bărbat, venea noaptea să doarmă lîngă mine și m-ați povățuit ca, mai înainte de a fi înghițită eu, nenorocita, în lacomul lui pîntec, să-l ucid cu un hanger cu două tăișuri. Ca și voi, am găsit bun acest lucru, dar îndată ce apropiai lampa și-i zării fața, avui înaintea ochilor o întruchipare minunată și cu totul divină: era însuși fiul zeiței Venus, da, era chiar Cupidon, cufundat într-un somn liniștit. Fermecată de frumusețea unui astfel de tablou și tulburată de năvalnica forță a iubirii, suferearn din cauza neputinței de a-mi potoli arzătoarele-mi dorințe, cînd, deodată, printr-o întîmplare cu adevărat nenorocită, lampa care ardea aruncă o picătură de untdelemn fierbinte pe umărul său. Durerea îl trezi îndată și, văzîndu-mă înarmată cu fier și foc, îmi spuse: «Crima ta e îngrozitoare, părăsește numaidecît patul meu și ia tot ce-ți aparține[1]. Acum mă voi căsători cu sora ta în chip legiuit și cu toată pompa cuvenită»[2] – și el a pronunțat numele tău – și îndată porunci Zefirului să sufle și să mă arunce afară din cuprinsul palatului său."

Psyche nu terminase încă bine vorba, cînd sora sa; împinsă de o pasiune nebună și de criminala-i gelozie care

---

[1] Era formula obișnuită de care se servea bărbatul cînd divorța de soția sa.

[2] Căsătoria religioasă, celebrată în prezența preoților și a zece cetățeni, în care se aducea ca ofrandă o turtă din făină de grîu *(far)*, a primit numele de *confarreatio*. Această tradițională ceremonie căzuse de mult în desuetudine.

o chinuia, înşală pe bărbatul ei printr-o minciună dinainte pregătită şi, sub cuvînt că ar fi aflat ceva despre moartea uneia din rudele sale, se îmbarcă numaidecît şi ajunse repede la stîncă şi, cu toate că atunci sufla un alt vînt, totuşi, mînată de o speranţă oarbă şi de nerăbdare, începu să strige: „Primeşte-mă, Cupidon, primeşte o soţie vrednică de tine; şi tu, Zefire, poartă pe aripile tale pe suverana ta!“ Spunînd acestea ea se repezi cu putere şi se aruncă în prăpastie. Dar nu putu ajunge în vale nici cel puţin moartă, căci, zdrobindu-se de colţii ascuţiţi ai stîncilor, membrele i se risipiră în toate părţile aşa cum merita şi, măruntaiele fiindu-i făcute bucăţi, serviră de hrană păsărilor şi fiarelor sălbatice. Aşa a fost sfîrşitul ei.

Pedeapsa celeilalte surori nu întîrzie nici ea prea mult. Într-adevăr Psyche, pornind iarăşi la drum, cu pasul rătăcitor, ajunse într-o altă cetate, în care locuia cealaltă soră a ei. Înşelată şi aceasta de aceeaşi amăgitoare născocire şi, plină de nerăbdare de a lua locul surorii mai mici printr-o căsătorie criminală, ea alergă repede la sîncă şi, aruncîndu-se în prăpastie, îşi găsi o moarte asemănătoare.

În timp ce Psyche, stăpînită numai de gîndul de a găsi pe Cupidon, făcea ocolul lumii, acesta, suferind de arsura lămpii, gemea culcat chiar în patul mamei sale. Atunci pescăruşul, pasărea aceea foarte albă, care în zborul ei atinge numai în treacăt cu aripile crestele valurilor mării, se dădu repede afund în adîncurile oceanului şi oprindu-se tocmai lîngă Venus care se scălda şi înota, îi aduse la cunoştinţă că fiul ei se află grav ranit de o arsură şi zace în pat foarte abătut, neştiind dacă se va face bine; că în toată lumea se răspîndesc tot felul de zvonuri şi batjocuri ce creează o urîtă reputaţie Venerei şi familiei sale; că ei nu se mai arată nicăieri, pentru că fiul s-a retras în munţi cu o femeie desfrînată, în timp ce mama lui se veseleşte scăldîndu-se în valurile mării; că din această pricină nu mai e nici o plăcere, nici o graţie, nici o voioşie, că acum totul în lume e urît, grosolan şi dezgustător, şi de aceea nu mai sînt nici prietenii împărtăşite, nici nunţi fericite, nici căsnicii unite şi nici copii iubiţi, că e un desfrîu nemaivăzut, şi nici un fel de dispreţ pentru pîngărirea legăturilor dintre oameni.

Astfel împuia urechile Venerei, defăimîndu-i fiul cu bîrfele ei, această pasăre limbută și foarte indiscretă.

„Cum, strigă Venus, mîniată foc, poama mea de fiu are așadar o iubită? Hai, spune-mi tu, care singură mă slujești cu credință, spune-mi numele aceleia care a ademenit un copil nevinovat și încă fără barbă. Oare e vreuna din poporul nimfelor, vreuna dintre Hore[1], dintre Muze, sau vreuna din Grațiile care sînt în slujba mea?"

Pasărea limbută nu putu să-și ție gura: „Nu știu, stăpînă, zise ea, dar, pe cît mi se pare, se spune că e amorezat la nebunie de o fată cu numele de Psyche, dacă-mi aduc eu bine aminte."

„Cum! strigă Venus înfuriată, iubește cu adevărat pe Psyche, rivala frumuseții mele, pe aceea care mă gelozește și vrea să-mi răpească numele! Sigur că băiatul ăsta și-a închipuit că eu sînt o mijlocitoare și că i-am arătat pe această fată ușuratică numai spre a-i face cunoștință!"

Bombănind astfel, ieși repede din fundul mării și numaidecît se îndreptă spre palatul ei de aur, unde, găsind pe fiul său bolnav, după cum i se spusese, chiar de la ușă începe să strige din toate puterile: „Frumoasă purtare și, ce-i drept, vrednică să facă cinste și familiei și bunelor tale moravuri! Mai întîi cum ți-ai îngăduit să calci în picioare poruncile mamei tale, mai mult încă, ale suveranei tale? De ce n-ai făcut pe rivala mea să sufere ocara unei iubiri de rînd? Apoi, cum ai îndrăznit tu, un copil, la vîrsta asta, cu îmbrățișările tale desfrînate și prea timpurii, să faci din ea soția ta și să mă silești să suport ca noră o vrăjmașă? Desigur, îți închipui, secătură ce ești, corupătorule, nesuferitule, că numai tu poți avea copii și că eu, din cauza vîrstei, nu mai sînt în stare să fiu mamă! Dar binevoiește să știi că voi avea alt fiu cu mult mai bun decît tine. Ba, ca să te fac să simți rușinea și mai mult, voi adopta pe vreunul dintre tinerii sclavi, născuți în casa mea, și lui îi voi da aceste aripi, torța, arcul și săgețile tale, în sfîrșit, toate acele

---

[1] Zeițele anotimpurilor, care fac parte din suita Venerei, împreună cu Grațiile, întruchipînd frumusețea în general și cea din natură în special.

atribute care-mi aparţineau mie şi pe care nu pentru această întrebuinţare ţi le dasem. De altfel, să ştii, că spre a te înzestra cu toate acestea, n-am luat nimic din averea tatălui tău[1]. Dar tu ai fost rău crescut din frageda-ţi copilărie şi ai mîini nestăpînite. De atîtea ori ai bătut în mod necuviincios pe cei mai mari decît tine şi chiar pe mine, mama ta, pe mine însămi, călăule, nu mă jigneşti în fiecare zi? De atîtea ori m-ai lovit şi, în tot cazul, mă dispreţuieşti, ca şi cum n-aş avea bărbat. De tatăl tău vitreg, acel mare şi puternic oştean, tu n-ai nici o teamă şi cum ai putea să ai, dacă, spre a-mi face mie necaz, ai luat obiceiul să-i faci rost de ţiitoare tinere şi frumoase! Dar am să te fac eu să te căieşti de zbenguiala ta amoroasă şi să simţi neplăcerea şi amărăciunea acestei căsătorii. Acum însă, ajunsă de rîsul lumii, ce să fac? Cui să mă adresez? Cum să pedepsesc pe acest mic şarpe? Să mă duc să cer ajutor vrăjmaşei mele Cumpătarea, pe care de-atîtea ori am jignit-o, pentru a satisface capricioasele plăceri ale acestui copil? Dar cum să mă dau în vorbă cu o femeie aşa de grosolană şi cu înfăţişarea atît de neîngrijită? Mă înfior la gîndul acesta şi, totuşi, consolarea răzbunării, indiferent de unde ar veni, nu este de dispreţuit. Da, Cumpătării va trebui să mă adresez, căci numai ea e în stare să pedepsească cu toată asprimea pe acest desfrînat, să-i golească tolba şi să-i frîngă fierul săgeţilor, să-i destindă coarda arcului, să-i stingă torţa şi să-i înfrîneze chiar trupul printr-o aspră abstinenţă. Numai atunci m-aş putea crede pe deplin răzbunată de ocara ce mi s-a adus, cînd ea îi va fi ras pînă la piele superbele lui bucle de culoarea aurului, prin care de-atîtea ori mi-am trecut uşor degetele, şi cînd îi va fi scurtat aceste aripi, pe care eu le-am udat cu valuri de nectar izvorîte din sînul meu!"

Astfel vorbind, ea se repezi furioasă din palatul său şi cu fierea încinsă de mînie – mînie de Venus! Dar Ceres şi

---

[1] Cupidon era fiul lui Marte şi al Venerei, sau al lui Vulcan şi al Venerei? Părerile scriitorilor diferă în această privinţă. Apuleius, fiindcă-l dă pe Marte ca tată vitreg, îl socoteşte fiu al lui Vulcan.

Iunona se luară îndată după ea şi, văzînd-o aşa de aprinsă la faţă, o întreabă de ce printr-o atît de groaznică încruntare de sprîncene întunecă farmecul şi strălucirea frumoşilor ei ochi. „Vă întîlnesc tocmai la timp, le zise ea, fiindcă inimii mele atît de aprinse voi sînteţi în stare să-i daţi satisfacţia aşteptată! Vă rog, faceţi tot ce stă în puterea voastră şi ajutaţi-mă să găsesc pe această Psyche, care a fugit şi nu ştiu unde se ascunde. Căci desigur voi cunoaşteţi faimosul scandal din familia mea şi isprava aceluia pe care nu vreau să-l mai numesc fiul meu!"

Atunci zeiţele, care ştiau ce se petrecuse, încercară să potolească astfel cumplita mînie a Venerei: „Ce mare greşeală a făcut fiul tău, zeiţă, ca să te împotriveşti cu atîta încăpăţînare plăcerilor lui şi să doreşti cu atîta patimă pierderea aceleia pe care o iubeşte? Ce crimă e, mă rog, dacă a făcut ochi dulci unei fete frumoase? Nu ştii că e bărbat şi că e tînăr? Sau poate ai uitat ce vîrstă are? Fiindcă-şi poartă anii cu graţie, ai să-l socoteşti întotdeauna ca pe un copil? De altfel, tu, care eşti mamă şi în afară de asta o femeie cu judecată, vrei să urmăreşti veşnic cu o prea mare atenţie pînă şi jocurile amoroase ale fiului tău, să-l dojeneşti pentru neînfrînata lui pornire spre plăceri, să lupţi împotriva iubirilor lui şi să osîndeşti, la un fiu aşa de frumos, tocmai legile tale şi plăcerile pe care le guşti tu? Ce zeu, ce muritor ar putea admite ca tu, care semeni în tot universul arzătoarele dorinţe, să interzici plăcerea iubirii în familia ta şi să opreşti pe fiul tău de la dreptul firesc de a lua parte la slăbiciunile sexului frumos?"

Cu astfel de cuvinte, cele două zeiţe, care se temeau de săgeţile lui Cupidon, îl linguşeau şi-l apărau în lipsa lui, cu gîndul de a-i dobîndi bunăvoinţa. Dar Venus, indignată că-i sînt luate în rîs insultele pe care le-a primit, le întoarse spatele şi cu un pas grăbit se îndreptă spre mare.

CARTEA A ŞASEA

În vremea aceasta, Psyche, alergînd la întîmplare în toate părţile, îşi căuta ziua şi noaptea, fără odihnă, soţul şi, oricît era el de mîniat, în inima ei încolţise o şi mai puternică dorinţă, dacă nu de a-l îmbuna prin dezmierdările unei soţii, cel puţin de a-l îndupleca prin rugăciunile ei de sclavă. Zărind de departe un templu pe creasta unui munte rîpos, îşi spuse: „Cine ştie dacă nu locuieşte acolo soţul şi stăpînul meu?" Şi numaidecît îşi îndreptă paşii repezi într-acolo, unde cu toată oboseala ei necurmată, o mînau şi speranţele şi dorinţele sale. Ea urcă muntele cu mult curaj, intră în templu şi înaintă pînă aproape de altar[1] şi de statuia divinităţii. Aici văzu spice de grîu în grămezi şi altele împletite în cununi, şi de asemenea şi spice de orz. Mai erau acolo şi coase şi tot felul de unelte pentru munca secerişului, dar toate azvîrlite pe jos şi amestecate fără nici o rînduială, aşa cum le aruncă de obicei mîinile muncitorilor cînd sînt obosiţi şi nu mai pot de căldură. Psyche alese cu grijă toate aceste lucruri, le aşeză pe fiecare la locul său şi puse totul în ordine, încredinţată într-adevăr că nu trebuie să neglijeze templele şi ceremoniile nici unei divinităţi şi că de la toţi zeii trebuie să ceară o milă binevoitoare.

Pe cînd era aplecată asupra lucrului ei cu cea mai mare rîvnă şi atenţie, Ceres, hrănitoarea muritorilor, o zări de departe şi scoase un lung strigăt de mirare: „Ah, nenorocită

---

[1] Literal: pînă la pernă. În mijlocul templelor se ridicau mici paturi pe care se aşezau statuile zeilor şi ale zeiţelor.

Psyche! Venus, fără să știe ce-i odihna, îți caută urma în tot universul; cu o furie neîmpăcată, ea vrea să te pedepsească cu moartea, și, pentru a se răzbuna, se folosește de toată puterea ei de zeiță. Iar tu acum te ocupi de interesele mele, și la orice alt lucru te gîndești în afară de salvarea ta!"

Atunci Psyche se aruncă la genunchii zeiței și, scăldîndu-i picioarele cu șiroaie de lacrimi și măturînd pămîntul cu părul ei, îi cere ocrotire cu multe și fierbinți rugăciuni.

„Ah! zise ea, pe această mînă a ta, care face pămîntul să rodească, pe veselele sărbători ale secerișului, pe misterele secrete ale coșurilor[1], pe carul tău zburător la care sînt înhămați balauri supuși poruncilor tale[2], pe brazdele ogoarelor siciliene[3], pe carul răpitor care a furat pe Proserpina, pe pămîntul[4] care o ține ascunsă, pe întunecoasa ei nuntă săvîrșită sub pămînt, pe torțele care, după aflarea fiicei tale, ți-au luminat drumul la întoarcerea din Infern, în sfîrșit, pe toate tainele ce învăluie în tăcere sanctuarul tău din Eleusis[5], cetate a Aticei, fie-ți milă de nenorocita de Psyche, care imploră ajutorul tău. Lasă-mă să mă ascund numai cîteva zile în mijlocul acestei grămezi de spice, pînă ce timpul va fi potolit cruda mînie a unei zeițe atît de puternice, sau cel puțin pînă cînd un răstimp de odihnă îmi va fi refăcut puterile sleite de o atît de îndelungată oboseală!"

---

1 Atributele secrete ale zeiței Ceres erau depuse, în zilele de sărbătoare, în coșuri purtate de femei, numite canefore.

2 E carul înhămat cu șerpi înaripați, pe care Ceres i-a dat lui Triptolem ca să ducă oamenilor binefacerea grîului.

3 Sicilia era socotită leagăn al Cererei, al Proserpinei și al artei de a cultiva pămîntul. Romanii au numit-o grînarul Italiei.

4 Ceres obținu ca Proserpina să petreacă șase luni ale anului cu soțul său în Infern, și șase luni cu ea pe pămînt. Cei care vor să găsească o explicație a acestei alegorii, pretind că Ceres este *pămîntul* și Proserpina *sămînța,* șase luni ascunsă sub pămînt și șase luni vizibilă pe pămînt.

5 Orașul situat între Megara și Pireu, celebru printr-un superb templu al zeiței Ceres. Astăzi se numește Leptin.

Ceres îi răspunse: „Lacrimile și rugăciunile tale m-au mișcat adînc și aș vrea să te ajut, dar nu pot s-o supăr pe Venus, ruda mea, cu care întrețin vechi legături de prietenie și care, pe lîngă asta, e și o femeie foarte bună. De aceea părăsește cît mai repede acest templu și socotește-te fericită că nu te rețin aici, punîndu-te sub pază!"

Alungată astfel împotriva așteptărilor ei, Psyche făcu cale-ntoarsă cu sufletul năpădit de o îndoită mîhnire[1]. Întorcîndu-se înapoi, zări de departe într-o pădure sfîntă, în fundul unei vîlcele, un alt templu clădit cu o desăvîrșită artă. Voind să nu lase să-i scape nici o putință de salvare, fie chiar una îndoielnică, și să implore ajutorul oricărei divinități, se apropie de ușile sfinte. Aici văzu daruri minunate și rochii brodate cu litere de aur, atîrnate de crengile arborilor și de uși, care, pe lîngă exprimarea recunoștinței pentru binefacerile primite, arătau și numele zeiței căreia-i fuseseră închinate. Atunci, căzînd în genunchi și cu mîinile îmbrățișînd altarul încă fumegînd de jertfe, după ce mai întîi își șterse lacrimile, ea se rugă astfel:

„Soră[2] și soție a marelui Iupiter, fie că locuiești în vechiul tău templu din insula Samos[3] care se mîndrește că ți-a dat lumina zilei, că a auzit primele tale scîncete de copil și te-a hrănit în copilăria ta, fie că vizitezi adesea fericitele locuințe ale trufașei Cartagine care te adoră sub chipul unei fecioare cutreierînd cerul pe spatele unui leu[4], fie că, în apropiere de malurile fluviului Inachus[5], care de multă vreme te face cunoscută posterității ca soție a lui

---

[1] De refuzul zeiței Ceres și de teama pe care i-o inspiră Venus.

[2] Prin Iupiter fizicienii înțelegeau *eterul* sau *focul* iar prin Iunona *aerul*. De aici dubla legătură între aceste divinități, pentru că cele două se unesc și sînt de o egală finețe și limpezime.

[3] Înainte de căsătoria ei cu Iupiter, Iunona a fost adorată mai întîi în Samos. După legenda locală, ea se născuse chiar în această insulă.

[4] Zeița supremă a Cartaginei, Tanit, asimilată de romani cu Iunona.

[5] Inachus, primul rege al Argosului, a dat numele său fluviului care curge pe lîngă acest oraș, numit astăzi Planizza.

Iupiter Tunătorul și ca regină a zeițelor, ocrotești vestitele ziduri ale Argosului[1], tu, pe care întregul Orient te adoră sub numele de Zygia[2] și tot Occidentul sub acela de Lucina[3], fii pentru mine, în nemărginita mea nenorocire, Iuno Salvatoarea și, văzînd cît sînt de istovită de groaznicele încercări prin care am trecut, scapă-mă de teama unei nenorociri care mă amenință. Căci pe cît știu eu, tu ai obiceiul de a da ajutor din propria-ți pornire femeilor însărcinate care sînt în primejdie."

Pe cînd ea se ruga astfel, Iuno i se arătă numaidecît în toată strălucirea maiestății sale divine. Și îndată spuse Psychei: „Mult aș vrea, pe tot ce am mai sfînt, să ascult rugăciunea ce-mi faci, dar buna-cuviință nu-mi îngăduie să te ocrotesc împotriva voinței Venerei, nora mea[4], pe care întotdeauna am iubit-o ca pe fiica mea. De altfel, chiar legile m-ar opri să dau azil sclavilor străini care au fugit de la stăpînii lor[5]".

Această nouă lovitură a Soartei o zdrobi cu totul pe Psyche. Neputînd să găsească pe înaripatu-i soț și pierzînd orice speranță de scăpare, ea începu să cugete în sinea ei astfel: „Ce alt sprijin mai pot căuta sau avea acum, în marea mea nenorocire, cînd nici chiar aceste zeițe, cu toată bunăvoința lor, nu pot să mă ajute? Înconjurată de atîtea curse, încotro să-mi mai îndrept pașii? În ce adăpost sau în ce colțișor întunecos să mă ascund ca să pot scăpa de privirile neiertătoare ale puternicei Venus? În sfîrșit, sărmană Psyche, de ce nu iei o hotărîre bărbătească? Renunță

---

[1] În epoca homerică, Iunona avea la Argos sanctuarele sale cele mai vestite.

[2] Zeiță a căsătoriilor, adorată sub acest epitet în Grecia Mare, adică în coloniile grecești din Italia meridională și Sicilia. În latină i se zicea *Iuno iuga*.

[3] Lucina era ocrotitoarea nașterilor la romani (la greci Eileithyia.) Ea era venerată cu acest nume în apusul Greciei Mari, așadar în restul Italiei.

[4] Venus se măritase cu Vulcan, care era fiul Iunonei.

[5] Ocrotirea sclavilor fugari era aspru pedepsită de legile romane. În pofida pretențiilor Venerei, pe care nimeni nu cuteza să o contrazică, prințesa Psyche nu era o sclavă.

cu curaj la o slabă și amăgitoare speranță, predă-te de bunăvoie suveranei tale. Supunerea ta, chiar tîrzie, poate că-i va potoli mînia și cruzimea. Cine știe dacă pe acel pe care-l cauți de-atîta vreme n-ai să-l găsești chiar acolo, în palatul mamei sale?" Astfel pregătită pentru o îndoielnică supunere, ba chiar pentru o moarte sigură, se gîndea în sinea ei cum să înceapă rugăciunea ce voia să-i adreseze.

În acest timp, Venus, renunțînd la toate mijloacele de cercetare pe pămînt, voia să se urce în Olimp. Ea dădu poruncă să i se pregătească iute carul ei de aur pe care Vulcan, minunat giuvaergiu[1], i-l lucrase cu toată grija și măiestria sa, și pe care i-l oferise ca dar de nuntă, înainte de pregătirea căsătoriei lor. Era o lucrare fină și elegantă, mulțumită iscusinței cu care metalul fusese meșterit cu pila și subțiat și, prin chiar pierderea acestui aur, ea dobîndise un și mai mare preț. Din marele număr de porumbițe care stăteau în jurul iatacului zeiței, înaintară patru, albe ca zăpada, și, aplecînd voioase gîturile lor smălțate, își strecurară capul într-un jug împodobit cu pietre scumpe, și, după ce stăpîna lor se urcă în car, își luară zborul, fericite. Carul zeiței e însoțit de vrăbii[2] care se zbenguiesc în jurul ei ciripind zgomotos; și celelalte păsări ce nu mai contenesc din fermecătorul lor cîntec, răspunzînd prin dulci și suave melodii, vestesc sosirea zeiței. Norii se dau la o parte din calea ei, cerul deschide larg porțile fiicei sale, sublimul eter primește pe zeiță cu o nespusă bucurie și armoniosul alai al puternicei Venus nu se teme nici de vulturii pe care-i întîlnește în drumul său, nici de ulii răpitori.

Numaidecît ea se îndreaptă spre regalul palat al lui Iupiter și, cu vocea-i hotărîtă îi cere ajutorul lui Mercur, zeul cu glas răsunător, de care avea nevoie pentru planurile sale. Neagra sprînceană a lui Iupiter face un semn de

---

[1] Pe lîngă faima de fierar, Vulcan o avea și pe aceea de cizelator și de gravor, neîntrecut în prelucrarea metalelor prețioase, fapt dovedit și de scutul lui Eneas, descris de Vergiliu în *Eneida* (VIII, v. 626 și urm.).

[2] Vrăbiile, ca și porumbeii, sînt privite ca embleme vii ale pasiunii amoroase.

încuviințare. Atunci, triumfătoare, Venus coboară din cer, însoțită de Mercur, căruia cu multă băgare de seamă îi grăiește astfel: „Tu, fratele meu, născut în Arcadia[1], desigur știi că sora ta Venus n-a făcut niciodată nimic fără ajutorul lui Mercur și, în orice caz, nu se poate să nu știi de cîtă vreme caut, fără a o putea găsi, pe sclava care se ascunde de mine. Așadar, nu-mi mai rămîne altceva de făcut decît să aduc la cunoștința obștească, prin gura ta, că voi răsplăti pe acela care o va găsi. Fă deci tot ce-ți stă în putință spre a-mi îndeplini dorința cît mai degrabă și arată amănunțit semnele după care să poată fi recunoscută, pentru ca, în cazul cînd cineva va fi acuzat că a ascuns-o în mod nepermis, tăinuitorul să nu se poată apăra sub pretextul neștiinței sale." Spunînd acestea, ea îi întinde o inscripție care cuprindea numele Psychei și celelalte semnalmente, după care se retrase numaidecît în palatul ei.

Mercur se grăbește să-i dea ascultare. Alergînd pe la toate popoarele, de la un capăt la altul al lumii, iată ce anunță în public, după dorința zeiței: „Cine va putea să prindă sau să arate locul unde se ascunde o fugară numită Psyche, fiică de rege și sclavă a zeiței Venus, să vie să dea de știre lui Mercur, crainicul, în dosul bornelor murciene[2] și, ca răsplată pentru informațiile sale, va primi chiar de pe buzele zeiței șapte dulci sărutări și încă una cu mult mai dulce decît toate celelalte, dată pe gură de divina ei limbă." Cînd Mercur aduse astfel la cunoștința obștească acest anunț, dorința unei recompense așa de plăcute stîrni o grabnică întrecere printre toți muritorii, fapt care în cele din urmă înlătură cu totul orice șovăire din sufletul Psychei.

---

[1] Pe muntele Cilene. Mercur era fiul lui Iupiter și al Maiei, iar Venus era fiica lui Iupiter și a Dionei.

[2] Erau la Roma niște borne conice așezate la capătul Circului cel Mare și dedicate mai multor zei. Cele zise murciene erau puse în cinstea Venerei. La Roma exista și un vechi altar al Venerei Myrtea (de la Myrtus, arbust consacrat acestei zeițe) numită, prin alterare, Venus Murcia. Acest altar era înălțat la poalele muntelui Aventin. Tot în spatele coloanelor murciene se afla și templul lui Mercur.

Pe cînd se apropia de ușa suveranei sale, îi ieși înainte una din servitoarele Venerei, numită Obișnuința, și îndată începu să strige la ea, cît putu mai tare: „În sfîrșit, slugă nemernică, ai început să știi că ai și tu o stăpînă. Sau cu nerușinarea ta obișnuită ai să te prefaci că nici măcar nu știi cîte osteneli am îndurat alergînd după tine? Dar bine că ai căzut tocmai pe mîinile mele, sau mai exact în ghearele Infernului; firește că ai să-ți primești numaidecît pedeapsa pentru o nesupunere atît de gravă!" Și punîndu-i mîna în păr cu îndrăzneală, o tîra cu cruzime, deși sărăcuța de ea nu arăta nici o împotrivire.

Îndată ce fu introdusă și înfățișată Venerei, la vederea ei, zeița izbucni într-un zgomotos hohot de rîs, așa cum rîd de obicei oamenii supărați foc, apoi clătinînd din cap și scărpinîndu-se după urechea dreaptă[1], îi zise: „În sfîrșit, ai binevoit să vii să saluți pe soacra ta? Sau mai curînd ai venit să-ți vizitezi soțul, care e în mare primejdie din cauza rănii ce i-ai făcut? Dar fii pe pace, am să te primesc așa cum se cuvine unei bune nurori. Unde sînt, strigă ea, servitoarele mele Grija și Întristarea?" După ce acestea fură aduse înăuntru, ea le dădu victima pe mînă, spre a o chinui. Ascultînd de porunca stăpînei lor, ele o bătură pe sărmana Psyche cu vergile, o torturară groaznic în mii de alte chipuri și după aceea o aduseră, pentru a doua oară, sub ochii zeiței.

Atunci Venus, izbucnind din nou în rîs: „Iată, zise ea, acum vrea să-mi provoace mila și să mă încînte cu sarcina prearotundului său pîntece din care va ieși ilustrul vlăstar care să mă facă, bineînțeles, o fericită bunică! Groaznică fericire, în adevăr, să aud spunîndu-mi-se mamă-mare, tocmai acum, în floarea vîrstei, și să știu că fiul unei servitoare de rînd e numit nepotul Venerei! Dar trebuie să fiu nebună ca să-l numesc nepotul meu, fiindcă o căsătorie cu o persoană de treaptă inferioară[2] și, în afară de asta, săvîr-

---

[1] Zeiței dreptății și a răzbunării, Nemesis, îi era consacrată urechea dreaptă și la ea își duceau oamenii antici degetul inelar cînd voiau să dobîndească iertare de la zeii mîniați.

[2] Dacă Psyche ar fi fost realmente sclavă, atunci nu s-ar mai fi pus problema căsătoriei, iar copilul n-ar mai fi putut aspira la condiția de fiu legitim.

șită într-un conac la țară, fără martori, fără consimțămîntul tatălui, nu poate fi socotită legitimă, și copilul tău, prin urmare, va fi un bastard, presupunînd totuși că-ți voi lăsa timpul să-l naști!“

Îndată după rostirea acestor cuvinte, se repede la ea, îi sfîșie rochia în mai multe locuri, îi smulge părul, o lovește sălbatic în cap cu pumnii. După aceea, poruncește să i se aducă grîu, orz, mei, semințe de mac, năut, linte și bob, amestecă totul la un loc, așa încît să formeze o singură grămadă, apoi i se adresează în felul următor: „Ce-i drept, mi se pare că tu, o servitoare atît de slută, reușești să-ți procuri amanți numai prin hărnicia cu care-i slujești. Ei bine, acum vreau să te pun și eu la încercare și să văd ce poți. Descurcă-mi această grămadă de semințe pe care le-am amestecat la întîmplare, alege-le bob cu bob și pune-le deoparte, după soiul lor. Înainte de a se face seară, treaba să fie terminată și supusă aprobării mele!“

Astfel, după ce-i dădu o așa de mare grămadă de boabe, zeița plecă la un ospăț de nuntă. Psyche nici măcar nu se gîndea să se apropie de această grămadă amestecată și cu neputință de descurcat, ci, îngrozită de cruzimea unei astfel de porunci, rămase înlemnită, fără să scoată o vorbă. Atunci mica și neînsemnata furnică de cîmp, dîndu-și seama de o greutate așa de mare, fu cuprinsă de o nemărginită milă pentru suferințele soției unui puternic zeu. Blestemînd neomenia unei astfel de soacre, ea aleargă neobosită în toate părțile, cheamă și adună toată armata furnicilor, vecinele ei: „Fie-vă milă, harnice fiice ale pămîntului atoateroditor, le spuse ea, fie-vă milă și veniți repede și cu curaj în ajutorul soției lui Amor, o încîntătoare copilă, care e în mare primejdie!“ Într-o clipă, asemenea valurilor care îngrămădesc unele peste altele, se reped aceste noroade cu șase picioare și, cu o rîvnă fără pereche, aleg bob cu bob toată grămada și, după ce separă diferitele soiuri și le fac grămezi aparte, repede se fac nevăzute.

Spre seară, Venus se întoarse de la ospățul de nuntă înfierbîntată de vin, mirosind a balsam și cu tot corpul încins cu ghirlande de trandafiri strălucitori. Văzînd hărnicia cu care se împlinise această minunată lucrare, strigă: „Asta

nu e opera ta, ticăloaso, n-ai făcut tu cu mîinile tale acest lucru, ci acela căruia ai cutezat să-i placi, spre nenorocirea ta şi a lui însuşi!“ Şi, aruncîndu-i o bucată de pîine neagră, se duce să se culce.

În vremea aceasta, Cupidon, închis într-o cameră izolată din fundul palatului, era păzit cu străşnicie, pe de-o parte ca să nu i se agraveze rana din cauza neînfrînatei lui senzualităţi, iar pe de altă parte spre a nu se putea întîlni cu mult dorita lui Psyche. Astfel chinuiţi, şi sub acelaşi acoperămînt despărţiţi unul de altul, cei doi îndrăgostiţi petrecură o noapte crudă.

Dar tocmai cînd Aurora se urca în carul său, Venus chemă pe Psyche şi-i spuse: „Vezi pădurea aceea care se întinde pe toată lungimea malurilor acestui fluviu adînc şi vijelios care izvorăşte din apropiere? Acolo pasc în voie, nepăzite de nimeni, nişte oi strălucitoare, cu lîna de culoarea aurului. Prin orice mijloc, vreau să-ţi procuri şi să-mi aduci numaidecît un smoc din preţioasa lor lînă.“

Psyche porneşte bucuroasă, dar nu pentru a aduce la îndeplinire porunca zeiţei, ci cu gîndul de a se arunca pe povîrnitele stînci ale fluviului, găsindu-şi în el alinarea suferinţelor. Dar, de acolo, din mijlocul apei, o trestie verde, plăcut instrument muzical, inspirată printr-o voinţă divină de uşoara atingere a dulcelui Zefir, începu să scoată prin şoapte aceste profetice cuvinte: „Psyche, multîncercată de atîtea nenorociri, să nu pîngăreşti sfinţenia apelor mele prin nefericita ta moarte şi de asemenea să nu te apropii de îngrozitoarele oi care pasc pe aceste maluri, cîtă vreme sînt încinse de căldura arzătoare a soarelui, căci de obicei atunci sînt cuprinse de o furie sălbatică şi, cu coarnele lor ascuţite, cu fruntea lor tare ca piatra şi uneori cu muşcături înveninate, se reped asupra oamenilor şi-i ucid cu cruzime. Dar după-amiază, cînd arşiţa soarelui se va fi potolit şi plăcuta răcoare adusă de fluviu va fi liniştit turma, te vei putea furişa sub acel platan înalt, care ca şi mine se hrăneşte din apa aceluiaşi torent. Şi îndată ce oile, după domolirea furiei lor, vor începe să se odihnească, scuturînd frunzele copacilor din pădurea vecină, vei găsi lîna de aur, care se prinde şi rămîne pretutindeni atîrnată de ramuri.“

Astfel o învăţa buna şi omenoasa trestie pe atît de nenorocita Psyche cum să scape de primejdie. Fără a pregeta să asculte cu toată atenţia aceste poveţe de care nu avea să se căiască, ea nu mai şovăi o clipă, ci făcînd întocmai cum i se spusese, putu uşor să culeagă multe fuioare din această lînă de aur moale ca mătasea şi, umplîndu-şi poala rochiei, o aduse Venerei.

Dar nici după această a doua încercare, cu toată izbînda ei, Psyche nu văzu vreun semn de bunăvoinţă din partea suveranei sale. Încruntînd din sprîncene şi cu un amar surîs, Venus îi zise: „Nu mă las eu amăgită de vicleanul tău sfătuitor, care şi de astă dată s-a amestecat în porunca ce ţi-am dat, dar chiar acum am să te pun la o încercare hotărîtoare, spre a vedea dacă cu-adevărat eşti foarte curajoasă şi neobişnuit de deşteaptă. Vezi acest munte rîpos, în vîrful căruia se ridică o stîncă foarte înaltă, din care ţîşnesc apele negricioase ale unui izvor întunecos, care după ce s-au adunat într-o vale închisă din apropiere, se varsă în mlaştinile Stixului[1] şi alimentează urlătoarele puhoaie ale Cocitului? Ei bine, să te urci pînă acolo, să-mi umpli chiar de la izvor această mică urnă cu apă rece ca gheaţa şi să mi-o aduci numaidecît!" Astfel grăind, îi dădu un mic vas de cristal lucrat cu măiestrie, ameninţînd-o pe deasupra cu pedepse şi mai groaznice.

Psyche, iuţind pasul de zor, ajunse în vîrful muntelui, hotărîtă să-şi găsească cel puţin acolo sfîrşitul nenorocitei sale vieţi. Dar îndată ce se apropie de locurile învecinate cu stînca pomenită, ea văzu că nu-i va fi cu putinţă să îndeplinească porunca zeiţei şi înţelese ce piedici mortale îi stăteau înainte. Într-adevăr, această stîncă înspăimîntător de înaltă, pe care nu te puteai urca din cauza povîrnişului gloduros şi lunecos, vărsa din pereţii ei de piatră nişte izvoare care te înfiorau. Abia scăpate din crăpăturile stîncii înclinate, ele se aruncau de-a lungul pantei şi, curgînd

---

[1] Un izvor din Arcadia a cărui apă e aşa de corosivă încît roade fierul şi arama şi sparge vasele în care e pusă. Cocitul, fluviul Infernului, după poeţi, şi al cărui nume înseamnă geamăt, este un rîu noroios în Epir şi se varsă în Acheron.

printr-un canal adînc și îngust, cu totul ascunse din cauza înaltelor lui maluri, cădeau nevăzute într-o vale din apropiere, închisă din toate părțile. Din scobitura stîncilor, la dreapta și la stînga izvoarelor, se vedeau ieșind și lungindu-și gîturile niște balauri furioși, cu ochii necontenit deschiși, veșnic veghetori, neadormiți paznici ai acestor îngrozitoare locuri. De altfel aceste ape care erau vorbitoare se apărau singure: „Pleacă! Ce faci? Ia seama! Unde te duci? Ferește-te! Fugi! Ai să mori!“ îi strigau ele necontenit.

Neputința de a îndeplini porunca făcuse din Psyche o piatră. Cu trupul era acolo, dar simțurile îi pieriseră cu totul și, zdrobită de povara primejdiei de care nu putea să scape, nu avea nici măcar ultima mîngîiere, aceea de a plînge. Suferințele acestui suflet nevinovat nu scăpară ochiului pătrunzător al binevoitoarei Providențe, căci, deodată, pasărea regală a marelui Iupiter, vulturul răpitor, desfășurîndu-și aripile, veni lîngă ea. El își amintise că altădată, pentru a se supune poruncilor stăpînului său, răpise, condus de Amor, pe un tînar frigian[1], destinat să devină paharnicul lui Iupiter. Acum, găsind prilejul potrivit de a cinsti puterea divină a lui Cupidon, printr-un ajutor dat la timp soției lui, care era într-o situație nenorocită, părăsi nemărginitele înălțimi ale văzduhului și, legănîndu-se încet pe aripi, veni sub ochii tinerei femei: „Cît ești de naivă, îi spuse el, și de necunoscătoare a unor astfel de primejdii, dacă speri să poți lua fie și o singură picătură din nu mai puțin sacrul decît cumplitul izvor, sau dacă crezi că măcar vei putea să te apropii de el! N-ai auzit niciodată spunîndu-se că zeii, și chiar însuși Iupiter, au groază de aceste ape ale Stixului, și că jurămintele pe care voi muritorii le faceți pe puterea zeilor, zeii le fac de obicei pe maiestatea Stixului? Dar dă-mi mie urna“, îi zise el și i-o smulse îndată din mînă ca să i-o umple numaidecît. Într-adevăr, cumpănindu-se pe grelele lui aripi, într-o parte și în alta, și întinzîndu-le ca niște vîsle la dreapta și la stînga, el trecu printre acești balauri cu fălcile înarmate cu dinți ascuțiți și cu limbi cu trei vîrfuri pe care le mișcau cu putere, și izbuti să ia din această apă furioasă care-l amenința, să fugă și să nu se

[1] Ganimede, fiul unui rege troian.

expună primejdiilor, numai născocind o minciună – că vine din porunca zeiței Venus și că în această clipă este slujitorul ei. Astfel putu să se apropie mai ușor de izvor.

Psyche primi bucuroasă urna plină cu apă și se grăbi s-o ducă Venerei. Dar, nici de astă dată, ea nu putu domoli mînia acestei crude zeițe. Căci, amenințînd-o cu încercări mai grele și mai periculoase, iată cum îi vorbește cu un zîmbet răutăcios: „Acum văd că într-adevăr ești o vrăjitoare și încă foarte pricepută în meșteșugul tău, fiindcă ai putut îndeplini cu atîta ușurință poruncile mele. Dar va trebui, puicuță, să-mi faci un serviciu. Ia cutia asta (și zicînd i-o și dădu) și coboară-te în Infern, la întunecatul palat al lui Orcus. Apoi înmînînd cutia Proserpinei, să-i spui: «Venus te roagă să-i trimiți un pic din frumusețea ta, de pildă atît cît trebuie numai pentru o singură zi, căci aceea pe care o avea a întrebuințat-o pe toată și a isprăvit-o îngrijind pe fiul său care e bolnav!» Dar la întoarcere vezi să nu întîrzii pe drum, fiindcă trebuie să mă parfumez cu ea, înainte de a mă duce să văd un spectacol la teatrul zeilor."

Atunci Psyche mai mult decît oricît își dădu seama că destinul ei se apropie de sfîrșit și, alungînd orice umbră de amăgire, înțelese lămurit că era împinsă la o moarte sigură. Și cum să se îndoiască de aceasta, cînd cu propriile ei picioare era silită să se ducă de bunăvoie în Tartar și la mani? Fără să mai stea mult pe gînduri ea se îndreptă spre cel dintîi turn foarte înalt pe care-l văzu, hotărîtă să se arunce din vîrful lui, căci, după cum gîndea ea, acesta era drumul cel mai drept și mai bun ca să coboare de-a dreptul în Infern. Dar, deodată turnul prinse a glăsui: „De ce să te lași doborîtă, fără nici o judecată, de această ultimă primejdie și de această nouă încercare? Căci o dată ce sufletul tău va fi despărțit de trup, vei ajunge, e adevărat, în fundul Tartarului, dar în nici un chip nu vei mai putea să te întorci de acolo. De aceea, ascultă-mă pe mine. Nu departe de aici se află Lacedemona, nobila cetate a Ahaiei. În vecinătatea ei adastă Tenara[1], ascunsă între niște cărări depărtate și

---

[1] Promontoriu la extremitatea Laconiei (azi Capul Matapan), în vecinătatea căruia era o văgăună privită ca una din intrările Infernului.

puțin cunoscute. Caut-o, căci acolo e o răsuflătoare a locuinței lui Dis[1] și prin porțile ei larg deschise se vede un drum nebătut de nimeni. După ce vei fi trecut de pragul acelei porți și vei fi pornit pe drum, mergînd drept, n-ai decît să urmezi această potecă spre a ajunge tocmai la palatul lui Orcus[2]. Dar înainte de toate, n-ai voie să mergi cu mîinile goale prin întunericul acela, ci în fiecare mînă va trebui să ai cîte o plăcintă din făină de orz frămîntată cu vin îndulcit cu miere și chiar în gură să ții doi bănuți de aramă. Mai mult, după ce vei fi făcut o bună parte din drumul care duce la morți, vei întîlni un măgar șchiop, încărcat cu lemne, avînd un conducător tot șchiop și el, care te va ruga stăruitor să-i ridici cîteva bucăți de lemn căzute pe jos din sarcina măgarului. Tu să nu scoți însă nici o vorbă și să treci înainte fără să deschizi gura. În curînd vei ajunge la fluviul morților, unde stă Charon, luntrașul, care cere îndată o plată de trecere, fiindcă numai cu această condiție transportă pe călători pe celălalt mal, în barca lui mereu cîrpăcită și reparată. Așadar, și printre morți viețuiește lăcomia! Căci nici acest luntraș, nici însuși Dis, un zeu atît de puternic, nu fac nimic fără plată[3], iar săracul, cînd moare, trebuie să se îngrijească de bani de drum și, dacă cumva nu are bănuțul în mînă, n-are voie să-și dea sufletul! Vei da acestui îngrozitor bătrîn ca taxă de trecere una din monedele tale, dar astfel încît s-o ia el singur cu mîna lui din gura ta. De asemenea, în timpul cînd vei trece peste această apă stătătoare, un bătrîn mort, înotînd la suprafața ei, va întinde mîinile-i putrezite și te va ruga să-l tragi în barcă la tine. Dar să nu te lași înduioșată de o milă care nu ți-e îngăduită.

---

[1] Dis (=dives) este traducerea latină a numelui lui Pluton – zeul Infernului – asociat pe drept sau pe nedrept cu *ploutos*, cuvînt care în grecește înseamnă bogăție.

[2] Zeul Infernului, identificat cu Pluton.

[3] În adevăr, Charon nu era decît casierul lui Pluton. Acest obol pentru trecere avea un sens filosofic, căci, după cum spune un comentator, el trebuia să reamintească omului că din ambiția sa, din comorile sale, nu-i va mai trebui și nu-i va mai rămîne, într-o zi, decît un bănuț.

După ce vei fi trecut fluviul şi vei fi înaintat cîţiva paşi, vei întîlni nişte ţesătoare bătrîne care, ţesînd pînză, te vor ruga să le dai o mînă de ajutor. Dar nici de pînza lor nu-ţi e îngăduit să te atingi, căci toate acestea şi multe altele nu sînt decît curse pe care ţi le-ntinde Venus, numai ca să te facă să laşi din mîini măcar una din plăcinte. Şi să nu crezi că pierderea acestor plăcinte e lipsită de importanţă, căci dacă vei pierde una din ele, n-ai să mai vezi lumina zilei. Într-adevăr, ai să vezi un cîine uriaş, cu trei capete[1] enorme, un monstru gigantic şi înspăimîntător, care prin lătratul său puternic, în zadar îi sperie pe morţi, cărora acum nu le mai poate face nici un rău. Stînd veşnic de strajă chiar înainea pragului şi a întunecoaselor portice ale Proserpinei, el păzeşte pustiul palat al lui Pluton. Dînd acestui cîine ca pradă una dintre plăcinte, îi vei domoli mînia şi vei putea trece uşor înainte. Vei intra direct la Proserpina, care te va primi cu bunătate şi blîndeţe şi te va pofti chiar să te aşezi într-un jilţ comod şi să mănînci nişte bucate minunate. Dar tu aşază-te jos, pe pămînt şi, în locul acelor mîncări, cere numai o bucată de pîine neagră şi mănînc-o. Arată apoi de ce ai venit şi, luînd ceea ce ţi se va da, vino înapoi. Răscumpără furia cîinelui, aruncîndu-i cealaltă plăcintă. Apoi, după ce vei fi dat lacomului luntraş moneda pe care ai păstrat-o şi după ce vei fi trecut fluviul, întorcîndu-te pe drumul pe care ai venit, vei vedea din nou cerul cu puzderia lui de astre[2]. Dar, dintre toate aceste sfaturi, de unul mai ales cred că trebuie să ţii seama şi-anume: să nu cumva să-ţi vie pofta să deschizi cutia ce ţi s-a încredinţat sau să te uiţi la acel tezaur de frumuseţe divină, ascuns acolo cu cea mai mare grijă!“

---

[1] Cele trei capete ale Cerberului simbolizează Trecutul, Prezentul şi Viitorul, care devorează totul. Îmblînzirea Cerberului, realizată de Hercule, demonstrează că eroismul şi virtutea înfrîng timpul şi trăiesc veşnic.

[2] Potrivit cosmologiei populare antice, bolta cerească, împreună cu soarele şi stelele, constituiau, deasupra pămîntului, lumea superioară.

Astfel proroci turnul acela care prevedea viitorul, întocmai ca un adevărat oracol. Fără întîrziere, Psyche se îndreaptă spre Tenara. Avînd la ea, după datină, cei doi bănuţi şi cele două plăcinte, coboară repede pe poteca Infernului. Trece fără să deschidă gura pe lîngă conducătorul şchiop al măgarului, plăteşte luntraşului obolul de trecere peste fluviu, nu răspunde nimic mortului care înota la suprafaţa apei, nu ia în seamă viclenele rugăciuni ale ţesătoarelor, molcomeşte cu una dintre cele două plăcinte furia îngrozitorului cîine, în sfîrşit pătrunde pînă la locuinţa Prosperinei. Aici, ea nu primi jilţul pufos pe care i-l oferi ospitaliera zeiţă, nici delicioasele-i mîncări, ci aşezîndu-se jos la picioarele ei şi mulţumindu-se cu o bucată de pîine neagră, îşi îndeplineşte solia cu care o trimisese Venus. I se dădu neîntîrziat cutia umplută în taină şi bine închisă. După ce potoli înfiorătorul lătrat al cîinelui, momindu-l cu cealaltă plăcintă, şi dădu luntraşului bănuţul ce-i mai rămăsese, ieşi din Infern mult mai lesne şi mai vioaie decît intrase. Cînd revăzu şi salută pe pămînt alba lumină a cerului, cu toată graba ei de a-şi termina însărcinarea, o curiozitate nechibzuită îi cuprinse sufletul. „Dar aş fi o mare proastă, îşi zise ea, dacă, avînd în mîna mea frumuseţea zeiţelor n-aş lua şi pentru mine un strop, pentru a plăcea din nou, chiar în starea în care mă găsesc, frumosului meu soţ." Spunînd aceste cuvinte, ea deschide cutia, în care nu era nici o frumuseţe, ci numai un abur amorţitor, asemenea somnului morţii, un somn cu adevărat stigian[1], care, îndată după ridicarea capacului, năvăli asupra ei, îi cuprinse tot trupul cu o ceaţă deasă şi adormitoare şi chiar pe drum, pe o potecă lăturalnică, o trînti la pămînt şi o ţinu cu totul sub stăpînirea lui. Aşa cum zăcea nemişcată, nu mai era altceva decît un cadavru adormit.

Dar Cupidon, a cărui rană se vindecase de tot, îşi redobîndise puterea, şi, nemaiputînd îndura lunga absenţă a Psychei, fugise pe îngusta fereastră a odăii unde era ţinut închis. Zburînd ca vîntul cu aripile refăcute după o îndelungată odihnă, aleargă la iubita lui Psyche, îi şterge de pe faţă

---

[1] Ca al morţilor din Infern.

aburii somnului care o cuprinsese şi-i închide din nou în cutia unde se aflau mai înainte, apoi, atingînd-o uşor cu una din săgeţile sale, fără să-i facă nici un rău, o trezeşte la viaţă. „Iată, nenorocită Psyche, îi zise el, iată că pentru a doua oară era să pierzi din cauza neasemuitei tale curiozităţi! Deocamdată adu repede la îndeplinire însărcinarea pe care ţi-a dat-o mama mea, căci de rest mă voi îngriji eu însumi!" Grăind astfel, îndrăgostitul înaripat îşi luă zborul, iar Psyche duse în grabă Venerei darul Proserpinei.

În acest timp Cupidon, mistuit de o nemărginită iubire şi de o stare de tristeţe şi temîndu-se foarte mult de neaşteptata cumpătare a mamei sale, recurge la vechile-i mijloace. Cu sprintenele lui aripi se ridică în înaltul cerului, se aruncă la picioarele marelui Iupiter şi îşi apără cauza. Atunci Iupiter îl apucă cu mîna de obrăjiori, îi apropie de gura sa ca să-i sărute, şi-i spuse: „Deşi tu, fiule[1] şi stăpîne, n-ai respectat niciodată drepturile pe care ceilalţi zei au consimţit să mi le recunoască, deşi cu necurmatele tale lovituri răneşti inima asta a mea, în care se întocmesc legile elementelor şi revoluţiile astrelor, cu toate că o înjoseşti prin dese prilejuri de intrigi amoroase pe pămînt, în dispreţul legilor şi mai ales împotriva legii Iulia[2] şi a moralei publice, deşi mi-ai lovit cinstea şi renumele prin scandaloase adultere, silindu-mă să-mi schimb în mod josnic şi nedemn augusta înfăţişare şi să mă metamorfozez în şarpe, foc, pasăre, fiară sălbatică şi vită cornută, cu toate acestea, amintindu-mi că am inimă bună şi că ai crescut pe mîinile mele, îţi voi îndeplini dorinţa, numai să ştii să te fereşti de rivalii tăi şi cu condiţia de a te obliga, în cazul cînd întîmplător s-ar ivi pe pămînt vreo fată de o rară frumuseţe, să mă plăteşti prin iubirea ei pentru această binefacere a mea de acum!"

Astfel grăind, porunceşte lui Mercur să cheme numaidecît pe toţi zeii în sobor şi totodată să le aducă la

---

[1] Nimeni n-a ştiut cine e tatăl lui Cupidon. Pentru Iupiter, fiul fiicei sale Venus e un fiu adoptiv.

[2] Legea promulgată de împăratul August în anul 17 î.C. instituia pedepse aspre împotriva adulterului.

cunoştinţă că, dacă vreunul dintre nemuritori va lipsi, va avea să plătească o amendă de zece mii de sesterţi. De teama acestei amenzi, amfiteatrul ceresc se umplu numaidecît, şi Iupiter, suindu-se pe înaltul său tron, rosteşte următoarele: „Zei conscrişi, al căror nume e trecut în lista Muzelor[1], cunoaşteţi fără îndoială cu toţii pe acest tînăr şi ştiţi că eu l-am crescut cu mîinile mele. Ei bine, întotdeauna eu am socotit că trebuie să se pună frîu înflăcăratelor porniri ale primei lui tinereţi. E multă vreme de cînd zilnic e bîrfit şi s-a făcut de ocară din cauza adulterelor şi tuturor blestemăţiilor sale. Vreau să pun capăt destrăbălărilor lui şi să înfrînez aceste amoroase dezordini ale tinereţii prin lanţurile căsniciei. El şi-a ales o fată căreia i-a răpit fecioria. Să fie a lui, s-o păstreze, să ia de soţie pe Psyche şi să se bucure în veci de iubirea ei!" Apoi, întorcîndu-şi faţa spre Venus: „Iar tu, fiica mea, îi zise el, nu te întrista. Nu te teme că marea nobleţe a familiei tale va fi înjosită, findcă nu e vorba de o legătură cu o muritoare. Eu voi stabili condiţii egale între soţi şi astfel căsătoria lor nu va mai fi o mezalianţă, ci o căsătorie legitimă şi în conformitate cu prevederile codului civil". Şi îndată porunceşte lui Mercur să găsească pe Psyche şi s-o aducă în cer. Iupiter, dînd Psychei o cupă cu ambrozie, îi zise: „Bea, Psyche, şi fii nemuritoare. Cupidon niciodată nu se va desface din legăturile ce-l leagă de tine, căsătoria voastră va fi eternă!"

Numaidecît se întinde în faţa tuturor o splendidă masă de nuntă. Pe patul de onoare era culcat soţul, strîngînd la sînul său pe Psyche, şi în aceeaşi poziţie Iupiter cu Iunona sa, apoi toţi ceilalţi zei, după rangul lor. Lui Iupiter, fireşte, îi prezenta cupa tînărul cioban Ganimede, devenit paharnicul său, iar ceilalţi zei erau serviţi de Liber[1]. Vulcan

[1] Muzele, în calitate de femei de litere, aveau în Olimp sarcina să încheie procesele-verbale, să ţină registrele de stare civilă a zeilor, la fel ca censorii care întocmeau lista senatorilor. Cînd absentau, aceştia erau nevoiţi să plătească o amendă. Iupiter vorbeşte de parcă ar fi în senatul roman, unde li se zicea senatorilor *patres conscripti*.

[2] Zeu latin, asimilat cu Bacchus.

pregătea cina la cuptoare, Horele împurpurau totul cu trandafiri și alte flori, Grațiile răspîndeau miresme de balsam, Muzele cîntau cu glas armonios. Apolo le acompania din liră, iar Venus execută un dans plin de grație în tactul muzicii sale, înjghebîndu-și singură o orchestră în care Muzele cîntau în cor, un satir din flaut și un mic Pan din fluier. Astfel Psyche trecu în mod legal sub puterea lui Cupidon și după nouă luni li se născu o fiică, pe care o numim Voluptatea.[1]

Iată ce povestea tinerei noastre prizoniere bătrîna aceea nebună și pe jumătate beată. Și eu, care nu mă aflam departe de ea, eram cu adevărat mîhnit că n-am la mine nici tăblițe, nici stilet, ca să aștern în scris o poveste atît de frumoasă.

În acest moment, sosiră tîlharii încărcați cu pradă, după ce înfruntaseră nu știu ce luptă grea. Totuși, lăsînd acasă pe cei răniți ca să-și îngrijească rănile, unii dintre ei, cei mai curajoși bineînțeles, erau nerăbdători să plece din nou ca să aducă restul prăzii, ascuns, după cum spuneau ei, într-o anumită peșteră. Înfulecînd mîncarea la repezeală, mă iau pe mine și calul meu ca să aducem acele lucruri și, mîngîindu-ne cu lovituri de ciomag, pornim fără zăbavă. După un drum obositor cu multe pripoare și ocoluri, ajungem tocmai spre seară la o peșteră, de unde, fără să ne dea o clipă de răgaz, ne aduc înapoi în galop, încărcați cu o mulțime de pachete. Așa de mare era graba și zăpăceala lor, încît stîlcindu-mă cu o ploaie de lovituri și împingîndu-mă peste un bolovan aflat în drum, mă poticnii și căzui la pămînt. Loviturile continuau să cadă una după alta, și cu toate că eram rănit la piciorul drept și la copita stîngă, mă siliră să mă ridic cu greu.

— Pînă cînd, zise unul dintre ei, vom mai hrăni degeaba mîrțoaga asta deșelată și care acum mai e și șchioapă?

---

[1] Voluptatea avea un templu la Roma, unde era reprezentată sub chipul unei tinere femei încîntătoare, gătită ca o regină și călcînd în picioare virtutea.

— Nu mai încape nici o îndoială, adăugă un altul, că a venit în casa noastră ca o piază rea și că din clipa aceea nu numai că n-am mai avut nici o pradă cum se cade, ci dimpotrivă, cei mai viteji dintre noi au fost răniți sau uciși!

— Vă asigur, zise un al treilea, la rîndul său, că îndată ce va fi adus acasă aceste pachete, îl voi arunca numaidecît în vreo prăpastie, unde va fi o hrană foarte plăcută pentru vulturi!

În timp ce acești miloși oameni discutau despre felul morții mele, noi și ajunsesem acasă, căci frica făcuse aripi din copitele mele. Atunci ei ne iau la iuțeală poverile din spate, și fără să se mai gîndească la hrana noastră și nici chiar la moartea mea, își alătură ca ajutoare pe aceia dintre tovarășii lor pe care rănile îi reținuseră acasă și se întorc numaidecît, în mare grabă, ca să aducă singuri restul de pradă, deoarece, după cum spuneau ei, erau scîrbiți de încetineala noastră.

Cu toate acestea, eu treceam printr-o mare îngrijorare gîndindu-mă la moartea cu care mă amenințau și-mi ziceam în sinea mea: „De ce nu fugi, Lucius? Ce ultimă încercare mai aștepți? Moartea, o moarte groaznică ți-a fost dinainte hotărîtă de tîlhari. Totul e gata pentru moartea ta și lucrul nu cere mare osteneală. Privește aici, foarte aproape, văgăunile astea și aceste stînci îngrozitor de ascuțite și ieșite în afară: ele îți vor străpunge carnea și-ți vor risipi membrele mai înainte de a fi căzut în prapastie. Căci magia, faimoasa ta magie, ți-a dat numai înfățișarea și necazurile măgarului, nu și pielea lui cea groasă, a ta fiind tot așa de subțire ca a unei lipitori. În sfîrșit, de ce nu iei o hotărîre bărbătească, de ce nu te gîndești la salvarea ta cîtă vreme lucrul mai e posibil? Acum, în lipsa tîlharilor, ai cel mai bun prilej de fugă. Nu cumva te temi de supravegherea acestei bătrîne pe jumătate moartă, pe care ai putea s-o dai gata cu o singură lovitură de picior, fie și șchiop? Dar unde să fugi? Cine-ți va da ospitalitate?... Iată o idee neroadă, și cu adevărat vrednică de un măgar. Dar ce călător n-ar fi bucuros să ia cu el un măgar găsit pe drum?“

Și îndată, cu o puternică opintire, rup căpăstrul cu care fusesem legat și o iau la fugă în galop.

Cu toate acestea, n-am putut scăpa din ochii de uliu ai vicleneі bătrîne. Căci, îndată ce mă văzu dezlegat, prinzînd o îndrăzneală mai presus de vîrsta şi sexul ei, puse mîna pe căpăstru şi se sili să mă tîrască şi să mă ducă înapoi. Dar eu, care nu uitasem de planul funest al tîlharilor, nu mă lăsai mişcat de nici o milă şi dîndu-i cîteva lovituri puternice cu picioarele de dinapoi o aştern îndată la pămînt. Deşi doborîtă, ea se ţinea cu atîta îndărătnicie de curea, încît, în goana mea nebună, o tîrîi cîtva timp după mine. Atunci, ţipînd şi urlînd, dar fără să dea drumul curelii, începe să implore ajutorul unei mîini mai puternice. Dar cu gemetele ei zadarnice făcea un zgomot fără rost, căci nu era nimeni pe acolo care să-i poată veni în ajutor în afară de tînăra fată prizonieră. Aceasta, ieşind numaidecît din peşteră la strigătele ei, vede un spectacol în adevăr rar şi vrednic de transmis posterităţii – o bătrînă Dirce[1], atîrnată nu de un taur, ci de un măgar. Atunci, dînd dovadă de un curaj bărbătesc, prizoniera săvîrşeşte fapta cea mai îndrăzneaţă. Smulge căpăstrul din mîinile bătrînei şi cu vorbe blînde, oprindu-mă din fuga mea năvalnică, îmi sare sprintenă în spinare, şi astfel mă îndeamnă din nou să alerg.

Stăpînit eu însumi de dorinţa de a fugi şi în acelaşi timp de aceea de a salva pe tînăra fată, dar şi îndemnat de loviturile pe care ea mi le dădea destul de des, alergam în fuga mare cu iuţeala unui cal şi, prin nechezatul meu, căutam să arăt fetei cît eram de simţitor la gingaşele ei vorbe. Uneori, prefăcîndu-mă că mă scarpin în spinare, întorceam gîtul şi sărutam frumoasele ei picioare. Atunci, ea suspina mai adînc şi ridicînd ochii spre cer cu gesturi agitate, spuse:

— Mari zei, ajutaţi-mă, în sfîrşit, în aceste groaznice primejdii, şi tu, Soartă prea crudă, încetează o dată de a mă

---

[1] Fiica lui Helios şi soţia lui Lycos, rege al Tebei. Ea s-a purtat rău cu Antiope, de care Lycos se despărţise. Mai tîrziu, fiii Antiopei, Amphion şi Zethos, voind să-şi răzbune mama, au pus mîna pe Dirce, au dus-o pe muntele Citeron, au legat-o de coarnele unui taur neîmblînzit care a ucis-o şi trupul i-a fost aruncat într-o fîntînă, care de atunci poartă numele ei.

mai urmări cu furia ta. Ajungă-ți chinurile și supărările pe care ți le-am oferit ca jertfă de ispășire. Iar tu, apărator al libertății și sprijin al salvării mele, dacă mă vei duce acasă nevătămată și mă vei da părinților și frumosului meu logodnic, ce recunoștință îți voi purta! Ce onoruri, ce hrană îți voi da! Mai întîi, îți voi țesăla bine coama și o voi împodobi eu însămi cu colierele mele virginale; îți voi despărți frumos părul încrețit pe frunte, și pe cel din coadă, încîlcit și aspru, pentru că nu e niciodată spălat și îngrijit, ți-l voi pieptăna și netezi cu cea mai mare grijă. Te voi împodobi cu coliere și nenumărate bule[1] de aur și vei străluci, ca și cum ar fi presărate pe tine toate stelele de pe cer. Te voi plimba în triumf în mijlocul unei populații vesele, oferindu-ți cu mîna mea, dintr-o desagă de mătase, migdale și alte lucruri dulci și gustoase, cu care te voi îngrășa, salvatorul meu, în fiecare zi. Dar în afară de aceste mîncări alese, de această desăvîrșită odihnă și de fericirea întregii tale vieți, nu-ți va lipsi nici demnitatea, nici gloria. Căci voi perpetua amintirea prezentei mele întîmplări și a ocrotirii divine printr-o mărturie veșnică: în vestibulul palatului meu voi așeza la loc de cinste un tablou în care va fi reprezentată fuga noastră de acum. Toată lumea îl va privi, toată lumea îi va asculta povestea, trecînd-o urmașilor din gură în gură, iar scrierile învățaților vor transmite de-a lungul veacurilor naiva întîmplare a *Tinerei prințese fugind din captivitate călare pe un măgar.* Tu însuți vei fi pus printre vechile minuni și, mulțumită acestei aventuri adevărate, vom crede că Phrixus[2] a trecut marea pe un berbec, Arion[3] a cîrmuit un delfin și

---

[1] Bule sau amulete prinse de gîtul unui animal, ca semn de recunoaștere.

[2] Erou beoțian, fiu al lui Athamas, rege al Tebei, și al Nephelei. Țara fiind bîntuită de foamete, Phrixus era gata să fie sacrificat lui Zeus împreună cu sora sa Hele, dar izbuti să fugă călare pe un berbec cu lîna de aur, pe care i-l dăduse Nephele și trecu din Europa în Asia, peste Helespont.

[3] Poet liric grec (sfîrșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VI-lea î.C.), născut în insula Lesbos. A trăit la curtea lui Periandru, tiranul Corintului. Într-una din călătoriile sale, fiind pe

Europa[1] un taur. Dar dacă Iupiter a mugit cu adevărat, sub chipul unui bou, poate că şi în măgarul meu se ascunde vreo taină, fie un chip de om, fie o faţă de zeu.

În timp ce tînăra fată repeta neîncetat aceste vorbe, şi în făgăduielile ei amesteca dese suspine, ajunserăm la o răspîntie. Acolo, apucîndu-mă de căpăstru, ea se silea din toate puterile să mă facă s-o iau la dreapta, pentru că pe acolo era drumul care ducea la părinţii săi. Dar eu care ştiam că tîlharii plecaseră tocmai în această direcţie după prada rămasă, mă împotriveam cu îndărătnicie; şi fiindcă nu puteam grăi, iată ce o întrebam în gîndul meu: „Ce faci, nenorocită fată, ce faci? De ce alergi aşa de zorită la moarte? De ce ţii s-o găseşti cu picioarele mele? Căci nu vei pieri numai tu, ci mă vei pierde şi pe mine."

În timp ce fiecare din noi se încăpăţîna să apuce în direcţie opusă, ca şi cum ne-am fi luptat într-un proces de hotare pentru dreptul de proprietate asupra vreunui teren, ne pomenim faţă în faţă cu tîlharii încărcaţi cu prada lor. La lumina lunii ei ne-au recunoscut încă de departe şi ne salutară cu rîsete batjocoritoare. Unul din bandă ni se adresă astfel:

— Dar unde vă duceţi aşa grăbiţi, noaptea? La această oră tîrzie, nu vă e frică de stafii[2] şi de duhurile rele ale nopţii? Sau poate, prea cinstita mea fată, alergi aşa de grăbită ca să-ţi vizitezi părinţii pe furiş? În acest caz, vom avea grijă să nu fii singură şi-ţi vom arăta un drum mai scurt pentru a ajunge la ai tăi!

Însoţind cuvintele de gest, puse mîna pe căpăstrul meu şi mă întoarse înapoi, fără să mă scutească însă de obişnuitele lovituri pe care mi le căra cu o măciucă noduroasă

---

punctul de a fi aruncat în mare de corăbieri, i se îngăduie să cînte pentru ultima oară din liră. Un delfin, atras de cîntecele sale, îl salvează din mijlocul valurilor şi-l poartă în spinare pînă la capul Tenara.

[1] Fiica lui Phoenix sau a lui Agenor, rege al Feniciei şi soră a lui Cadmus. Într-o zi, pe cînd se plimba cu prietenele ei pe ţărmul mării, a fost răpită de Zeus care se metamorfozase în taur. Trecînd marea cu ea în spinare, a dus-o în insula Creta.

[2] În original Mani – sufletele rudelor decedate.

pe care o avea la el. Atunci, știind că, cu toată împotrivirea mea, eram din nou mînat la o moarte sigură, mi-aduc aminte de copita care mă durea și încep să șchiopătez, scuturînd din cap.

— Iacă, zise cel care mă întoarse din drum, iar începi să stai la gînduri și să te clatini? Cum! Prăpăditele astea de picioare ale tale pot să fugă și nu știu să umble? Dar mai adineauri întreceai în iuțeală pe înaripatul Pegas!

În timp ce acest binevoitor tovarăș glumea astfel cu mine, scuturîndu-și deasupra mea ciomagul, ajunserăm la prima împrejmuire a vizuinii lor, unde găsirăm atîrnată de o ramură a unui chiparos înalt pe bătrîna aceea, care se spînzurase. Ei o dezlegară îndată și, fără să-i scoată funia de care atîrna, o aruncară în fundul unei prăpăstii. Apoi, legînd cobză pe tînăra fată, se năpustesc ca niște lupi flămînzi asupra cinei pe care, în zelul său postum, o preparase nenorocita bătrînă.

Pe cînd înghițeau cu o nepotolită lăcomie tot ce era pe masă, încep să chibzuiască între ei cum să ne pedepsească și cum să se răzbune pe noi. Ca în orice adunare furtunoasă, părerile erau împărțite: unul cerea ca tînăra fată să fie arsă de vie, altul susținea să fie aruncată fiarelor, un al treilea să fie spînzurată pe cruce, al patrulea să i se smulgă carnea de pe ea cu instrumentele de tortură. Sigur însă e faptul că toți erau pentru pedeapsa cu moartea, indiferent de felul ei. Atunci unul din tîlhari, după ce se liniști tumultul, le vorbi astfel în cuvinte potolite:

— Nu convine nici principiilor bandei noastre, nici blîndeții fiecăruia dintre noi, nici chiar moderației mele ca să îngădui o cruzime care ar fi exagerat de mare și ar depăși gravitatea greșelii. Nu vă mai gîndiți la fiare, la cruce, la flăcări, la torturi și nu fiți chiar așa de grăbiți s-o condamnați la întunericul unei morți pripite. Ascultați-mă deci pe mine și dăruiți viața acestei tinere, dar viața pe care o merita. Desigur, vă aduceți aminte ce ați hotărît mai demult în privința acestui măgar, întotdeauna leneș, dar mîncăcios fără pereche, care mai adineauri se prefăcea că șchioapătă și s-a făcut complice și slujitor al fugii tinerei fete. Propun deci ca mîine să-l ucideți, să-l goliți de toate

măruntaiele și să coaseți, goală, în pîntecele lui pe această tînără pe care ne-a preferat-o nouă, astfel încît afară să-i rămînă numai fața, iar restul trupului să-i fie închis, ca într-o închisoare, în acest animal, pe care apoi să-l expuneți, așa umplut și cusut, în vîrful unei stînci, în bătaia razelor arzătoare ale soarelui. Astfel, amîndoi vor suferi pedeapsa pe care cu drept cuvînt le-ați hotărît-o: măgarul va avea moartea pe care de mult a meritat-o iar fata va simți mușcăturile fiarelor sălbatice, cînd viermii îi vor devora trupul, chinul focului, cînd soarele cu preaputernica lui arșiță va aprinde pîntecele animalului și agonia spînzurătoarei, cînd cîinii și vulturii îi vor smulge cele mai ascunse măruntaie. Mai puneți la număr și celelalte suferințe și dureri. Vie, ea va locui în pîntecele unui animal mort; un miros îngrozitor îi va îneca nările și o sufocă și, mult timp lipsită de hrană, se va topi încet în chinurile mortale ale foamei fără să aibă cel puțin mîinile libere ca să-și facă seama!

După ce termină astfel de vorbit, toți primiră în unanimitate această propunere. Și eu, care o auzisem cu urechile mele atît de lungi, ce mai aveam altceva de făcut decît să-mi jelesc cadavrul meu de mîine?

CARTEA A ŞAPTEA

Îndată ce, după risipirea întunericului, a început să se crape de ziuă şi carul strălucitor al soarelui a luminat întreaga fire, a mai sosit unul din banda tîlharilor, ceea ce se putea vedea uşor după chipul prietenos în care toţi se salutară. El se aşeză chiar la intrarea peşterii şi, după ce se odihni puţin, căci abia mai respira, iată ce veşti aduse tovarăşilor săi:

— În ce priveşte casa lui Milo din Hypata, pe care noi am jefuit-o de curînd, grijile noastre s-au risipit şi de aici înainte putem fi fără nici o teamă. Preavitejii mei prieteni, după ce voi v-aţi întors în tabăra noastră încărcaţi cu toată prada, eu m-am amestecat în grupurile pe care le forma poporul şi, prefăcîndu-mă că sînt mîhnit şi revoltat, căutam să aflu ce se va hotărî cu privire la anchetarea întîmplării, dacă voiau să facă cercetări pentru aflarea tîlharilor şi pînă la ce punct le vor împinge, căci voiam să vă aduc totul la cunoştinţă, aşa precum mi-aţi poruncit. După indicii care în afară de orice îndoială păreau a fi adevărate, toată lumea bănuia pe un oarecare Lucius şi el era arătat ca autor vădit al acestei îndrăzneţe lovituri. Se spunea că în ultimele zile acest individ, cu ajutorul unei false scrisori de recomandare şi dîndu-se drept om cinstit, reuşise să cîştige aşa de mult bunăvoinţa lui Milo, încît acesta îl primise în gazdă şi-l tratase ca pe un prieten intim, că rămînînd mai multe zile în casa lui şi seducîndu-i servitoarea printr-o iubire prefăcută, cercetase de aproape încuietorile uşilor şi căutase să afle chiar locul unde Milo avea obiceiul să-şi ascundă tot avutul. Şi, ca o probă foarte grăitoare a vinovăţiei sale, se scotea în evidenţă faptul că în

aceeaşi noapte chiar, exact în clipa furtului, acest Lucius dispăruse, iar de atunci nu se mai arătase pe nicăieri; că pentru a fugi mai repede, cît mai departe cu putinţă, şi a scăpa de cei ce-l urmăreau, îşi procurase uşor mijlocul de fugă şi că luase cu el calul său alb, pe care de obicei umbla călare. De altfel, adăugă el, servitorul acestui Lucius fusese găsit acasă şi magistraţii, în speranţă că el va destăinui planurile criminale ale stăpînului său, îl aruncaseră în închisoarea oraşului; dar deşi, chiar a doua zi, el fusese supus la mai multe cazne şi ciopîrţit pînă aproape de moarte, nu făcu nici o mărturisire de acest fel. Totuşi, un mare număr de agenţi acoperiţi fură trimişi în ţara[1] acestui Lucius, ca să caute pe vinovat şi să-l dea pe mîna justiţiei.

Pe cînd hoţul povestea acestea, eu, comparînd starea mea de mai înainte cu nenorocirea prezentă şi timpul cînd eram acel Lucius, aşa de fericit, cu timpul de faţă, cînd nu eram decît un măgar nenorocit, oftam din adîncul inimii. Şi mă gîndeam în sinea mea că nu fără temei vechii înţelepţi din cele mai depărtate vremuri şi-au închipuit şi reprezentat Destinul ca pe un orb şi de-a dreptul lipsit de ochi. Căci el întotdeauna acordă favorurile sale celor răi şi nevrednici şi nu e niciodată condus de judecată, cînd alege pe vreunul dintre muritori. Ba mai degrabă sălăşluieşte la aceia de care ar trebui să fugă cît mai departe, dacă ar vedea limpede şi, ceea ce e mai scandalos, e că el acordă onoruri la întîmplare şi chiar opuse acelora de care ne bucurăm, astfel încît un hoţ se făleşte cu renumele de om cinstit şi omul cel mai nevinovat, dimpotrivă, e bîrfit de gura celor vinovaţi. În sfîrşit eu, care, printr-o nemiloasă lovitură a acestei divinităţi, luasem chipul unui animal, al celui mai de rînd patruped, eu, a cărui nenorocire, cu drept cuvînt, ar fi stîrnit durerea şi mila celui mai împietrit duşman, mă vedeam acuzat de tîlhărie în paguba unei gazde atît de iubite, crimă care ar fi meritat să fie numită nu furt, ci mai degrabă paricid[1]. Şi cu toate acestea eu nu puteam să-mi apăr cauza sau să rostesc măcar un cuvînt de tăgăduire.

---

[1] Prin *ţară* Apuleius înţelege *oraşul.*

[2] Violarea ospitalităţii, pentru Lucius, e un paricid, adică cea mai monstruoasă crimă. Legăturile cvasi-religioase ale ospitalităţii îl obligau pe Lucius să aibă faţă de Milo, gazda sa, sentimente de pietate filială.

În sfîrşit, ca să nu pară că tăcerea mea se datorează remuşcărilor şi că e o mărturisire a îngrozitoarei crime de care eram învinuit, pierzînd orice răbdare, am vrut să strig numai atît: „Nu, nu sînt vinovat!“ Primul cuvînt, în adevăr am reuşit să-l strig, în mai multe rînduri, extrem de tare, dar pe celelalte, n-a fost chip să le rostesc. M-am oprit deci la prima vorbă şi n-am putut decît să strig de mai multe ori „nu, nu“, cu toată osteneala ce-mi dădeam a suci şi rotunji în tot chipul marile mele buze care atîrnau în jos. Dar de ce să mă mai plîng de cruzimea Soartei, cînd ea nu se ruşinase să mă supună la aceeaşi robie, la acelaşi jug cu calul, care se supusese poruncilor mele şi mă purtase în spinare?

Pe cînd oscilam în mijlocul acestei agitaţii sufleteşti, un gînd cu mult mai însemnat îmi răsări în minte: îmi amintii că hoţii hotărîseră să mă jertfească manilor tinerei fete şi, uitîndu-mă neîncetat la pîntecele meu, mă şi vedeam dînd naştere acestei nenorocite.

Atunci, cel care adusese falsa acuzaţie împotriva mea scoase o mie de monede de aur pe care le ascunsese în căptuşeala hainei, furate, după cum spunea el, de la diferiţi călători şi pe care, dată fiind cinstea lui, le aducea în caseta comună. Apoi, cu o deosebită grijă, începu să se intereseze de sănătatea tovarăşilor lui. Cînd află că unii dintre ei, şi încă cei mai viteji, şi-au găsit moartea în împrejurări diferite, e drept, dar toţi cu un egal curaj, îi sfătui să lase deocamdată drumurile în pace, să înceteze orice atac, să nu se mai ocupe decît de înrolarea de oameni noi şi de recrutarea de tineri, pentru a umple golurile vechii bande şi a readuce vechea cohortă războinică în starea ei de mai înainte. Cei care se împotrivesc ar putea fi constrînşi prin teroare, iar cei care se arată binevoitori pot fi atraşi prin recompense, şi mulţi ar renunţa bucuros la o viaţă josnică şi servilă şi ar prefera să îmbrăţişeze viaţa noastră, care e tot aşa de neatîrnată ca şi aceea a regilor.

Apoi, continuă el, acum cîteva zile a întîlnit un tînăr de o statură uriaşă, nespus de puternic şi îndemînatic şi prin sfaturile sale în cele din urmă l-a convins să-şi întrebuinţeze mai cu folos mîinile-i amorţite de o îndelungată trîndăvie. „Foloseşte-te, cît e posibil, i-am spus eu, de o sănătate aşa

de înfloritoare, și nu întinde o mînă zdravănă pentru a cere de pomană, ci mai degrabă deprinde-o să scoată aur!"

Aceste cuvinte au primit aprobarea tuturor și s-a decis ca tînărul despre care fusese vorba să fie admis și să se caute și alți oameni pentru întregirea bandei. Atunci hoțul ieși numaidecît și, după ce rămase cîteva clipe afară, se întoarse cu un tînăr de o statură cu adevărat gigantică, cu care nu știu dacă vreunul din cei de față s-ar fi putut compara, căci, în afară de mărimea nemaipomenită a trupului, îi întrecea pe toți cu înălțimea capului, și cu toate acestea abia atunci începeau să-i iasă primele tuleie de barbă în obraji. Era numai pe jumătate îmbrăcat cu o zdreanță de haină, făcută din tot felul de petice, rău cusute împreună, și care numai cu mare greutate reușeau să-i acopere largul lui piept și pîntecu-i acoperit de un strat gros.

Intrînd înăuntru astfel îmbrăcat, zise:

— Vă salut, protejați ai viteazului Marte[1], și din această zi credincioșii mei tovarăși de arme, primiți-mă în rîndurile voastre cu aceeași bunăvoință cu care și eu vin la voi, căci sînt un om curajos și de acțiune, mai bucuros să-mi expun trupul la răni decît să primesc în mînă partea mea de aur și, în fața morții de care se tem atîția alții, devin mai cutezător. Să nu credeți că sînt sărac și un nenorocit și să nu judecați valoarea mea după aceste zdrențe. Căci eu am fost șeful unei bande foarte cutezătoare și am pustiit în lung și-n lat toată Macedonia. Eu sînt Haemus, din Tracia, vestitul tîlhar, la al cărui nume provincii întregi tremură de spaimă. Tatăl meu a fost Theron[2], și el un hoț celebru. Hrănit cu sînge omenesc, crescut chiar în rîndurile bandei sale, eu am fost moștenitorul și rivalul vitejiei părintești. Dar, într-un scurt răstimp, am pierdut toată mulțimea de odinioară a vitejilor mei camarazi și nesfîrșit de marea-mi bogăție. În adevăr, într-o noapte, spre nenorocirea mea, atacasem pe un fost administrator al veniturilor împăratului

---

[1] Tîlharii cărora li se adresează tînărul erau organizați ca niște soldați, depuneau jurămînt și cîntau imnuri în cinstea zeului Marte, protectorul lor, căruia îi aduceau și jertfe.

[2] *Thero* (fiară sălbatică) și *Haemus* (sînge) – nume derivate din grecește, foarte potrivite briganzilor.

cu rangul de 200 000 de sesterţi[1], destituit din slujbă, în urma unei crude soarte. Dar ca să puteţi cunoaşte mai bine această întîmplare, am să iau lucrurile ceva mai dinainte.

Era la curtea Cezarului un bărbat ilustru şi foarte însemnat prin numeroasele lui funcţii, pe care însuşi împăratul îl aprecia în chip cu totul deosebit. Dar viclenele acuzaţii ale unor răuvoitori, pornite împotriva lui de o feroce gelozie, îl aruncară în exil. Însă soţia sa, Plotina, o femeie de o rară fidelitate şi de o virtute fără seamăn şi care prin naşterea celui de al zecelea copil îi consolidase familia, respinse cu dispreţ plăcerile şi luxul oraşului pentru a-l însoţi în surghiunul său şi a-i fi tovarăşă de nenorocire. Ea îşi tăie părul, se îmbrăcă în haine bărbăteşti, îşi înfăşură mijlocul cu mai multe cingători pline cu monede de aur şi cu cele mai preţioase coliere şi, curajoasă chiar în mijlocul soldaţilor care-i escortau cu săbiile trase din teacă, împărtăşea toate primejdiile soţului său şi, veghind neîncetat asupra vieţii lui, îndura cu un curaj bărbătesc cele mai mari şi mai necurmate necazuri.

În sfîrşit, după ce îndură nenumăratele greutăţi ale drumului şi după spaimele prin care trecuse pe mare, exilatul se îndrepta spre insula Zacynthus[2], vremelnicul domiciliu pe care i-l hotărîse neînduplecata voinţă a soartei. El debarcase tocmai pe ţărmul de la Actium, pe unde noi umblam după pradă, de la ieşirea noastră din Macedonia.

Cum noaptea era foarte înaintată, toată lumea din corabie, ca să scape de valurile mării, se culcase într-un mic han foarte apropiat de coastă şi de vas. Tăbărîm asupra lor şi jefuim totul, dar cînd să ne retragem, ne văzurăm în faţa unei mari primejdii, căci la primul zgomot pe care-l auzi la uşă, Plotina se repezi în mijlocul odăii şi, cu strigătele ei neîncetate, puse toată casa în mişcare, chemînd pe nume soldaţii, servitorii, şi strigînd pe toţi vecinii ca să le vină în

---

[1] Aceşti adminstratori, numiţi *procuratores Caesaris,* guvernau *provinciile* aparţinînd împăratului şi încasau veniturile sale personale. Procuratorii imperiali erau ierarhizaţi după solda care o primeau, 200 000 de sesterţi fiind una din treptele maxime.

[2] Astăzi Zante. În timpul Imperiului era frecventă exilarea pe o insulă a celor căzuţi în dizgraţie.

ajutor. Şi numai mulţumită spaimei tuturor acestor oameni, care stăteau ascunşi şi tremurau pentru viaţa lor, am putut să ne retragem fără pierderi grele.

Dar în curînd această admirabilă femeie (căci trebuie să spunem adevărul), de un devotament fără exemplu, cîştigă bunăvoinţa tuturor prin nobila sa purtare şi, prezentînd împăratului divin o cerere, obţinu grabnica chemare a soţului său şi făgăduiala unei depline răzbunări pentru lovitura noastră. În sfîrşit Cezarul voi ca banda tîlharului Haemus să nu mai existe şi ea fu numaidecît nimicită: atît e de puternică cea mai neînsemnată voinţă a unui mare împărat! Într-adevăr, toată banda mea fiind urmărită de o companie de soldaţi cu steagul fîlfîind, în cele din urmă fu nimicită şi tăiată în bucăţi. Singur eu, ascunzîndu-mă cu mare greutate, am scăpat de căscata gură a Infernului în chipul următor. Îmbrăcat cu o rochie femeiască înflorată, cu numeroase cute lungi şi moi, mi-am pus în picioare nişte pantofi albi şi subţiri, cum poartă femeile şi ascuns astfel sub această înfăţişare a sexului slab şi cocoţat pe un măgar încărcat cu snopi de orz, am trecut printre rîndurile soldaţilor ameninţători. Aceştia, crezînd că sînt vreo păzitoare de măgari, mă lăsară să trec în deplină libertate, mai ales că obrajii mei, atunci fără barbă, erau moi şi strălucitori ca ai unui copil.

Cu toate acestea, eu n-am făcut de ocară gloria tatălui meu, nici curajul propriu. Deşi eram în apropierea săbiilor duşmane şi numai pe jumătate liniştit, singur şi graţie deghizării mele, am atacat mai multe conacuri şi aşezări întărite şi am adunat această mică sumă de bani de drum. – Şi descheindu-şi numaidecît zdrenţele, aruncă sub ochii lor două mii de monede de aur. – Iată, zise el, un mic dar, sau mai curînd zestrea pe care bucuros o aduc bandei voastre. Bineînţeles, dacă primiţi, mă ofer să fiu şeful vostru foarte credincios şi în curînd voi preface în aur sclipitor pietrele acestei locuinţe.

Fără întîrziere, fără nici o şovăire, tîlharii, cu toate voturile, îi oferă în unanimitate şefia şi-i aduc un veşmînt destul de elegant ca să se îmbrace. Scăpat de zdrenţele în care pînă atunci ascunsese atîta bogăţie, noul şef, astfel preschimbat, îi sărută pe toţi pe rînd, apoi, fiind aşezat la

masă pe patul de onoare, se inaugurează instalarea lui printr-un mare ospăţ, unde se bea din belşug.

Atunci, din conversaţiile schimbate dintr-o parte şi din alta, el află de fuga tinerei fete, de ajutorul ce-i dădusem purtînd-o în spinare şi de groaznica moarte ce ne aştepta pe amîndoi. Întrebînd în ce loc era prizoniera, ceru să fie dus acolo şi, cînd o văzu legată cu lanţuri, se întoarse cu un aer de nemulţumire şi de dezaprobare.

— Într-adevăr, vorbeşte el, eu nu sînt nici chiar aşa de lipsit de judecată, nici aşa de nesocotit ca să mă opun hotărîrii voastre, dar n-aş putea îndura chinurile unei conştiinţe atît de vinovate, dacă v-aş ascunde ceea ce mi se pare mie mai folositor. Mai întîi, în interesul vostru, vă cer să-mi acordaţi toată încrederea şi, dacă propunerea mea nu vă convine, veţi putea să vă întoarceţi din nou la măgar. Eu însă cred că tîlharii, cel puţin aceia dintre ei care se pretind cu judecată, nu trebuie să pună nimic mai presus de cîştig, nici chiar răzbunarea, care adeseori e tot atît de păgubitoare şi lor şi altora. Astfel deci, dacă veţi lăsa pe această tînără fată să moară în hoitul măgarului, nu veţi avea alt cîştig afară de mulţumirea că aţi făcut-o să simtă mînia voastră. Ei bine, eu socotesc că trebuie s-o duceţi undeva, în vreun oraş, şi s-o vindeţi, fiindcă o fată de vîrsta ei se va putea vinde uşor şi cu preţ mare. De mult, eu cunosc personal nişte negustori de femei, dintre care unul, aşa cred, ar putea să dea singur o mare sumă de bani, după cum se şi cuvine pentru o prizonieră de un neam aşa de ilustru; el o va arunca în vreun lupanar, de unde nu va mai putea fugi, cum a mai încercat s-o facă. Şi mai mult, cînd ea va fi fost silită la această ruşinoasă meserie, credeţi voi că nu veţi fi îndeajuns de răzbunaţi? Eu vă dau această părere cu toată sinceritatea şi sînt convins că e cea mai bună, dar voi sînteţi stăpîni pe hotărîrile voastre şi pe ceea ce vă aparţine!

Astfel, făcîndu-se apărătorul casei de bani a tîlharilor, el pleda cauza noastră şi devenea salvatorul vrednic de laudă al tinerei fete şi al măgarului. Dar deliberarea lor a fost lungă, şi încetineala ce puneau în luarea unei hotărîri îmi tortura inima, ba mai mult, punea capăt nenorocitei mele vieţi. În cele din urmă, căzînd la învoială, ei se alăturară părerii tîlharului nou-venit şi numaidecît o dezle-

gară pe tînăra fată din legăturile ei. De altfel, îndată ce ea l-a zărit pe tînărul şef şi îndată ce l-a auzit vorbind de locuri de desfrîu şi de patroni de bordeluri, a început să rîdă şi să arate prin gesturi o atît de mare bucurie, încît eu, văzînd o tînără fecioară care se prefăcea că iubeşte pe tînărul ei pretendent şi că regretă o castă căsătorie, simţindu-se deodată aşa de înveselită numai la singurul nume al viciului şi al cuibului său dezgustător, cu drept cuvînt m-am crezut îndreptăţit să acuz tot sexul ei. Astfel purtarea şi cinstea tuturor femeilor erau supuse biciuirii unui măgar.

Atunci tînărul acela, luînd din nou cuvîntul, zise:

— De ce nu oferim noi un sacrificiu zeului Marte, Tovarăşul[1] nostru, ca să ne ajute s-o vindem pe această fată şi în acelaşi timp să recrutăm noi ortaci? Dar, după cum văd, nu avem aici nici un animal de sacrificat, nici chiar destul vin pentru a bea după pofta inimii. Ei bine, daţi-mi zece tovarăşi, nu-mi trebuie mai mulţi pentru a ataca tîrguşorul cel mai apropiat, şi vă procur ce ne trebuie pentru a face un adevărat ospăţ de preoţi Salieni.

După plecarea lui, ceilalţi fac un foc mare şi ridică zeului Marte un altar din brazde de pămînt acoperit cu iarbă.

Puţin după aceea, cei plecaţi după pradă se întorc aducînd burdufuri pline cu vin şi mînînd înaintea lor o turmă de animale. Din acestea aleg un ţap mare, bătrîn şi cu părul zbîrlit, şi-l jertfesc lui Marte, Tovarăşul şi Însoţitorul[2] lor. Îndată se pregăteşte un copios ospăţ şi cu acest prilej străinul ia din nou cuvîntul:

— Veţi vedea, le spuse el, că eu sînt un şef neobosit nu numai în expediţii şi tîhării, ci şi atunci cînd e vorba de plăcerile voastre!

Şi, apucîndu-se de lucru, cu o mare uşurinţă, face toată treaba repede şi cu pricepere. Mătură, pune masa, frige carnea, găteşte şi potriveşte porţiile, serveşte la masă cu

---

[1] În original *Comes*, epitet devenit nume propriu pentru unele divinităţi de obîrşie îndeobşte orientală.

[2] Textual *Secutor*, alt epitet al lui Marte, plăsmuit de povestitor şi alăturat celui de *Comes*, fără ca ele să fi fost obiectul unui cult oficial.

eleganță, dar mai ales – avînd grijă să le umple întruna pîntecoasele pahare – îi îneacă pe toți în vin. Din cînd în cînd, totuși, sub cuvînt că se duce să caute ceva trebuitor serviciului, el vizita mereu pe tînăra fată și-i oferea voios porții de mîncare luate de la masă pe furiș și cupe de vin, din care gustase el mai înainte. Ea primea totul cu mare poftă și uneori, cînd el voia să-i dea o sărutare, ea i-o întorcea îndată cu o dragoste egală. Lucrul acesta nu-mi plăcea deloc. „Vai, ușuratică fată, îmi ziceam eu, ai uitat de căsătoria ta și de tînărul de care erai legată printr-o iubire împărtășită? Preferi tu acelui nobil bărbat pe care eu nu-l cunosc, dar cu care te-au unit părinții tăi, un vîntură-lume, un bandit cu mîinile pătate de sînge? Și nu te mustră conștiința? În sfîrșit, călcînd în picioare dragostea ta, îți face plăcere să te dedai desfrîului în mijlocul acestor lăncii și săbii? Și ce se va întîmpla dacă ceilalți tîlhari, într-un chip sau altul, vor simți că sînteți înțeleși? N-ai să te întorci din nou la măgar? Și mie n-ai să-mi pregătești pentru a doua oară moartea? În adevăr, te joci cu pielea altuia!"

Pe cînd, ca un adevărat sycophant[1], îi aduceam, în mine însumi, cu cea mai mare indignare, aceste nedrepte învinuiri, din cîteva cuvinte cu două înțelesuri, dar nu greu de priceput pentru un măgar inteligent, înțelesei că tînărul nu era Haemus, vestitul tîlhar, ci Tlepolemus[2], logodnicul tinerei noastre fete. În adevăr, conversația lor prelungindu-se, ei vorbiră puțin mai tare, fără să ia în seamă prezența mea, ca și cum aș fi fost mort:

— Curaj, preadulcea mea Charite, îi spunea el, căci în curînd pe toți acești tîlhari, dușmanii tăi, îi vei avea prizonieri! Și cu o mai mare stăruință, el le dădea de băut vin neamestecat cu apă, dar puțin încălzit și, cu toate că erau doborîți de îmbuibare și amețiți de băutură, el care nu pusese vinul pe limbă, nu înceta de a le pune în mîini cu de-a sila cupele pline și mie, zău, îmi dădea de bănuit că amesteca în ele vreo doctorie adormitoare.

Cînd în sfîrșit toți, pînă la unul, zăceau îngropați în vin, la dispoziția oricui ar fi voit să scape de ei, el, fără cea

---

[1] Delator sau calomniator ipocrit, aducînd învinuiri nefondate.
[2] În elină: Cel-care-îndură-bine-războiul.

mai mică greutate, i-a cetluit cît mai strîns cu putință, legîndu-i fedeleș, după pofta sa și, cu tînăra fată urcată în spinarea mea, a pornit spre orașul ei.

Îndată ce ne-am apropiat, toată cetatea a ieșit să vadă acest spectacol mult dorit. Înaintea lor alergară părinții, rudele, clienții[1], favoriții și servitorii, toți cu mulțumirea zugrăvită pe față, toți plini de bucurie: era un alai de bărbați și femei de toate vîrstele și, jur pe Hercule, o fecioară purtată în triumf pe un măgar era un spectacol nemaivăzut și vrednic de transmis posterității. În sfîrșit, chiar și eu eram mai voios și, ca să nu fac notă discordantă, ca un străin în împrejurarea de față, mi-am lungit urechile, mi-am umflat nările și am început să zbier atît de puternic, de-ai fi crezut că se aud bubuituri de tunet.

Tînăra fată fusese dusă în camera sa de culcare, unde tatăl și mama ei îi dădură toate îngrijirile cuvenite. Pe mine însă, urmat de o mare mulțime de cetățeni și de animale de povară, Tlepolemus m-a întors neîntîrziat înapoi și nu mi-a părut rău deloc, căci, în afară de obișnuita mea curiozitate, în acel moment doream să fiu de față la arestarea banditților. Pe ei într-adevăr i-am găsit încă mai înlănțuiți de vin decît de frînghii. Scotocind peștera și luînd tot ce era în ea, ei au încărcat în spinarea noastră aurul, argintul și alte obiecte prețioase, iar pe tîlhari, pe unii rostogolindu-i, așa legați cum erau, pînă în marginea stîncilor din apropiere, i-au azvîrlit în prăpastie, iar pe alții, decapitîndu-i cu propriile lor săbii, i-au lăsat pe loc.

După execuție, ne-am întors în oraș veseli și fericiți. Această imensă bogăție a fost depusă în tezaurul public și Tlepolemus se căsători, după lege, cu tînăra fată pe care o recucerise. Din acel moment, tînăra soție, care mă numea salvatorul ei, avea cea mai mare grijă ca să am mîncare din belșug și tot ce-mi trebuia. Chiar în ziua nunții, ea porunci

---

[1] Erau devotații unei familii sau ai unui patron. Între ei exista o strînsă dependență și aveau unii față de alții anumite obligații. Clientul era dator să ajute pe patron cu bani, să-l sprijine în alegeri etc., iar patronul trebuia să-l apere pe client în toate împrejurările și mai ales în fața justiției. De asemenea, nu le era îngăduit să pornească procese între ei.

să mi se umple ieslea pînă sus cu orz și să mi se dea atîta fîn cît ar fi fost de ajuns pentru o cămilă bactriană[1]. Și cu toate acestea, puteam eu să nu blestem îngrozitor, dar cu toată dreptatea, pe acea Fotis, care mă prefăcuse în măgar și nu în cîine, mai ales cînd vedeam toți dulăii casei îndopîndu-se și ghiftuindu-se cu resturile unei mese îmbelșugate și cu ceea ce furau?

După prima noapte, aceea a inițierii în arta Venerei, noua căsătorită nu încetă de a reaminti părinților și soțului ei nespus de marea recunoștință ce-mi datora, pînă cînd aceștia îi făgăduiră să mă trateze în chipul cel mai onorabil. În sfîrșit se convoacă în consiliu cei mai înțelepți prieteni pentru a delibera asupra celui mai bun mijloc de a mă răsplăti cum se cuvine. Unul era de părere să fiu ținut închis în casă, fără să fac nimic, și îngrășat cu orz ales, cu bob și borceag. Dar mai multă trecere a avut părerea altuia care, cerînd să mi se redea libertatea, îi îndemna să fiu mai degrabă lăsat să alerg și să zburd la țară și prin livezi cu caii, unde, amestecîndu-mă printre ei și fecundînd iepele, aș fi putut da stăpînilor mei o mulțime de mici catîri.

Așadar, chemînd îndată pe îngrijitorul herghelii lor, i se poruncește să mă ia cu el. Într-adevăr, eu alergam înaintea lui, vesel și fericit că de aci înainte am scăpat de poveri și de alte suferințe. Îmi redobîndisem libertatea și fiind la începutul primăverii, cînd pajiștile se acoperă cu iarbă și flori, nu se putea să nu găsesc pe undeva niște trandafiri. O dată cu această nădejde, mi-a răsărit în minte și gîndul că, dacă sub acest chip de măgar mi se arăta asemena recunoștință și mi se dădeau așa de multe onoruri, cu atît mai mult va trebui să fiu cinstit cînd îmi voi fi reluat înfățișarea mea de om.

Dar, după ce acest îngrijitor de cai m-a dus departe de oraș, nu m-am mai bucurat de nici una dintre plăceri, și nici

---

[1] Din Bactria, capitala Bactrianei, un ținut arid în Asia Centrală între Fluviul Oxus (Amu-Daria) la nord și muntele Paropamisus (Hindukush) la sud. În antichitate era un centru comercial activ, aici întîlnindu-se caravanele care veneau din Tibet. Cămila bactriană devenise proverbială prin forța, pofta de mîncare, dar și prin rezistența ei puțin obișnuită.

chiar de cea mai mică libertate, căci soţia lui, cea mai avară şi cea mai rea femeie din lume, m-a pus numaidecît să învîrtesc piatra unei mori şi, lovindu-mă adesea cu un ciomag care mai avea încă frunze pe el, îşi cîştiga pîinea ei şi a familiei pe spinarea mea. Nemulţumită de cum mă istovea pentru hrana ei, mă punea să macin şi grîul vecinilor, de la care lua plată pentru obositoarele mele învîrtituri. Şi, culmea mizeriei, după o muncă atît de grea, nu mi se dădea cel puţin porţia fixată, căci orzul ce mi se cuvenea, după ce fusese măcinat şi cernut la aceeaşi moară graţie ocolurilor mele, ea îl vindea ţăranilor din apropiere, iar mie, care toată ziua învîrtisem această rîşniţă obositoare, îmi arunca numai spre seară nişte tărîţe murdare, necernute şi pline de pietriş!

Deşi eram copleşit de aceste nenorociri, cruda Soartă mi-a impus noi suferinţe, fără îndoială ca să am dreptul, după cum se zice, la o măsură plină[1] şi ca să mă pot făli cu eroicele mele servicii civile şi militare. Într-adevăr, acest prea cumsecade îngrijitor al grajdului, ascultînd, deşi cam tîrziu, de poruncile stăpînilor săi, îmi permise într-o zi să mă amestec în hergheliile iepelor. Liber, în sfîrşit, voios şi nemaiîncăpînd de bucurie în pielea-mi de măgar, îmi manifestam aprinsa dorinţă printr-un mers uşor şi languros şi-mi alegeam iepele care mi se păreau vrednice de a-mi deveni soţii. Dar şi de astă dată, speranţa cea mai surîzătoare trebuia să ducă la o groaznică nenorocire în care era să-mi pierd viaţa. Căci armăsarii care erau lăsaţi să pască pînă la saturare şi să se îngraşe pe îndelete în vederea împerecherii şi care de altfel erau nişte înspăimîntători adversari, în tot cazul cu mult mai puternici decît orice măgar, bănuind gîndurile mele şi voind să preîntîmpine o mezalianţă adulteră, fără să mai ţină seama de legile lui Iupiter Ospitalierul, începură să mă urmărească ca pe un rival al lor, cu o ură şi cu o furie nemărginită.

Unul, ridicînd în sus enormul său piept, cu capul înălţat şi cu gîtul întins, mă loveşte cu copitele de dinainte: altul, întorcînd o crupă rotunjită, muşchiuloasă şi cărnoasă,

---

[1] Aluzie la obiceiul de a se da soldaţilor viteji, ca răsplată pentru curajul lor, o baniţă de grîu.

îmi aruncă zvîrlituri cu picioarele dinapoi, un al treilea, amenințîndu-mă cu un nechezat răutăcios, se repede asupra mea cu urechile pleoștite și, arătînd două rînduri de dinți albi, sau mai degrabă niște dălți, mă sfîșie cu mușcăturile lui. Așa citisem eu în istorie că un rege din Tracia[1] dădea pe nefericiții lui oaspeți pradă cailor săi sălbatici spre a-i sfîșia și mînca cu lăcomie. Atît era de mare economia ce făcea la orz acel tiran, așa de puternic și de avar, încît potolea foamea mîncăcioșilor săi cai dîndu-le din belșug trupuri omenești.

Astfel zdrobit și sfîșiat eu însumi de repetatele lovituri și de dinții acestor armăsari, ajunsesem să doresc iarăși moara și acele învîrtituri în jurul ei. Dar Soarta, care nu se putea sătura cu chinurile mele, îmi rezervă din nou o altă nenorocire. Într-adevăr, fiind trimis să aduc lemne dintr-un munte, mi se dădu drept conducător un mic sclav care din toate punctele de vedere era un ticălos fără pereche. Și nu era destul că urcușul anevoios pînă-n vîrful unui munte înalt mă obosea și că, izbindu-mă de colțanii de stîncă, îmi zdrobeam copitele, dar mai trebuia să îndur și o ploaie de lovituri cu care-mi mîngîia șira spinării și a căror durere o simțeam pînă-n măduva oaselor. Lovindu-mă neîncetat în coapsa dreaptă și mereu în același loc, el îmi jupuii pielea și, cu toate că îmi făcuse o rană largă, o gaură adîncă, o groapă, sau mai degrabă o adevărată fereastră, cu toate acestea călăul nu înceta o clipă de a lovi rana însîngerată. Adăugați că el mă împovăra cu o încărcătură de lemne așa de mare, încît ai fi crezut că această greutate era destinată unui elefant, iar nu unui măgar!

Și de cîte ori sarcina era mai grea într-o parte și se apleca la dreapta ori la stînga, în loc de a lua cîteva bucăți de lemne din partea care amenința să cadă și a mă ușura, sau cel puțin de a le trece în partea cealaltă, pentru a restabili echilibrul, el, dimpotrivă, adăuga în plus pietre pentru a cumpăni chipurile inegalitatea greutății. Cu toate acestea, nemulțumit că mă încărcase cu o povară mult prea grea

[1] E vorba de Diomede, regele bistonilor din Tracia. Îndemnat de Euristeu să-i aducă armăsarii mîncători de oameni ai acestuia, Hercule îi hărăzi crudului rege soarta propriilor lui oaspeți.

după suferințele mele atît de cumplite, de cîte ori treceam peste vreun rîu care din întîmplare se găsea în drumul nostru, ticălosul, ca să nu-și ude ciubotele, dintr-o săritură se arunca în spinarea mea: adaos ușor, firește, pentru uriașa mea povară! Dar dacă, fără voia mea alunecam în noroi pe marginea înaltă a celuilalt mal, și dacă, nemaiputînd suporta povara, mă clătinam pe picioare și mă prăbușeam, credeți că preabunul meu conducător întindea mîna ca să mă împiedice să cad, că-mi ținea capul în sus cu dîrlogul, că mă ridica de coadă sau că-mi lua cel puțin o parte din povară ca să mă pot ridica? Ei bine, el nu-mi dădea nici un ajutor în suferința mea, ci dimpotrivă, începînd de la cap, și de preferință de la urechi pînă la coadă, mă snopea în bătaie cu un retevei enorm, pînă cînd, în loc de leac întăritor, înseși loviturile mă făceau să mă ridic.

El a mai născocit împotriva mea o nouă și primejdioasă răutate. A cules niște mărăcini foarte înțepători ale căror ace erau veninoase și otrăvite, a făcut din ei un mănunchi, l-a strîns bine cu un nod răsucit și mi l-a legat de coadă, un chin atîrnat, căci mărăcinii puși în mișcare în timpul mersului și aruncați într-o parte și în alta, mă răneau adînc cu ucigătoarele lor înțepături. Astfel înduram un îndoit chin: dacă începeam să alerg pentru a scăpa de nemiloasele lovituri de ciomag, mărăcinii zburau și mă înțepau mai tare; dacă mă opream un moment pentru a-mi cruța durerea, loviturile lui mă sileau să alerg în galop. Într-un cuvînt, acest mic ticălos părea că n-are alt gînd decît să mă facă să pier, într-un chip sau altul. Jurîndu-se c-o va face, m-a amenințat chiar de mai multe ori; și fără întîrziere se ivi un prilej care împinse îngrozitoarea lui răutate la acte și mai nelegiuite.

Într-o zi, pierzînd orice răbdare din cauza prea multelor și crudelor bătăi, i-am tras cîteva puternice lovituri de copite iar el, ca să se răzbune, iată ce nelegiuire născocește împotriva mea: îmi pune în spinare o sarcină enormă de cîlți, o leagă bine cu sfoară și mă pornește la drum mînîndu-mă înaintea lui; apoi, de la cea mai apropiată vilișoară, el fură un tăciune aprins pe care mi-l pune exact în mijlocul poverii. Focul, care cîtva timp arsese înfundat și întreținut de această materie inflamabilă, se ridica în mari vîlvătăi și

mă învăluia în întregime în cel mai groaznic incendiu. În această primejdie extremă nu văd nici un refugiu și nici măcar mîngîierea unei slabe șanse de salvare, căci un astfel de incendiu nu admite întîrziere și face de prisos orice chibzuire pentru alegerea unor hotărîri mai înțelepte. Dar în această crudă situație Norocul binevoi să-mi trimită o rază de lumină, nu știu dacă spre a mă destina unor viitoare încercări, dar cel puțin mă scăpă de o moarte sigură și dinainte hotărîtă. Din întîmplare, zărind în apropiere o baltă noroioasă, formată din ploaia care căzuse în ajun, dintr-o săritură mă arunc în ea și în cele din urmă, focul stingîndu-se cu totul, scap în sfîrșit ușurat de povară și în același timp salvat de la moarte.

Dar acest ticălos și perfid băiat a aruncat asupra mea și cu acest prilej toată ticăloșia faptei sale; el a afirmat înaintea oamenilor casei că eu, trecînd pe lîngă focul unor vecini, am făcut dinadins un pas greșit și m-am lăsat să cad la pămînt, pentru a pune cîlții pe cărbuni. Și rîzîndu-mi în nas adăugă:

— Pînă cînd vom mai hrăni noi fără folos pe acest incendiator?

După cîteva zile, căută să-mi întindă o cursă cu mult mai perfidă. Vînzînd la primul bordei întîlnit lemnele ce le purtam, mă aduce acasă fără povară și începe să strige în gura mare că nu mai poate s-o scoată la capăt cu răutatea mea și că renunță la greaua lui meserie de a-mi fi conducător. Și iată ce mincinoase învinuiri ticlui împotriva mea:

— Vedeți voi, zicea el, acest măgar leneș, foarte greoi la mers și din cale-afară de rău? Ei bine, pe lîngă celelalte isprăvi, acum mă neliniștește mult și din cauza unor noi primejdii. Căci, cum zărește de departe, pe drum, vreo persoană, fie că e o femeie frumoasă, fie o fată de măritat sau un tinerel plăcut, îndată aruncă povara din spinare și, doritor de ființe omenești, se repede furios asupra lor, le aruncă la pămînt și cu gura deschisă încearcă voluptăți bestiale, neîngăduite și nemaiauzite și le poftește la căsătorii detestate de Venus. Și pentru a simula chiar sărutări imaginare, le apasă și le mușcă încet și des cu botul lui îngrozitor: ceea ce ar putea să ne atragă numeroase certuri și procese și poate chiar vreo acțiune criminală. Chiar adineauri, zărind o femeie tînără de bună condiție, îndată a aruncat în

toate părţile lemnele cu care era încărcat şi, repezindu-se asupra ei cu o furie de nebun, a răsturnat-o în noroi şi acolo, sub ochii tuturor, acest frumos şi elegant amorez se silea să se urce pe trupul ei. Dacă, la plînsetele şi ţipetele victimei, care chema în ajutor, n-ar fi alergat vreo cîţiva trecători şi n-ar fi smuls-o de sub copitele lui, nenorocita, zdrobită şi făcută bucăţi, ar fi pierit în cele mai groaznice chinuri, iar noi am fi rămas sub povara unei acţiuni de omor care se pedepseşte cu moartea!

Prin astfel de minciuni şi prin alte vorbe pe care pudica mea tăcere le făcea mai convingătoare, el întărîtă în cel mai înalt grad pe păstori ca să scape de mine. În cele din urmă, unul din ei zise:

— Ei bine, de ce nu jertfim o dată pe acest soţ de răspîntie, ba mai mult, pe acest adulter universal, ca o meritată ispăşire pentru monstruoasele lui porniri amoroase? Haide, băiete, zise el, taie-i capul numaidecît, aruncă-i măruntaiele la cîini, iar tot restul cărnii păstrează-l pentru masa lucrătorilor noştri. Cît priveşte pielea, după ce vom usca-o presărînd-o cu cenuşă, o vom duce stăpînilor noştri, pe care nu va fi greu să-i convingem că dobitocul a fost ucis de un lup!

Fără să zăbovească o clipă, nemilosul meu acuzator, încîntat că e în sfîrşit executorul sentinţei ciobanilor, bătîndu-şi joc de nenorocirea mea şi aducîndu-şi aminte de loviturile de copită ce le primise, de care, zău, îmi părea foarte rău c-au fost fără urmare, îşi pregătea cuţitul cu mare grabă, ascuţindu-l pe o piatră. Dar unul din gloata ţăranilor, luînd atunci cuvîntul, zise:

— Ar fi păcat să ucidem în acest chip un măgar aşa de frumos şi să ne lipsim de serviciile lui atît de necesare numai pentru vina că e pătimaş şi prea necumpătat în pornirile lui amoroase. E mai bine să-l jugănim, căci în acest caz nu va mai simţi deloc fierbinţelile iubirii, pe noi ne va scăpa de teama oricărei primejdii şi pe deasupra va deveni cu mult mai gras şi mai corpolent. Eu am văzut un mare număr nu numai de măgari leneşi, ci şi de cai focoşi, care, într-o continuă şi prea mare excitare amoroasă, deveneau furioşi şi sălbatici şi pe care o astfel de stîrpire i-a făcut în cele din urmă blînzi şi buni, supuşi la poveri şi potriviţi pentru orice alt serviciu. În sfîrşit, dacă vreţi să-mi

urmați sfatul, după cîteva zile, în care am de gînd să mă duc la bîlciul din apropiere, voi putea să-mi iau de acasă instrumentele pe care le am pregătite în acest scop, apoi să mă întorc repede aici să castrez, îndepărtîndu-i coapsele, pe furiosul și insuportabilul vostru amorez și să vi-l fac mai blînd decît un miel!

Smuls din ghearele Infernului de propunerea acestui țăran, dar destinat celui mai îngrozitor chin, eram nespus de trist și plîngeam că, lipsit de cea mai nobilă parte a corpului meu aveam să pier în întregime. În sfîrșit, mă gîndeam să isprăvesc cu viața, fie abținîndu-mă mult timp de la orice hrană, fie aruncîndu-mă în vreo prăpastie, cu-adevărat hotărît să mor oricum, numai să mor întreg. Pe cînd ezitam în alegerea felului cum voi muri, a doua zi de dimineață acest băiat, călăul meu, mă conduse din nou la muntele pe care ne urcam de obicei. Acolo el mă legă de o ramură aplecată a unui stejar uriaș și, îndepărtîndu-se ceva mai mult de drum, tăia cu toporul lemnele pe care trebuia să le car eu; cînd deodată, dintr-o peșteră vecină, înălțînd un cap enorm, iese încet și liniștit un urs înfiorător. La această neașteptată apariție, tremurînd de frică și înspăimîntat, îmi las toată greutatea corpului pe picioarele dinapoi, îmi întind gîtul, ridic capul în sus, rup cureaua cu care eram legat, o iau numaidecît la fugă în galop și zbor pe povîrnișurile repezi nu numai cu picioarele, ci și cu tot trupul, dîndu-mă de-a rostogolul. În sfîrșit, ajung în cîmpiile care se întindeau în vale, fugind cît mă țineau picioarele și de ursul înfiorător și de conducătorul meu, mai rău decît ursul.

Atunci, un trecător, văzîndu-mă singur și fără stapîn, pune mîna pe mine, îmi sare repede în spinare și, lovindu-mă cu un băț pe care-l avea la el, mă duce pe un drum lăturalnic pe care nu-l cunoșteam. Mie îmi convenea foarte mult acest drum pe care apucase, fiindcă mă depărtam de fatala măcelărire a bărbăției mele. De altfel puțin îmi păsa de loviturile lui, căci eram obișnuit din capul locului cu loviturile de ciomag.

Dar Soarta care se înverșuna să mă piardă îmi spulberă cu iuțeală vrednică de plîns această șansă de scăpare atît de bine venită și-mi întinse curse noi.

Într-adevăr, păstorii mei, căutînd o vacă pierdută și cutreierînd prin diferite locuri, dau din întîmplare peste noi.

Ei mă recunosc îndată şi, apucîndu-mă de căpăstru, se silesc să mă tragă la ei. Dar celălalt se împotrivea cu îndrăzneală şi cu putere, luînd ca martori pe zei şi pe oameni.

— De ce mă tîrîţi aşa de sălbatic? zicea el. De ce mă atacaţi?

— Nu mai spune! Noi ne purtăm sălbatic, cînd tu ne-ai furat măgarul şi acuma fugi cu el? Mai bine spune-ne unde ai ascuns copilul, conducătorul lui, pe care l-ai omorît, fără îndoială?

Şi numaidecît, smulgîndu-l din spinarea mea, şi aruncîndu-l la pămînt, îl lovesc cu pumnii şi-l calcă în picioare deşi nenorocitul se jura pe toţi zeii că n-a văzut nici un conducător şi că dînd de măgarul care alerga în galop, fără frîu şi singur, îl prinsese numai în nădejdea unei prime de denunţ[1], avînd de gînd fireşte să-l înapoieze stăpînului său.

— O! spunea el, dacă însuşi acest măgar, pe care aş fi vrut să nu-l fi întîlnit niciodată, ar putea vorbi ca un om şi da mărturie de nevinovăţia mea, aţi regreta desigur o astfel de purtare nedreaptă şi sălbatică!

Dar aceste jurăminte şi asigurări nu serviră la nimic, căci, după ce-i aruncară o funie de gît[2], blestemaţii păstori îl aduseră înapoi pe munte, în pădurea de unde copilul avea obiceiul să aducă lemne. Nu l-au găsit nicăieri; dar în cele din urmă i-au zărit trupul rupt în bucăţi şi împrăştiat peste tot locul. Eu îmi dădeam cît se poate de bine seama că dinţii ursului făcuseră acest lucru şi aş fi spus, desigur, ce ştiam dacă aş fi avut darul vorbirii. Dar tot ce puteam face era să mă bucur în sinea mea de această răzbunare, deşi cam tîrzie.

În sfîrşit, după ce fură găsite toate mădularele împrăştiate ale cadavrului şi potrivite la locul lor cu mare greutate, îl îngropară chiar în locul acela. Iar pe Belerofonul[3] meu,

---

[1] În original: *indiciuae praemium* – recompensă atribuită denunţătorului unui delict şi celui care contribuia la găsirea unui obiect pierdut.

[2] *Constricto* sau *oborto collo* este o expresie referitoare la persoana arestată, care urmează să ajungă la închisoare sau în faţa judecătorilor.

[3] Fiul lui Glaucus, regele Corintului, a primit în dar de la zeiţa Atena înaripatul cal Pegas, cu ajutorul căruia, la porunca regelui

acuzîndu-l că e un hoț dovedit și un crunt ucigaș, deocamdată îl duseră legat zdravăn la bordeiele lor, pentru ca a doua zi dimineață, după cum spuneau ei, să-l dea pe mîna magistraților ca să-și ia pedeapsa.

În timp ce părinții jeleau moartea copilului bătîndu-se în piept și suspinînd, iată că sosi și țăranul care, ținîndu-și promisiunea, insista să facă operația hotărîtă.

— Alta e pierderea noastră de astăzi, îi zise unul din păstori, dar mîine vom fi încîntați nu numai să înlături bărbăția acestui blestemat măgar, dar chiar să-i tai și capul, iar ajutorul tovarășilor noștri nu-ți va lipsi!

Așa se făcu că nimicirea mea fu amînată pe a doua zi. Iar eu mulțumeam acestui băiat bun, care cel puțin prin moartea sa întîrziase cu o zi supliciul meu. Dar nici chiar acest răgaz așa de scurt nu-mi fu dat să mă bucur sau să mă odihnesc, căci mama copilului, jelind îngrozitoarea moarte a fiului ei, plîngînd și suspinînd, îmbrăcată în straie de doliu și smulgîndu-și cu amîndouă mîinile păru-i alb acoperit de cenușă, văitîndu-se și țipînd îngrozitor, dădu năvală în grajdul meu și lovindu-și pieptul și zdrobindu-și sînul cu furie, zicea:

— Cum! măgarul ăsta să-și îndestuleze lăcomia culcat în liniște pe așternutul său de paie și, mîncînd fără încetare, să-și umple pîntecele-i nesățios și adînc fără să aibă milă de suferința mea, fără să-și amintească de jalnicul sfîrșit al răposatului său stăpîn! Desigur, el mă disprețuiește și-și bate joc de bătrînețea și de slăbiciunea mea, și, fără îndoială, își închipuie că o crimă atît de mare va rămîne nepedepsită. Sau poate se crede nevinovat, căci după cele mai criminale acțiuni e firesc să speri nepedepsirea, cu toată mustrarea conștiinței. Dar, în numele zeilor, patruped ticălos, de-ai avea numai o clipă uzul vorbirii, care e nerodul pe care l-ai putea convinge că tu n-ai nici o vină în această groaznică nenorocire? Nu puteai să lupți cu picioarele și cu mușcăturile pentru a apăra pe nenorocitul meu

---

lician Iobates, a biruit amazoanele și a ucis Himera, monstru cu trei capete vărsînd foc pe gură. Mînat de o trufie oarbă, Belerofon a căutat să se înalțe cu Pegasul pînă la lăcașul zeilor, fiind prăvălit de Zeus înapoi pe pămînt. Măgarul închipuie aici calul înaripat, trecătorul care a pus mîna pe el fiind Belerofon.

copil? De foarte multe ori i-ai putut da lovituri de copită, dar cînd era în primejdie de moarte nu putea să-l aperi cu aceeași ușurință? Cel puțin puteai să-l iei repede în spinarea ta și să-l smulgi din mîinile pline de sînge ale primejdiosului său ucigaș. În sfîrșit, nu trebuia să fugi singur, părăsind cu totul pe tovarășul tău, pe conducătorul tău, pe stăpînul tău, pe cel care-ți dădea de mîncare. Nu știi că cei care refuză să ajute și să salveze pe cei în primejdie de moarte, sînt aspru pedepsiți pentru că prin acest refuz insultă morala publică? Dar n-ai să te bucuri tu mult de nenorocirea mea, ucigașule! Am să te fac eu să simți ce putere poate să dea natura unei mame disperate în durerea ei!

Sfîrșind aceste cuvinte, și-a vîrît mîinile sub cingătoare și, deznodînd-o, mi-a legat cu ea amîndouă picioarele dinapoi cît a putut mai strîns, ca să nu-mi lase nici un mijloc de a mă răzbuna și apăra. Apoi, punînd mîna pe stinghia cu care de obicei se înțepenea ușa grajdului, ea n-a încetat să mă lovească cu toată puterea decît atunci cînd forțele-i slăbite n-o mai ajutară și cînd lemnul, sub propria lui greutate, îi scăpă din mîini. Tînguindu-se că brațele ei obosesc așa de repede, ea alergă la vatră și, aducînd un tăciune, mi-l vîrî între picioarele dinapoi. Atunci eu, folosindu-mă de singurul mijloc de apărare ce-mi mai rămînea, începui să arunc o baligă lichidă și-i murdării ochii și toată figura. Astfel orbită și împuțită, ciuma se hotărî în sfîrșit s-o ia la fugă. Altfel, tăciunele acestei Alteea[1] în delir ar fi făcut un nou Meleagru din sărmanul măgar care și-ar fi pierdut viața.

---

[1] Cînd Alteea îl născu pe Meleagru, văzu pe cele trei Parce punînd în foc un tăciune și spunînd: „Copilul acesta va trăi atît cît va dura acest tăciune!" După plecarea Parcelor, Alteea se sculă, luă tăciunele, îl stinse și-l păstră cu grijă. Făcîndu-se mare, Meleagru se luptă și ucise teribilul mistreț care pustia țara Calidonului, iar capul i-l oferi Atalantei. Frații Alteei, voind să aibă acest cap, se încăierară cu tînărul învingător, care-i omorî pe amîndoi. Ca să răzbune uciderea fraților săi, Alteea aruncă tăciunele fatal în foc, unde-l lăsă să ardă mocnit, ceea ce cauză o moarte lentă lui Meleagru, ale cărui măruntaie erau mistuite de un foc nepotolit.

CARTEA A OPTA

Noaptea, pe la primul cîntat al cocoşului, sosi din oraşul vecin un tînăr, pe cît mi s-a părut mie, unul dintre servitorii Charitei, acea copilă care, împreună cu mine, îndurase aceleaşi suferinţe la tîlhari. Aşezîndu-se aproape de foc, printre numeroşii săi tovarăşi de robie, iată ce veşti ciudate şi îngrozitoare aducea despre moartea stăpînei sale şi despre nenorocirea întregii case:

— Grăjdari, ciobani şi văcari, nefericita noastră Charite nu mai trăieşte; sărmana şi-a găsit sfîrşitul în cea mai tragică împrejurare, dar cel puţin nu s-a coborît singură la mani. Ca să cunoaşteţi tot ce s-a întîmplat, voi lua de la început faptele, pe care fără îndoială unii, mai învăţaţi decît mine şi înzestraţi de la natură cu talentul de a scrie, ar putea să le aştearnă pe hîrtie ca un model de povestire.

În oraşul vecin era un tînăr, dintr-o familie ilustră, cu o strălucită situaţie socială şi bucurîndu-se în acelaşi timp de o avere foarte mare. Dar era un stricat, un stîlp de cîrciumă; trăind cu femeile uşoare şi ducînd-o toată ziua într-o beţie, din nenorocire se înhăitase cu nişte bande de tîlhari şi-şi mînjise mîinile chiar cu sînge omenesc. El se chema Thrasyllus[1] şi faima pe care şi-o dobîndise se potrivea de minune cu numele său. De îndată ce Charite ajunse la vîrsta măritişului, el fusese printre primii pretendenţi şi arătase o dorinţă arzătoare de a obţine mîna ei. Deşi întrecea cu mult pe toţi ceilalţi pretendenţi şi prin daruri bogate căutase să stimuleze alegerea părinţilor, totuşi, din

[1] De la adjectivul elin *thrasys* = cutezător, temerar.

cauza stricăciunii şi a relei reputaţii, suferise afrontul unui refuz. Dar pînă în clipa cînd fiica stăpînului nostru fusese acordată virtuosului Tlepolemus, acest Thrasyllus hrănise neîncetat în el însuşi o iubire mistuitoare şi, furios că cererea lui fusese respinsă, căuta prilejul de a făptui o sîngeroasă crimă.

Găsind, în sfîrşit, o ocazie potrivită spre a-şi justifica prezenţa, se pregăteşte pentu crima pe care de mult o plănuise. În ziua în care tînăra fată, graţie iscusinţei şi vitejiei logodnicului ei, fusese scăpată de săbiile ameninţătoare ale tîlharilor, el, amestecîndu-se în mulţimea celor care o felicitau, s-a arătat în faţa noilor soţi neobişnuit de vesel şi de fericit pentru salvarea lor prezentă şi pentru copiii ce în curînd aveau să-i aibă. Din cinste pentru ilustra sa familie, a fost primit în casa noastră printre cei mai aleşi oaspeţi, dar sub masca mincinoasă a celui mai credincios prieten ascundea un plan criminal.

La scurt timp după aceea, el luă parte la toate conversaţiile lor, vizitele deveniră tot mai dese şi uneori chiar mîncau şi beau în comun. Din zi în zi prietenul devenea tot mai drag şi, fără să-şi dea seama, aluneca în prăpastia adîncă a iubirii. Şi nu e de mirare, căci flacăra crudului Amor e încă slabă la început şi ne farmecă prin plăcuta ei căldură, dar cînd e înteţită de obişnuinţă, în curînd devine un foc mistuitor, care-l arde şi-l consumă pe muritor în întregime.

De multă vreme Thrasyllus se gîndise în sinea lui şi nu găsise nici un prilej potrivit pentru o tainică întîlnire. Dar, deşi văzuse bine că posibilitatea unei legături adultere îi era închisă din ce în ce mai mult, deşi recunoscuse că legătura foarte puternică a unei noi şi crescînde iubiri nu putea fi ruptă şi că tînăra soţie, chiar dacă ar fi voit (cu toate că nu se putea să voiască), era împiedicată de un mare număr de supraveghetori şi de nepriceperea ei în materie de necredinţă conjugală, cu toate acestea, o funestă încăpăţînare îl împingea să încerce un lucru imposibil, ca şi cum ar fi fost posibil. Un lucru care astăzi pare a fi greu de făcut, iubirea îl face să pară uşor de îndeplinit. În sfîrşit, veţi vedea, dar, vă rog, ascultaţi cu toată grija şi atenţia unde poate duce furia unei patimi fără frîu.

Într-o zi, Tlepolemus, luînd cu el pe Thrasyllus, se duse la o vînătoare de animale sălbatice, dacă totuşi caprele sălbatice pot fi numite astfel. Charite nu îngăduia bărbatului ei să umble după animalele înarmate cu colţi sau cu coarne. Curînd, ei ajunseră la o colină acoperită cu o pădure aşa de întunecoasă din cauza desului frunziş cu care erau îmbrăcate crengile copacilor, încît cei ce urmăreau vînatul nu mai vedeau nimic înaintea lor. Atunci se dă drumul cîinilor vînătoreşti de rasă, pentru ca haita să gonească animalele din ascunzători. Îndată, aducîndu-şi aminte de dibaciul lor dresaj, ei împart şi împresoară toate ieşirile. La început, cîinii scot numai un mîrîit abia simţit, apoi, deodată, la un semnal dat, umplu toată pădurea cu lătratul lor furios şi răguşit. Dar din vizuini nu gonesc nici capra sălbatică, nici căpriorul speriat, nici ciuta, cel mai blînd dintre toate animalele pădurii, ci un mistreţ uriaş şi nemaivăzut pînă atunci, o grămadă informă de muşchi şi de grăsime sub o piele învîrtoşată şi murdară, acoperită cu un păr aspru şi zbîrlit, care pe spinare se ridica drept în sus ca nişte spini; spumegînd de turbare, îşi freca zgomotos dinţii unul de altul, din ochii lui ameninţători ţîşneau flăcări şi cu rîtu-i fremătător se repezea şi răsturna cu iuţeala trăsnetului tot ce întîlnea în calea lui. Mai întîi el spintecă cu colţii şi ucide în dreapta şi în stînga cîinii cei mai cutezători care se apropiaseră de urma lui; apoi, călcînd în picioare reţelele prea slabe şi revenind în direcţia în care dăduse primul său atac, trece mai departe.

Într-adevăr, noi toţi eram înlemniţi de frică, şi, obişnuiţi să vînăm fără primejdie şi lipsiţi de arme şi de alte mijloace de apărare, cum eram în acel moment, ne ascunserăm într-un morman de frunze şi de arbori. Dar Thrasyllus, găsind prilejul potrivit pentru perfida lui crimă, iată cu ce vorbe viclene se adresează lui Tlepolemus:

„Cum! Încremeniţi de frică şi la fel cu sclavii ăştia pe care o zadarnică teamă i-a culcat la pămînt sau doborîţi de spaimă ca femeile, vom lăsa noi să ne scape din mîini o pradă atît de bogată? De ce să nu-ncălecăm pe cai şi să pornim numaidecît pe urma lui? Tu ia ţăpoaia vînătorului, eu iau o lance!“

Fără întîrziere, ei sar repede pe cai şi cu cea mai mare înflăcărare urmăresc mistreţul. Acesta, aducîndu-şi aminte de forţa lui firească, se-ntoarce din drum; dar, aprinzîndu-se în el cruzimea-i înnăscută, începe să-şi frece colţii, părînd a chibzui asupra cui să se repeadă mai întîi. Tlepolemus aruncă primul în spinarea mistreţului ţăpoaia pe care o purta. Dar Thrasyllus, în loc să izbească fiara, îşi îndreptă lancea asupra calului prietenului său, şi-i reteză picioarele dinapoi de la genunchi. Animalul se prăbuşeşte scăldat în sînge şi, răsturnîndu-se pe spate, fără voia lui aruncă la pămînt pe stăpînul său. Fără să şovăie, mistreţul se repede asupra călăreţului întins la pămînt, îi sfîşie mai întîi hainele în mai multe rînduri, apoi pe el însuşi, care încerca să se ridice. În faţa acestui început de crimă, bunul său prieten nu avu nici o remuşcare şi, nici atunci cînd văzu într-o primjdie atît de mare pe cel căzut victimă cruzimii sale, nu fu mulţumit. Tlepolemus, nemaiştiind ce face de durere şi silindu-se să-şi acopere numeroasele lui răni, implora cu o voce vrednică de milă ajutorul prietenului său, dar ca răspuns, trădătorul îi aruncă lancea sa în coapsa dreaptă cu atît mai multă siguranţă, cu cît ştia că rănile produse de fier semănau cu împunsăturile colţilor de mistreţ. După aceasta, cu o mînă sigură, străpunge şi fiara.

Murind astfel tînărul nostru stăpîn, noi, servitorii, am ieşit din ascunzători şi am alergat spre el plini de mîhnire. Îndeplinindu-şi dorinţa, Thrasyllus, deşi era bucuros de uciderea duşmanului său, totuşi nu-şi arătă mulţumirea pe faţă. Luînd un aer trist şi prefăcîndu-se îndurerat, el îmbrăţişează cu patimă cadavrul care era opera sa, şi-şi dă toată silinţa să ia o înfăţişare la fel cu a celor care plîngeau fără făţărnicie, numai că lacrimile sale nu voiau să curgă. Astfel, imitînd durerea noastră, care ne jeleam cu adevărat, înşelătorul aruncă asupra mistreţului crima pe care o săvîrşise cu propria lui mînă.

Abia se făptuise crima, şi zvonul se răspîndi pretutindeni. Îndreptîndu-şi primul zbor spre casa lui Tlepolemus, ajunse la urechile nefericitei sale soţii... Aceasta, aflînd o veste atît de îngrozitoare cum nu-i va fi dat să mai audă alta, îşi ieşi din minţi şi, cuprinsă de furie ca o bacantă în delir, se repezi într-o goană nebună pe străzile pline de

lume, pe ogoare și cîmpii, plîngînd cu o voce rătăcită moartea soțului ei. Cetățenii întristați alergară cu grămada, toți cei pe care îi întîlneau în cale îi urmau și se asociau la durerea lor. Întregul oraș rămase pustiu, atît era de mare curiozitatea tuturor de a vedea acest spectacol. Dar, iată, Charite zări cadavrul soțului; ea alergă lîngă el și, fără suflare, prăbușindu-se peste trupul său, puțin a lipsit să nu-și dea chiar acolo sufletul pe care i-l închinase lui. În sfîrșit, ridicată cu greu de mîinile rudelor, ea rămase în viață fără voia ei. În curînd, alaiul funebru, însoțit de tot poporul care îl urma, se îndreptă spre locul de îngropăciune. Thrasyllus țipa și se jelea neobișnuit de mult și de zgomotos, iar lacrimile, pe care nu reușise să le stoarcă în primele clipe de prefăcută durere, îi curgeau acum de bună seamă dintr-un exces de bucurie și cu nenumăratele lui cuvinte de dragoste ar fi putut înșela însuși Adevărul.

„Drag prieten, scump camarad de aceeași vîrstă, fratele meu!" îi spunea el, chemîndu-l pe nume cu o voce jálnică, și din cînd în cînd îndepărta mîinile Charitei care-și zdrobea sînul, îi calma durerea, îi potolea lamentările prin vorbe dezmierdătoare, căutînd să-i micșoreze sfîșietoarea-i mîhnire și, ca s-o consoleze, născocea felurite exemple de nenorociri întîmplate multora. De altfel, prin aceste mincinoase mărturii de prietenie, el căuta un pretext pentru dorința lui de a mîngîia văduva și își hrănea astfel odioasa-i pasiune.

Dar, după îndeplinirea datinelor de îngropăciune, tînăra femeie se grăbește să coboare lîngă soțul ei. Ea încearcă absolut toate căile și se oprește la acea cale dulce și tihnită, care n-are nevoie de nici o armă și care seamănă cu un somn liniștit; într-un cuvînt, nenorocita vrea să moară de foame. Nemaiîngrijindu-se deloc de persoana și de îmbrăcămintea ei, se ascunde în fundul unei pivnițe întunecoase, renunțînd pentru totdeauna la lumina zilei. Dar Thrasyllus, fie prin repetatele lui stăruințe, fie prin acelea ale prietenilor Charitei, ale rudelor și chiar ale părinților ei, o decide în sfîrșit să facă o baie și să ia puțină hrană spre a-și înviora trupul aproape ruinat de slăbiciune și murdărie. Cum de altfel ea își venera părinții, se înclină înaintea sfintei lor dorințe, ce-i drept, fără voia ei, și cu o față nu veselă, ci doar ceva mai senină, își luă locul printre cei vii, așa cum i

se poruncise, dar în fundul inimii ei, în adîncul ființei sale se topea de jale și mîhnire. Toate zilele și toate nopțile și le petrecea în regrete dureroase și, cerînd ca soțul ei să fie reprezentat cu atributele zeului Liber[1], se făgăduise ca roabă cultului său, cinstindu-l cu onoruri divine și chinuindu-se astfel prin chiar această consolare.

Dar Thrasyllus, de altfel pripit și îndrăzneț, cum îl arăta chiar numele său, nu avu răbdare să aștepte ca lacrimile să fi putut sătura atîta durere, ca această rătăcire a unui suflet adînc zdruncinat să se potolească și ca excesul prelungit al mîhnirii s-o facă să dispară. Atunci, cînd ea își plîngea încă soțul, cînd își sfîșia încă hainele și-și smulgea părul, el nu șovăi să-i facă o propunere de căsătorie și, în nerușinarea-i fără margini, să-și dezvăluie tainica iubire ce-i păstra în inima sa, crimă de care n-ar fi trebuit să vorbească niciodată. La această nelegiuită destăinuire, Charite fu cuprinsă de groază, de o adîncă scîrbă și, ca și cum ar fi fost lovită de un trăsnet, de uraganul pogorît din cer sau chiar de fulgerul lui Iupiter, ea se prăbuși la pămînt și-și pierdu cunoștința. După cîtva timp, venindu-și în fire încetul cu încetul, scoase în mai multe rînduri niște țipete sălbatice și, pătrunzînd uneltirea vicleanului Thrasyllus, ea amînă, pînă la luarea unei hotărîri bine chibzuite, dorințele nerăbdătoare ale pretendentului.

În acest răstimp, umbra lui Tlepolemus, ucis într-un mod atît de crud, însîngerată și desfigurată de paloare, apăru soției sale, în timpul castului ei somn. „Scumpă soție, zise el, nimeni să n-aibă dreptul să te numească astfel, dacă amintirea mea trăiește în inima ta. Sau, dacă înfiorătoarea tragedie a timpuriei mele morți a rupt legămîntul iubirii noastre, atunci mărită-te și fii mai fericită decît cu mine, numai să nu încapi pe mîna nelegiuitului Thrasyllus, să nu stai niciodată de vorbă cu el, să nu te așezi la masa lui, să nu te odihnești în patul lui. Fugi de mîna mînjită de sînge a celui care m-a ucis. Nu pune căsătoria ta sub zodia unui asasinat infam. Acele răni al căror sînge l-au spălat lacrimile tale n-au fost toate făcute de colții mistrețului. Lancea

---

[1] Străveche divinitate italică a roadelor, identificată cu zeul vinului, Bacchus.

crudului Thrasyllus m-a despărțit de tine!“ Apoi el arătă celelalte împrejurări și puse în lumină toată desfășurarea crimei.

Plină de tristețe, Charite ațipise cu chipul întipărit în pernele patului ei și, chiar dormind, lacrimile-i curgeau șiroaie și-i scăldau obrajii. Această apariție, asemenea unei violente dureri, o smulge din somnu-i agitat și, izbucnind din nou în hohote de plîns, se jelește amarnic, își sfîșie cămașa și cu micile-i mîini își învinețește cu furie frumoasele ei brațe. Totuși, neîmpărtășind nimănui această apariție nocturnă și prefăcîndu-se că n-are cunoștință de crima ce-i fusese destăinuită, ea se hotărăște în gîndul său să pedepsească pe ticălosul ucigaș și să scape de o existență vrednică de plîns.

Împins de neînfrînatele lui dorințe, odiosul pretendent se prezintă din nou și cu cererile lui în căsătorie obosește niște urechi bine astupate. Dar Charite respingea cu multă bunătate vorbele lui, jucîndu-și rolul cu o admirabilă finețe și la declarațiile lui stăruitoare, la umilele lui rugăminți, ea îi răspundea astfel: „Plăcutul chip al fratelui tău și al mult iubitului meu soț mai dăinuie înaintea ochilor mei, parfumul dulce al divinei sale făpturi stăruie încă în nările mele, frumosul Tlepolemus trăiește încă în inima mea. Ar fi deci din partea ta un act de bunăvoință și dreptate dacă ai lăsa unei preanenorocite văduve timpul necesar doliului hotărît de legi. Mai sînt cîteva luni pînă la sfîrșitul anului[1], lasă-le să treacă. Acest răgaz, pe care-l cere pudoarea mea, va fi de folos chiar și propriei tale siguranțe, căci prin prea marea noastră grabă de a ne căsători, cu drept cuvînt am putea stîrni groaznica mînie a manilor soțului meu și i-am împinge la pieirea ta!“

Aceste vorbe nu avură darul să potolească nerăbdarea lui Thrasyllus și nici măcar promisiunea ce i se făcuse pentru mai tîrziu nu-l încîntă. Nerușinata lui limbă nu încetează o clipă să șoptească în urechile Charitei cuvinte odioase și vinovate, pînă cînd Charite, prefăcîndu-se că

---

[1] Vechile legi romane impuneau văduvelor un răgaz de zece luni de la moartea soțului, pentru a se recăsători, răstimp care practic se prelungea pînă la un an.

cedează, îi spune: „Cel puțin trebuie să-mi acorzi favoarea, te rog foarte mult, dragul meu Thrasyllus, ca pentru un moment unirea noastră să fie tacită și pe ascuns, și ca nici unul dintre servitorii noștri să nu observe nimic, pînă cînd anul nu-și va fi terminat ultimele zile!"

Amăgit, Thrasyllus cedează în fața acestei promisiuni înșelătoare și consimte bucuros la o iubire tainică. El așteaptă noaptea și întunericul ei de nepătruns cu cea mai mare nerăbdare, sacrificînd totul unicei lui dorințe de a o poseda pe Charite. „Dar ai grijă, zice ea, să te înfășori cît mai bine într-o manta și, neînsoțit de nimeni, la începutul primei veghi, să te apropii fără zgomot de casa mea. Fluieră numai o dată și așteaptă. Doica mea, pe care o cunoști, va fi acolo la ușă, pîndind sosirea ta. Ea îți va deschide și, primindu-te fără nici o lumină care să te descopere, te va conduce în camera mea de culcare."

Pregătirea acestei căsătorii funebre plăcu lui Thrasyllus. Nebănuind nimic, dar tulburat de așteptare, el se plîngea numai de lungimea zilei și de întîrzierea serii. Cînd, în sfîrșit, soarele făcu loc nopții, echipat așa cum ceruse Charite și amăgit de punctualitatea înșelătoare a doicii, se strecoară în cameră cu inima plină de nădejde. Atunci bătrîna, din ordinul stăpînei sale, nemaiștiind cum să-l îndatoreze, aduce pahare și o amforă cu vin în care se amestecase o băutură soporifică. El bea pahar după pahar pe nerăsuflate și fără nici o teamă, iar doica, scuzînd întîrzierea stăpînei sale sub cuvînt că și-ar îngriji tatăl bolnav, îl cufundă ușor într-un somn adînc.

Îndată ce-l văzu răsturnat pe spate și expus tuturor insultelor, ea o cheamă pe Charite care, intrînd cu o energie bărbătească și tremurînd toată de o furie sălbatică, se aruncă asupra ucigașului, dominîndu-l: „Iată-te deci, zise ea, credincios tovarăș al bărbatului meu, iată-te, cinstit vînător, iată-te, scump soț! Asta e mîna care a vărsat sîngele meu, asta e inima în care s-au urzit atîtea perfide comploturi pentru pierderea mea. Aceștia sînt ochii cărora am avut nenorocirea să plac și care, totuși, presimțind oarecum întunericul ce-i așteaptă, încearcă mai dinainte chinurile viitoare. Dormi liniștit, visează fericit! Eu n-am să te lovesc nici cu sabia, nici cu pumnalul. Departe de mine de a voi să te pun pe

aceeaşi treaptă cu soţul meu, chiar printr-un soi de moarte asemănător. Tu vei trăi, dar ochii tăi vor muri şi nu vei mai vedea nimic decît în vis. Voi face ca moartea duşmanului tău să-ţi pară mai fericită decît viaţa ta. Nu, tu nu vei mai vedea lumina şi vei avea nevoie de o mînă care să te conducă. Charite nu va fi a ta, tu nu te vei bucura de această căsătorie, tu nu vei avea nici liniştea morţii, nici bucuriile vieţii; fantomă nesigură, vei rătăci între întunericul lui Orcus[1] şi lumina soarelui, vei căuta multă vreme mîna care ţi-a străpuns lumina ochilor, şi, ca o culme a nenorocirii, nu vei şti de cine să te plîngi. Dar eu, cu sîngele ochilor tăi, voi face o libaţiune pe mormîntul dragului meu Tlepolemus şi-i voi oferi manilor săi sfinţi ca jertfă de ispăşire. Dar de ce mai dau un răgaz de amînare chinurilor pe care le meriţi şi te mai las să visezi că te bucuri de îmbrăţişările mele ce-ţi vor fi fatale? Părăseşte noaptea somnului şi deşteaptă-te pentru o altă noapte care va fi pedeapsa crimei tale. Ridică-ţi faţa lipsită de vedere, recunoaşte răzbunarea mea, înţelege întinderea nenorocirii tale, numără suferinţele tale. Iată în ce stare plac ochii tăi unei soţii cinstite, iată torţele nupţiale care vor lumina căsătoria ta. Ca druşte[2] vei avea Furiile răzbunătoare şi ca părtaşi la nuntă, orbirea şi ghimpele veşnicelor remuşcări!"

Astfel prorocindu-i acest viitor, ea scoate din părul său un ac de cap şi străpunge de mai multe ori ochii lui Thrasyllus, lăsîndu-l cu desăvîrşire orb. Pe cînd o durere necunoscută îi risipeşte somnul şi beţia în care era cufundat, Charite apucă şi trage din teacă sabia cu care Tlepolemus se încingea de obicei, se repede într-o goană nebună prin mijlocul cetăţii şi, fără îndoială, gîndindu-se la nu ştiu ce act necugetat, se duce drept la mormîntul soţului ei. Noi şi tot poporul – căci toată lumea părăsise locuinţele – ne luăm în grabă după ea, îndemnîndu-ne unii pe alţii să-i smulgem fierul din mîinile-i furioase.

---

[1] Divinitate din Infern sau Infernul însuşi.

[2] În original *pronuba* – nu o fată, ci o matroană care punea mîna dreaptă a miresei în mîna dreaptă a mirelui, conducînd pînă la patul nupţial tînăra pereche. Acest rol revine aici temutelor Furii (Eumenide, în elină), pedepsitoarele nelegiuirilor.

Dar Charite, în picioare lîngă sicriul lui Tlepolemus, îndepărta mulţimea cu sabia ei sclipitoare şi cînd ne văzu pe toţi vărsînd şiroaie de lacrimi şi lamentîndu-ne în tot felul, zise: „Renunţaţi la aceste supărătoare lacrimi, sfîrşiţi cu această întristare care nu-i potrivită curajului meu. M-am răzbunat pe cruntul ucigaş al soţului meu, am pedepsit pe criminalul răpitor al căsătoriei noastre. Acum e timpul să-mi deschid cu sabia asta un drum pe unde să cobor în lumea umbrelor, la dragul meu Tlepolemus!“ Ea povesti atunci amănunţit tot ce soţul ei o înştiinţase în vis şi prin ce viclenie Thrasyllus fusese amăgit şi prins în cursă. Apoi îşi înfipse sabia sub sînul drept şi, căzînd la pămînt şi zvîrcolindu-se în propriul ei sînge, abia a mai putut îngăima cîteva cuvinte neînţelese şi şi-a dat bărbătescu-i suflet. Atunci, în grabă, prietenii familiei spălară cu cea mai mare grijă corpul nefericitei Charite şi, depunînd-o în acelaşi mormînt, o unară pe veci cu soţul ei.

Thrasyllus, în acest timp, aflase totul. Neputînd să-şi dea o moarte vrednică de nenorocirea a cărei pricină fusese şi găsind că sabia nu era de ajuns pentru ispăşirea unei crime atît de mari, singur ceru să fie dus la mormîntul lor. „Mani mîniaţi, iată, victima vine de bunăvoie la voi!“ strigă el de mai multe ori şi, închizînd cu grijă peste el uşile mormîntului, hotărî să sfîrşească prin foame o viaţă condamnată de propria sa conştiinţă!

Iată ce povesti tînărul, scoţînd lungi suspine şi uneori plîngînd, păstorilor adînc mişcaţi. Atunci aceştia, temîndu-se de stăpînirea unui nou proprietar şi plîngînd din adîncul inimii nenorocirea ce căzuse pe casa stăpînilor lor, se pregătiră de fugă. Dar şeful hergheliei, cel care fusese însărcinat cu recomandaţii atît de stăruitoare să aibă grijă de mine, a furat tot ce era mai de preţ din căsuţa lui, a încărcat toată prada în spinarea mea şi a celorlalte animale de povară şi a părăsit vechea-i locuinţă. Noi purtam în spinare copii mici şi femei, purtam pui, orătănii, iezi, căţei, într-un cuvînt, tot ce umbla anevoie şi ar fi putut să întîrzie fuga mergea cu picioarele noastre. Greutatea acestei poveri, deşi uriaşă, mi se părea totuşi uşoară, căci eram nespus de bucuros să fug de acel blestemat ţăran care voia să-mi reteze bărbăţia.

Trecînd peste creasta unui munte rîpos și acoperit cu păduri și străbătînd o cîmpie nesfîrșită, tocmai spre seară, cînd nu mai vedeam drumul din cauza întunericului, am ajuns într-un tîrg bogat și foarte populat, ai cărui locuitori nu ne-au sfătuit să mergem mai departe în timpul nopții, și nici chiar dimineața: căci, după cum ziceau ei, lupi uriași, de dimensiuni extraordinare și foarte de temut prin cumplita lor ferocitate, obișnuiau să pustiiască, în lung și-n lat, tot acel ținut cu atacurile lor, să asedieze chiar drumurile și, ca tîlharii, să se arunce asupra trecătorilor; ba uneori, împinși de o foame sălbatică, luau cu asalt conacurile vecine și, după exterminarea animalelor lipsite de apărare, puneau în primejdie chiar viața oamenilor. Ei mai spuneau că pe drumul pe care trebuia să mergem zăceau cadavre de oameni pe jumătate mîncate, că tot terenul era albit de oase descărnate; că de aceea și noi trebuia să pornim la drum cu cea mai mare băgare de seamă și avînd mai ales grijă să plecăm numai cînd se va lumina bine de tot, cînd ziua va fi chiar mult înaintată și soarele strălucitor, evitînd astfel cursele ascunse la fiecare pas, dat fiind că numai lumina zilei potolește atacurile acestor feroce animale; în sfîrșit, să nu mergem răzleți unii de alții, ci într-un convoi compact în formă de unghi, dacă vrem să trecem peste aceste greutăți.

Dar acești ticăloși fugari care ne conduceau, orbiți de o grabă nechibzuită și de teama unei eventuale urmăriri, fără să țină seama de aceste înțelepte sfaturi și fără să mai aștepe ivirea zorilor, cam pe la a treia veghe din noapte, au pornit la drum cu poverile noastre. Atunci eu, cunoscînd primejdia de care ni se vorbise mai înainte, m-am ascuns cît mai în taină posibil, în mijlocul convoiului și printre animalele de povară care mergeau înghesuite, spre a-mi feri posteriorul de atacurile fiarelor. Toți se minunau de repeziciunea cu care alergam și întreceam pe ceilalți cai, dar această iuțeală nu se datora sprintenelii mele, ci spaimei. Atunci mă gîndeam în sinea mea că aceeași frică dăduse aripi faimosului Pegas și că pe bună dreptate era înfățișat înaripat, pentru că sărise și iar se aruncase în văzduh pînă în cer, temîndu-se de mușcăturile Chimerei[1] care vărsa flăcări.

---

[1] Monstru răpus de Belerofon, grație calului înaripat, Pegas.

De altfel toți acei păstori, care ne mînau înaintea lor, își înarmaseră mîinile ca pentru luptă. Unul purta o lance, altul o țăpoaie de vînător, altul o suliță, altul un ciomag și chiar pietre, pe care drumul stîncos le oferea din belșug. Erau unii care învîrteau în aer țăruși ascuțiți la un capăt, dar cei mai mulți voiau să pună fiarele pe fugă speriindu-le cu torțe aprinse. Numai o trompetă mai lipsea ca să semene cu o armată gata de a începe bătălia. Dar, după ce trecurăm în zadar printr-o spaimă destul de neîntemeiată, căzurăm într-o cursă cu mult mai de temut. Căci lupii, poate speriați de zgomotul acestei mulțimi înarmate sau mai curînd de puternica lumină a torțelor, ori poate plecați în altă parte după pradă, nu veniră deloc să ne atace și nici unul nu apăru nici chiar la mare depărtare.

Locuitorii unui sat pe lîngă care atunci treceam întîmplător, văzîndu-ne așa de numeroși, ne luară drept o bandă de tîlhari. Tremurînd pentru avutul lor și foarte spăimîntați, ei asmut împotriva noastră, cu expresiile obișnuite și cu tot felul de strigăte, niște dulăi enormi și furioși, mai cruzi decît toți lupii și urșii din lume, pe care-i crescuseră cu grijă pentru paza și apărarea lor. Întărîtați, de strigătele stăpînilor lor, ei ne înconjură din toate părțile, se aruncă asupra noastră, sfîșie fără alegere animalele și oamenii; și, după repetate atacuri, culcă la pămînt pe cei mai mulți dintre noi. Era un spectacol în adevăr mai mult vrednic de plîns decît de pomenit să vezi această mulțime de cîini înfuriați, unii înhățînd pe fugari, alții stînd atîrnați de cei care rămîneau pe loc, unii aruncîndu-se asupra celor căzuți la pămînt și străbătînd convoiul nostru în toate direcțiile cu mușcăturile lor.

Iată că acestei primejdii îi urmează alta și mai mare, căci de pe acoperișurile caselor și de pe un deal învecinat sătenii aceia încep să arunce asupra noastră o grindină de pietre, astfel încît ne era absolut cu neputință să hotărîm de ce nenorocire trebuia să ne ferim mai mult: de cîinii care ne sfîșiau de aproape, sau de pietrele care ne loveau de departe. Într-adevăr, deodată, una din ele izbi în cap o femeie așezată în spinarea mea. Cuprinsă de o mare durere, ea începe să plîngă, să strige și să cheme în ajutor pe bărbatul său care era baciul-cioban al caravanei noastre[1].

---

[1] Fostul șef al hergheliei.

Dar el, luînd pe zei ca martori și ștergînd sîngele care curgea din rana soției, se jelea mai tare decît ea:

— De ce atacați, de ce zdrobiți și ucideți cu atîta cruzime niște oameni nenorociți, niște călători trudiți? Ce prăzi rîvniți? Ce pagubă răzbunați? Locuiți în vizuini de fiare sau pe stînci barbare ca să vă placă să vărsați sînge omenesc?

Abia rostise aceste cuvinte și îndată ploaia de pietre încetă, cîinii îndîrjiți fură rechemați și furtuna se potoli. În sfîrșit, unul dintre locuitori zise din vîrful unui chiparos:

— Noi nu sîntem tîlhari și nu dorim prăzile voastre; voiam numai să respingem un atac din partea voastră. Acum puteți să vă duceți în liniște și fără nici o grijă!

Așa vorbi el; și, răniți în diferite locuri, ne continuarăm drumul, ducînd cu noi unii urmele unor lovituri de pietre, alții ale mușcăturilor de cîini, într-un cuvînt, toți betegiți. După ce am făcut o bună bucată de drum, am ajuns într-o pădure plantată cu copaci înalți și acoperită cu întinse și fermecătoare pajiști de verdeață, unde conducătorii noștri găsiră cu cale să se oprească puțin, să se odihnească și să-și îngrijească trupurile sfîșiate. Întinși ici și colo pe iarbă, mai întîi își împrospătară forțele sleite și după aceea se grăbiră să aplice felurite leacuri pe rănile lor sîngerînde. Unul se spăla de sînge în apa unui izvor care curgea prin pădure, altul își punea bureți muiați în oțet peste umflături, un altul își lega rănile căscate. Și în felul acesta, fiecare se îngrijea de vindecarea sa.

În acest timp, un bătrîn îi privea din vîrful unui deal și caprele care pășteau în jurul lui arătau fără nici o îndoială că era un păstor. Unul dintre ai noștri îl întrebă dacă avea de vînzare lapte dulce sau brînză proaspătă. Dar el, clătinînd multă vreme din cap, îi răspunse:

— Cum, voi vă gîndiți acum la mîncare, la băutură și firește la odihnă? Oare nici unul din voi nu știe în ce loc v-ați oprit?

Și cu aceste cuvinte, adunîndu-și caprele, plecă și dispăru în depărtare. Vorbele și fuga lui înfricoșară mult pe păstorii noștri. Înspăimîntați, ei ardeau de dorința de a ști ce fel de loc era acela, dar nu era nimeni pe acolo care să-i poată dumeri. Deodată un alt bătrîn de statură înaltă, încărcat de ani, cu totul încovoiat pe un toiag și abia tîrîndu-și

pașii obosiți, s-a apropiat de noi pe drum, vărsînd șiroaie de lacrimi. Cînd ne-a zărit, a izbucnit într-un și mai puternic hohot de plîns și, atingînd pe rînd genunchii fiecăruia din noi, ne implora astfel:

— Pe fericirea voastră și pe geniul vostru ocrotitior, facă zeii să ajungeți sănătoși și veseli pînă la o vîrstă așa de înaintată ca a mea! Ajutați pe un bătrîn în deznădejde, smulgeți din ghearele morții pe micuțu-mi vlăstar și redați-l părului meu alb. Era nepotul și dragul meu tovarăș de drum, cînd, adineauri, voind să prindă o vrabie care ciripea pe un gard, a căzut într-un șanț a cărui vedere era ascunsă de mărăcini și acum se găsește în cea mai mare primejdie de a-și pierde viața. După gemetele și strigătele cu care cheamă destul de des pe bunicul său, văd bine că trăiește încă, dar eu, din cauza slăbiciunii trupului meu și prăpădit de bătrînețe, după cum vedeți, nu pot să-i vin în ajutor. Vouă însă, grație tinereții și puterii voastre, vă este ușor să ajutați pe un prea nenorocit bătrîn și să salvați acest copil, ultimul din familia mea, unicul meu urmaș!

Tuturor li se făcu milă de bătrîn, care-i implora cu atîta stăruință și-și smulgea părul său alb. Atunci unul din ceata noastră, mai curajos, mai tînăr și mai robust decît ceilalți și care singur scăpase teafăr din lupta precedentă, se sculă în grabă și, întrebînd în ce loc a căzut copilul, se luă fără nici o șovăire după bătrîn, care-i arătă cu degetul, nu prea departe de acolo, niște mărăcini deși și ghimpoși.

Între timp toată lumea se întremase, noi pășcînd, iar călăuzele noastre îngrijindu-și rănile. Fiecare își luase micul său bagaj, dar, mai înainte de a porni la drum, toți strigară cu putere după tînărul acela, chemîndu-l de mai multe ori pe nume. În curînd, îngrijorați de marea lui întîrziere, trimiseră pe unul dintre ei ca să-l caute și să-l aducă pe tovarășul lor, înștiințîndu-l că era timpul de plecare. Dar după cîteva clipe, cel trimis s-a întors palid ca merișorul și tremurînd de spaimă și le-a istorisit despre camaradul său lucruri uimitoare:

— L-am văzut, le spuse el, răsturnat pe spate și mai mult decît pe jumătate mîncat de un șarpe uriaș care stătea peste el și-l sfîșia; iar pe ticălosul bătrîn nu l-am zărit nicăieri!

Aflînd de această nenorocire şi alăturînd-o de vorbele păstorului care, fără nici o îndoială, voise a le da să înțeleagă că acest şarpe era singurul locuitor al ținutului, ei părăsiră acest loc primejdios şi, luînd-o cît mai repede la fugă, ne goniră înaintea lor cu nenumărate ciomege. În sfîrşit, după ce, în foarte scurt timp, străbăturăm un drum destul de lung, ajunserăm într-un sat unde ne odihnirăm toată noaptea. Fiindcă acolo se petrecuse o adevărată tragedie care merită să fie cunoscută, țin să v-o povestesc.

Un sclav căruia stăpînul îi încredințase administrarea tuturor moşiilor sale şi care el însuşi era vechilul celei mai mari dintre ele, aceea unde noi veniserăm să ramînem peste noapte, deşi era căsătorit cu o femeie care, ca şi el, era din lumea sclavilor, iubea totuşi cu patimă o persoană de condiție liberă şi dintr-o familie străină. Soția sa, indignată de această legătură vinovată, a dat foc tuturor registrelor ținute de bărbatul său şi tuturor grînelor păstrate în hambare. Nemulțumită că, printr-o astfel de pagubă, a răzbunat ruşinea patului ei conjugal, şi-a întors furia împotriva propriilor sale măruntaie. Ea şi-a petrecut un lat în jurul gîtului, a legat de aceeaşi sfoară un copil mic, pe care îl avusese, cu mult înainte, de la acelaşi bărbat, şi s-a aruncat într-un puț foarte adînc, tîrînd cu ea nevinovata odraslă. Stăpînul, adînc mîhnit de această îndoită moarte, a prins sclavul care prin destrăbălarea lui adusese pe nenorocita-i soție în situația de a făptui o crimă atît de mare, l-a dezbrăcat la piele, l-a uns cu miere din cap pînă-n picioare şi l-a legat zdravăn de un smochin al cărui trunchi găunos servea de locuință unui întreg popor de furnici, care fără încetare veneau şi plecau grăbite dintr-un loc în altul. Îndată ce furnicile au simțit dulcele miros de miere răspîndit de trupul sclavului, s-au înfipt adînc în el cu muşcături mici, e drept, dar nenumărate şi repetate de mii de ori, şi l-au făcut să-şi dea sfîrşitul în chinurile unei încete agonii, mîncîndu-i carnea şi chiar măruntaiele, pînă cînd nenorocitul, în întregime descărnat şi cu oasele albe şi luvioase, n-a mai fost decît un schelet atîrnat de acest arbore funest.

Părăsim acest lăcaş blestemat unde ne oprisem, lăsînd pe locuitori într-o adîncă jale şi din nou pornim la drum. După ce am mers o zi întreagă printr-un ținut de cîmpii, am ajuns frînți de oboseală într-un oraş foarte populat şi foarte

cunoscut. Acolo, păstorii hotărăsc să-şi aşeze pentru totdeauna larii şi sălaşul; pe de o parte, pentru că li se părea un adăpost sigur împotriva celor ce ar voi să-i urmărească aşa departe, iar pe de alta, fiindcă-i atrăgea marea abundenţă de alimente şi de tot felul de alte mărfuri. După ce nouă, animalelor de povară, ni s-au lăsat zile de odihnă pentru a ne întrema şi a fi mai uşor vîndute, ne-au dus la tîrg. Pristavul, anunţînd cu glas tare preţurile pentru fiecare, caii şi ceilalţi măgari sînt adjudecaţi unor cumpăratori bogaţi. Singur eu rămînînd de lepădat, aproape toată lumea trecea pe lîngă mine cu dispreţ. În sfîrşit, scîrbit de pipăirea celor care voiau să-mi cunoască vîrsta după dinţi, deodată am înhăţat mîna murdară şi infectă a unuia care-mi tot freca gingiile cu degetele lui împuţite şi i le-am sfărîmat cu totul, ceea ce i-a făcut pe cei de faţă să nu mă mai cumpere, de vreme ce păream aşa de fioros.

Atunci pristavul, strigînd să-şi spargă pieptul cu glasul răguşit, începu să facă tot felul de glume ridicole pe seama mea:

— Pînă cînd vom mai pune degeaba în vînzare mîrţoaga asta bătrînă, betegită din pricina copitelor prea tocite, urîţită de dureri, leneşă şi stupidă, dar feroce, cu o piele care e bună doar pentru a face din ea un ciur de cernut molozul? De aceea mai curînd s-o dăruim oricui, dacă bineînţeles voieşte să-şi irosească fînul.

Iată în ce chip stîrnea pristavul hohotele de rîs ale celor de faţă. Dar cruda mea Soartă, de care n-am putut să scap fugind prin atîtea ţări şi nici s-o potolesc cu precedentele mele nenorociri, îşi întoarse din nou asupra mea oarba-i privire, şi-mi prezentă o minunată descoperire a ei, un cumpărător foarte potrivit pentru a face să dureze veşnic grelele mele încercări.

Judecaţi omul: un desfrînat, un bătrîn pleşuv, e adevărat, dar care tot mai avea cîteva şuviţe de păr ce-i fluturau în bucle pe jumătate cărunte, ieşit din gloata cea mai de jos şi din drojdia răspîntiilor, unul dintre acei ticăloşi care cutreieră tîrgurile şi oraşele cîntînd din cimbal şi din triunghi şi poartă pe zeiţa siriană[1], silind-o să cerşească în

---

[1] Este vorba de Atargatis, care avea un templu renumit la Hierapolis.

folosul lor. Acest om, voind neapărat să mă cumpere, întrebă pe pristav din ce țară eram.

— Din Cappadocia[1], îi răspunse celălalt, și e un animal destul de zdravăn! Apoi se interesă de vîrsta mea, dar pristavul continuă să glumească:

— Un astrolog, care i-a calculat constelația, ne-a asigurat că are cinci ani, dar numai el cunoște mai bine decît oricine care e data actului său de naștere. De altfel, deși știu bine că mă expun la pedepsele prescrise de legea Cornelia[2], dacă-ți vînd drept sclav un cetățean roman, cu toate acestea cumpără-l, căci e un sclav bun și cinstit care-ți poate fi de folos, atît la țară cît și la oraș! Dar nesuferitul cumpărător, care nu mai înceta de a pune întrebări după întrebări, se informă cu multă îngrijorare dacă eram blînd. Pristavul însă îi spuse:

— Ai un miel în fața ta, nu un măgar, la orice treabă l-ai pune, e potolit, nu mușcă și nici măcar nu aruncă din picioare. Într-adevăr, sub această piele de măgar s-ar putea crede că se ascunde cel mai blajin om. Lucrul nu e greu de constatat: vîră-ți capul între cele două coapse ale lui și vei vedea ușor de cîtă răbdare poate să dea dovadă!

Așa își bătea joc pristavul de acest bătrîn desfrînat, dar el, simțind batjocura, îi strigă amarnic de supărat:

— Stîrv bătrîn și smintit pristav, dar-ar atotputernica zeiță siriană și mamă a naturii și sfîntul Sabazios[3], și Bellona[4], și mama Ideeană[5], cu Attis al ei, și suverana Venus cu al ei Adonis[6] să ajungi surd, mut și orb, tu, care

---

[1] Provincie din centrul Asiei Mici. Sclavii aduși de aici erau renumiți pentru forța lor fizică, la Roma fiind aleși să poarte pe umeri litiere. Crainicul glumește, vorbind de parcă ar vinde un sclav, nu un măgar.

2 Lege altfel necunoscută, cu un nume inventat de autor.

3 Zeu frigian care se pare că era cinstit tot în Hierapolis. Sub Seleucizi, el a fost asimilat cu Iahve al evreilor, și de aici epitetul de „sfînt". La Roma, această divinitate s-a contopit cu Bellona.

[4] Nu e vorba de Bellona, zeița romană a războiului, ci de o tainică divinitate a naturii cu un cult fanatic din Cappadocia.

[5] Aluzie la Cibele, zeița din muntele Ida din Troada, îndrăgostită de chipeșul păstor frigian Attis.

[6] Paredrul zeiței feniciene Astarte, asimilată cu Venus.

de-atîta timp mă înțepi cu glumele tale de măscărici! Nerodule, crezi tu că eu aş putea să încredințez zeița unui animal îndărătnic ca într-un acces de furie să arunce îndată la pămînt divina ei imagine și ca să fiu silit să alerg ca un nenorocit în toate părțile, cu părul în dezordine, căutînd un medic pentru zeița mea întinsă la pămînt?

Auzind aceste cuvinte, mă gîndeam să sar în sus, pe neașteptate, ca un nebun, pentru ca, văzînd înclinarea mea spre violență, să renunțe la cumpărarea mea. Dar acest îngrijorat cumpărator, ghicindu-mi gîndul, numără îndată șaptesprezece dinari pe care stăpînul meu, atît de scîrbit de persoana mea, îi primi foarte bucuros. Apoi, legîndu-mă cu un căpețel de funie de papură, mă încredințează lui Filebus[1], căci acesta era numele noului meu stăpîn. Luînd în primire pe noul său servitor, îl tîrăște de funie acasă și chiar din prag începe să strige din toate puterile:

— Uitați-vă, fetelor, v-am cumpărat un sclav drăguț, și vi l-am adus!

Dar fetele acelea erau o ceată de desfrînați care îndată începură să sară în sus de bucurie și să scoată, cu un glas spart, răgușit și muieratic, cele mai discordante sunete, crezînd că el își procurase în adevăr vreun tînăr sclav care să-i înlocuiască pe ei la rușinoasele lui desfrîuri. Dar cînd văzură nu o cerboaică în locul unei fecioare[2], ci un măgar în locul unui tînăr, strîmbară din nas și luară în rîs pe căpetenia lor, în toate chipurile, spunîndu-i că nu le adusese lor un servitor, ci un bărbat pentru uzul său personal.

— Ia seama, adăugară ei, să nu-l păstrezi numai pentru tine pe acest puișor așa de drăguț, ci să-l mai împarți uneori și cu noi, care sîntem micile tale porumbițe!

Bătîndu-și joc de el cu aceste cuvinte și cu altele la fel, mă priponesc lîngă o iesle. Printre ei se afla un tînăr destul de trupeș și neîntrecut flautist, acompaniator al coru-

---

[1] Cel-care-iubește-tinerimea (de la *filefebos*).

[2] Aluzie la cele întîmplate în portul Aulius, cînd Diana a pus o cerboaică în locul Ifigeniei, fiica regelui micenian Agamemnon, pe care aheii intenționau s-o jertfească pe altar la cererea zeiței mîniate, spre a nu mai aștepta zadarnic lîngă coasta beoțiană vînturi prielnice care să ducă flota grecească pînă la Troia.

lui, pe care-l cumpăraseră din tîrgul de sclavi, cu bani adunați cu talerul. Cînd porneau la drum, el mergea, cîntînd din flaut, alături de cei care purtau zeița, dar acasă își împărțea grațiile tuturor, fără deosebire, trecînd dintr-un pat în altul. Îndată ce mă văzu în casă, fu încîntat și, dăruindu-mi hrană din belșug, îmi spuse plin de voioșie:

— În sfîrșit, iată-te venit ca să mă înlocuiești în greaua mea muncă! Dar, cel puțin, o, de-ai putea să trăiești mai mult, să fii pe placul stăpînilor noștri și să aduci o ușurare șalelor mele ruinate! Auzind aceste cuvinte, prevedeam noile suferințe care mă așteptau.

A doua zi, îmbrăcîndu-se în haine de diferite culori, fiecare dintre ei își alcătuiește o figură neînchipuit de hidoasă, mînjindu-și obrajii cu un strat de noroi și vopsindu-și ochii artistic de jur-împrejur, apoi pornesc de acasă cu capul acoperit cu mitre și îmbrăcați în niște mantii de culoarea șofranului, unele din pînză de in, altele de mătase. Unii au tunici albe, încrustate cu dungi roșii curgînd în toate părțile, asemenea unor sulițe, strînse cu o cingătoare, iar în picioare toți poartă sandale galbene. Îmi pun în spinare zeița, acoperită cu o mantelută de mătase, apoi, suflecîndu-și mînecile pînă la umăr, încep să-nvîrtească în aer topoare și săbii enorme, sărind și urlînd ca bacantele-n delir, căci sunetele flautului însuflețeau și mai mult dansul lor smintit. După ce trecură pe lîngă multe bordeie sărăcăcioase, ajung la casa de țară a unui proprietar bogat și, chiar de la intrare, făcînd un zgomot infernal și țipînd cumplit, se reped dînd capul pe spate ca niște nebuni furioși, sucindu-și gîtul în mișcări periculoase și făcînd să li se învîrtească în cerc părul ciufulit. Uneori își mușcau din carne și, cu cuțitele lor cu două tăișuri, pe care le aveau întotdeauna la ei, toți își crestau brațele.

În acest timp, unul dintre ei se zbătea mai turbat decît ceilalți și, respirînd greu și des din adîncul pieptului, ca un inspirat prea plin de duhul puternic al zeului, se prefăcea că e în prada celui mai violent delir, ca și cum prezența zeilor avea obiceiul să facă pe muritori nu mai buni, ci să le aducă slăbiciuni și boli.

De altfel, ascultați ce răsplată a primit, grație providenței cerești, pentru meritele sale. Într-o prorocire zgomo-

toasă, care nu era decît o minciună născocită de el, începu să se acuze ca și cum ar fi comis ceva neîngăduit de legile divine și, mai mult, anunță că se va pedesi cu propriile lui mîni, cum se cuvine, pentru păcătoasa lui faptă. Apoi, punînd mîna pe un bici, cum poartă îndeosebi acești eunuci – bici făcut din fire de lînă răsucite și terminate cu ciucuri lungi, dar prevăzute cu arșice de oi, în loc de noduri – începu să se lovească fără nici o milă, răbdînd aceste dureroase lovituri cu un curaj în adevăr uimitor.

Din cauza tăieturilor de săbii și a loviturilor de bice, pămîntul era înroșit de sîngele spurcat al acestor invertiți. Lucrul îmi inspira o mare îngrijorare, fiindcă văzînd sîngele curgînd în valuri din atîtea răni, mă temeam ca nu cumva, prin vreo fatalitate, stomacului zeiței străine să-i vie poftă și de sînge de măgar, după cum unii oameni au poftă de lapte de măgăriță.

În sfîrșit, îndată ce se simțiră obosiți sau cel puțin săturați de a se fi sfîșiat astfel, întrerupseră această vărsare de sînge pentru a primi în largile cute ale hainelor lor monede de aramă, ba chiar și de argint, ce li se aruncau pe întrecute. Sufletele milostive oferindu-le un ulcior de vin, lapte, brînză, grîu, faină de cea mei bună calitate, și unii orz, pentru cel care purta pe zeiță, acești oameni strîngeau totul cu lăcomie și, umplînd saci dinainte pregătiți cu grijă pentru acestă pomană, îi înghesuiau pe spinarea mea, astfel încît, doborît de greutatea dublei mele poveri, devenisem în același timp un hambar și un templu ambulant.

Așa vagabondau ei, din loc în loc, și prădau toată regiunea aceea. Ajungînd într-un sat cocoțat pe o înălțime, cum erau încîntați datorită darurilor mai bogate decît de obicei, ei organizară un mare ospăț. Unui sătean, pe care-l amăgiră cu o prorocire mincinoasă, îi cerură cel mai gras berbec din turmă, prin jertfirea căruia, ziceau ei, trebuiau să potolească foamea zeiței siriene. Apoi, pregătind tot ce trebuia pentru ospăț, se duseră la baie. La întoarcere, aduseră cu ei, ca tovarăș de masă, un țăran voinic cu șale puternice și bine înzestrat în partea de jos a pîntecelui, ca să reziste asalturilor lor. Abia gustară din cîteva legume, și, cuprinși de-o fierbințeală violentă, acești nemernici destrăbălați se dedau chiar înaintea mesei la cel mai josnic și mai

ruşinos act al unei patimi împotriva naturii. Îngrămădindu-se în jurul ţăranului îl dezbracă, îl răstoarnă pe spate şi cu spurcata lor gură jinduiesc la pudoarea lui. Ochii mei nu mai putură îndura o astfel de infamie şi vrui să strig din toate puterile: „O, cetăţeni!“, dar n-am reuşit să scot decît un „O“, lipsit de celelalte silabe şi litere, sonor fără îndoială, puternic şi aidoma cu al unui măgar, dar într-un timp cu totul nepotrivit. Căci mai mulţi tineri din tîrgul vecin care căutau un măgăruş furat lor peste noapte şi cercetau toate hanurile cu cea mai mare grijă, auzindu-mă zbierînd în casă, au crezut că animalul lor e acolo şi, voind să-şi ia înapoi bunul, au intrat fără veste, în rînduri strînse, şi i-au surprins asupra faptului, în mijlocul acestor dezgustătoare turpitudini. Chemînd îndată pe vecini, ei le-au arătat această scenă ruşinoasă, pe deasupra prefăcîndu-se că laudă în bătaie de joc înfrînarea şi neprihănirea acestor preoţi.

Îngroziţi de această ruşine care, trecînd din gură în gură, s-a răspîndit repede în mulţime şi i-a făcut pe drept cuvînt nesuferiţi şi odioşi tuturor, ei şi-au strîns bagajele şi cam pe la miezul nopţii au şters-o din sat pe furiş. Făcînd o bună parte din drum înainte de răsăritul soarelui, cînd se lumină bine de ziuă, au ajuns în nişte pustietăţi îndepărtate. După ce mai întîi se sfătuiesc îndelung între ei, se pregătesc să-mi facă de petrecanie neîntîrziat. Iau pe zeiţa pe care o purtam în spinarea mea, o pun jos pe pămînt, îmi scot şaua, hamurile şi tot ce mai aveam pe mine, mă leagă de un stejar şi, începînd să mă bată cu bicele acelea împletite cu arşice de oi, m-au lăsat aproape mort. Unul din ei m-a ameninţat să-mi taie picioarele de la genunchi cu un topor enorm, sub cuvînt că-i insultasem în mod scandalos pudoarea, foarte neprihănită într-adevăr! Dar ceilalţi, nu atît în vederea salvării mele, cît din respect pentru idolul întins la pămînt, au fost de părere să mă ţină în viaţă. Din nou deci îmi pun în spinare tot bagajul şi, ameninţîndu-mă cu latul săbiilor, ajunserăm într-un oraş renumit. Acolo, un cetăţean de seamă, om evlavios de altfel şi plin de respect pentru zei, atras de sunetul ascuţit al cimbalelor, de zăngănitul tamburinelor şi de dulcile acorduri ale modului frigian, se grăbi să iasă în întîmpinarea noastră. Pentru a-şi îndeplini o făgăduială făcută zeilor, el a cerut cinstea de a

găzdui pe zeiță, ne-a instalat pe toți în casa lui spațioasă și cu cel mai mare respect și cu jertfe de animale grase s-a silit să dobîndească ocrotirea divinității.

Aici, mi-aduc aminte c-am fost în primejdie de a-mi pierde viața. Un arendaș adusese în dar gazdei noastre, proprietarul său, o parte din vînatul lui: o pulpă foarte grasă a unui căprior enorm. Deoarece fusese atîrnată fără nici o grijă după ușa bucătăriei, nu destul de sus, un cîine vînătoresc o înhățase pe furiș și, bucuros de prada lui, dispăruse în grabă din ochii paznicilor. Bucătarul, aflînd această pierdere și învinuindu-se de neglijența sa, se bocea fără încetare și vărsa șiroaie de lacrimi care nu-i foloseau la nimic. Puțin după aceea, stăpînul a cerut cina. Atunci bucătarul, foarte mîhnit și încă și mai înspăimîntat, și-a luat rămas bun de la copilașul său și, punînd mîna pe o frînghie, s-a pregătit să înnoade un laț și să se spînzure. Dar disperata lui hotărîre n-a scăpat credincioasei sale soții care s-a repezit furioasă cu amîndouă mînile asupra nodului funest.

— Cum! îi zise ea, pînă într-atît te-a îngrozit nenorocirea de față, încît ți-ai pierdut mintea? Nu vezi ce mijloc de scăpare ne oferă întîmplarea, sau mai degrabă providența divină? Ei bine, dacă mai ești în stare să gîndești cît de puțin, în groaznica tulburare în care te-a aruncat această nenorocire, deșteaptă-te și acultă-mă cu toată luarea-aminte! Du măgarul ăsta într-un colț retras, taie-i capul și ia-i o pulpă care va semăna cu aceea pe care am pierdut-o. Toac-o mărunt cu toată grija, prepar-o cu un sos ceva mai picant și servește-o stăpînului în locul pulpei de căprior!

Acest blestemat ticălos găsi bună ideea de a se salva cu prețul vieții mele și, lăudînd mult mintea isteață a soției sale, tovarășa lui de sclavie, își și ascuțea cuțitele pentru hotărîta mea căsăpire.

CARTEA A NOUA

Astfel își înarma mîinile-i nelegiuite împotriva mea acest nemilos călău. Dar amenințarea unei primejdii atît de mari grăbi planul pe care mi-l făcusem și, fără să mai stau mult la gînduri, mă hotărîi să scap prin fugă de ciopîrțirea care mă amenința. Într-o clipă rup funia cu care fusesem legat, o iau la sănătoasa, în goana mare și, ca să-mi asigur o bună apărare, zvîrleam des cu copitele de dinapoi. Repede ca fulgerul, străbătînd colonada învecinată, intru într-o sufragerie în care stăpînul casei împreună cu preoții zeiței se ospătau cu carnea animalelor jertfite și, în năvala-mi furioasă, sparg și răstorn o bună parte din vesela ospățului, mesele, chiar și făcliile aprinse. Capul familiei, revoltat de această pagubă atît de însemnată, m-a dat, ca pe un animal nărăvaș și rebel, pe mîna unuia dintre sclavii săi, poruncindu-i să mă închidă cu grijă într-un loc sigur, ca să nu-i mai tulbur din nou liniștea ospățului printr-o astfel de zburdălnicie. Prin această ispravă pe care o născocisem cu destulă dibăcie, scăpasem din mîinile călăului și mă bucuram de adăpostul salvator pe care mi-l oferea închisoarea.

Dar, hotărît lucru: cînd Soarta se împotrivește, nimic nu-i reușește omului aici, pe pămînt, căci nu există sfat înțelept nici mijloc iscusit care să poată răsturna sau schimba rînduiala fatală a Providenței divine! În ce mă privește, chiar vicleșugul născocit de mine, care, pentru un moment, părea că mi-a asigurat salvarea, a atras asupra mea o mare primejdie, ba mai mult, o moarte care mă amenința de aproape. Căci deodată, un tînăr sclav, schimbat la față și speriat, se repezi ca un nebun în sala banchetului, unde

oaspeții șușoteau între ei prietenește și anunță stăpînului său că un cîine turbat din ulicioara vecină a intrat mai adineauri pe ușa din dos cu o repeziciune uimitoare; că în furia lui turbată s-a aruncat asupra cîinilor de vînătoare; că în cele din urmă s-a îndreptat spre cel mai apropiat grajd și s-a năpustit asupra vitelor de povară cu o furie nemaipomenită, că în sfîrșit n-a cruțat nici chiar oameni.

— Pe Myrtilus, catîrgiul, pe Hefaestion, bucătarul, pe Hypnophilus[1], camerierul, pe Apolonius, medicul, și încă pe multe alte persoane din casă, care încercau să-l gonească, i-a hărtănit în tot chipul cu mușcăturile lui și e sigur că unele animale în care și-a înfipt colții otrăviți s-au molipsit de turbare!

Această veste vîrî spaima în mintea tuturor și, crezînd că și eu mă molipsisem de această boală și tocmai din această cauză eram furios, puseră mîna pe tot ce găseau nimerit și, îndemnîndu-se unii pe alții ca să înlăture o moarte obștească, deveniseră mult mai turbați decît mine și porniră în urmărirea mea. Fără îndoială, mi-ar fi făcut mădularele bucăți cu sulițele, cu țăpoaiele de vînător și mai ales cu topoarele cu două tăișuri, pe care li le procurau ușor servitorii, dacă la vederea acestei furtuni neprevăzute și periculoase n-aș fi intrat numaidecît în camera unde erau găzduiți stăpînii mei. Atunci, închizînd repede ușa după mine și trăgînd zăvorul, ei m-au ferecat acolo, așteptînd, fără nici o primejdie pentru ei, ca mortala otravă a acestei boli de nevindecat să mă consume încetul cu încetul și să mă ucidă. Dar în acest chip mi-am aflat libertatea și, profitînd de fericita întîmplare de a fi singur, m-am aruncat pe un pat gata făcut și, într-adevăr, după atîta trecere de timp, am dormit și eu ca oamenii.

Era de-acum ziuă de mult cînd, cu oboseala înlăturată de moliciunea patului, mă trezii bine dispus și plin de vigoare. Pe cei care făcuseră de gardă toată noaptea ca să mă păzească, îi auzii discutînd astfel despre mine:

— Putem noi, oare, să fim siguri că acest mizerabil măgar o mai fi încă bolnav de turbare? Probabil că veninul

---

[1] În grecește, prietenul somnului. Hefaestion vine probabil de la Hefaistos, zeul focului, Apolonius de la Apolo vindecătorul etc.

bolii, ajungînd la cel mai înalt grad de dezvoltare, și-a pierdut orice putere!

Părerile fiind împărțite, ei se hotărăsc să verifice faptul și privind printr-o crăpătură văd că eram sănătos și că stăteam pe picioare, liniștit și fără grijă. În curînd, deschizînd mai larg ușa, voiră să se asigure mai de aproape, dacă, în sfîrșit, mă liniștisem.

Dar unul dintre ei, un adevărat salvator, pe care de bună seamă cerul mi-l trimitea, arătă celorlalți următorul mijloc de a verifica dacă sînt sănătos: să mi se pună înainte o căldare plină ochi cu apă proaspătă ca să beau.

— Dacă nu începe să tremure, dacă bea apă ca de obicei și apa îi face plăcere, să știți, le zise el, că e sănătos și cu desăvîrșire scăpat de boală; dacă dimpotrivă fuge și e cuprins de groază la vederea și la atingerea apei, e sigur că o turbare îngrozitoare continuă să-l stăpînească cu îndărătnicie. Este o experiență transmisă pînă și de vechi autori și o observație obișnuită.

Găsind bună părerea lui, ei, tremurînd încă, mi-au pus dinainte o enormă găleată cu apă limpede, luată din cel mai apropiat izvor. Eu înaintam fără șovăire, alergam chiar cu grabă înaintea lor, căci eram mort de sete și, afundîndu-mi în întregime capul în găleată, sorbeam cu lăcomie din această apă cu adevărat dătătoare de viață. Atunci am răbdat liniștit să fiu lovit ușor cu palma, tras de urechi, dus de căpăstru și încercat în toate chipurile, pînă cînd, împotriva neroadei lor presupuneri, am dovedit lămurit tuturor că sînt un animal blînd și supus.

Astfel scăpat de un îndoit pericol, a doua zi mi-au pus din nou în spinare sfintele podoabe și, în sunetul castanietelor și cimbalelor, m-au pornit la drum ca să cerșesc din sat în sat. După ce am trecut pe lîngă multe bordeie și case arătoase, am sosit într-un tîrg, zidit, după cum spuneau locuitorii, pe ruinele unui oraș, altădată bogat. Trăgînd la cel mai apropiat han, auzirăm hazlia poveste a unui sărman om înșelat de nevasta lui, poveste pe care vreau s-o cunoașteți și voi.

Era un sărman muncitor, un fierar care trăia de azi pe mîine din micul lui cîștig. Avea o soțioară, ca și el destul de săracă, dar renumită prin stricăciunea ei fără pereche.

Într-o zi, omul plecînd de acasă la o lucrare la care se angajase, îndată un ibovnic îndrăzneţ se strecură pe furiş în casă şi amîndoi amanţii începură să dea luptele Venerei în deplină siguranţă. Bărbatul, care nu ştia şi nu bănuia nimic de felul acesta, se întoarse acasă pe neaşteptate. Găsind uşa încuiată cu zăvorul, ridică în slăvi cinstea soţiei sale. Bătu şi chiar fluieră că să-şi anunţe prezenţa. Dar vicleana cumătră, foarte deprinsă cu astfel de destrăbălări, se smulse din braţele amantului care nu se-ndura să-i dea drumul şi-l ascunse pe furiş într-un butoi gol, pe jumătate îngropat într-un colţ. Apoi, deschizînd uşa, chiar din prag, îşi primi bărbatul cu cele mai aspre cuvinte:

— Aşa va să zică, îmi hoinăreşti cu mîinile în sînul togii, fără să faci nimic şi fără să aduci un ban şi lăsînd baltă munca ta obişnuită, puţin îţi pasă că nu avem cu ce trăi şi ce mînca! Şi eu, nenorocita, toată noaptea şi toată ziua îmi chinuiesc degetele, torcînd lînă pentru a avea cel puţin lumina unei lămpi în cămăruţa noastră! Cu cît mai fericită decît mine e vecina mea, Daphne, care începînd de dimineaţă bea şi mănîncă de se sparge şi se tăvăleşte cu amanţii ei!

— Ce vrei să spui? îi răspunse bărbatul aşa de rău primit. Deşi patronul, avînd un proces, a închis atelierul, totuşi, eu m-am îngrijit de umila noastră cină. Vezi butoiul ăsta gol, care ocupă în mod nefolositor atîta loc şi care într-adevăr nu serveşte la nimic decît să ne încurce gospodăria? L-am vîndut cu şase dinari şi omul va veni îndată să-l ia, după ce va fi achitat preţul. Ei, hai, dă-mi repede o mînă de ajutor ca să-l dezgropăm şi să-l predăm numaidecît cumpărătorului!

Prinzînd repede ideea, vicleana femeie a izbucnit într-un rîs neruşinat:

— Adevărat, zise ea, strălucit şi priceput om de afaceri am mai găsit în bărbatul ăsta al meu, care a vîndut aşa ieftin un obiect pe care eu, o simplă femeie şi fără să mă mişc din casă, l-am vîndut demult cu şapte dinari!

— Cine l-a cumpărat cu o sumă aşa de mare? întrebă bărbatul încîntat de acest adaos de preţ.

— Uite, nerodul acela, care mi s-a urît de cînd tot stă în butoi să se încredinţeze de tăria lui!

Celălalt nu scăpă prilejul de a se folosi de vorbele femeii şi, ieşind numaidecît, zise:

— Bună femeie, vrei să-ţi spun adevărul? Butoiul ăsta al dumitale e prea vechi şi în multe locuri e spart de se vede prin el!

Apoi, întorcîndu-se spre bărbatul ei şi prefăcîndu-se că nu-l cunoaşte, continuă:

— Şi tu, omule, oricine ai fi, dă-mi repede o lampă ca să pot vedea, după ce-i voi fi răzuit cu grijă murdăriile dinăuntru, dacă mă pot servi de el. Tu crezi că eu fur banii?

Fără întîrziere şi fără să bănuiască nimic, bărbatul, model de pătrundere şi de fineţe, aprinse o lampă.

— Dă-te la o parte, frate, zise el, şi stai liniştit pînă ce-ţi voi da eu polobocul curăţat cum se cuvine!

Zis şi făcut: îşi scoase haina, intră în butoi cu lampa şi începu să răzuiască grosul strat de murdărie, care de multă vreme rodea lemnul. La rîndul său amantul, un foarte frumos adolescent, pe cînd soţia fierarului se apleca înainte pe butoi, o strîngea în braţe şi o lucra şi el după placul său. Dar ea, cu capul aplecat în butoi, îşi bătea joc de bărbatul ei ca o adevărată şi vicleană curtezană, arătîndu-i cu degetul locurile: ici, colo, apoi dincolo, şi mai încolo unde trebuia să răzuiască. Îndoita treabă fiind terminată şi cei şapte dinari număraţi, nenorocitul fierar, ridicînd butoiul, fu obligat să-l ducă în spinare pînă la locuinţa înlocuitorului său.

Oprindu-se pentru cîteva zile în locul acela, prea pioşii noştri preoţi, îngrăşaţi din dărnicia publică şi încărcaţi de numeroasele venituri aduse de prezicerile lor, au născocit un nou mijloc de cîştig. Alcătuind un singur oracol tras la sorţi[1] pentru cele mai multe întîmplări, ei îşi băteau joc în chipul următor de marea mulţime a celor care veneau să-i consulte despre cele mai felurite lucruri. Iată cum era întocmit oracolul:

Doi boi puşi la jug brăzdează pămîntul,
Pentru ca mai tîrziu să aducă recolte bogate.

---

[1] În original *sors*, oracol redactat în scris, care era tras la sorţi, fiind interpretat fie de solicitant, fie de preoţi.

Dacă cineva îi întreba cu privire la o căsătorie, ei spuneau că oracolul era hotărîtor: că trebuia să se pună sub jugul căsătoriei și că frumoasele recolte erau copiii care se vor naște. Dacă-i consulta unul care voia să cumpere o proprietate, oracolul, cu drept cuvînt, îi vorbea de boi, de jug și de cîmpii semănate și fertile. Dacă altul cerea părerea zeiței despre o călătorie care-l îngrijora, i se răspundea că cele mai blînde dintre toate patrupedele sînt și înjugate, și gata de plecare, și că recoltele bogate îi prevestesc cîștig. Dacă cineva, hotărît să dea o luptă sau să urmărească o bandă de hoți, voia să știe de va izbîndi sau nu, ei susțineau că după acest liniștitor oracol victoria îi era asigurată, căci avea să treacă pe sub jug capetele dușmanilor, și din jefuirea lor să aducă o pradă bogată și producătoare de cîștig.

Astfel, ghicitorii noștri adunară mulți bani prin șiretlicul acestor înșelătoare profeții.

Dar, nemaiputînd răspunde mulțumitor la neîncetatele întrebări ce li se puneau, trebuiră să pornească din nou la drum, un drum, vai! cu mult mai rău decît toate celelalte, străbătute în timp de noapte: erau numai gropi și hîrtoape adînci, ici era o baltă stătută în care te afundai, colo un smîrc noroios în care alunecai. În sfîrșit, cu picioarele zdrobite de multe poticneli și necontenite alunecări, am reușit, cu greu și rupt de oboseală, să ajung la o potecă netedă în cîmpie. Dar iată că, deodată, din spate, o ceată de călăreți înarmați se reped asupra noastră și, abia stăpînind cursa furioasă a cailor, se aruncă în grabă asupra lui Filebus și a însoțitorilor lui, îi apucă de gît și, numindu-i sacrilegi și nemernici, îi burdușesc cu numeroase și zdravene lovituri de pumn. Apoi, punîndu-i pe toți în lanțuri, îi somează insistent, cu tot felul de amenințări, să scoată, cît mai repede, din sacii lor, vasul[1] de aur care făcea dovada crimei.

— Da, ziceau ei, în timpul unei pretinse slujbe sfinte pe care ați făcut-o în secret, l-ați șterpelit chiar de pe

---

[1] Așa-numitul *cantharus* – vas de băut avînd două toarte. Creștinii îl vor folosi pentru păstrarea agheasmei.

pernele mamei zeilor[1] şi, ca şi cum aţi fi putut scăpa de pedeapsa unei crime atît de mari, cînd ziua se îngîna încă cu noaptea, v-aţi luat tălpăşiţa pe tăcute şi aţi lăsat cu mult în urma voastră zidurile oraşului!

Atunci unul dintre călăreţi mi-a pus mîna în spinare şi, scotocind pînă şi în sînul zeiţei pe care o purtam, a aflat acolo vasul de aur şi l-a arătat tuturor celor de faţă.

Ei, bine! nici cel puţin această neînchipuită fărădelege n-a avut darul să înfunde sau să sperie pe aceşti indivizi atît de ticăloşi şi, cu un rîs prefăcut, ei au început să ia lucrurile în glumă.

— Iată – spuseră ei – ce ruşine! Ce neomenie! Ca aproape întotdeauna, nevinovaţii sînt acuzaţi pe nedrept! Pentru o sărmană cupă pe care mama zeilor a dăruit-o ca semn de ospitalitate surorii sale, zeiţa siriană, slujitorii cultului său sînt învinuiţi şi aduşi la două degete de moarte!

Dar în zadar înşirară ei aceste nerozii şi altele la fel, că ţăranii i-au întors din drum şi, punîndu-i numaidecît în lanţuri, i-au aruncat în aşa-zisul Tullianum[2], iar vasul şi statuia pe care o purtam în spinare au fost depuse ca obiecte sfinte în tezaurul templului unde se păstrau ofrandele. Cît despre mine, a doua zi fiind dus la tîrg şi scos din nou la vînzare prin glasul pristavului, am fost cumpărat de un morar din satul vecin cu şapte dinari mai mult decît dăduse Filebus pe mine, mai înainte.

Numaidecît, noul meu stăpîn m-a încărcat peste măsură cu nişte grîu pe care tocmai atunci îl cumpărase şi, pe un drum anevoios, plin de pietre ascuţite şi de rădăcini înţepătoare, m-a condus la moara lui. Acolo, un mare număr de animale de povară, înhămate la nişte maşini, învîrteau mai multe pietre de moară de diferite mărimi şi asta nu numai ziua, ci chiar toată noaptea, fără odihnă, producînd

[1] Nume sub care romanii au adoptat-o pe Cibele, frigiana zeiţă a fecundităţii, cu un cult orgiastic exercitat de preoţi castraţi care se chemau Galli.

[2] Carceră subterană, care constituia partea cea mai de jos a închisorii publice. Exista la Roma prototipul. Apuleius dă însă o denumire romană unei banale închisori locale dintr-un oraş grecesc provincial.

prin această grea muncă o făină datorată nesomnului lor. Dar pentru ca ucenicia acestui serviciu să nu mă înspăimînte prea mult, noul meu stăpîn, firește, m-a tratat ca pe un oaspete de onoare. În această primă zi, el m-a lăsat să mă odihnesc și mi-a umplut ieslea cu hrană din plin. Dar fericirea de a nu face nimic și de a mă îngrășa a fost de scurtă durată, căci a doua zi, dis-de-dimineață, am fost pus la piatra de moară care părea cea mai mare. Într-o clipă mi se acoperă capul[1], și sînt împins într-un șanț îngust și circular, unde călcînd și iar călcînd pe propriile mele urme, trebuia să fac la nesfîrșit același ocol, fără să înaintez deloc.

Cu toate acestea, cum eu nu uitasem de istețimea și de prudența mea obișnuită, avui grijă să nu mă arăt prea destoinic în ucenicia noii mele meserii, și deși, cînd făceam parte din specia umană, văzusem adesea umblînd astfel de rîșnițe, totuși, ca și cum n-aș fi avut nici cea mai mică deprindere sau nici cea mai mică idee cu privire la această muncă, rămîneam pironit locului și mă prefăceam foarte mirat. Mă gîndeam că, văzîndu-mă așa de nepriceput și neajutorat pentru o astfel de treabă, mă vor pune la orice altă muncă, în tot cazul mai ușoară, sau că poate mă vor hrăni fără să fac nimic. Dar în zadar am folosit eu această păgubitoare viclenie. Căci numaidecît o mulțime de brațe înarmate cu reteveie se ridică în jurul meu și, în clipa cînd nu bănuiam nimic, fiindcă eram cu ochii acoperiți, deodată, la un semnal dat, ei scot un chiot puternic și loviturile încep să curgă ca ploaia pe spinarea mea. Acest zgomotos atac pînă într-atît mă zăpăci, încît, fără să mă mai gîndesc la toate socotelile mele, am întins îndată șleaul de papură cu o perfectă siguranță și, la repezeală, am făcut mai multe ocoluri. Prin schimbarea asta așa de neașteptată a felului meu de a umbla provocasem rîsul tuturor celor de față.

După ce trecu cea mai mare parte a zilei – eram de altfel frînt de oboseală –, mi-au scos funia de papură cu care trăgeam la rîșniță și m-au dus la grajd. Deși cădeam de oboseală, deși aveam nespus de mare nevoie să-mi refac puterile și eram cum nu se poate mai lihnit de foame, cu toate acestea, împins de curiozitatea mea firească și destul

[1] Ca să nu amețească, învîrtindu-se în cerc.

de tulburat, am lăsat la o parte hrana care era din belşug şi cu un fel de interes am început să examinez cum era condusă această moară dezgustătoare. Mari zei! Ce-mi văzură ochii! Nişte oameni pipernicţi, a căror piele era în întregime împestriţată de vînătăile loviturilor de bice; plină de răni, spinarea le era mai curînd umbrită decît acoperită cu o zdreanţă peticită şi sfîşiată; unii n-aveau pe ei decît o fleandură de şorţ, care să le ascundă sexul, într-un cuvînt, toţi erau îmbrăcaţi în aşa fel, încît prin aceste zdrenţe li se vedea trupul. Erau însemnaţi cu litere în frunte, aveau părul pe jumătate ras şi cătuşe la picioare. Pe lîngă că erau desfiguraţi de o paloare cadaverică, fumul cuptoarelor şi aburii fierbinţi[1] le roşeau pleoapele şi aproape le luaseră vederea. Şi, la fel ca pugiliştii care se acoperă cu praf foarte fin înainte de luptă, aceşti sclavi erau albi din cap pînă în picioare de o făină închisă şi murdară aidoma cenuşii.

Acum, în ce priveşte pe confraţii mei, animalele de povară, ce să spun sau cum să-i descriu? Ce catîri bătrîni! Ce mîrţoage de cai deşelaţi! Aşezaţi în jurul ieslei în care îşi afundau capul, rodeau maldăre de paie. Gîtul le era mîncat de răni pline de puroi, o tuse continuă îi zguduia şi la fiecare respiraţie nările bolnave li se umflau şi dezumflau ca nişte foale. Pieptul le era numai o rană din cauza necontenitei frecări a funiei şi li se vedeau coastele jupuite pînă la os de veşnicele lovituri de ciomag. Copitele, din cauza atîtor învîrtituri ale maşinii, li se lăţiseră enorm şi în sfîrşit toată pielea le era aspră şi numai gloduri din cauza murdăriei învechite şi a rîiei.

Jalnicul tablou al unei astfel de societăţi mă făcu să-mi fie frică. Mi-am adus aminte de starea mea de mai înainte, cînd eram Lucius şi, comparînd-o cu această mizerie extremă şi fără mijloc de scăpare, mi-am plecat capul cu o adîncă mîhnire. Chinuitei mele existenţe nu-i găseam consolare decît în înnăscuta-mi curiozitate, care singură mă mai lega de viaţă şi, de altfel, cum nu se dădea nici o importanţă prezenţei mele, toţi se purtau şi vorbeau de faţă cu mine în toată liberatea. Nu fără dreptate, divinul creator al

---

[1] În această epocă morarii frămîntau şi coceau pîinea.

poeziei antice la greci[1], voind să arate un om de o rară înțelepciune, a spus că acesta dobîndise cele mai mari virtuți călătorind prin multe orașe și cercetînd felurite popoare. Într-adevăr, eu însumi mi-aduc aminte cu recunoștință de existența mea de măgar, pentru că, ascuns sub acest înveliș și încercat de multe și felurite nenorociri, dacă nu m-am făcut mai înțelept, cel puțin am învățat o mulțime de lucruri.

În sfîrșit, iată o bună poveste, mai nostimă și mai picantă decît celelalte, pe care m-am hotărît s-o aduc la urechile voastre. Încep:

Morarul acela care mă cumpărase era de altfel un om cumsecade și tare așezat, dar soarta îi dăduse ca soție o femeie rea, o ființă cum nu se afla alta mai dezgustătoare, și el îndura tot felul de supărări în căsnicia și gospodăria lui, astfel încît eu însumi, pe drept cuvînt, de multe ori îi căinam soarta în tăcere. Nici un viciu nu lipsea acestei femei desfrînate; în sufletul ei, ca într-o cloacă mocirloasă, se strînseseră absolut toate ticăloșiile. Era răutăcioasă, crudă, stricată, bețivă, arțăgoasă, încăpățînată, pe cît de lacomă în hoțiile ei murdare, pe atît de risipitoare în cheltuieli nerușinate, lipsită de bună-credință, dușmană declarată a rușinii. Ea disprețuia și călca în picioare sfintele divinități și, în locul adevăratei religii, pretindea că are cultul mincinos al unui zeu pe care-l numea unic[2]: prefăcătorie goală prin care ea amăgea pe toată lumea și înșela pe nenorocitu-i soț; se îmbăta de dimineață pînă seară și se dădea primului venit cît era ziua de lungă.

Această femeie mă urmărea cu o ură nemaipomenită. Înainte de a se lumina de ziuă și încă din patul ei, striga să

---

[1] Homer, în primele versuri ale *Odiseii,* face portretul lui Ulise în termenii pe care îi reproduce aici autorul nostru.

[2] Pentru a lovi în creștini, Apuleius, care era păgîn, lasă să se înțeleagă că această femeie vicioasă și rea era creștină. Ceremoniile superstițioase și desfrîul pe care i le reproșează sînt obișnuitele minciuni cu care păgînismul osîndea adunările bisericii primitive, unde se cîntau imnuri și se dădeau în comun acele cunoscute ospețe, numite agape. Din referirile lui Apuleius se poate deduce că literații aveau o idee vagă despre creștinism.

se înhame la piatra de moară măgarul nou-venit și, abia ieșită din cameră, cerea să mi se dea, în prezența sa, cît mai multe lovituri de ciomag, iar cînd sosea ora mesei și celelalte animale erau deshămate, ea poruncea să fiu dus la iesle cu mult mai tîrziu. Aceste persecuții au făcut să-mi crească și mai mult înnăscuta-mi curiozitate de a cunoaște moravurile și purtarea ei. Știam că introducea zilnic în camera sa un anumit tînăr, a cărui față doream nespus de mult s-o văd. Dacă pînza care-mi acoperea capul ar fi lăsat un moment de libertate ochilor mei, nu mi-ar fi lipsit dibăcia de a descoperi, într-un chip sau altul, corupția acestei blestemate femei. •

O anumită bătrînă era mijlocitoarea desfrîurilor ei și purtătoare de vești pe lîngă amanți. Toată ziua, de dimineață pînă seara, erau nedespărțite. Împreună începeau gustarea de dimineață bînd pe întrecute vin neamestecat cu apă pe care și-l turnau una alteia în pahare și sfîrșeau punînd la cale, cu un meșteșug drăcesc, scandaloase legături amoroase spre pieirea nenorocitului ei soț. În ce mă privește, deși foarte supărat pe Fotis care, voind să mă facă pasăre, din greșeală mă făcuse măgar, totuși, în păcătoasa mea slutenie, aveam această unică mîngîiere că, mulțumită lungilor mele urechi, auzeam foarte bine tot ceea ce se spunea chiar destul de departe de mine. Într-o zi, în sfîrșit, următoarele vorbe ale acelei bătrîne cu glasul ascuțit ajunseră la urechile mele:

— Te privește, stăpîna mea, amantul ce ți-ai ales fără să mă întrebi pe mine! E moale și fricos și numai la o ușoară încruntare din sprîncene a plictisitorului și nesuferitului tău bărbat începe să tremure; prin urmare, iubirea lui lipsită de vlagă și statornicie va fi un adevărat chin pentru îmbrățișările tale pline de foc. Cu mult mai bun ar fi pentru tine Filesiterus[1]! E tînar și frumos, darnic, curajos și foarte hotărît să-și bată joc de inutilele precauțiuni ale bărbaților. Da, numai el merită să se bucure de iubirea tuturor femeilor noastre, numai el e vrednic să poarte pe cap o coroană de aur, chiar numai pentru singura festă pe care a jucat-o de curînd, cu o rară dibăcie, unui bărbat gelos. În sfîrșit,

[1] În grecește înseamnă: prieten al curtezanelor.

ascultă şi compară cu cît sînt mai iscusiţi unii amanţi decît alţii!

Cunoşti pe un oarecare Barbarus, decurionul[1] oraşului nostru, pe care poporul, din cauza asprei lui firi, l-a numit Scorpion. El are o soţie dintr-o familie distinsă, de o rară frumuseţe, pe care, luînd cele mai uimitoare măsuri de pază, o ţinea închisă cu cea mai mare grijă cu putinţă.

— Cum nu! răspunse la aceste ultime cuvinte soţia morarului. O cunosc foarte bine: e vorba de Areta, colega mea de şcoală.

— În acest caz, reluă bătrîna, cunoşti şi întreaga poveste a lui Filesiterus?

— Nicidecum, zise cealaltă, dar aş vrea foarte mult s-o cunosc şi, te rog, mamă, povesteşte-mi totul de la început pînă la sfîrşit!

Fără să mai întîrzie, neobosita şi guraliva bătrînă începu astfel:

— Acest Barbarus, trebuind să facă o călătorie grabnică şi voind a păzi cu cea mai mare grijă castitatea scumpei sale jumătăţi, înştiinţează în secret pe tînărul sclav, Myrmex, a cărui rară credinţă o cunoştea, şi-i încredinţează întreaga pază a stapînei sale, ameninţîndu-l cu închisoarea pe viaţă, în sfîrşit cu groaznica moarte prin foame, dacă un singur om, chiar în trecere, ar atinge-o numai cu vîrful degetului. Şi, ca să dea mai multă tărie ameninţărilor sale, el jură solemn pe toate divinităţile cerului. Aşadar, lăsîndu-şi soţia în straşnica pază a lui Myrmex, bărbatul porneşte la drum cu toată siguranţa.

Într-adevăr, hotărît să fie neîncetat cu cea mai mare băgare de seamă, Myrmex nu permitea stăpînei sale să iasă nicăieri. Dacă era ocupată în casă cu torsul lînii, el, ca un credincios paznic, se aşeza lîngă ea. Seara, cînd ea trebuia neapărat să se ducă la baie, se prindea şi se lipea de ea, ţinînd-o cu mîna de poala rochiei; într-un cuvînt, îşi îndeplinea cu o grijă vrednică de admiraţie misiunea de încredere cu care fusese însărcinat.

Dar uimitoarea frumuseţe a nobilei femei nu putu să scape înflăcăratului Filesiterus. Însăşi faima castităţii ei şi

[1] Membru al unui senat local, cu regim de municipiu.

aceste excesive și neobișnuite măsuri de pază îl ațîțau și-l aprindeau mai mult; hotărît să facă totul, să sufere orice ca să înfrîngă îndărătnica supraveghere a acestei case, își puse în mișcare toată iscusința. Știind cît e de fragilă credința omenească, că nu se află piedică pe care banul să n-o biruie, că de obicei cu aur se sparg chiar porți de diamant, prinde un moment cînd Myrmex este singur, îi dezvăluie iubirea sa și-l roagă stăruitor să-i ușureze chinurile, căci a hotărît și a jurat să le sfîrșească printr-o moarte apropiată, dacă nu va poseda în curînd obiectul dorințelor sale. „De altfel tu n-ai să te temi de nimic, căci lucrul e foarte ușor. Spre seară, mulțumită întunericului, care mă va învălui și ascunde, eu voi putea să mă strecor în casă și să ies după o clipă."

La aceste convingătoare argumente și la altele de același fel, el a adăugat pe cel din urmă: era pana viguroasă care trebuia să despice cu putere inima atît de neînduplecată a sclavului. Deschizînd mîna, i-a arătat niște monede de aur nou-nouțe, orbitor de sclipitoare. „Douăzeci sînt pentru stăpîna ta, îi zise el, iar zece bucuros ți le dau ție!"

În fața acestei crime nemaiauzite, Myrmex s-a înfiorat de groază și, astupîndu-și urechile, a luat-o numaidecît la fugă. Dar cu toate acestea, strălucirea de foc a aurului nu mai putea să dispară din ochii lui. În zadar fugise departe și se întorsese acasă în goana mare, el continua să vadă acea frumosă strălucire a monedelor și se și socotea, în gîndul său, stăpîn al acestei bogate prăzi. Mintea îi era agitată ca o mare în furtună și nenorocitul era hărțuit și chinuit fără răgaz de cele mai contradictorii gînduri care-l făceau să plutească într-o groaznică nehotărîre: de o parte datoria, de altă parte cîștigul; de o parte chinurile, de alta plăcerea. În cele din urmă, aurul birui frica de moarte. Nestăpînita-i dorință de a avea aceste frumoase monede nu-i lăsa o clipă de liniște și chiar noaptea era bîntuit de molima lăcomiei; și deși amenințările stăpînului îl rețineau acasă, aurul îl chema totuși afară. Atunci, pierzînd rușinea și lăsînd la o parte orice șovăială, împărtășește stăpînei sale tot ce i-a spus îndrăgostitul. Frumoasa n-a dezmințit ușurința firească a sexului său și și-a jertfit numaidecît cinstea pentru blestematul metal. Myrmex, nebun de bucurie, ardea de dorință

nu numai de a primi, dar cel puțin de a atinge aurul pe care-l văzuse, spre nenorocirea lui. Foarte voios, aleargă să-l anunțe pe Filesiterus că dorința i-a fost împlinită; apoi, îi cere îndată răsplata promisă și monedele de aur trec în mîna lui Myrmex, care nu văzuse niciodată nici măcar bani de aramă.

Cînd noaptea era destul de înaintată, el conduse în casă pe îndrăznețul amant, singur și cu capul bine acoperit, pînă în camera de culcare a stăpînei sale. Tocmai cînd aduceau prinosul lor Iubirii prin nemaiîncercate și reînnoite îmbrățișări, exact cînd, ca niște soldați goi dădeau prima bătălie amoroasă, împotriva oricărei așteptări, bărbatul, găsind mai potrivită vremea nopții, se întoarse acasă fără veste. El bate la intrare, dă cu o piatră în ușă și, întîrzierea mărindu-i din ce în ce mai mult bănuiala, îl amenință pe Myrmex cu pedepse îngrozitoare. Acesta, zăpăcit de neașteptata primejdie și neștiind, în excesiva lui tulburare, ce hotărîre să ia, invocă motivul mincinos, în lipsa altuia mai bun, că întunericul nopții îl împiedică de a găsi cheia pe care o ascunsese cu cea mai mare grijă. În acest timp Filesiterus, care auzise zgomotul, se îmbracă la iuțeală și în grabă fuge din cameră, uitînd să-și ia sandalele. Numai atunci, Myrmex pune cheia în broască, deschide ușa și-și primește stăpînul care, încă țipînd și invocînd pe toți zeii, se duce glonț spre camera de culcare. Sclavul, profitînd de prilej, îl ajută pe Filesiterus să fugă printr-o ieșire tainică și, o dată ce amantul a fost afară, Myrmex se simte mai liniștit și, încuie casa și se duce din nou să se culce.

Dar, îndată ce se lumină de ziuă, Barbarus sare din așternut și, plimbîndu-se prin cameră, zărește sub pat niște sandale necunoscute: acelea cu care fusese încălțat Filesiterus cînd se strecurase în casă. După această descoperire, bănuind ce s-a petrecut, fără să împărtășească nici soției și nici unuia dintre prietenii săi adînca lui mîhnire, a luat sandalele, le-a ascuns pe furiș sub mantaua sa și celorlalți sclavi le-a poruncit doar atît: să-l lege pe Myrmex și să-l tîrască în piața publică. Apoi, înăbușindu-și furia și urletele, pornește într-acolo, în pas grăbit, încredințat că după sandale va putea găsi foarte ușor urma amantului. Iată-l deci pe Barbarus plimbîndu-se în lung și-n lat în piața

publică, aprins de mînie și cu sprîncenele încruntate. În spatele lui, legat de mîini și de picioare, Myrmex care, deși nu fusese prins asupra faptului, simțindu-se totuși condamnat de conștiința lui vinovată, vărsa șiroaie de lacrimi și prin rușinoase tînguiri voia să stîrnească o milă nefolositoare.

Tocmai atunci, printr-o întîmplare, Filesiterus trecea pe acolo și, deși era preocupat de cine știe ce afacere cu totul diferită, acest neprevăzut spectacol îl mișcă adînc. Fără să-și piardă cumpătul, el își aduse aminte de greșeala ce o făcuse în graba fugii sale și își închipui ce se petrecuse după aceea. Făcînd numaidecît apel la sîngle lui rece obișnuit, dă la o parte pe tinerii sclavi și, cu strigăte puternice, se aruncă asupra lui Myrmex și începe să-i care în obraji o ploaie de pumni, avînd totuși grijă să nu-l lovească prea tare. „Ah! ticălosule, ah! sperjurule, strigă el, fie ca stăpînul ăsta al tău și toate divinitățile cerești pe care le invoci în mod așa de nerușinat în jurămintele tale să te piardă ca pe un netrebnic ce ești. Tu mi-ai furat ieri, la baie, sandalele. Meriți, da, meriți să tocești aceste lanțuri și pe deasupra să fii aruncat în întunericul unei închisori!“ Înșelat de vicleșugul atît de oportun al îndrăznețului tînăr, Barbarus, în fericirea lui, deveni omul cel mai lesne crezător. Întors acasă, el îl cheamă pe Myrmex, îl iartă bucuros și-i dă sandalele, sfătuindu-l să le înapoieze proprietarului căruia i le furase.

Bătrîna nu terminase încă flecăreala ei, cînd morăreasa luă cuvîntul:

— Ferice de aceea care are un prieten atît de curajos și de stăpîn pe el! Din nefericire, eu am dat peste unul care se sperie și de zgomotul morii, ba chiar și de mutra acestui măgar rîios pe care-l vezi acolo!

— Ei bine, zise bătrîna, îl voi îndemna eu, îl voi încuraja eu pe celălalt amant care e așa de întreprinzător și-i voi da întîlnire aici!

Apoi, după ce a făgăduit că se va reîntoarce seara, a părăsit odaia. Numaidecît credincioasa soție a preparat o masă strălucită vrednică de preoții Salieni. A limpezit vinuri scumpe, a gătit cele mai gustoase mîncăruri din carne proaspătă, a pus pe masă din belșug tot ce se cuvenea; în sfîrșit, și-a așteptat amantul, de parcă trebuia să sosească o

divinitate. Asta fiindcă tocmai în seara aceea bărbățelul lua masa în altă parte, la vecinul său piuarul[1]. Apropiindu-se ora încheierii zilei, mi se scoate funia cu care eram înhămat și mi se dă în sfîrșit răgazul să-mi mănînc tainul; dar eu nu eram mai puțin bucuros că scăpasem de munca mea decît de faptul că mi se luase vălul de pe ochi și că puteam vedea în tihnă toate manevrele nelegiuitei femei.

Îndată ce soarele se afundă în adîncurile Oceanului pentru a lumina tărîmurile din adîncurile pămîntului[2], iată că, alături de ticăloasa bătrînă, sosi și amantul cel îndrăzneț. Era aproape un copilandru, cu obrajii netezi și strălucitori ca doi bujori proaspeți, fermecînd și ispitind el însuși pe amanți. După ce-l primi cu nenumărate și dulci sărutări, femeia îl pofti să se așeze la masa pregătită de ea.

Dar, îndată ce tînărul atinse în treacăt cupa de bun venit și apropie de buzele sale primele aperitive, iată că sosește bărbatul, care se întorcea cu mult mai curînd decît era așteptat. Atunci virtuoasa soție se năpustește asupra lui cu un potop de blesteme îngrozitoare, urîndu-i să-l vadă cu picioarele rupte; iar pe amantul înghețat de spaimă și fără pic de sînge în vinele lui, îl piti sub o albie de lemn, care întîmplător se găsea acolo și în care de obicei se curăța grîul pisat; apoi, cu înnăscuta ei viclenie, ascunzînd o rușine atît de mare și arătînd pe chipul ei o liniște înșelătoare, îl întrebă pe bărbatul său de ce a părăsit masa vecinului cu care e așa de bun prieten și de ce s-a întors așa devreme acasă.

El, adînc îndurerat și oftînd de mai multe ori, îi răspunse:

— Nemaiputînd să suport purtarea josnică și criminală a nemernicei lui soții, am fugit pe furiș de acolo cît am putut de repede. Vai, buni zei, o mamă de familie atît de credincioasă și de înțeleaptă să se necinstească printr-o

---

[1] Piuarii (în original, *nacca*) se ocupau de îngrijirea hainelor de lînă, alcătuind o corporație importantă atît la Roma cît și în orașele unde se purta toga.

[2] După o credință larg răspîndită în antichitate, Oceanul se afla la marginea pămîntului și, în timpul nopții, soarele lumina lumea subterană.

faptă atît de rușinoasă! Jur pe divina Ceres[1] că nici chiar acum, după ce am văzut cu ochii mei, nu pot crede așa ceva despre o asemenea femeie! Ațîțată de aceste vorbe ale bărbatului său, nerușinata soție ardea de nerăbdare să cunoască întîmplarea: ea nu înceta să-l plictisească la culme ca să i-o povestească, în întregime, de la început, și nu-i dădu pace pînă ce soțul nu se supuse voinței ei. Fără să bănuiască rușinea din propria lui casă, iată cum îi povesti el nenorocita întîmplare dintr-o gospodărie străină.

— Prietenul meu, călcătorul de postavuri[2], are o soție care de altfel părea o femeie de o cinste fără pată. Ea se bucura de o reputație cu care se fălea și conducea cu cinste gospodăria bărbatului ei, cînd deodată o patimă ascunsă o aruncă în brațele unui amant, cu care avea dese și tainice întîlniri; și chiar în clipa cînd, după baie, ne duceam să ne așezăm la masă, ea făcea dragoste cu tînărul. Atunci, tulburată de venirea noastră neașteptată, a luat repede hotărîrea impusă de moment și l-a ascuns sub o colivie de răchită, care grație flexibilității nuielelor dispuse în cerc, se sfîrșea în formă de turn ascuțit și servea călcătorilor să-și întindă pe ea postavurile cînd voiau să le albească cu aburi de pucioasă. Apoi, închipuindu-și că amantul e ascuns în cea mai mare siguranță, ea se așază la masă împreună cu noi, fără nici o grijă.

În acest timp, mirosul acru și greu de pucioasă care-l îneca pe tînăr, ca și aburii care se răspîndeau în jurul lui ca niște nourași, îl asfixiau iar pătrunzătorul mineral, cu însușirea proprie lui, îl făcea pe tînăr să strănute foarte des. La primul strănut, deoarece zgomotul venea din direcția femeii și din spatele ei, bărbatul și-a închipuit că strănută ea și i-a adresat pe loc obișnuita urare: „Să-ți fie de bine!“ Dar zgomotul începe din nou și se repetă astfel de mai multe ori, pînă cînd, surprins că nu se mai sfîrșea, bărbatul a început să bănuiască, în sfîrșit, ceea ce și era. Împingînd masa și dînd colivia la o parte, scoase de acolo un om care

---

[1] Jurămînt bine plasat în gura unui morar, fiindcă Ceres era zeița grînelor.

[2] *Fullo* se numea cel care spăla și călca hainele, albindu-le cu cretă, aburi de pucioasă ș.a.

respira des și anevoie și abia își mai putea trage sufletul. Aprins de mînie în fața unei astfel de insulte, cu lacrimile în ochi, a cerut o sabie și ardea de nerăbdare să ucidă pe acest muribund. Numai cu greu l-am oprit de la un atac, arătîndu-i primejdia în care ne-ar arunca pe toți[1] și asigurîndu-l că fără violența noastră dușmanul său va pieri în curînd de la sine prin efectul pucioasei. Potolit nu atît de darul meu de convingere cît de forța împrejurărilor, căci celălalt era pe jumătate mort, îl transportă la primul colț de stradă. Atunci, cu glasul scăzut, eu am îndemnat-o pe soția lui și, în sfîrșit, am convins-o să părăsească vremelnic prăvălia și să se ducă la vreuna din prietenele sale, pînă ce timpul va fi potolit aprinsa mînie a soțului, care, într-adevăr, era așa de înfuriat, încît eram sigur că în mintea lui frămînta cine știe ce lovitură tragică împotriva soției și chiar a lui însuși. Scîrbit de această întîmplare, am părăsit masa tovarășului meu și m-am întors acasă!

Pe cînd morarul povestea aceasta, femeia sa, care încă de mult dăduse dovadă de obrăznicie și nerușinare, o blestema cu vorbe urîte pe soția călcătorului de postavuri:

— E o ticăloasă, zicea ea, o stricată, o mare rușine a întregului nostru sex. Auzi! Să-și piardă cinstea! Să calce în picioare îndatoririle sfinte ale căsătoriei! Să pîngărească locuința soțului prin desfrîurile celor mai defăimate și dezgustătoare lupanare! Să-și piardă rangul de soție legitimă spre a lua numele de prostituată! Da, adăugă ea, astfel de femei merită să fie arse de vii!

Totuși, îngrijorată de tainicele chinuri ale unei conștiințe necurate și spre a-l scăpa mai repede pe amantul său din acea crudă închisoare, ea își îndemna încet bărbatul să se ducă la culcare, spunîndu-i că era tîrziu. Dar el, dimpotrivă, dat fiind că cina fusese întreruptă și fugise acasă flămînd, cerea binevoitor să-i dea mai curînd să mănînce. Ea se grăbi, în silă, să-l servească. De ce, veți întreba? Pentru că totul fusese destinat altuia. Dar mie mi

[1] Musafirii puteau fi învinuiți de complicitate la o crimă, chiar dacă era vorba de un flagrant delict de adulter. În asemenea cazuri, justiția romană trata cu oarecare îngăduință soții lezați, în detrimentul celor inculpați.

se rupea inima cînd mă gîndeam la fapta nelegiuită pe care această blestemată femeie o săvîrşise mai înainte şi la neruşinarea ei prezentă. Chibzuiam cu grijă în mine însumi, spre a vedea dacă nu cumva prin descoperirea unor astfel de viclenii, aş putea da vreun ajutor stăpînului meu şi dacă pe celălalt, care era ghemuit sub albie, ca o broască ţestoasă, nu l-aş putea face să îndepărteze carapacea şi să apară sub ochii tuturor.

Pe cînd eram astfel chinuit de ocara adusă stăpînului meu, Providenţa cerească şi-a aruncat în sfîrşit ochii asupra mea. Era ora cînd un bătrîn şchiop, căruia i se încredinţase paza noastră, ne mîna cu turma, pe noi, toate animalele de povară, la lacul vecin, ca să ne adăpăm. Această întîmplare mi-a dat prilejul atît de dorit de a mă răzbuna, căci trecînd prin partea unde era tînărul şi zărindu-i vîrful degetelor care ieşeau de sub albie, mi-am apăsat pe ele copita de-a curmezişul şi i le-am zdrobit fără milă în mii de fărîme, pînă cînd, răpus de o durere insuportabilă şi scoţînd un strigăt jalnic, a răsturnat şi aruncat albia cît colo şi, expus astfel privirilor străine, el a dat pe faţă vicleşugurile unei femei fără ruşine.

Cu toate acestea, morarul nu prea părea mişcat de pierderea cinstei sale. În timp ce tînărul tremura de spaimă şi nu mai avea în vinele lui o picătură de sînge, el îl mîngîia cu aerul cel mai liniştit şi cu faţa cea mai binevoitoare.

— Fiul meu, începu el să-i spună, să nu te temi de nimic supărător din partea mea, căci eu nu sînt un barbar, nici un necioplit fără educaţie. Eu n-am să te asfixiez, ca brutalul piuar, cu aburul ucigător de pucioasă. N-am să mă folosesc, cum aş avea dreptul, nici de asprimea legii privitoare la adulter[1], pentru a face pe un băiat aşa de plăcut şi de drăguţ să sufere pedeapsa capitală, ci vreau să împart cu soţia mea favorurile tale. Nu cer o despărţire, ci dimpotrivă o comunitate de bunuri, pentru ca, fără discuţie şi fără vrajbă, să nu fie aici decît un singur pat pentru tustrei. Eu

[1] *Lex Iulia de adulteriis* prevedea surghiunirea femeii adultere şi a complicelui ei în două insule fireşte îndepărtate, pedepsirea cu moartea a seducătorului fiind introdusă abia de împăratul Constantin.

am trăit întotdeauna cu soția mea în așa bună înțelegere încît, după preceptul înțelepților, aceleași lucruri ne-au plăcut întotdeauna la amîndoi. De altfel, nu e îngăduit ca soția să aibă mai multe drepturi decît bărbatul!

Cu aceste vorbe, în același timp blînde și batjocoritoare, îl trăgea în camera sa pe tînărul care se împotrivea, dar care totuși îl urma. Și după ce-o închise pe casta lui soție într-o altă cameră, culcat singur cu adolescentul, se răzbună în cel mai plăcut chip pentru necinstea adusă căsniciei sale.

Îndată ce carul strălucitor al Soarelui aduse din nou ziua, morarul chemă pe doi dintre argații săi cei mai puternici și, poruncindu-le să ridice pe tînăr cît mai sus, mi ți-l bătu zdravăn la părțile moi cu o jordie:

— Cum! îi spunea el, așa de fraged și de delicat și aproape un copil, lipsind pe amorezi de floarea tinereții tale, îndrăznești să alergi după femei, și încă după femei de condiție liberă, să strici căsniciile întărite de lege și să aspiri înainte de vreme la titlul de amant?

După ce-l mustră cu aceste vorbe și cu altele de același fel și după ce pe deasupra îi mai cără la spate și o ploaie de lovituri, îl zvîrli pe ușă afară. Și acest model de amant curajos, scăpat de primejdie, împotriva oricărei așteptări, dar cu ambele lui fese vătămate din cauza dublei operații pe care o suferise noaptea și ziua, se întoarse acasă tare mîhnit și rușinat. Cu toate astea morarul trimise soției sale o înștiințare de despărțire și o alungă numaidecît din casa sa.

Dar femeia, a cărei înnăscută răutate e și mai întărîtată și exasperată de asemenea insultă – cu toate acestea așa de îndreptățită – se întoarse la vechile ei năravuri și recurse la farmecele obișnuite ale femeilor. Căutînd cu toată grija o anumită bătrînă șireată despre care se credea că, prin farmecele și vrăjile sale, ar putea să facă tot ce voia, cu rugăciuni și numeroase daruri, o rugă ca din toate dorințele să-i îndeplinească una: fie să-i potolească bărbatul și să-l facă să se împace cu ea, fie, dacă acest lucru n-ar fi cu putință, măcar să-i trimită vreo stafie sau vreo divinitate îngrozitoare, care să-l chinuiască și să-i smulgă viața. Atunci vrăjitoarea, care avea mare putere chiar asupra zeilor, încearcă

armele cele mai la îndemînă ale îngrozitoarei sale științe, se silește să îmblînzească inima adînc rănită a bărbatului și să redeștepte în el iubirea; dar încercarea sa n-a dat rezultatul așteptat. Atunci, înfuriată pe divinitățile sale și – indiferent de plata ce trebuia să primească pentru osteneala sa – ațîțată de atîta dispreț, ea începu să amenințe capul nenorocitului soț și să întărîte în contra lui umbra unei femei care pierise de o moarte violentă.

Dar, poate tu, lector pricinaș, criticînd povestirea mea, vei face această obiecție: cum ai putut tu, măgar viclean, închis în mijlocul unei mori, să știi ce făceau aceste femei, după cum susții, în cea mai mare taină? Ei bine, află în ce chip, mulțumită curiozității mele de om metamorfozat în măgar, am putut să cunosc tot ce s-a făcut pentru pierderea morarului meu.

Cam pe la amiază, deodată, a apărut în moară o femeie cu o jalnică înfățișare de acuzată și desfigurată de o tristețe nespusă. Era pe jumătate acoperită cu o zdreanță păcătoasă, cu picioarele goale, palidă ca merișorul și slabă ca o umbră. Un păr în neorînduială, pe jumătate alb și plin de o cenușă murdară, îi acoperea aproape toată partea de sus a figurii. Această femeie, în halul pomenit, a pus ușor mîna pe umărul morarului și, ca și cum ar fi vrut să-i vestească ceva, l-a atras mai la o parte, într-una din camerele casei. A închis ușa și a rămas foarte mult timp cu el. Dar cum în acest timp tot grîul pe care lucrătorii îl primiseră fusese măcinat și cum trebuia neapărat să se obțină altul, mai mulți sclavi veniră la camera stăpînului, începură să-l cheme și să-i ceară un supliment de lucru. Deși-l strigară de mai multe ori și din toate puterile, nimeni nu le răspunse. Atunci ei bătură mai tare în ușă, și fiindcă fusese închisă cu cea mai mare grijă cu zăvorul pe dinăuntru, presupunînd că s-a întîmplat ceva grav și funest, cu o puternică opintire, o sparg ori o scot din balamale, și în sfîrșit pătrund în cameră. Ei nu găsesc nicăieri pe femeia aceea, dar îl văd pe stăpînul lor atîrnat de o grindă, sugrumat și fără suflare. După ce i-au deznodat funia de la gît, l-au desprins de pe grindă și cu tot felul de vaiete și bocete îl spălară cu grijă pentru ultima oară și, după îndeplinirea ultimelor datorii funebre, îl însoțiră în mare număr la ultima lui locuință, încredințîndu-l mormîntului.

A doua zi, fiica decedatului a venit în grabă dintr-un tîrg vecin, unde se măritase de curînd și, în marea ei durere, își smulgea părul care-i cădea pe ochi și se lovea din cînd în cînd cu pumnii în piept. Ea aflase totul, fără ca cineva să-i fi anunțat groaznica nenorocire a familiei. Într-adevăr, jalnica imagine a tatălui ei, avînd încă funia la gît, i se arătase în vis și-i dezvăluise toată purtarea criminală a mamei sale vitrege, adulterele sale, vrăjile sale și cum, ajuns el însuși sub stăpînirea unei stafii, se coborîse în Infern. După ce rămase multă vreme pradă unei chinuitoare mîhniri, dragostea prietenilor izbuti s-o liniștească în cele din urmă, punîndu-i capăt durerii. În ziua a noua[1], îndeplinindu-se la mormînt ceremoniile după datină, scoase în vînzare moștenirea rămasă de la tatăl ei: sclavi, mobilier și toate animalele de povară, și astfel întreaga gospodărie se risipi în dreapta și în stînga după șansele capricioase ale unei licitații așa cum se-ntîmplă îndeobște. În sfîrșit, eu am fost cumpărat de un sărman grădinar cu cincizeci de sesterți[2], sumă enormă, spunea el, dar nădăjduia că prin munca noastră comună va putea să-și cîștige hrana.

Acum mi se pare necesar să arăt și ce obligații aveam în noua mea slujbă. Dimineața, stăpînul meu îmi punea în spinare mari cantități de legume și mă ducea în orașul vecin. Acolo, după ce preda marfa revînzătorilor și încasa banii, se urca în spinarea mea și se întorcea astfel la grădina sa. Cît timp săpa, cît timp uda și încovoiat pe brazdele lui se ocupa de celelalte munci ale meseriei sale, eu aveam puțină tihnă și mă bucuram de o odihnă care-mi plăcea. Dar cînd revoluția ordonată a astrelor, care după un anumit număr de zile și de luni aduse un an nou, lăsă în urmă toamna cu plăcerile culesului de vii și ajunse în zodia Capricornului[3], cînd veni iarna cu zăpezile ei, cu ploi fără sfîrșit și nopți umede și reci, n-a mai fost același lucru. Lăsat sub cerul liber și închis într-un staul fără acoperiș,

[1] Morții erau arși în ziua a opta și în a noua cenușa lor, închisă într-o urnă, era depusă în mormînt cu ceremonii și uneori cu întreceri atletice în cinstea lor.

[2] Monedă romană de argint care valora doi ași și jumătate, adică un sfert de dinar.

[3] Soarele intră în zodia Capricornului la solstițiul de iarnă.

suferea m grozav din cauza frigului care nu mai contenea, căci stăpînul meu, din pricina excesivei lui sărăcii, nu putea să-și procure nici pentru el, necum pentru mine, un așternut de paie sau vreo pătură oricît de păcătoasă și trăia într-un bordei, acoperit cu ramuri și frunze de copaci. În afară de asta, dimineața trebuia să merg cu picioarele goale și cu sforțări de nedescris printr-un noroi înghețat și pe bucăți de gheață foarte ascuțite. Nu aveam nici măcar hrana mea obișnuită ca să-mi umplu stomacul, căci, deși mîncarea mea era una și aceeași cu a stăpînului, era totuși foarte puțină și proastă: cîteva lăptuci bătrîne și amare, care, încetînd de a mai crește și înzestrate cu semințe, semănau cu niște mături mari, deveneau un putregai acru și slobozeau o zeamă noroioasă.

Într-o noapte, un proprietar din satul vecin, pe care întunecimea unui cer fără lună îl făcuse să zăbovească și pe care o ploaie torențială îl udase pînă la piele, rătăcindu-se din drumul cel bun, se opri la grădinița noastră cu calul său, care nu mai putea de oboseală. Dată fiind împrejurarea, el fu primit cu dragă inimă și găsi la noi, dacă nu o găzduire aleasă, cel puțin o odihnă de care avea mare nevoie. Voind să răsplătească bunăvoința gazdei sale, îi promise o anumită cantitate de grîu și de untdelemn de la moșia sa și, pe deasupra, două chiupuri de vin. Fără multă întîrziere stăpînul meu ia cu el un sac și niște burdufuri goale și, urcîndu-se pe deșelate în spinarea mea, pornește la drum pentru o călătorie de șaizeci de stadii[1]. Străbătînd această distanță, ajungem la moșia susnumită, unde generosul și primitorul amfitrion pofti îndată pe stăpînul meu la o masă copioasă.

În timp ce amîndoi comesenii noștri se luau la întrecere cu paharul în mînă, se întîmplă o minune dintre cele mai ciudate. O găină, alergînd încoace și încolo prin ograda casei, începu să cotcodăcească zgomotos ca și cum ar fi voit să ouă. Stăpînul ei, privind-o, îi zise:

---

[1] Măsură de distanță antică, stadiul avea la greci 177,06 m, iar la romani 185 m. Așadar drumul parcurs de Lucius și stăpînul său nu depășea 11 km.

— Bună și foarte prăsitoare slugă, e atîta timp de cînd ne îngrași zilnic cu ouăle tale! Și chiar acum, după cum văd, te gîndești să ne prepari o gustare!

Apoi strigă:

— Ei, băiete, ia repede coșul hărăzit pentru cuibarul găinilor și pune-l în colțul obișnuit!

Servitorul a făcut ceea ce-i poruncise stăpînul, dar găina, disprețuind așternutul obișnuit al cuibarului, a depus un rod prematur chiar la picioarele stăpînului ei, pe care avea să-l arunce într-o mare îngrijorare. Căci, într-adevăr, nu era un ou cum îl știm cu toții, ci un puișor perfect format, cu aripi, cu pinteni, cu ochi și chiar cu piuit, care îndată începu să se țină după mama lui.

În afară de această minune, s-a produs o alta cu mult mai mare, care cu drept cuvînt îi îngrozi pe toți. Chiar sub masa pe care se aflau încă resturile ospățului, pămîntul s-a despicat adînc și din el a țîșnit un foarte bogat izvor de sînge ale cărui mari și îmbelșugate picături cădeau pe masă și o inundau. Și chiar în clipa cînd toți, încremeniți de spaimă, contemplau cu groază aceste divine prevestiri, iată că în mare grabă vine un servitor din pivniță pentru a-i anunța că tot vinul păstrat acolo de multă vreme fierbe cu clocote în butoaie, ca și cum s-ar fi pus sub ele un foc uriaș. Tot atunci s-a văzut o nevăstuică trăgînd cu dinții din gaura lui un șarpe mort. Din gura unui cîine ciobănesc a țîșnit o broscuță verde și însuși cîinele, atacat de un berbec, care se afla lîngă el, a fost gîtuit de acesta dintr-o singură mușcătură.

Atîtea minuni așa de îngrozitoare au aruncat o spaimă de nespus în sufletul stăpînului și au umplut toată casa de o descurajare vecină cu încremenirea. Cu ce trebuiau să înceapă? Cu ce să sfîrșească? Ce ispășire putea să fie mai mult sau mai puțin izbăvitoare pentru a potoli amenințările divinităților cerești? Cîte victime și ce fel de victime trebuiau jertfite?

În timp ce toți, în așteptarea unei groaznice nenorociri, erau înmărmuriți de spaimă, sosește un tînăr sclav care anunță stăpînului său cea mai mare, ultima nenorocire ce se abătuse asupra familiei sale.

El avea trei fii mari, foarte învăţaţi şi foarte binecrescuţi, care făceau fala vieţii sale. O veche prietenie îi lega pe aceşti tineri de un sărman posesor al unei căsuţe modeste. Neînsemnata lui căscioară se învecina cu întinsele şi îmbelşugatele ogoare ale unui tînăr moşier, bogat şi influent, dar care abuza de gloria numeroşilor săi strămoşi. El era tare şi mare în diferite partide şi fără nici o împotrivire făcea, în oraş, tot ce-i plăcea. Cu sărmanul şi umilul său vecin se purta ca un adevărat duşman; îi omora oile, îi lua boii, îi călca în picioare grînele încă necoapte. Şi nemulţumit că l-a despuiat de toată recolta, voi să-l alunge chiar de pe micul lui ogor; pornind împotriva lui un neîntemeiat proces de hotare, pretindea că tot terenul era al lui. Atunci plugarul, om respsectuos de altfel, jefuit de lăcomia bogatului, ca să salveze din moştenirea părintească cel puţin un petic de pămînt pentru mormîntul său, foarte spăimîntat, a rugat pe mai mulţi prieteni să vină să dea mărturie pentru hotarele sale. Printre aceştia se găseau şi cei trei fraţi, care voiau să dea tot ajutorul lor, oricît ar fi fost de neînsemnat, prietenului în primejdie.

Cu toate acestea furiosul tînăr, fără să se sperie cîtuşi de puţin sau măcar să se ruşineze de prezenţa atîtor cetăţeni, nu voi să renunţe la tîlhăreştile lui pretenţii sau cel puţin să-şi stăpînească neobrăzatele-i cuvinte. În timp ce ei se jeluiau cu blîndeţe şi, cu vorbe frumoase, căutau să potolească mînia care clocotea în el, deodată, jurînd pe capul său şi pe al celor ce-i erau mai dragi, afirmă că puţin îi păsa de prezenţa atîtor mediatori şi că va porunci servitorilor săi să ia de urechi pe vecinul său şi să-l azvîrle îndată cît mai departe de coliba lui. La aceste cuvinte, un val de indignare cuprinse pe toţi aceia care-l auziră şi unul dintre cei trei fraţi, fără şovăire şi cu multă îndrăzneală, îi răspunse că în zadar se bizuie el pe bogăţiile lui ca să ameninţe într-un mod aşa de tiranic şi de trufaş, fiindcă, săracii au găsit întotdeauna, în nepărtinirea legilor, ajutor şi apărare în contra obrăzniciei bogaţilor. Aceste cuvinte, pentru un om aprins de mînie, au fost untdelemn peste foc, pucioasă într-un incendiu, un bici în mîinile Furiei, şi nu făceau decît să-i alimenteze brutala violenţă. Şi cu-adevărat nebunia lui

sporise în așa grad, încît striga în gura mare că puteau să se spînzure toți, cu legile lor cu tot.

Și cum el avea niște cîini ciobănești, cîini de fermă, sălbatici și uriași, obișnuiți să mănînce hoiturile aruncate pe cîmp și, în afară de asta, dresați să se arunce asupra trecătorilor și să-i muște, fără deosebire, porunci să li se dea drumul și să fie asmuțiți împotriva acestei mulțimi. Îndată ce auziră obișnuitul semnal al ciobanilor, aceste animale întărîtate și înrăite, umplînd cîmpia cu un lătrat confuz și răgușit care le făcea și mai înfiorătoare, se repeziră cu o furie nebună asupra oamenilor, și, cu nenumărate mușcături, îi sfîșiară și-i făcură bucăți; n-au cruțat nici chiar pe fugarii pe care-i urmăreau cu și mai multă înverșunare.

Atunci, în mijlocul înfiorătorului măcel al acestei mulțimi înspăimîntate, cel mai tînăr dintre cei trei frați, lovindu-se de o piatră și zdrobindu-și degetele picioarelor, se prăbuși la pămînt și căzu pradă acestor sălbatici și fioroși dulăi care, văzînd pe nenorocitul tînăr întins la pămînt, numaidecît se năpustiră asupra lui și-l sfîșiară în bucăți.

Auzind urletele lui de moarte, frații, adînc îndurerați, alergară în ajutorul lui. Înfășurîndu-și mînile stîngi în pulpanele mantalelor[1], ei încercară să-și apere fratele, aruncînd o ploaie de pietre ca să alunge cîinii, dar nu reușiră nici să zdrobească, nici să pună pe fugă această haită sălbatică; iar prea nefericitul tînăr abia, rostind ultimele cuvinte prin care cerea fraților săi să pedepsească pe acest bogat pîngărit de crime pentru moartea fratelui lor mai tînăr, muri îndată sfîșiat. Atunci ceilalți doi frați, nu atît din pricină că nu mai aveau nici o speranță de salvare, cît mai ales din cauză că de bunăvoie renunțaseră la ea, se îndreptară spre cel bogat și, cu un curaj nebun și o furie oarbă, îl atacară cu o grindină de pietre. Dar acest ucigaș, setos de sînge, obișnuit de multă vreme cu numeroase asemenea crime, aruncă o suliță și străpunse pe unul din cei doi în coșul pieptului. Deși fusese lovit de moarte și era cu totul neînsuflețit, el nu se prăbuși, căci sulița cu care fusese

---

[1] La romani acesta era un gest de apărare și protecție, la care textele antice fac adesea aluzie.

străpuns, ieşindu-i aproape toată prin spate, se înfipsese în pămînt prin violenţa loviturii şi-i ţinea suspendat trupul ţeapăn care se legăna într-o parte şi în alta.

Apoi unul dintre servitori, grozav de îndrăzneţ şi de ticălos, veni în ajutorul ucigaşului şi, cumpănind în mînă o piatră, ochi de foarte departe braţul drept al celui de-al treilea tînăr; lovitura nu-şi atinse ţinta, căci piatra îi atinse numai vîrful degetelor şi, împotriva aşteptării tuturor, căzu mai departe fără să-l fi rănit. Totuşi, această fericită împrejurare dădu iscusitului tînăr o speranţă de răzbunare. Prefăcîndu-se că are mîna zdrobită, iată cum se adresă el acestui om barbar:

— Bucură-te de distrugerea întregii noastre familii, hrăneşte-ţi cu sîngele a trei tineri nesăturata cruzime şi mîndreşte-te cu glorioasa-ţi biruinţă asupra concetăţenilor tăi doborîţi, dar cel puţin să ştii că, dacă ai jefuit de pămîntul său pe un nenorocit ca să-ţi întinzi neîncetat hotarele moşiei, vei avea totuşi întotdeauna un vecin. Dar vai ! dreapta mea, cu care desigur ţi-aş fi tăiat capul, a căzut sfărîmată de un destin nedrept!

Întărîtat la culme de aceste cuvinte, furiosul tîlhar puse mîna pe sabie şi, voind să ucidă cu propria lui mînă pe nenorocitul tînăr, se repezi cu sete la el. Dar el nu provocase la luptă pe unul mai slab decît el şi întîmpină o rezistenţă la care nu se aşteptase deloc. Tînărul îi apucă cu putere mîna dreaptă şi învîrtind sabia cu energie, o înfipse de mai multe ori în odiosul bogat şi-l făcu să-şi dea sufletul murdar... Apoi, ca să scape din mîinile servitorilor care alergau în fuga mare, deodată, cu sabia încă mînjită de sîngele duşmanului său, îşi tăie adînc grumazul.

Acestea erau nenorocirile prevestite de atîtea minuni nemaiauzite, acestea erau nenorocirile anunţate nefericitului părinte. Doborît de atîtea lovituri în acelaşi timp, bătrînul nu putu să scoată nici o vorbă şi nici măcar să plîngă în tăcere. Dar punînd mîna pe cuţitul de care tocmai se servise la masă ca să împartă oamenilor brînză şi alte mîncări, după exemplul nefericitului său fiu, îşi tăie gîtul cu mai multe lovituri şi, căzînd peste masă, cu capul în jos, spălă cu un nou val de sînge petele sîngelui miraculos. Astfel pieri,

într-un timp așa de scurt, o întreagă familie. Jelind această nenorocită întîmplare și plîngînd mai amarnic fatalitatea care-l urmărea, grădinarul își plăti masa cu lacrimi și lovindu-și în mai multe rînduri, una de alta, mîinile pe care le aducea goale, se urcă numaidecît în spinarea mea și o pornirăm înapoi pe drumul pe care venisem. Dar nici întoarcerea nu i-a fost scutită de o nenorocită și primejdioasă întîmplare.

Căci, ieșindu-ne în cale un individ de o statură înaltă, soldat dintr-o legiune, după cum îl arătau înfațișarea și purtarea sa, îl întrebă pe stăpînul meu pe un ton obraznic și trufaș unde se ducea cu acest măgar fără povară. Stăpînul, tulburat încă de durere și neștiind latinește, trecu înainte fără să-i răspundă. Soldatul n-a putut să-și înfrîneze obișnuita-i obrăznicie și, înfuriindu-se de această tăcere ca de o insultă, l-a lovit cu un harac de viță-de-vie, pe care-l ținea în mînă, și l-a aruncat jos din spinarea mea. Atunci grădinarul i-a răspuns cu umilință că, neștiind limba sa, nu putea să înțeleagă ce i se spunea. Soldatul îl întrebă deci în grecește unde se ducea cu măgarul, iar grădinarul îi răspunse că se ducea în orașul vecin.

— Dar eu, zise celălalt, am nevoie de serviciile lui, căci împreună cu alte animale de povară trebuie să transport, din cetățuia vecină, bagajele comandantului nostru !

Apoi, punînd mîna pe mine, mă ia de căpăstru și începe să mă tragă după el. Atunci grădinarul, ștergîndu-se de sîngele care curgea din rana pe care i-o făcuse mai înainte la cap, îl roagă din nou să se poarte mai politicos și mai omenos cu un camarad de arme.

— Te rog fierbinte, în numele celor mai fericite speranțe ale tale, îi spunea el, acest măgăruș n-are nici o putere – fapt care nu-l împiedică să muște –, cade pe drum din pricina unei boli urîte și abia poate să transporte din grădina mea, la o foarte mică distanță, cîteva legături de legume; obosește repede și-și pierde răsuflarea și e departe de a fi în stare să poarte poveri mai mari !

Dar cînd văzu că nici o rugăciune nu îmblînzește pe militar și că acesta e și mai înfuriat și gata să-i crape țeasta cu cel mai gros nod al haracului său întors, recurse la cea

din urma posibilitate de salvare. Prefăcîndu-se că vrea să-i atingă genunchii pentru a-i stîrni mila, se apleacă, se încovoaie și, apucîndu-l de amîndouă picioarele, îl ridică în sus și-l trîntește cu putere la pămînt; apoi, fără să piardă o clipă, cu pumnii, cu coatele, cu dinții și chiar cu pietrele pe care le culegea de pe drum, îi zdrobește toată fața, mîinile și coatele. Celălalt, din clipa cînd fusese trîntit pe spate la pămînt, nu mai era în stare să se împotrivească sau să se apere în nici un fel, dar nu înceta să-l amenințe pe grădinar, că dacă va reuși să se ridice, îl va tăia în mii de bucăți cu sabia. Ținînd seama de aceste vorbe, grădinarul îi ia numaidecît sabia, o aruncă cît mai departe cu putință și din nou începe să-l bată cu și mai multă furie. Snopit în bătaie, ciuruit de răni și nemaiputînd găsi alt chip de scăpare, soldatul a recurs la singurul mijloc ce-i mai rămînea de făcut: a făcut pe mortul.

Atunci grădinarul, luînd sabia cu el, s-a urcat în spinarea mea și în goana mare s-a îndreptat spre oraș; fără să se mai gîndească să-și revadă mica grădină, se duce la unul din prietenii săi, îi povestește totul, îl roagă să-l ajute în această primejdie și să-l ascundă cîtva timp, pe el și pe măgarul său, pînă cînd o dispariție de două sau de trei zile îl va scăpa de o urmărire capitală. Amicul, neuitînd vechea lor prietenie, îl primește fără șovăire. Pe mine, cu ajutorul unei scări, mă urcă cu picioarele îndoite, sus, în podul casei, iar grădinarul, rămas jos chiar în prăvălie, se ascunde într-un coș, al cărui capac a fost tras peste el.

În timpul acesta, soldatul – așa cum am aflat mai tîrziu –, asemenea unui om care s-a trezit dintr-o lungă beție, în cele din urmă s-a pus pe picioare și, deși zdrobit de durerea atîtor lovituri, clătinîndu-se și abia sprijinindu-se în toiag, a ajuns în oraș. Rușinat de slăbiciunea și de nevrednicia sa, nu suflă o vorbă nici unuia dintre cetățeni despre bătaia și despre înfrîngerea suferită și își înghiți în secret ocara, dar cînd întîlni cîțiva camarazi le povesti numai lor nenorocita întîmplare. Se înțeleseră ca el să stea cîtva timp ascuns în cortul lor, căci, în afară de insulta lui personală, se temea, din cauză că pierduse sabia, de

urmările călcării jurămîntului militar[1] ; iar în ce-i privea pe ei, după ce vor fi cercetat cu atenție urmele noastre, își vor da toată silința să ne descopere și să-l răzbune. Dar exact la timp se găsi un vecin perfid care-i înștiință numaidecît unde eram ascunși. Atunci soldații chemară autoritățile și mințind că pierduseră pe drum un mic vas de argint de foarte mare preț, aparținînd comandantului lor, susțineau că-l găsise un grădinar și că, nevoind să-l dea înapoi, sta ascuns în casa unui prieten al său.

Magistrații, constatînd valoarea obiectului pierdut și aflînd numele comandantului, se prezintă la ușa casei unde ne refugiasem și cu glas tare somează pe gazda noastră să predea fără întîrziere pe acela pe care-l ascundea, dacă nu voia să-și piardă viața el însuși. Dar el, fără să se sperie cîtuși de puțin și neavînd alt gînd decît să salveze pe prietenul pe care-l luase sub ocrotirea sa, nu mărturisește nimic despre noi și susține că nu l-a văzut pe grădinar de mai multe zile. La rîndul lor, soldații, jurînd pe capul împăratului, pretind că e ascuns acolo și nu în altă parte. În cele din urmă, magistrații, spre a se convinge dacă cel care tăgăduia cu atîta încăpățînare spune adevărul, hotărăsc o percheziție. Se dă ordin lictorilor și celorlalți slujbași să intre în casă și să cerceteze cu de-amănuntul pînă în cele mai mici colțuri. Ei raportează că înăuntru nu există nici om, nici măgar. Atunci lupta reîncepe cu și mai multă violență, dintr-o parte și din alta : militarii susțin că ei știu ce spun și imploră dreptatea împăratului, iar gazda noastră tăgăduiește neîncetat luînd ca martori pe zei.

Auzind această dispută și toată această zarvă, eu care, după cum se știe, eram un măgar indiscret și tot atît de curios, arzînd de nerăbdare, îmi lungesc gîtul pieziș printr-o ferestruică, silindu-mă să văd cum arată tărăboiul acela. Dar, printr-o întîmplare neprevăzută, unul dintre soldați îndreptîndu-și tocmai atunci privirile spre umbra mea, ia ca martori pe toți cei de față și un puternic strigăt se ridică îndată din piepturile lor. Repede, ei se urcă pe o scară, pun

---

[1] Pierderea sabiei, a scutului sau a căștii se considera și se pedepsea ca o dezertare.

mîna pe mine şi mă coboară de acolo ca pe un captiv. Atunci, nemaiexistînd nici o îndoială, se cercetează cu mai multă atenţie fiecare obiect în parte şi, în cele din urmă, ridicînd capacul coşului, ei îl găsesc acolo pe grădinar. După ce fu scos din ascunzătoare şi tîrît înaintea magistraţilor, nenorocitul, care avea să plătească cu capul această întîmplare, a fost dus la închisoarea oraşului, iar nesocotita mea apariţie la fereastră stîrnea tot felul de glume şi hohote de rîs ce nu se mai sfîrşeau. De atunci a rămas proverbul des repetat: „Cine vede umbra măgarului, vede măgarul.“[1] .

---

[1] Unii autori identifică aici două proverbe pe care Apuleius le-ar fi reunit într-unul singur. Un măgar, spun ei, privind pe o fereastră în atelierul unui olar, îi sparse mai multe oale. Olarul dădu în judecată pe stăpînul măgarului. Fiind întrebat de judecători de ce era acuzat: „De privirea măgarului meu“, le spuse el, răspuns care făcu asistenţa să rîdă şi trecu de atunci în proverb.

În ce priveşte umbra măgarului, Demostene, pledînd pentru un acuzat de o crimă capitală şi văzînd că judecătorii nu dau nici o atenţie discursului său, le spune: „Un tînăr închiriase un măgar pentru a se duce undeva; pe drum, voind să se odihnească puţin în timpul excesivei călduri a zilei, se culcă la umbra măgarului. Conducătorul măgarului se opuse, spunînd că el i-a închiriat măgarul, iar nu umbra măgarului, şi-l dădu în judecată pe tînăr“. Atunci Demostene se opri şi, observînd că toţi judecătorii erau atenţi la această povestire, strigă: „Cum, onoraţi judecători, ascultaţi nişte fleacuri, şi o cuvîntare în care e vorba de viaţa unui om nu o ascultaţi?“

CARTEA A ZECEA

Ce s-a ales, a doua zi, de stăpînul meu, grădinarul, nu știu. Dar în ce mă privește, soldatul acela, care din cauza furiei și insolenței sale fusese snopit în bătaie, m-a desprins de iesle și m-a luat cu el, fără nici o împotrivire din partea cuiva. Apoi, strîngîndu-și din cort – cel puțin așa l-am socotit eu – efectele personale, mi le puse în spinare și astfel, complet echipat și înarmat milităreşte, iată-mă la drum. Purta un coif scînteietor de-ți lua ochii, un scut și mai orbitor și o lance remarcabilă prin lungimea cozii ei de lemn, armă care atunci de bună seamă nu era cerută de rînduiala ostășească, dar pe care el o așezase artistic în vîrful acelei poveri, așa cum se face la război pentru a speria pe nenorociții trecători. După ce am mers pe un drum de cîmp destul de ușor, am ajuns într-un orășel unde n-am tras la han ci la casa unui anumit decurion. Încredințîndu-mă îndată unui tînăr servitor, plecă în grabă la șeful său, care avea sub comanda sa o mie de oameni. După cîteva zile, mi-aduc bine aminte, chiar în această casă s-a comis o crimă de o cruzime înfiorătoare și, ca s-o puteți citi și voi, o voi povesti în cartea mea.

Stăpînul casei avea un fiu tînăr, foarte instruit, și prin urmare de o bunătate și de o modestie pilduitoare, un fiu cum ți-ai dori să ai și tu sau barem unul care să-i semene. Mama tînărului fiind moartă de mulți ani, tatăl se recăsătorise și de la a doua soție avusese un alt fiu, care și el trecuse de vîrsta de doisprezece ani. Dar mama sa vitregă, care se bucura de o mare autoritate în casa bărbatului, mai

mult grație frumuseții decît moralității, fie că era stricată din fire, fie că fatalitatea o împingea la cea mai rușinoasă faptă, puse ochii pe fiul ei vitreg. Acum, deci, scumpe lector, să știi că vei citi o tragedie și nu o simplă poveste și că de la conduri, ne ridicăm la coturni[1].

Această femeie, atîta vreme cît micul Cupidon s-a aflat la începutul creșterii sale, a rezistat în tăcere, ascunzînd ușor o slabă roșeață din obrajii ei. Dar cînd inima i-a fost cu totul cuprinsă de un foc nebun, a cărui violență Amor, în delirul lui, o ațîța orbește, ea cedă, în sfîrșit, crudului zeu; și simulînd o stare de slăbiciune, și-a ascuns rana sufletului sub o pretinsă boală a trupului. Nu e nimeni care să nu știe că toate simptomele de ruinare a sănătății și a feței sînt aceleași la amorezați ca și la bolnavi: o paloare îngrozitoare, ochi fără viață, genunchi istoviți, somn agitat, suspine cu atît mai adînci cu cît chinul este mai lung. Ai fi putut crede că era scuturată numai de o febră arzătoare, dacă n-ar fi fost lacrimile ce le vărsa. Vai, doctori ignoranți, ce să însemne acest puls accelerat, acea îmbujorare excesivă, acea respirație grea, acele palpitații dese care zgîlțîiau rînd pe rînd șoldurile? Buni zei! Cît ar fi fost de ușor, nu pentru un medic iscusit, ci pentru primul venit, oricît de slab cunoscător în suferințele iubirii, cît de ușor i-ar fi fost să priceapă, văzînd o femeie care arde, fără ca trupul să simtă vreo căldură!

Așadar, incapabilă să stăpînească violenta pasiune răvășindu-i ființa pînă în adîncurile ei, ea rupse o tăcere ce dura de-atîta timp și porunci să fie chemat la dînsa fiul ei vitreg, nume pe care ar fi voit să-l facă să dispară, ca să nu mai fie silită să roșească! Tînarul nu întîrzie o clipă de-a da ascultare poruncii mamei sale vitrege bolnave. Cu fruntea brăzdată de o tristețe care-i dădea un aer de bătrîn, se îndreptă spre camera de culcare a soției tatălui său și a

---

[1] Încălțăminte înaltă, cu talpă groasă și șireturi de piele, purtată de obicei de actorii de tragedie. În loc de *cothurnus*, actorii de comedie purtau așa numitul *soccus*, pantof de casă femeiesc. Comedia și Tragedia sînt așadar sugerate prin încălțămintea slujitorilor Thaliei și ai Melpomenei.

mamei fratelui său, ca să-i arate respectul pe care în tot căzul i-l datora. Dar ea, obosită prea mult de suferința unei lungi tăceri, plutea, ca să zic așa, într-un ocean de nehotărîri. Din nou dezaprobă toate cuvintele pe care le socotea ca cele mai potrivite pentru întrevederea de față; pudoarea sa făcînd-o să șovăiască și, mai ales, neștiind cum să înceapă, cuvintele îi mureau pe buze. Dar tînărul care nici atunci nu bănuia nimic, cu un aer supus, o întrebă el cel dintîi care e cauza bolii ei. Atunci femeia, profitînd de fatalul prilej că se găsea singură cu el, izbucni cu îndrăzneală, și vărsînd șiroaie de lacrimi și acoperindu-și fața cu poala rochiei, îi adresă cu o voce tremurătoare aceste puține cuvinte:

— Pricina și începutul suferinței mele de azi și în același timp leacul și unica mea salvare tu ești, căci ochii tăi pătrunzînd prin ai mei pînă în fundul inimii mele, au aprins în ea un foc mistuitor. Fie-ți dar milă de o femeie care piere din cauza ta. Să nu te oprească deloc teama și respectul ce-l datorezi tatălui tău, căci altfel aș muri fără îndoială, și tu îi vei păstra soția în viață. Eu te iubesc, pentru că-i regăsesc chipul în trăsăturile feței tale și iubirea mea e legitimă. Singurătatea noastră să-ți dea deplină încredere: ai tot timpul să săvîrșești un act îndrăzneț, dar devenit necesar. Căci ceea ce nu e știut de nimeni e aproape ceva nefăcut !

Această neașteptată declarație îl aruncă pe tînăr într-o foarte mare tulburare și, cuprins de groază la ideea unei astfel de crime, el se gîndi totuși că nu trebuie s-o întărîte printr-un refuz aspru sau nepotrivit, ci mai degrabă s-o liniștească prin amînări și promisiuni înșelătoare. Așadar, îi promite bucuros, o îndeamnă nespus de mult să aibă nădejde, să se îngrijească și să se întremeze, pînă cînd vreo călătorie a tatălui său le va lăsa un moment liber pentru plăcerile lor. Apoi fugi îndată din fața vinovatei sale mame vitrege. Socotind că marea nenorocire ce-i amenința familia are nevoie de sfaturile unui om mai înțelept, numaidecît a spus totul fostului său învățător, un bătrîn de o înțelepciune cunoscută. După o îndelungată chibzuire, amîndoi au găsit că cea mai bună hotărîre era să fugă cît mai repede de lovi-

turile soartei vrăjmaşe. Dar nemaiputînd să suporte nici cea mai mică amînare, femeia, sub un pretext oarecare, a reuşit să-şi convingă soţul, prin nemaipomenitele ei viclenii, să plece în grabă la nişte proprietăţi ce le aveau foarte departe de acolo. Atunci, mînată de o criminală speranţă, pe care o mai şi zorise, a cerut stăruitor satisfacţia promisă vinovatei ei patimi. Tînărul, cînd sub un pretext, cînd sub altul, fugea de această odioasă întîlnire, dar felurimea răspunsurilor făcînd-o în sfîrşit să vadă lămurit că el refuza să-şi ţină cuvîntul, cu o repeziciune neaşteptată, ea trecu de la o nelegiuită iubire la o ură cu mult mai îngrozitoare.

Asociindu-se fără întîrziere cu unul dintre sclavii daţi ei ca zestre[1], un ticălos fără pereche, gata la orice crimă, ea îi încredinţează perfidele sale planuri, şi nimic nu le păru mai nimerit decît să lipsească de viaţă pe nenorocitul tînăr. Ea trimite îndată pe criminal să-şi procure o otravă foarte puternică şi, dizolvînd-o cu grijă în vin, o pune deoparte pentru uciderea nevinovatului său fiu vitreg.

Pe cînd aceşti doi criminali chibzuiau asupra celui mai potrivit moment de a-i oferi băutura, întîmplarea l-a adus acasă pe fratele cel mai mic, pe propriul fiu al acestei ticăloase femei, care se întorcea obosit şi flămînd după lecţiile de dimineaţă. După ce a mîncat, i s-a făcut sete şi, găsind paharul de vin în care otrava fusese amestecată pe furiş, fără să bănuiască ce cursă ascundea, dintr-o înghiţitură l-a golit pînă-n fund. Îndată ce a băut otrava pregătită pentru fratele său, s-a prăbuşit lipsit de viaţă pe lespezile pardoselii.

Îngrozit de năprasnica moarte a copilului, preceptorul său, cu ţipete şi urlete, cheamă pe mamă şi pune în mişcare toată casa. În curînd se află trista întîmplare a băuturii mortale şi toţi cei de faţă începură să acuze diferite persoane de această crimă josnică. Dar îngrozitoarea femeie, exemplu de cruzime a unei mame vitrege, rămînînd nesimţitoare la tragicul sfîrşit al fiului ei, la remuşcările acestui

[1] Sclavii pe care femeile îi aduceau ca zestre soţilor treceau sub stăpînirea bărbaţilor, ca şi toate celelalte lucruri aduse ca zestre. Uneori însă femeile aveau şi alţi sclavi care le aparţineau numai lor.

omor a cărui pricină era ea, la nenorocirea familiei sale, la durerea soţului, la jalea unei astfel de îngropăciuni, nu voi să vadă în acest dezastru domestic decît prilejul de a se răzbuna cît mai curînd. Ea trimise grabnic o ştafetă care să-l înştiinţeze pe soţul său, aflat pe drum, de nenorocirea ce căzuse peste casa lui. Acesta întorcîndu-se în grabă din călătorie, ea îşi jucă rolul cu o cutezanţă uimitoare şi acuză pe fratele vitreg că i-a otrăvit fiul. Într-un fel, nu minţea decît pe jumătate, fiindcă băiatul, prin moartea sa, prevenise moartea destinată tînărului, dar era o minciună pe de-a-ntregul născocită cînd afirma că fratele mai mic fusese otrăvit de nelegiuitul său frate vitreg pentru că ea nu voise să cedeze ruşinoaselor lui fapte lubrice şi încercărilor de a o necinsti. Nemulţumită cu aceste minciuni atît de îngrozitoare, adăugă că el o ameninţa şi pe ea cu sabia pentru că-i demascase toată stricăciunea. Atunci nefericitul tată, lovit de îndoita moarte a fiilor săi, se zbuciuma într-o durere fără margini. Pe cel mai mic îl vedea îngropat sub ochii săi, iar despre celălalt ştia bine că, acuzat de incest şi fraticid, va fi fără îndoială condamnat la moarte. Şi pe deasupra, ipocritele lamentări ale unei soţii multiubite îl împingeau la o ură nemărginită împotriva copilului său.

De-abia se terminase pompa funebră şi înmormîntarea fiului mezin, că îndată, chiar de lîngă mormînt, nenorocitul bătrîn, cu faţa scăldată în lacrimi proaspete şi smulgîndu-şi părul alb murdărit de cenuşă, o luă la fugă în goana mare spre piaţa unde se împarte dreptatea. Acolo, prin lacrimile sale, prin rugăciunile sale, atingînd chiar genunchii decurionilor, fără să cunoască, vai! perfidia acestei femei rele şi necredincioase, a cerut cu toată puterea voinţei lui moartea celuilalt fiu, strigînd că e un nelegiuit care voise să pîngărească patul părintesc, un asasin care-şi omorîse fratele şi un criminal care ameninţase pe mama lui vitregă c-o înjunghie cu sabia. Pe scurt, prin aceste cuvinte atît de mişcătoare şi prin adînca-i indignare, înflăcără atît de puternic în disperarea sa şi tribunalul, şi poporul, încît toţi, renunţînd la plictisitoarea procedură judecătorească, la expunerea dovezilor evidente ale acuzării şi la meşteşugitele

pledoarii ale apărării, au cerut într-un glas că acest flagel public trebuia lapidat în interesul obștesc.

Totuși magistrații, de teama unei primejdii personale și ca nu cumva din pricina acestei indignări de puțină importanță să se nască vreo răscoală care putea pune în primejdie ordinea și siguranța orașului, pe de o parte interveniră pe lîngă decurioni, iar pe de alta frînară pe concetățenii lor și cerură ca judecata să se facă cu formele legale și după obiceiul strămoșesc și ca sentința să se dea juridicește, numai după ce se vor fi cercetat și cîntărit bine dovezile aduse de o parte și de alta. Căci în acest chip nu se va da un exemplu de sălbăticie barbară sau de tiranie asupritoare, condamnînd pe cineva fără să-l fi ascultat, și nu s-ar mai oferi veacului o pildă atît de primejdioasă într-o vreme de adîncă pace.

Toți aprobară acest fapt înțelept și numaidecît pristavul public primi porunca să anunțe pe senatori că erau convocați în adunare, la senat. Îndată ce ei își ocupară locurile obișnuite, fiecare după drepturile și cinstea cuvenite rangului său, la a doua strigare a pristavului, cel dintîi se prezentă acuzatorul și numai după aceea fu chemat și introdus acuzatul. După exemplul legii ateniene și după procedura tribunalului lui Marte[1], aprodul aduse la cunoștința avocaților părților să nu pledeze cu introduceri lungi și să nu caute să stîrnească mila. Că toate acestea s-au petrecut astfel, am aflat-o de la mai mulți inși care vorbeau între ei. Dar ce dovezi a adus acuzatorul, cu ce motive l-a combătut acuzatul, care au fost în sfîrșit discursurile și replicile, nu știu, deoarece eram departe, la iesle, și n-aș putea să vă spun lucruri de care n-am nici o cunoștință. Dar ceea ce am aflat sigur, am să vă povestesc acum.

Îndată ce pledoariile acuzării și apărării se sfîrșiră, senatul socoti că realitatea și certitudinea acuzațiilor trebuiau sprijinite cu dovezi sigure, că o hotărîre atît de importantă

---

[1] Adică Areopagul, care era un loc din Atena unde s-a judecat primul proces criminal în favoarea zeului Ares, acuzat că l-a ucis pe fiul lui Neptun. De aici numele de *areopagiți*, pe care Solon l-a dat judecătorilor și senatorilor din Atena.

nu trebuia să se ia pe temeiul unor simple bănuieli şi că mai ales era necesar ca sclavul acela, care singur ştia cum s-au petrecut lucrurile, să fie adus prin orice mijloace înaintea judecăţii. Fără să se sperie cîtuşi de puţin de sentinţa unui proces atît de serios, de impozantul aspect al senatului sau cel puţin de mustrările vinovatei lui conştiinţe, acest ticălos începu să înşire o întreagă poveste pe care o născocise singur şi pe care o dădea drept purul adevăr: că tînărul, supărat de dispreţul mamei sale vitrege, îl chemase la el şi, ca să se răzbune de ruşinea suferită, îi ceruse să ucidă pe fiul ei, că îi făgăduise o mare recompensă dacă nu va sufla o vorbă şi-l ameninţase cu moartea dacă va refuza, că, după ce a preparat cu mîna sa otrava, i-o dăduse ca s-o ofere copilului, că, bănuind că sclavul nu-i va da băutura şi că va păstra cupa ca pe o neîndoielnică dovadă a crimei, în cele din urmă i-o oferise el însuşi fratelui său.

Această depoziţie, foarte verosimilă, pe care nemernicul o recita cu o prefăcută tulburare, se dovedi hotărîtoare pentru judecată. Crima tînărului părîndu-le dovedită cu prisosinţă, nici unul dintre senatori n-a rămas atît de favorabil tînărului încît, în faţa evidenţei, să nu admită că merita să fie cusut într-un sac.[1] Venise momentul cînd buletinele de vot, toate la fel, căci toţi scriseseră aceleaşi cuvinte, trebuiau, după un străvechi obicei, să fie aruncate în urna de aramă şi odată depuse acolo, nemaiputîndu-se schimba nimic, soarta acuzatului era pecetluită şi capul lui era dat pe mîna călăului. Chiar în acest moment, unul dintre senatori, un bătrîn, care se bucura mai mult decît ceilalţi de o încredere deosebită şi de o mare vază şi care era medic, acoperind cu mîna gura urnei, pentru ca nimeni să nu arunce cu uşurinţă buletinele, se adresă în aceşti termeni adunării:

— Sînt fericit că în lunga mea viaţă m-am învrednicit de cinstea voastră şi nu voi suferi un vădit asasinat, nici ca, amăgiţi de minciunile unui mizerabil sclav, să vă călcaţi

---

[1] Aceasta era pedeapsa dată paricizilor. Bătuţi cu vergi pînă la sînge, erau cusuţi într-un sac de piele, împreună cu un cîine, cu o maimuţă şi cu un şarpe, şi aruncaţi în mare sau într-un fluviu.

jurămîntul prin care v-ați legat de a face dreptate. Eu însumi n-aş putea, călcînd în picioare respectul datorat zeilor, să-mi mint conştiinţa şi să pronunţ o sentinţă nedreaptă. Aflați, deci, de la mine cum s-au petrecut lucrurile.

Acest criminal, fiind trimis să-şi procure o otravă cu efect imediat, a venit acum cîteva zile la mine şi mi-a oferit în acest scop o sută de monede de aur masiv. Îi era absolut necesară, zicea el, pentru o persoană bolnavă, căzută într-o letargie declarată incurabilă, care dorea să pună capăt unei vieți de suferință. Urmărind cu atenţie flecăreala acestui blestemat ticălos şi neîndemînaticile lui motive şi fiind sigur că punea la cale vreo crimă, i-am dat într-adevăr băutura, dar, prevăzînd că afacerea va ajunge în fața justiției, n-am primit numaidecît banii pe care mi-i oferea. Ca nu cumva, i-am spus eu, vreuna din monedele astea de aur pe care mi le oferi să fie falsă sau stricată, pune-le chiar în sacul ăsta şi pecetluieşte-le cu inelul tău şi mîine le vom verifica în fața vreunui zaraf. Astfel l-am determinat să sigileze banii şi adineauri, îndată ce l-am văzut apărînd în fața voastră, am poruncit unuia din oamenii mei să dea fuga în laboratorul meu şi să-mi aducă sacul. Poftim, îl aveți aci sub ochii voştri. Să-l vadă şi să-şi recunoască pecetea. Ei bine, cum poate fi acuzat acest tînăr că a dat fratelui său o otravă pe care a cumpărat-o sclavul ăsta ?

Îndată criminalul a fost cuprins de o frică nemaipomenită: culorile vieții au făcut loc pe chipul său unei palori de mort şi din tot corpul îi curgea o sudoare rece. Se schimba cînd pe un picior, cînd pe altul, fără să ştie pe care să stea, se scărpina în cap cînd într-o parte, cînd în alta şi, bîlbîindu-se, mormăia printre dinţi nu mai ştiu ce nerozii, astfel încît nimeni, pe drept cuvînt, nu-l mai putea crede nevinovat. Dar vicleanul, reluîndu-şi treptat îndrăzneala, începu să nege totul cu cea mai mare încăpăţînare şi să acuze pe medic că spune minciuni. Bătrînul, în afară de conştiinţa lui de judecător, văzînd că buna sa credinţă e atacată în public, îşi îndoi sforțările pentru a arăta toată vinovăţia acestui ticălos. În sfîrşit, din ordinul magistraților, slujbaşii publici apucînd de mîini pe acest sclav criminal şi

găsindu-i în deget un inel de fier[1], îl compară cu pecetea pusă pe sac. Această verificare întări primele bănuieli şi roata şi scaunul de tortură, după obiceiul grecesc, gata pregătite, au fost aduse numaidecît. Dar în fața chinurilor el a arătat un curaj de necrezut, şi nici loviturile de bici, nici chiar focul nu l-au putut face să se dea învins.

— Pe Hercule, zise atunci medicul, eu nu voi suferi, nu, nu voi îngădui ca împotriva oricărei dreptăți să trimiteți la moarte un tînăr nevinovat şi ca acest mizerabil, bătîndu-şi joc de tribunalul nostru, să scape de pedeapsa îngrozitoarei lui crime. Am să vă dau o probă evidentă de vinovăția acuzatului pe care îl aveți în față. Fiindcă acest ticălos ardea de dorința de a-şi procura o otravă ucigătoare, am socotit că nu se cuvenea să dau nimănui băuturi mortale, căci eu ştiu că medicina a fost rînduită nu pentru uciderea oamenilor, ci pentru salvarea lor; pe de altă parte, temîndu-mă ca nu cumva, printr-un refuz inoportun, să-l fac să ia drumul crimei, împingîndu-l fie să-şi procure de aiurea vreo băutură ucigătoare, fie în sfîrşit să se servească de pumnalul său sau de orice altă armă pentru făptuirea nelegiuirii plănuite, i-am dat o doctorie energică şi care nu e decît sucul soporific al mandragorei[2] renumit prin cunoscuta lui putere adormitoare, care produce un somn exact ca somnul morții. Şi să nu vă mirați că acest incorigibil criminal, care ştie bine ce pedeapsă îl aşteaptă după legile strămoşilor, suportă uşor aceste chinuri, ca unele ce sînt mai puțin grele. Dacă e adevărat că băiatul a luat băutura preparată de mîinile mele, atunci trăieşte, se odihneşte, doarme şi, îndată ce somnul lui letargic se va fi risipit, el va vedea din nou lumina zilei. Dar dacă a pierit, dacă este cu adevărat mort, puteți căuta aiurea cauzele morții lui!

Astfel vorbi bătrînul şi toți îl aprobară. Într-o clipă pornesc în grabă la mormîntul unde se odihnea trupul copilului. Senatorii, cetățenii de frunte, toți pînă la unul, chiar întreg poporul, aleargă acolo cu grămada, foarte curioşi. Iată-l şi pe tatăl care el însuşi, cu propiile-i mîini, ridică

[1] Sclavii n-aveau dreptul să poarte decît un inel de fier.
[2] Mătrăguna.

capacul raclei. Tocmai atunci, risipindu-se adormitoarea putere a soporificului, el își vede fiul sculîndu-se din somnul morții. Îl strînge cu putere la piept și, în negrăita-i bucurie, fără să poată scoate o vorbă, îl arată poporului. Apoi, așa cum era înfășurat și acoperit cu giulgiul de îngropăciune, copilul e dus la tribunal. Atunci, dîndu-se pe față crimele sclavului și ale acestei soții criminale, adevărul ieși la lumină în toată goliciunea lui. Mama vitregă a fost condamnată la exil pe viață, sclavul răstignit[1] și, cu îngăduința tuturor, monedele de aur au revenit bunului medic ca răsplată pentru soporificul administrat la timpul potrivit. Astfel această faimoasă și dramatică întîmplare a bătrînului tată a aflat o dezlegare întru totul vrednică de înțelepciunea zeilor, fiindcă într-un scurt răstimp, sau mai degrabă într-o clipă, el, care fusese în primejdie de a nu mai avea fii, deodată a redevenit tatăl celor doi tineri.

Cît despre mine, iată ce valuri ale soartei mă aruncară atunci încoace și încolo. Soldatul acela care mă cumpărase fără ca nimeni să mă fi vîndut și care pusese stăpînire pe mine fără să fi dat vreun ban, fiind nevoit să plece la Roma, din ordinul tribunului său, ca să ducă urgent împăratului un raport oficial, mă vîndu cu unsprezece dinari unor frați care erau sclavi la un stăpîn foarte bogat din vecinătate. Unul dintre ei era cofetar, specialist în plăcinte și turte cu miere, iar celălalt bucătar, un bucătar meșter în mîncăruri gustoase, pe care le fierbea înăbușit și le dregea cu tot felul de sosuri și mirodenii. Ei locuiau împreună, duceau o viață în comun și mă cumpăraseră ca să le transport numeroasele vase de bucătărie necesare feluritelor nevoi ale stăpînului lor care călătorea des dintr-un ținut în altul. Iată-mă deci primit ca asociat al celor doi frați. Niciodată n-am cunoscut o soartă atît de binevoitoare. În

[1] Prin *patibulum* autorul înțelege *crucea*, hărăzită mai ales supliciului și execuției sclavilor și nu *furca patibulară* – bară transversală de lemn, găurită la mijloc, pe unde se vîra gîtul condamnatului, ale cărui mîini se legau sau se pironeau de extremitățile barei, fixată apoi de un stîlp gros. În limbajul curent, *furca* se confunda cu *crucea*, cînd venea vorba de *patibulum*.

fiecare seară, după cină, care era îmbelşugată şi strălucit prezentată, stăpînii mei aveau obiceiul să aducă în mica lor cămară numeroase feluri de mîncare rămase din belşug de la masă: unul aducea resturi întregi de porc, de pasăre, de peşte şi de alte mîncăruri de acest fel; celălalt pîini, prăjituri, minciunele, cornuleţe, pişcoturi şi o mulţime de lucruri foarte gustoase preparate cu miere. După ce închideau uşa odăiţei lor şi se duceau la baie ca să se refacă, eu mă îndopam pînă la refuz cu aceste lucruri bune pe care cerul mi le trimitea, căci nu eram nici atît de prost, nici atît de vădit măgar, încît să nu mă ating de nişte mîncăruri aşa de gustoase şi să-mi jupoi cerul gurii cu raţia mea de fîn.

Multă vreme, ce-i drept, acest dibaci furt mi-a reuşit de minune, pentru că procedam tot cu frică şi cu destulă cumpătare, şterpelind numai cîte puţin din atît de multele bunătăţi şi pentru că stăpînilor mei nici prin minte nu le trecea să arunce bănuieli asupra unui măgar. Dar cînd, dobîndind o mai mare siguranţă că nu sînt descoperit, am început să înghit cele mai bune bucăţi şi să mănînc tot ce era mai ales, lăsînd la o parte ce era cît de puţin rînced, o mare bănuială şi-a făcut loc în sufletele celor doi fraţi. Deşi nici chiar atunci nu mă credeau în stare de aşa ceva, totuşi au început să urmărească cu toată atenţia pe autorul acestor pagube zilnice. În cele din urmă s-au acuzat reciproc de aceste furturi neruşinate. Şi-au îndoit atenţia, se supravegheau mai de aproape şi au ajuns chiar să numere fiecare bucată pe care o aduceau.

În sfîrşit, unul din ei, lăsînd la o parte orice ruşine, spuse celuilalt:

— Într-adevăr, nu e nici drept, nici cinstit să mă înşeli în fiecare zi, furînd cele mai bune bucăţi spre a le vinde în dreapta şi-n stînga şi a-ţi spori pe ascuns economiile personale, ca după aceea să ceri să împărţim restul în mod egal. Dacă, în sfîrşit, asociaţia noastră nu-ţi mai convine, putem s-o desfacem şi să rămînem buni fraţi, căci văd bine că acuzaţiile mele, sporind la nesfîrşit din cauza pagubei ce-mi produci, vor face să încolţească în noi o ură adîncă.

— Pe Hercule, răspunse celălalt, şi eu sînt foarte încîntat că, după ce ai furat proviziile pe ascuns, ai avut

îndrăzneala s-o iei înaintea plîngerilor mele. E atîta timp de cînd le ţin pe buze şi gem în tăcere, ca să nu se pară că vreau să învinuiesc pe fratele meu de o hoţie aşa de ruşinoasă. Dar fiindcă şi unul şi altul am ajuns să ne plîngem de acelaşi lucru, să căutăm deci mijlocul de a pune capăt acestei pagube, pentru ca duşmănia noastră, sporind în tăcere, să nu facă din noi doi Eteocle[1]!

Aducîndu-şi reciproc astfel de învinuiri şi altele la fel, amîndoi se jurară că n-au comis absolut nici o înşelăciune, nici un furt şi se înţeleseră ca prin toate mijloacele posibile să-l caute pe autorul pagubei comune:

— Căci, ziceau ei, nu măgarul nostru, singurul rămas zilnic acasă, ar putea fi ispitit de aceste provizii. Cu toate astea, în fiecare zi dispar cele mai bune bucăţi şi pe cît se pare, în cămăruţa noastră nu intră muşte aşa de mari, cum erau altădată acele Harpii[2], care prădau mîncările servite lui Fineus[3]!

În acest timp, îndopat cu mîncăruri delicioase şi îngrăşat cu această hrană din belşug, mă împlinisem binişor la trup şi prinsesem un strat gros de osînză, care-mi făcuse pielea mai moale şi părul mai lucios. Dar această înfrumuseţare a corpului mi-a adus o mare ruşine demnităţii mele. Surprinşi de creşterea neobişnuită a trupului meu şi observînd că raţia de fîn rămînea în fiecare zi neatinsă, cei doi fraţi şi-au îndreptat atunci toată atenţia asupra mea. La ora obişnuită, prefăcîndu-se că se duc în baie, închid uşa ca

---

[1] Eteocle şi Polinice erau fii lui Oedip şi ai Iocastei, fraţii Antigonei şi Himenei. Ura acestor doi fraţi duşmani era legendară. În războiul numit al celor şapte contra Tebei, ei s-au ucis unul pe altul. Mitologia spune că nici moartea n-a putut stinge ura dintre ei şi că flacăra rugului lor a fost văzută depărtîndu-se în două părţi.

[2] Harpiile erau făpturi mitologice, închipuite ca fiinţe înaripate, cu chip de femeie, cu trup de pasăre acoperit cu pene şi cu două perechi de aripi, cu gheare lungi cu care înhăţau prada.

[3] Un rege legendar din Salmydessos, în Tracia, despre care se spune că primise de la Apollo darul de a ghici viitorul. Pentru că s-a purtat rău cu fiii săi, zeii l-au lipsit de vedere, l-au condamnat să trăiască veşnic şi l-au lăsat pradă Harpiilor ca să-şi bată joc de el şi să-i răpească sau să-i spurce mîncărurile.

de obicei și printr-o găurică mă văd ospătîndu-mă de zor cu proviziile lor rînduite ici și colo. Atunci, fără să se gîndească la marea pagubă ce le făceam și minunîndu-se de ciudatele plăceri ale măgarului lor, izbucnesc în hohote de rîs. Chemînd un prieten, chemînd doi, și în curînd pe toți servitorii casei, le-au arătat nefireasca și nemaipomenita lăcomie a acestui stupid dobitoc. Atunci pe toți îi cuprinse un rîs așa de zgomotos și de puternic încît ajunse pînă la urechile stăpînului care trecea pe acolo. El întrebă ce pățanie hazlie stîrnise rîsul oamenilor. Cînd i se spuse care-i pricina, se uită și el prin aceeași găurică. Ceea ce văzu îl amuză nespus de mult și începu să rîdă cu atîta poftă că se ținea cu mîinile de burtă. Venind lîngă mine, cercetă totul de aproape. Eu însă, văzînd că soarta, cel puțin într-o privință, îmi arăta o față mai surîzătoare, și încurajat de bucuria întipărită pe fețele tuturor, îmi vedeam de mîncare, fără să mă tulbur cîtuși de puțin.

În sfîrșit, înveselit de noutatea acestui spectacol, stăpînul casei poruncește să fiu condus, ba mai mult, el însuși mă duce, cu propriile mîini, în sala de mîncare; poruncește să se pună masa și să mi se aducă felurite hălci de carne, neîncepute, și tot felul de mîncăruri de care nu se atinsese nimeni. Eu eram plin pînă la gît, dar cu toate acestea, dorind să-mi atrag bunăvoința și simpatia stăpînului, mă repezeam ca un flămînd la bucatele puse pe masă. Ei își băteau capul să născocească tot ceea ce e mai ales și care de obicei nu place unui măgar și pentru a pune la încercare docilitatea mea, îmi ofereau cărnuri cu silfium[1], păsări piperate, pești marinați într-o zeamă exotică, și sala răsuna de puternice hohote de rîs. În cele din urmă, un glumeț din cei de față strigă:

— Dați-i acestui tovarăș și un pahar de vin curat!

Propunerea plăcu stăpînului:

— Gluma ta nu e așa de rea, ticălosule! îi răspunse el. Firește, e posibil ca oaspetele nostru să bea și un pahar de vin bun îndulcit cu miere. Ei, băiete, începu el să strige, spală bine vasul acela de aur pe care-l vezi colo, umple-l cu

[1] Substanță rășinoasă, aromatică.

vin amestecat cu miere și oferă-l parazitului meu, spunîndu-i totodată că eu am băut primul în sănătatea lui!

Curiozitatea celor de față ajunse la culme, dar eu, fără să mă fîstîcesc și cu aerul cel mai calm, îmi rotunjii cu grație buza inferioară în chip de limbă și dintr-o înghițitură am golit vasul oferit care era foarte mare. Îndată s-a ridicat un strigăt și toți într-un glas au început să mă felicite. Stăpînul nu mai putea de bucurie. Chemînd pe cei doi servitori care mă cumpăraseră, a poruncit să li se dea o sumă de patru ori mai mare decît cea plătită de ei. Apoi m-a încredințat unuia din liberții săi care era destul de înstărit și i-a recomandat să aibă cea mai mare grijă de mine.

Acesta mă trata cu destulă omenie și blîndețe și, ca să se facă mai plăcut stăpînului său, se silea în tot chipul să-l distreze cu micile mele comicării. Mai întîi mă învăță să stau la masă rezemat într-un cot, apoi să lupt și chiar să dansez, ridicînd în sus picioarele dinainte și, ceea ce păru cu totul extraordinar, să răspund cuvintelor prin semne. Cînd nu voiam un lucru, îmi aruncam capul înapoi, cînd voiam ceva, dădeam din cap de sus în jos; cînd mi-era sete, mă întorceam spre paharnic și-i ceream de băut, clipind pe rînd din fiecare ochi, separat. Mi-era foarte ușor să deprind toate aceste mișcări pe care, firește, aș fi putut să le execut fără să mă învețe cineva, dar mă temeam că cei mai mulți, în cazul în care le-aș fi executat fără profesor, întocmai ca o ființă omenească, să nu vadă în acest fapt o prevestire funestă și, luîndu-mă drept un fenomen ciudat, un adevărat monstru, să nu-mi taie capul și să mă arunce pradă bogată vulturilor.

În curînd zvonul uimitoarelor mele talente se răspîndise pretutindeni și stăpînul meu ajunsese celebru. „Iată-l, zicea lumea, pe cel care are ca oaspete și prieten un măgar care știe să lupte, un măgar care știe să danseze, care înțelege vorba omenească și se exprimă prin semne!“

Dar mai întîi trebuie să vă spun măcar acum lucrul pe care ar fi trebuit să-l fac de la început: cine era și de unde venea stăpînul meu. El se numea Thiasus[1] și era de fel din

---

[1] În grecește înseamnă voie bună, veselie, bucurie.

Corint, capitala întregii provincii Ahaia. După ce trecuse succesiv prin toate demnitățile la care-l chemau nașterea și meritele sale, fusese numit în magistratura cincinală[1]; și pentru a serba cu strălucirea cuvenită luarea fascelor, făgăduise să dea, timp de trei zile, spectacole de gladiatori. Dar marea lui dărnicie nu se oprise aici. Ținînd foarte mult să cîștige dragostea poporului, venise atunci în Tesalia ca să cumpere cele mai de soi animale sălbatice și cei mai vestiți gladiatori. După ce cumpără ce-i conveni și orîndui totul după plac, se pregăti de întoarcere acasă. Dar el nu voi să se servească nici de frumoasele lui calești, nici de elegantele-i trăsuri cu perdele trase, care-l urmau goale în coada alaiului și disprețui chiar iepele sale tesaliene și pe ceilalți cai gali, de o rasă așa de vestită și vînduți așa de scump. Punîndu-mi falere de aur, o șa frumos lustruită, o pătură de purpură sub șa, o zăbală de argint, pieptar brodat, clopoței cu sunetul cel mai plăcut, el călărea numai pe mine, cu o dragoste nespusă și din cînd în cînd îmi adresa cele mai prietenoase cuvinte, spunîndu-mi între altele că era nespus de încîntat că a găsit în mine un tovarăș de masă și în același timp de drumeție.

Cînd ajunserăm în Corint, după o lungă călătorie în parte pe uscat, în parte pe mare, cetățenii alergară cu grămada înaintea noastră, nu atît ca să-l cinstească pe Thiasus, după cum mi s-a părut mie, cît din curiozitatea de a mă vedea pe mine, căci faima mea ajunsese atît de mare în oraș, încît am adus însemnate cîștiguri libertului însărcinat cu paza mea. Cînd vedea că sînt mulți amatori care ardeau de nerăbdare să asiste la jocurile mele, el încuia ușa și-i primea separat, unul după altul, încasînd taxe mari, care în mod obișnuit îi aduceau zilnic frumoase venituri.

În numărul curioșilor se afla o doamnă distinsă, cu mare trecere și foarte bogată. Ea a plătit ca și ceilalți ca să mă vadă și a fost așa de încîntată de feluritele și amuzantele mele jocuri încît de la o neîncetată admirație, încetul cu încetul, a trecut la o iubire nebună.

---

[1] Era *duumvir quinquennalis.*

Nevoind să se vindece de o patimă aşa de extravagantă, amorezată ca a doua Pasifae[1], de astădată de un măgar, dorea cu înfocare îmbrăţişările mele. În sfîrşit, plătind o mare sumă, cumpără de la paznicul şi îngrijitorul meu permisiunea de a se culca singură o noapte cu mine şi netrebnicul, ca să poată trage folos de pe urma mea, gîndindu-se numai la cîştig, se învoi.

În sfîrşit, după ce terminarăm masa şi ne retraserăm din sufrageria stăpînului, găsirăm în camera mea pe această doamnă, care mă aştepta încă de mult. Mari zei! Ce pregătiri! Şi cît erau de strălucite! Într-o clipă, patru eunuci, cu mai multe perne bine umplute cu puf moale, pregătesc pentru noi un pat pe jos, îl acoperă în întregime cu o cuvertură de purpură tiriană brodată cu aur şi aruncă peste ea o mulţime de perniţe, unele înguste şi altele mai potrivite, de care se slujesc de obicei femeile galante spre a-şi rezema obrajii şi gîtul. Şi, ca să nu întîrzie printr-o mai îndelungată prezenţă plăcerile stăpînei, ei închid uşa camerei şi se retrag. Înăuntru, plăcuta flacără a lumînărilor înlocuise întunericul nopţii printr-o lumină albă.

Atunci doamna, lepădînd absolut toate hainele de pe ea, chiar şi pînza care-i proteja forma frumosului ei sîn şi stînd în picioare lîngă lumină, toarnă dintr-un flacon de cositor o mare cantitate de ulei parfumat cu care se freacă pe tot corpul şi după aceea mă freacă şi pe mine cu o deosebită grijă, mai ales la nări. Apoi, strîngîndu-mă la piept şi acoperindu-mă cu dulci sărutări, nu ca acele curtezane ale căror favoruri sînt interesate şi care se dau primului venit, ci cu toată ardoarea unei sincere pasiuni, ea îmi adresează cele mai drăgăstoase cuvinte: „Te iubesc, te ador, numai pe tine te iubesc, fără tine nu mai pot trăi", şi tot ce spun femeile bărbaţilor ca să-i încînte şi să le dovedească dragostea lor. Apoi, luîndu-mă de căpăstru, ea mă culcă uşor lîngă ea, ceea ce nu mi se părea nici nou, nici greu, mai ales că, după o abstinenţă prelungită, aveam să mă

---

[1] Pasifae era soţia lui Minos, regele Cretei şi mama Minotaurului, născut din legătura ei amoroasă cu un taur. Rivala ei romană are alte preferinţe patrupede.

bucur de îmbrățișările pasionale ale unei femei așa de frumoase. În afară de asta, un vin excelent și din belșug îmi întărise puterile și foarte plăcutul miros al parfumului mă îmboldea la plăcerile simțurilor.

Dar ceea ce mă chinuia și mă neliniștea cel mai mult era să știu cum aș putea, cu picioarele mele atît de groase și de lungi, să mă sui pe o femeie așa de delicată, sau să strîng cu niște copite așa de tari, membre atît de diafane și de moi încît le-ai fi crezut plămădite din lapte și din miere; cum, cu o gură așa de largă și enormă, ai cărei dinți îngrozitori erau adevărate pietre, aș putea să sărut aceste buze subțiri și purpurii, umede de o rouă cerească; în sfîrșit, cum, cu toată excitarea pe care o simțea pînă în vîrful unghiilor, amanta mea ar putea să suporte organul meu genital așa de colosal. Vai mie, nenorocitul, îmi ziceam, dacă voi despica pe această nobilă doamnă voi fi aruncat fiarelor sălbatice și voi ajunge un număr în spectacolul pregătit de stăpînul meu! Cu toate acestea, ea nu mă slăbea deloc cu vorbele ei de dragoste, cu sărutările-i fără sfîrșit, cu dulcele ei ciripit și ocheadele-i provocatoare.

— În sfîrșit îl am, îmi repeta ea mereu, îl am pe porumbelul meu drag, pe dulcea mea vrăbiuță!

Și spunînd aceste cuvinte, îmi dovedi că părerile mele fuseseră greșite și teama mea neroadă. Căci, strîngîndu-mă în brațe cu cea mai mare putere, ea mă primi în întregime, dar absolut în întregime. De cîte ori, ca s-o cruț, îmi trăgeam bucile înapoi, tot de atîtea ori ea se sălta cu o furie nebună și, apucîndu-mă de șira spinării, se lipea mai strîns de mine, încît, zău, îmi venea să cred că-mi lipsește totuși ceva pentru a potoli neînfrînata ei pasiune, și că plăcerile, pe care mama Minotaurului le gustase cu amantul ei mugitor, nu fuseseră o simplă născocire.

După o noapte grea, în care nu închisesem ochii o clipă, doamna, ca să evite lumina indiscretă a zilei, se retrase devreme, după ce mai întîi avusese grijă să încheie același tîrg și pentru noaptea viitoare. De altfel, paznicul meu îi procura ușor aceste plăceri, mai întîi pentru că primea mereu sume importante, apoi pentru că dorea să rezerve un nou spectacol stăpînului său. În cele din urmă, îi

dezvălui fără şovăire întreaga scenă a plăcerilor noastre amoroase. Atunci Thiasus, după ce răsplăti magnific pe libertul său, mă hărăzi spectacolului public. Dar fiindcă nu putea fi vorba de frumoasa mea prietenă, din cauza înaltului său rang, nici de vreo altă femeie, oricît de scump ar fi fost plătită, se găsi o josnică criminală, condamnată la fiare prin sentinţa guvernatorului. Ea fu persoana care trebuia să apară cu mine în amfiteatru sacrificîndu-şi pudoarea în văzul spectatorilor adunaţi în mare număr. Iată povestea acestei femei aşa cum am auzit-o:

Ea se căsătorise cu un tînăr al cărui tată, plecînd în călătorie şi lăsînd-o însărcinată pe soţia sa, mama tînărului în chestiune, îi porunci să omoare numaidecît rodul, în cazul că n-ar naşte un băiat[1]. În lipsa soţului venise pe lume o fată, dar iubirea maternă fiind mai puternică decît supunerea conjugală, mama o încredinţă unor vecini să o crească. Cînd soţul se întoarse, ea îl anunţă că născuse o fată şi că a omorît-o. Cînd fata a ajuns în floarea tinereţii şi a fost bună de măritat, mama sa, neavînd posibilitatea s-o înzestreze potrivit cu rangul familiei sale, fără ştirea soţului, n-a putut decît să-i dezvăluie fiului său secretul, căci se temea nespus de mult ca fratele, tîrît de focul tinereţii, să nu o necinstească pe sora sa, amîndoi fiind necunoscuţi unul altuia. Dar tînărul, de o rară bunătate, a ştiut să împace, după toată cuviinţa, supunerea faţă de mamă cu datoria pentru soră. Aruncînd vălul unei tăceri respectuoase asupra acestui secret de familie, el a arătat tinerei fete un interes în aparenţă obişnuit, dar hotărînd să execute porunca de neînlăturat a sîngelui, a primit, ca un protector, în casa lui pe fata părăsită printre vecini şi lipsită de sprijinul părinţilor săi şi în curînd, căsătorind-o cu un prieten intim, foarte drag lui, i-a dat din propria avere o zestre foarte mare.

---

[1] Cei vechi aveau obiceiul de a ucide imediat după naştere, pe copiii lor, dacă socoteau că aceştia ar fi prea numeroşi faţă de mijloacele ce le aveau pentru a-i creşte. Mai des ucideau fetele decît băieţii, pentru că zestrea ce trebuia dată fetelor, la căsătorie, cădea în sarcina lor.

Totuşi, această nobilă purtare, această fericită rînduială, făcută cu desăvîrşită bună-credinţă, n-au putut rămîne ascunse fatalei voinţe a Soartei. Din imboldul ei, căsnicia tînărului ajunse teatrul unei crude gelozii. Soţia sa, aceeaşi care acum era destinată fiarelor pentru crimă, începu s-o bănuiască pe această tînără că e rivala sa şi amanta bărbatului ei, apoi ajunse s-o urască şi pînă la urmă să-i întindă cea mai crudă cursă pentru a o duce la pieire. În sfîrşit, iată ce crimă născoci:

Luînd pe ascuns inelul soţului, pleacă la ţară. De acolo trimite un tînăr sclav, credincios ei, dar deloc în slujba bunei-credinţe, ca s-o vestească pe tînăra femeie că protectorul ei a plecat la casa lui de la ţară şi că o cheamă la el, adăugînd că trebuia să-i spună să vină singură, fără nici un însoţitor, şi cît mai degrabă cu putinţă. Şi ca femeia să nu şovăiască înainte de plecare, ea dădu sclavului inelul sustras soţului, inel a cărui prezentare trebuia să confirme adevărul acelor cuvinte. Sora, ascultînd de porunca aceluia pe care numai ea îl ştia că e fratele său, şi ţinînd seama şi de pecetea ce-i fusese arătată, plecă în grabă şi neînsoţită, după cum i se recomandase. Dar cînd, victimă a celei mai perfide viclenii, sărmana fată căzu în cursa care i se întinsese, virtuoasa soţie, înnebunită de o feroce gelozie, mai întîi dezbrăcă la piele pe sora bărbatului ei şi o biciui fără pic de milă. Deşi nefericita striga, cum de altfel era adevărat, că pe nedrept o făcea concubină şi repeta neîncetat că tînărul era fratele ei, această Furie, acuzînd-o întruna de minciună şi de înşelătorie, îi vîrî un tăciune aprins între coapse şi o ucise în cele mai cumplite chinuri.

Atunci, alarmaţi de vestea unei morţi atît de îngrozitoare, fratele şi soţul alergară în toată graba şi, după ce o jelirä pe nefericita fată, vărsînd lacrimi amare, o îngropară cu toată cinstea cuvenită. Dar tînărul n-a putut să îndure cu suficientă tărie moartea atît de tragică şi de nemeritată a surorii sale. Răzbit de o adîncă mîhnire şi căzînd pradă unui funest delir răspîndit în trupul lui de o alterare a fierii, era mistuit de o febră arzătoare, încît s-a văzut limpede că avea neapărată nevoie de îngrijiri medicale. Soţia sa, care de multă vreme îşi pierduse sentimentele, se duse să caute un

doctor de o perfidie cunoscută, pe atunci faimos prin isprăvile sale ucigașe. Ea îi promise fără întîrziere cincizeci de mii de sesterți pentru care el trebuia să-i vîndă o otravă în stare să lucreze într-o clipă pentru ca să obțină moartea soțului său. Tîrgul, odată încheiat, se simulează că, pentru calmarea măruntaielor și curățirea bilei, are nevoie de această poțiune vestită, pe care specialiștii o numesc sfîntă[1], dar aceasta e înlocuită cu alta care e consacrată Proserpinei Salvatoarea[2].

În curînd, în prezența întregii case și a cîtorva prieteni și rude, medicul întinse el însuși bolnavului băutura perfect preparată de mîna sa. Dar această îndrăzneață femeie, voind să scape de complicele crimei sale și în același timp să recîștige banii promiși, puse mîna pe cupă în fața tuturor, zicînd:

— Nu, ilustre doctor, nu vei da această băutură iubitului meu soț mai înainte de a fi băut tu însuți o bună parte din ea. Căci de unde să știu eu dacă în ea nu se ascunde vreo otravă ucigătoare? Și de altfel, această precauție n-ar putea să ofenseze o persoană așa de prudentă și de luminată ca dumneata: nu e foarte natural ca, în calitate de soție devotată și alarmată de sănătatea bărbatului meu, să-l înconjur cu toată dragostea ce-i datorez?

Încremenit de extraordinara îndrăzneală a acestei groaznice femei, medicul se zăpăci și, nemaiavînd timpul necesar gîndirii, pentru a nu da de bănuit prin teama sau prin șovăirea sa că e vinovat, înghiți o mare cantitate de băutură. Liniștit de acest act, tînărul luă și el cupa și bău ceea ce i se oferea.

Astfel petrecîndu-se lucrurile, doctorul voia să ajungă acasă cît mai repede, grăbindu-se să împiedice prin vreun antidot urmările nimicitoare ale otrăvii. Dar urmărind cu toată îndărătnicia să ducă pînă la capăt crima al cărui

---

[1] Pe cît se pare, era o doctorie făcută din elebor sau spînz și se pretindea că are puterea de a vindeca melancolia, nebunia, ulcerele și multe alte boli.

[2] Acest supranume dat Proserpinei o înfățișează pe regina Infernului ca fiind divinitatea care scapă și vindecă de toate relele.

început îl şi făcuse, această îngrozitoare femeie nu-i îngădui să se depărteze de ea nici cît latul unei unghii, mai înainte, zicea ea, ca băutura să fi fost absorbită şi să se fi produs efectul salvator al doctoriei. Cu mare greutate, plictisită de multele lui rugăciuni şi de îndelungatele lui cereri, îl lăsă în sfîrşit să plece. Dar în acest timp misterioasa otravă pătrunsese în toate măruntaiele şi-i atacase cu furie izvoarele vieţii. În sfîrşit, foarte bolnav şi adîncit într-o toropeală de moarte, se tîrî pînă acasă cu mare greutate. Abia avu timp să-i povestească totul soţiei sale şi să-i recomande să ceară cel puţin răsplata făgăduită pentru această dublă moarte. Apoi, doborît îndată de violenţa otrăvii, preadistinsul medic îşi dădu ultima suflare.

La rîndul său, nici tînărul nu rezistase mai mult, şi se stinse într-un chip tot aşa de tragic sub potopul lacrimilor ipocrite şi mincinoase ale soţiei sale. După ce fu îngropat şi după ce trecură cîteva zile – în care se fac sacrificiile şi slujbele funebre datorate celor morţi – soţia doctorului veni să ceară plata îndoitei morţi. Văduva, întotdeauna aceeaşi, întotdeauna lipsită de bună-credinţă, îi răspunse cu vorbe frumoase, îi făcu promisiuni peste promisiuni şi se legă să-i dea fără întîrziere suma hotărîtă, dacă voia să-i mai aducă din aceeaşi băutură, pentru a sfîrşi, zicea ea, ceea ce începuse. Într-un cuvînt, căzînd în această cursă infernală, soţia medicului se învoi uşor şi, ca să se facă mai plăcută acestei femei foarte bogate, se întoarse repede de-acasă şi-i aduse toată cutia cu otravă. Această nelegiuită, avînd astfel o mare posibilitate de a-şi înmulţi crimele, îşi îndreptă pînă departe în jurul ei mîinile lacome de sînge.

Avea de la bărbatul pe care de curînd îl otrăvise o fetiţă în cea mai fragedă vîrstă şi era foarte nemulţumită că, după lege, copilul trebuia să moştenească o bună parte din averea tatălui. Cum voia să aibă întreaga moştenire, ea puse la cale uciderea fetiţei. Ştiind deci că mamele, condamnate[1] de soartă să supravieţuiască odraslelor lor, îşi moştenesc

---

[1] Termenul de *sceleratus*, luat în sens pasiv, era aplicat părinţilor ai căror copii muriseră prematur, ei fiind socotiţi victimele unor încălcări ale legilor naturii.

copiii răposați, se arătă o mamă crudă, după cum se arătase o nedemnă soție. Pregătind un prînz în acest scop, ea ucise cu aceeași otravă atît pe soția medicului cît și pe propria-i fiică. Cumplita băutură distrugîndu-i de îndată gingașul suflu precum și delicatele și fragedele măruntaie, plăpînda copiliță se stinse într-o clipă. Dar soția medicului, în timp ce groaznica otravă în șerpuituri ucigătoare își croia drum prin plămînii ei, începu să bănuiască adevărul și în curînd respirația ei din ce în ce mai grea îi risipi orice îndoială. Ea alergă atunci la palatul guvernatorului, strigînd din toate puterile să i se facă dreptate. Poporul îngrămădindu-se în dezordine în jurul acestei femei care spunea că vrea să dezvăluie cele mai înfiorătoare crime, face să i se deschidă îndată casa și urechile guvernatorului.

Abia începuse să povestească punct cu punct toate grozăviile acestei femei lacome de sînge, cînd deodată un nor gros se așternu peste mintea ei și o apucă amețeala: buzele, care-i erau încă pe jumătate deschise, i se strîng, dinții i se încleștează și, cu un scrîșnet zgomotos și prelungit, se prăbușește fără viață, chiar la picioarele guvernatorului. Acesta, magistrat de altfel cu multă experiență, deloc dornic să amîne, tergiversînd și lăsînd pradă lîncezelii, nenumăratele fărădelegi ale nevinovatei șerpoaice, a poruncit să fie aduse numaidecît cameristele care o serveau și, prin groaznice torturi, le-a smuls adevărul. Atunci, fiindcă nu se putea născoci altă pedeapsă vrednică de crimele sale, el o condamnă să fie aruncată la fiare, pedeapsă desigur cu mult mai mică decît ceea ce merita.

Aceasta era femeia cu care trebuia să mă căsătoresc în public și așteptam ziua ceremoniei cu o neliniște și o tristețe de nespus. De o sută de ori, în groaza mea, aș fi vrut să mă omor, înainte de a mă mînji prin contactul cu această netrebnică femeie sau de a suferi rușinea unui spectacol public. Dar, lipsit de mînă omenească, lipsit de degete, cu copită rotundă și ciuntită, în nici un chip n-aș fi putut să trag o sabie din teacă. Firește, în marea mea nenorocire, mă mîngîiam cu slaba speranță că primăvara, care tocmai revenise, va acoperi cîmpiile cu o mulțime de muguri de flori și va îmbrăca pajiștile în haină purpurie, că, în curînd,

spărgînd închisoarea lor de ghimpi şi răspîndind un parfum delicios, aveau să înflorească trandafirii, care ar putea să-mi redea chipul lui Lucius de altădată.

Sosind ziua destinată jocurilor, am fost condus cu un alai impresionant, prin mijlocul mulţimii, pînă la incinta amfiteatrului. În timpul baletelor şi pantomimelor cu care începuse spectacolul, eu, lăsat în faţă porţii, păşteam bucuros iarba deasă şi fragedă care îmbrăca intrarea, şi din cînd în cînd, prin poarta rămasă deschisă, aruncam priviri curioase în direcţia spectacolului. Era ceva fermecător. Într-adevăr, băieţi şi fete în toată strălucirea şi frăgezimea vîrstei, pe cît de frumoşi la chip, pe atît de elegant îmbrăcaţi, cu un pas şi gesturi mlădioase executau pyrrhicul[1], după moda grecească, şi într-o desăvîrşită aliniere descriau graţioase figuri schimbătoare: cînd formau un cerc ca roata unui car, cînd se înnodau într-un lanţ oblic, uneori se adunau ca un batalion în formaţie pătrată, apoi se despărţeau în două grupe. După executarea acestor mişcări şi figuri complicate, sunetul trompetei anunţă că baletul se terminase. Îndată se strîng covoarele şi draperiile, cortina se ridică şi apare decorul unei scene.

Se vedea un munte de lemn, înălţîndu-se asemenea faimosului munte pe care poetul Homer l-a cîntat sub numele de Ida. Construit în proporţii uriaşe, era acoperit cu crînguri înverzite şi copaci ce păreau aievea. Din vîrful lui, arta maşinistului făcuse să ţîşnească un izvor care curgea la vale, ca un rîu. Cîteva capre păşteau o iarbă fragedă şi un tînăr superb, îmbrăcat cu un frumos veşmînt femeiesc, cu o manta orientală care-i cădea de pe umeri şi cu o tiară de aur în cap, juca rolul lui Paris, ciobanul frigian, şi se prefăcea a conduce turma.

Îndată a apărut un copil frumos, cu desăvîrşire gol, în afară de umărul stîng, pe care-l avea acoperit cu o pelerină

---

[1] Dans războinic inventat de Pyrrhus, care-l execută, primul, în jurul mormîntului lui Patrocle, amicul intim al tatălui său, Ahile. Tinerii erau învăţaţi să execute acest dans încărcaţi cu toate armele, pentru a-i deprinde cu disciplina militară şi a-i obişnui cu diferitele mişcări ale corpului.

de adolescent. Părul lui blond atrăgea toate privirile şi din buclele lui se vedeau ieşind două aripioare de aur perfect asemănătoare. Caduceul său[1] împodobit cu rămurele îl arăta îndeajuns a fi Mercur. El înaintă dansînd şi, ţinînd în mîna dreaptă un măr acoperit cu foiţă de aur, îl dădu aceluia care-l înfăţişa pe Paris, apoi, arătîndu-i prin gesturi care e porunca lui Iupiter, se retrase îndată c-un mers graţios şi dispăru.

După el, veni o tînără cu un aer maiestuos, care semăna perfect cu Iunona, la trup şi la înfăţişare. Capu-i era încins cu o diademă albă şi în mînă avea sceptru. Repede intră alta pe care, după coiful scînteietor ce-i acoperea capul, coif el însuşi încins cu o coroană de măslin, după scutul pe care-l ridica în sus, după lancea pe care o învîrtea în mînă şi după atitudinea ei de luptătoare, uşor puteai să recunoşti că e Minerva. Apoi apăru o a treia, de o frumuseţe răpitoare. Graţia-i fără pereche şi via strălucire a divinilor ei obraji o arăta a fi Venus, aşa cum trebuie să fi fost cînd era fecioară. Corpul gol şi fără nici un voal permitea să i se vadă desăvîrşita frumuseţe a formelor, cu excepţia fermecătorului ei sex, pe care-l umbrea un văl diafan de mătase. Zefirul, din cale-afară de curios, suflînd cu dragoste, în nebuna lui zburdălnicie, cînd umfla şi îndepărta vălul, lăsînd să se vadă floarea castităţii, cînd cu o suflare mai puternică îl lăsa în jos şi-l lipea strîns pe trupul zeiţei, făcînd să-i iasă perfect în relief fermecătoarele rotunjimi ale membrelor. Două culori izbeau mai întîi ochii la vederea zeiţei: albimea strălucitoare a corpului, pentru că ea se cobora din înălţimile cerului, şi azurul veşmintelor, pentru că ieşea din adîncurile mării.

Fiecare din aceste tinere fete, care erau privite ca zeiţe, avea cortegiul său. Iunona era urmată de Castor şi de Pollux, purtînd pe cap coifuri în formă ovală[2] şi la vîrf împodobite cu stele[3]; dar cei doi fraţi erau nişte actori

---

[1] Vargă cu doi şerpi încolăciţi, purtată de mesagerul zeilor.

2 La fel ca oul Ledei, din care s-au ivit pe lume Castor şi Pollux.

3 Castor şi Pollux, supranumiţi şi Dioscurii (fiii lui Zeus-Dios), erau protectorii navigatorilor, fiind transformaţi de cerescul lor părinte în constelaţia gemenilor.

tineri. Această Iunonă, în ritmul variat și melodios al flautului ionian, înaintă cu gesturi liniștite și foarte naturale, iar printr-o pantomimă plină de noblețe promise ciobanului că, dacă-i va oferi premiul frumuseții, îi va dărui, la rîndul ei, imperiul întregii Asii. Aceea pe care ținuta sa marțială o arătase a fi Minerva era însoțită de doi tineri înfățișînd Groaza și Spaima[1], care purtau armele războinicei zeițe și săreau în sus cu săbiile scoase. În spatele ei, un cîntăreț din flaut cînta o melodie pe modul dorian, ale cărei tonuri ascuțite amestecate cu tonuri grave imitau trîmbița și însuflețeau dansul viguros și sprinten al zeiței. Agitîndu-și mereu capul, aruncînd priviri amenințătoare, ea înainta sprintenă cu un aer de sfidare și prin gesturi repezi arăta lui Paris că, dacă-i va da biruința frumuseții, va deveni, mulțumită sprijinului ei, un erou nemuritor, prin trofeele lui de război.

Apoi în aplauzele zgomotoase ale spectatorilor, Venus, înconjurată de un popor de copii frumoși, avansă la rîndul ei și, cu cel mai fermecător surîs, se opri în mijlocul scenei. Ai fi jurat că acești copii cu trupurile lor rotunjoare și albe ca laptele sînt adevărați Cupidoni, coborîți din cer sau ieșiți din mare. Cu aripioarele lor, cu micile lor săgeți și cu restul costumului lor, semănau de minune cu aceia pe care-i înfățișau și, ca și cum stăpîna lor ar fi trebuit să se ducă la un ospăț nupțial, îi luminau calea cu torțe strălucitoare. Apoi, în urma ei, se răspîndi ca valurile un grațios stol de tinere fecioare: ici Grațiile așa de fermecătoare, colo Horele atît de frumoase. Și unele și altele, aruncînd înaintea ei cununi de flori și petale de trandafiri scuturați, căutau să facă plăcere zeiței lor și încingeau hore frumoase, cinstind și dezmierdînd pe regina voluptăților cu gingașele podoabe ale primăverii. După aceea, flautele cu mai multe găuri începură să cînte duios arii lidiene, care umplură de plăcere inimile spectatorilor, dar încîntarea lor deveni și mai intensă cînd Venus începu să danseze. Pașii săi erau la început ușori și șovăielnici, dar legănarea de luntre a spatelui se

---

[1] *Terror et Metus* (în latină), *Deimos* și *Fobos* (în elină) erau homerice personificări ale angoaselor războiului sîngeros.

comunică pe nesimțite capului și delicatele ei gesturi se mișcau după dulcile și armonioasele sunete ale flautelor. Ochii ei, pe jumătate închiși, cînd sînt înecați de o dulce bucurie, cînd sînt plini de foc, amenințători, și uneori ea dansa numai din ochi. Îndată ce ajunse în fața judecătorului ei, prin felul cum își arunca brațele, părea a-i promite lui Paris că, dacă va fi preferată celorlalte zeițe, îi va da o soție de o frumusețe rară, întru totul asemenea ei. Atunci tînărul frigian dădu bucuros tinerei fete mărul de aur pe care-l ținea în mînă: adică îi atribui dovada victoriei.

De ce vă mirați deci, josnice creaturi, sau mai degrabă turme venale care vă petreceți toată viața în for, sau și mai bine, vulturi îmbrăcați în togă, dacă în ziua de azi toți judecătorii își vînd sentințele pe bani, cînd, de la începutul lumii, interesul a corupt o hotărîre judecătorească dată de un muritor în pricina de judecată a unor zeițe? Cînd judecătorul ales după sfatul marelui Iupiter, un om de la țară, un cioban și-a vîndut conștiința pentru satisfacerea unui capriciu amoros și, mai mult încă, pentru pieirea întregului său neam? Tot așa, pe Hercule, iluștrii șefi ai aheilor n-au pronunțat ei o hotărîre cu mult mai nenorocită, fie cînd, pe temeiul unor false acuzații, prea iscusitul și învățatul Palamede[1] a fost condamnat ca vinovat de trădare, fie cînd mediocrul Ulise a fost socotit superior în vrednicie războinică puternicului și marelui Aias[2] ? Și ce să mai spunem despre judecata pe care-au făcut-o atenienii, acești înțelepți legislatori, acești dascăli ai tuturor științelor? Oare

---

[1] Fiul lui Nauplius, regele Eubeei a descoperit vicleșugul lui Ulise, care se prefăcea nebun ca să nu ia parte la războiul Troiei. Ca să se răzbune, Ulise a plăsmuit o scrisoare ca din partea lui Priam, prin care acesta promitea lui Palamede o anumită cantitate de aur dacă va trăda pe greci; apoi i-a condus pe greci la cortul lui Palamede, unde s-a găsit aurul pe care el însuși îl îngropase acolo și Palamede a fost lapidat.

[2] „Judecata armelor" – în urma căreia armura lui Ahile, căzut eroic sub zidurile Troiei, a fost atribuită de căpeteniile oștirii aheene nu furtunosului luptător Aias, fiul lui Telamon, ci cumpătatului Ulise – a fost pe larg înfățișată de Ovidiu în Cartea a XIII-a a *Metamorfozelor* sale.

bătrînul acela de o înțelepciune și de o prevedere divină, pe care Oracolul de la Delfi l-a proclamat drept cel mai înțelept dintre toți muritorii, n-a fost acuzat de perfidia și de ura unei ticăloase clici politice că e corupător al tinerimii, pe care dimpotrivă o înfrîna, și condamnat să bea sucul ucigător al unei buruieni otrăvitoare[1]? De altfel, el a lăsat o veșnică pată de rușine pe fruntea concetățenilor săi, deoarece chiar în ziua de azi cei mai distinși filosofi preferă școala lui filosofică ca fiind cea mai vrednică de cinste și, în arzătoarea lor dorință de a ajunge la adevărata fericire, se folosesc de învățătura lui.

Dar pentru ca nimeni să nu mi-o ia în nume de rău din pricina acestei violente indignări și să nu spună în gîndul său: „Ei, poftim! acum trebuie să mai suportăm și filosofia unui măgar", îmi reiau firul povestirii de acolo de unde l-am întrerupt.

După ce se termină vestita judecată a lui Paris, Iunona și Minerva părăsiră scena, posomorîte și foarte mîniate, arătînd prin gesturile lor indignarea pricinuită de această înfrîngere. Venus, dimpotrivă, mulțumită și voioasă, își exprima bucuria, dansînd împreună cu toată suita sa. Deodată, din vîrful muntelui, printr-o țeavă ascunsă, țîșni în sus o jerbă lichidă de vin amestecat cu șofran, care, căzînd ușor sub formă de ploaie frumos mirositoare peste caprele care pășteau ici și colo, le stropi încetul cu încetul pînă cînd, din albă cum era, lîna lor se schimbă într-o plăcută culoare galben-portocalie, care le dădea o înfățișare mai frumoasă. În sfîrșit, cînd întregul teatru a fost plăcut parfumat, muntele de lemn s-a scufundat sub pămînt, într-o prăpastie aproape fără fund.

Atunci un soldat a ieșit din mijlocul forului și, după dorința poporului, a cerut să se scoată din închisoarea publică femeia care, după cum am mai spus, fusese condamnată să fie dată fiarelor din cauza numeroaselor ei crime și cu care eu trebuia să mă împreunez în public. Îndată, cu cea mai mare grijă, se așeză un pat, desigur viitorul nostru pat nupțial, împodobit cu transparentă bagă

---

[1] Cucută. Aluzie la Socrate (vezi Platon, *Apărarea lui Socrate*).

indiană și care era umflat cu o grămadă de perne moi de puf, acoperite cu învelitori de mătase înflorată. Dar, în afară de rușinea de a săvîrși în public un astfel de act, în afară de scîrba de a mă atinge de o femeie mînjită de crime, eram mai ales chinuit de teama de a nu-mi pierde viața și făceam următoarele reflexiuni: Desigur, în timpul îmbrățișărilor și strîngerilor noastre amoroase, oricare ar fi fost animalul aruncat asupra femeii, e cu neputință ca el să se dovedească atît de înțelept și de inteligent, atît de iscusit în meseria lui, atît de cumpătat și de moderat, încît s-o sfîșie numai pe femeia culcată lîngă mine, iar pe mine să mă cruțe, ca pe unul care nu fusesem vinovat și osîndit. Astfel, acum nu mă mai neliniștea rușinea, ci grija de propria mea salvare, și în timp ce paznicul meu își dădea silința să aranjeze patul cît mai bine, în timp ce toți servitorii erau ocupați, unii să organizeze serviciul vînătorii, alții absorbiți de plăcerea spectacolului, am putut da curs liber gîndurilor mele. De altfel nimeni nu se gîndea să supravegheze prea mult un măgar așa de blînd ca mine. Puțin cîte puțin, am înaintat fără să fiu observat și, cînd am ajuns la poarta cea mai apropiată, am rupt-o la fugă. După ce am făcut șase mii de pași în galop, am ajuns la Cenchrae, oraș care trece drept cea mai strălucită colonie a Corintului și pe care-l scaldă în același timp Marea Egee și Golful Saronic. E un adăpost foarte sigur pentru corăbii și un port extrem de frecventat. Dar eu am avut grijă să evit mulțimea și, alegînd pe țărm un colț depărtat, aproape de locul unde se spărgeau valurile, m-am întins pe un pat moale de nisip unde mi-am odihnit trupul obosit. Căci soarele își coborîse carul pînă la ultimul hotar al zilei și, în liniștea înserării, numaidecît m-a cuprins un somn dulce și adînc.

CARTEA A UNSPREZECEA

Cam pe la prima veghe a nopții, deșteptat de o spaimă neașteptată, disting o lumină orbitoare: era luna plină, al cărei glob se ridica tocmai atunci din valurile mării. Noaptea cu tainele ei, tăcerea, singurătatea, totul mă îmbia la meditație. Eu știam că luna, divinitate de prim rang, are o putere suverană și că prin puterea ei conduce toate lucrurile din lumea asta; că nu numai animalele domestice și dihăniile sălbatice, ci chiar și lucrurile neînsuflețite suferă divina influență a luminii și puterii ei, că pe pămînt, în aer, în adîncul apelor, corpurile înseși, fie se măresc potrivit cu creșterile ei, fie se micșorează din respect pentru descreșterile ei. Și fiindcă destinul, evident, acum săturat de numeroasele și cumplitele mele nenorociri, îmi oferea, deși tîrziu, o speranță de salvare, am vrut să implor augusta imagine a zeiței pe care o aveam înaintea ochilor. Alungînd îndată toropeala somnului, m-am ridicat plin de voioșie. Ca să mă purific, am intrat numaidecît în mare să mă scald[1] și mi-am afundat capul în valuri de șapte ori pentru că acest număr, după divinul Pitagora, este foarte potrivit pentru ceremoniile religioase.

Apoi vesel și voios am invocat ajutorul puternicei zeițe și cu lacrimi în ochi i-am adresat următoarea rugăciune:

---

[1] Cei vechi, înainte de a se apuca de lucruri privitoare la religie, se scăldau în mare sau în rîuri. Romanii aveau chiar în temple apă australă cu care se purificau.

„Regină a cerului, fie că ești binefăcătoarea Ceres, mama și născocitoarea grînelor, care, bucuroasă că ți-ai regăsit fiica, ai învățat pe oameni să înlocuiască vechea ghindă, hrană sălbatică, prin alimente mai plăcute, și care locuiești pe ogoarele de la Eleusis; fie că ești cereasca Venus, care din primele zile ale lumii ai unit, printr-o iubire înnăscută, sexele opuse, și ai înmulțit printr-o eternă fecunditate neamul omenesc, adorată acum în sanctuarul de la Pafos; sau sora lui Febus care, prin ajutorul dat femeilor însărcinate și rodului lor, ai adus pe lume atîtea popoare, cinstită azi în mărețul templu din Efes[1]; sau temuta Proserpina, care cu urletele tale nocturne și cu întreita-ți înfățișare[2], ții în frîu umbrele înfuriate, le închizi în temnițele subterane și rătăcești prin depărtate păduri sfinte, înduplecată prin felurite jertfe și închinăciuni; o, tu, care cu palida-ți strălucire luminezi toate zidurile, care cu umedele tale raze hrănești roditoarele semințe și care, în singuraticele tale drumeții, dai o slabă lumină, sub orice nume, sub oricare înfățișare, cu orice slujbe sfinte mi-ar fi îngăduit să te invoc, ajută-mă în cumplita mea nenorocire, întărește norocul meu care se clatină, hărăzește-mi un moment de pace și odihnă după atîtea crude încercări, îndurate pînă la sfîrșit. Mi-ajung atîtea suferințe, mi-ajung atîtea primejdii. Scapă-mă de această dezgustătoare înfățișare de patruped, înapoiază-mă privirilor alor mei, redă-mi chipul lui Lucius. Sau dacă vreo divinătate supărată mă urmărește cu neînduplecata ei mînie, cel puțin să pot muri, dacă nu mi-e îngăduit să trăiesc!"

După această rugăciune și după aceste lamentări vrednice de milă, am simțit că mintea mi se îngreuiază, dar somnul, din nou punînd stăpînire pe mine în același culcuș, m-a doborît. Abia închisesem ochii și iată că din mijlocul

---

[1] Templul Dianei din Efes era una din cele șapte minuni ale lumii antice.

[2] Proserpina era reprezentată sub forma unui cal pentru a simboliza mersul lunii pe cer, sub aceea a unui cerb pentru a arăta pe Diana, zeița vînătorii pe pămînt, și a unui cîine pentru a arăta pe Proserpina, divinătatea Infernului unde veghează Cerberul.

valurilor văd ridicîndu-se o față divină, vrednică de a impune respect chiar zeilor, apoi, încetul cu încetul a apărut un corp întreg, în toată strălucirea lui și, scuturînd după ea apa mării, această orbitoare divinătate s-a oprit în fața mea. Mă voi sili să vă descriu admirabila ei frumusețe, dacă totuși, în sărăcia graiului omenesc, voi găsi expresii îndestulătoare sau dacă divinitatea însăși îmi va da puterea de a vorbi ușor și curgător.

Mai întîi avea un păr des și lung, care, puțin inelat și împrăștiat de o parte și de alta a divinului ei gît, îi flutura într-o ușoară și grațioasă neorînduială. În vîrful capului avea o coroană formată din tot felul de flori, iar deasupra frunții o tăbliță rotundă în forma unei oglinzi, care, aruncînd o lumină albă, arăta că era Luna. La dreapta și la stînga, această podoabă era reținută de două vipere încolăcite, cu capul ridicat în sus, și de spice de grîu ce se clătinau deasupra frunții. Rochia ei, din cea mai fină pînză de in, era de diferite culori care se schimbau, trecînd rînd pe rînd de la albul orbitor al crinului la galbenul șofranului și la roșul aprins al trandafirului. Dar ceea ce-mi izbi cel mai mult privirile era o mantie atît de neagră și de lucitoare încît te orbea cu întunecata-i strălucire. Aruncată în jurul ei, trecea pe sub brațul drept, pentru a se urca pînă la umărul stîng, de unde marginea ei, formînd un nod, îi atîrna în jos cu mii de cute artistic aranjate și se termina printr-un șir de ciucuri, care se mișcau în chipul cel mai grațios. Pe tot chenarul, ca și pe fondul acestei mantii, scînteiau nenumărate stele, iar în mijlocul lor, o lună plină arunca o vie și strălucitoare lumină. De asemenea, pe întregul chenar al acestei mantii fără pereche se vedea brodată și o ghirlandă care reprezenta tot felul de fructe și de flori. Pe lîngă aceasta, zeița ținea în mîinile sale mai multe simboluri foarte deosebite unele de altele: în dreapta avea un sistru de aramă a cărui lamă subțire și încovoiată, în forma unui centiron, era străpunsă de trei mici vergi de oțel care, scuturate de brațul său de trei ori în șir, dădeau un sunet ascuțit. Din mîna stîngă îi atîrna un mic vas în formă de corăbioară, pe toarta căruia, în partea cea mai dinafară a ei, se ridica un șarpe cu capul în sus și cu gîtul extrem de umflat. Divinele

sale picioare erau încălţate cu sandale împletite din frunze de palmier, arborele biruinţei.

Arătîndu-mi-se într-o astfel de splendoare şi răspîndind cele mai alese parfumuri ale Arabiei, ea binevoi să-mi spună următoarele cuvinte:

— Iată, Lucius, mişcată de rugăciunile tale, am venit eu, Natura, mama tuturor lucrurilor, stăpîna elementelor, izvorul şi începutul veacurilor, divinitatea cea mai mare, regina manilor, cea dintîi între locuitorii cerului. Eu sînt aceea care cîrmuiesc după voia mea luminoasele înălţimi ale cerului, vînturile sănătoase ale mării, jalnica tăcere a Infernului. Putere unică, sînt slăvită de întregul univers sub mai multe forme, cu variate ceremonii religioase, cu mii de felurite nume. Frigienii, primii născuţi pe pămînt, mă numesc zeiţa din Pesinunt[1] şi mama zeilor; atenienii de baştină mă numesc Minerva Cecropiana[2] ; ciprienii, care plutesc pe valuri, Venus din Pafos; cretanii iscusiţi în aruncarea săgeţilor, Diana Dictynna[3]; sicilienii, care vorbesc trei limbi[4], Proserpina Stigiana; locuitorii din Eleusis mă numesc Ceres Actaeana[5]; unii mă numesc Iunona, alţii Bellona; unii Hecate, alţii Nemesis Rhamnusia[6]. Dar aceia care sînt primii luminaţi de razele divine ale Soarelui, cînd începe să răsară, şi ultimii cînd ele se apleacă spre orizont, locuitorii celor două Etiopii şi egiptenii cei puternici prin străvechea lor ştiinţă, numai ei mă cinstesc cu slujbele

---

1 Oraş situat în Galatia, aproape de muntele Dindymus, devenit celebru datorită cultului zeiţei Cibele.

2 Cecrops a fost cel mai vechi rege al Aticii, sosit din Egipt pentru a funda citadela Atenei.

3 Acest epitet al zeiţei vînătorii provenea de la un munte din Creta.

4 Alături de limba lor naţională, localnicii foloseau limba elină, introdusă de aşezările greceşti în Sicilia şi deopotrivă limba latină, după ce insula a trecut sub dominaţie romană.

5 De la Actae – străveche denumire a Aticii; atenienii erau actaeeni.

6 Din Rhamnunt, tîrg din nordul Aticii care îşi datora celebritatea unui templu închinat zeiţei dreptăţii şi răzbunării, unde Nemesis avea o statuie.

sfinte și închinăciunile ce mi se cuvin, numai ei mă numesc cu adevăratul meu nume de regina Isis. Eu vin la tine, mișcată de nenorocirile tale, vin binevoitoare și prielnică. Șterge-ți acum lacrimile, încetează a te mai tîngui, alungă tristețea, căci în curînd, prin voința mea, va străluci pentru tine ziua mîntuirii. Fii deci foarte atent la ceea ce-ți voi porunci:

Ziua care se va naște din această noapte, de cînd există lumea a fost închinată cultului meu. În această zi, cînd furtunile iernii se potolesc, cînd valurile zbuciumatei mări se liniștesc, cînd în sfîrșit marea devine navigabilă, preoții mei îmi închină o navă care n-a spintecat încă valurile mării, voind să arate astfel că pun comerțul maritim sub ocrotirea mea. Această sărbătoare va trebui s-o aștepți fără nici o îngrijorare, lipsit de orice gînduri profane. Căci, după îndemnul meu, marele preot va purta în mîna dreaptă, în timpul măreţului alai, o coroană de trandafiri legată de sistrul său. Așadar, fără șovăire, deschide-ți drum prin mulțime și urmează voios și cu deplină încredere în mine procesiunea mea. Te vei apropia încet de preot, apoi, ca și cum ai voi să-i săruți mîna, vei smulge trandafirii cu buzele, și chiar în clipa aceea te vei vedea scăpat de pielea acestui dezgustător animal pe care-l urăsc de atîta timp. Să nu-ți fie teamă că vreuna din poruncile mele e greu de îndeplinit; chiar în această clipă, cînd vin la tine și mă aflu în fața ta, eu, arăt în vis preotului meu ce mai rămîne de făcut și-i dau îndrumările de cuviință. Din porunca mea, strînsele rînduri ale mulțimii se vor da la o parte din calea ta, și în mijlocul acestui sărbătoresc spectacol, nimeni nu se va uita cu scîrbă la hidoasa ta figură, nimeni în fața neașteptatei tale metamorfoze nu-și va îngădui reflexiuni răutăcioase și nu se va gîndi să te acuze.

Dar mai înainte de toate, adu-ți aminte – și acest gînd să fie pe veci întipărit în adîncul inimii tale – că mi-ai rămas obligat pentru tot restul vieții, pînă la ultima-ți suflare. Căci nu e nedrept să rămîi dator pentru toată viața ce-o mai ai de trăit aceleia prin a cărei bunătate ți-ai luat locul printre oameni. De altfel, tu vei trăi fericit, vei trăi plin de glorie sub ocrotirea mea; și cînd, împlinind anii

destinului tău, te vei coborî în Infern, chiar și acolo, în această emisferă subterană, mă vei vedea strălucind în mijlocul nopții Acheronului, stăpînă absolută peste cele mai retrase colțuri ale Stixului și tu însuți, locuitor al cîmpiilor Elisee[1], vei continua să adori fără încetare pe protectoarea ta. Dar dacă, printr-o credință fierbinte, prin păzirea cu sfințenie a cultului meu și printr-o nepîngărită castitate îți vei fi cîștigat bunăvoința mea, vei ști că numai eu am puterea să-ți prelungesc viața peste limita hotărîtă de destin!

Astfel se termină venerabilul oracol și zeița atotputernică pieri din ochii mei. Trezindu-mă imediat din somn, m-am sculat zăpăcit de spaimă și de bucurie, și tot numai o apă. Adînc mișcat de apariția atît de clară a puternicei divinități, mă stropesc cu apă de mare și, preocupat numai de supremele ei porunci și sfaturi, mi le trec pe rînd prin minte. În curînd, alungînd adîncul întuneric al nopții, soarele se ridică și poleiește tot orizontul. Și iată că din toate părțile, cu o grabă religioasă și cu adevărat triumfală, o imensă mulțime umple toate piețele publice[2]. În afară de bucuria de care eram pătruns, mi se părea că întreaga fire e cuprinsă de o voioșie atît de mare, încît simțeam cum fericirea se răspîndește pînă și asupra animalelor, în jurul caselor și chiar în aer. Înghețului din noaptea trecută, împotriva oricăror așteptări, îi urmase o zi plăcută; păsările cîntătoare, înveselite de calda suflare a primăverii, dădeau concerte plăcute și cu suavele lor melodii o fermecau pe mama astrelor și străbuna veacurilor, pe stăpîna întregului univers. Arborii chiar, și cei care se vor îngreuia de rod îmbelșugat, și cei care se mulțumesc să dea numai umbră și sînt neroditori, renășteau la suflarea Austrului[3] și, îmbrăcîndu-se cu mugurii frunzelor noi, la cea mai ușoară mișcare, produceau un șuierat plăcut. Vuietul asurzitor al furtunilor se potolise, clocotirea furioasă a mării încetase și valurile

---

[1] Subpămînteana regiune unde ajungeau după moarte umbrele virtuoșilor, legendar lăcaș al sufletelor care au cunoscut fericirea postumă.

[2] Sărbătoarea Isidei se celebra la 5 martie.

[3] Vînt călduț de sud.

spălau domol țărmul. În sfîrșit cerul, curățat de vălul său de ceață, devenise atît de pur și de luminos, încît te orbea cu propria lui strălucire.

Pe nesimțite, premergătorii impunătorului cortegiu începură să se pună în mișcare, cete foarte frumos și felurit costumate după gustul și dorințele fiecăruia. Unul încins cu un centiron închipuia un soldat, altul, îmbrăcat cu o togă scurtă, înarmat cu o sabie încovoiată și cu țăpoaie, înfățișa un vînător. Un altul, în conduri poleiți, cu o rochie de mătase și cu tot felul de giuvaericale prețioase, cu un păr fals pe cap, cu mersul tărăgănat, maimuțărea o femeie. Mai încolo, altul, cu gambele înfășurate în jambiere, strașnic înarmat cu scut, coif și sabie, ai fi crezut că iese dintr-o arenă de gladiatori. Precedat de fasce și îmbrăcat în purpură, unul parodia un magistrat, altul cu manta, baston, sandale și o lungă barbă de țap înfățișa un filosof. Unul cu felurite trestii unse cu ulei închipuia un păsărar, altul cu undița, un pescar. Am văzut și o ursoaică îmblînzită plimbată într-un jeț, gătită ca o doamnă de neam mare, și o maimuță cu o scufie brodată pe cap, într-o fustă frigiană de culoarea șofranului, care, ținînd în mînă o cupă de aur, înfățișa pe păstorul Ganimede; în sfîrșit, un măgar cu o pereche de aripi lipite în spinare, alături de care mergea un bătrîn neputincios și în bătaie de joc pe amîndoi i-ai fi putut numi foarte bine Pegas și Belerofon, atît erau de caraghioși unul lîngă altul[1].

În mijlocul acestor vesele procesiuni ale poporului, care umpleau pretutindeni străzile, alaiul special al zeiței ocrotitoare se pusese în mișcare. Femei îmbrăcate în rochii albe, încununate cu flori de primăvară și purtînd cu bucurie diferitele atribute ale zeiței, presăreau cu petale, pe care le scoteau din sîn, drumul pe unde înainta alaiul sfînt. Altele aveau atîrnate în spinare oglinzi strălucitoare, întoarse spre zeiță, pentru ca ea să poată vedea supunerea și respectul mulțimii ce venea în urma

---

[1] Această mascaradă, apărută în legătură cu vreun vechi obicei religios, avea loc cu ocazia sărbătorii Isidei, dar nu făcea parte integrantă din ea.

ei[1]. Unele ţineau în mînă piepteni de fildeş şi, prin mişcarea braţelor, prin îndoirea degetelor, se prefăceau că piaptănă şi aranjează părul zeiţei lor[2]. În sfîrşit, altele, vărsînd picătură cu picătură dintr-un balsam preţios şi plăcut şi din mii de alte parfumuri, stropeau străzile cu ele. În afară de acestea, o numeroasă mulţime de ambele sexe purta felinare, torţe, lumînări şi alte feluri de lumini, pentru a-şi face astfel favorabilă pe zeiţa astrelor cereşti. Apoi, orchestre delicioase, fluiere şi flaute, făceau să răsune cele mai dulci melodii. În urmă, venea un admirabil cor, format din cei mai distinşi tineri, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, albe ca zăpada, care, răspunzîndu-şi unii altora, cîntau un plăcut imn compus împreună cu muzica de un poet talentat, sub inspiraţia binevoitoare a Camenelor[3], în care din cînd în cînd, se repetau preludiile ce se cîntau înainte de sacrificiile mai solemne. Veneau apoi flautişti consacraţi marelui Serapis[4], care, din flautul lor ţinut orizontal pe buze şi apropiat de urechea dreaptă, cîntau diferite melodii obişnuite în cultul şi templul acestui zeu, fără să mai număr slujbaşii care strigau mulţimii să lase drum liber sfintelor icoane.

În urmă, se revărsau ca un puhoi mulţimile iniţiate în divinele mistere: bărbaţi şi femei, de orice condiţie, de orice vîrstă, îmbrăcaţi în halate lungi de in de o albime orbitoare. Femeile purtau un voal străveziu peste părul lor parfumat, bărbaţii aveau capul complet ras, foarte lucios în creştet. Ei erau astrele terestre ale sublimei religii şi din sistrele lor de

[1] Locul zeiţei era în mijlocul procesiunii. Ea vedea direct prima parte a cortegiului, care o preceda, iar în oglinzile purtate în spate de credincioşii săi, partea care venea în urmă.

[2] Sigur că această mişcare o făceau deasupra propriului lor păr.

[3] Nimfe ale izvoarelor, înzestrate cu darul profeţiei şi identificate cu Muzele.

[4] La egipteni, Serapis, Apis şi Osiris erau una şi aceeaşi persoană care însuma toţi zeii, după cum Isis însuma toate zeiţele. Serapis, pe care perşii îl adorau sub numele de Mithra, Soarele, era fiinţa supremă.

aramă, de argint sau chiar de aur, scoteau un sunet clar, melodios.

Preoţii cultului, acei mari pontifi, îmbrăcaţi în veşminte albe de in, care le acopereau pieptul, strînse în talie şi coborînd pînă la călcîie, purtau semnele distinctive ale celor mai puternice divinităţi[1]. Primul din ei ţinea o lampă[2] care răspîndea o lumină foarte vie ce nu semăna deloc cu acelea care luminează seara ospeţele noastre: era o barcă de aur, care, din mijlocul ei, unde era mai largă, arunca o flacără extrem de puternică. Al doilea era îmbrăcat la fel, dar ţinea în mîinile sale unul din cele două altare numite în mod ciudat „ajutoarele", din cauza providenţei ajutătoare a marii şi nobilei zeiţe. Un al treilea mergea ridicînd în aer o ramură de palmier cu frunzele din aur artistic lucrat, precum şi caduceul lui Mercur. Al patrulea arăta simbolul dreptăţii[3] înfăţişat printr-o mînă stîngă cu palma deschisă, care de la natură fiind mai înceată, mai puţin îndemînatică şi mai puţin energică, pare mai potrivită decît dreapta să reprezinte dreptatea. El purta un mic vas de aur rotunjit în formă de mamelă[4] cu care făcea libaţiuni de lapte. Al cincilea ţinea în mînă o vînturătoare de aur, plină de rămurele din acelaşi metal; în sfîrşit, al şaselea ducea o amforă.

Îndată după aceştia au apărut zeii care binevoiau să meargă pe picioare omeneşti. Primul, oribil la vedere, era curierul Cerului şi al Infernului, cu faţa cînd întunecată, cînd strălucitoare[5]. El îşi înălţa trufaş capu-i de cîine, în mîna stîngă ţinea un caduceu şi cu dreapta agita o ramură verde de palmier. Imediat după el venea o vacă ridicată pe

---

[1] Serapis şi Isis, stăpînii mării şi ai luminii cereşti. De aceea lampa avea forma unei bărci.

[2] La egipteni, lampa sau lumînarea era un simbol religios. O purtau în semn de doliu din clipa cînd Osiris se rătăcise.

[3] Isis era adesea asimilată cu *Dreptatea,* personificată şi divinizată.

[4] Ca simbol al fecundităţii naturii.

[5] După cum îşi îndeplinea funcţiile în Infern, sau în Olimp. E vorba de Anubis, divinitatea egipteană adorată sub forma unui cîine. Anubis fusese asimilat cu Mercur şi-i păstrase caduceul, insigna pristavilor.

picioarele dinapoi, emblemă a fertilității înfățișînd-o pe zeița atotproducătoare. Ea se sprijinea de umerii unuia din fericiții preoți care înainta cu un mers plin de demnitate. Un altul ducea un coș în care erau închise misterele, care ascundeau tuturor privirilor tainele sublimei religii. Altul purta pe sînul său preafericit imaginea vrednică de respect a atotputernicei divinități, imagine care n-avea forma nici unui patruped domestic, nici a unei păsări, nici a unui animal sălbatic, nici chiar a unui om. Dar printr-o ingenioasă născocire, a cărei noutate chiar o făcea venerabilă, simbol inexprimabil al misterului deplin care trebuia să învăluie această nobilă religie, ea se prezenta sub forma unei mici urne[1] de aur scînteietor, sculptată cu cea mai mare artă, cu fundul foarte bine rotunjit și pe dinafară încărcată cu minunate hieroglife egiptene. Orificiul ei, puțin înalt, se prelungea într-o parte printr-un cioc lung sau șănțuleț, iar de cealaltă parte era fixată o toartă mult arcuită, deasupra căreia se ridica, încolăcindu-se, un șarpe cu gîtul solzos, umflat și vărgat.

Dar iată că ora ajutorului făgăduit de puternica și binevoitoarea zeiță se apropie, destinul avea deci să se împlinească. Într-adevăr, marele preot care ținea în mîna sa mîntuirea mea, înainta îmbrăcat chiar așa cum mi-l descrisese oracolul divin, purtînd în mîna dreaptă un sistru pentru zeiță și o coroană pentru mine, o coroană pe deplin cuvenită, jur pe Hercule, căci după atîtea și atît de mari încercări suferite, după atîtea primejdii înfruntate, puteam, în sfîrșit, grație celei mai mari dintre zeițe, să ies biruitor din lupta mea cu nemilosul Destin. Deși eram pătruns de o neașteptată bucurie, totuși nu m-am repezit ca un nebun, temîndu-mă bineînțeles ca năvala neprevăzută a unui patruped să nu tulbure liniștita ordine a procesiunii religioase. Am înaintat deci cu un pas grav și liniștit, strecurîndu-mă

[1] Se pare că prin această urnă, încărcată cu figuri hieroglifice, egiptenii au voit să arate revărsările sau creșterile Nilului, pe care-l socoteau binefăcătorul lor. În tot cazul, această urnă e o foarte ciudată imagine a unei divinități.

puțin cîte puțin prin mulțimea care de altfel se dădea la o parte din drumul meu, desigur sub inspirația zeiței.

Dar pontiful, prevenit de oracolul din noaptea trecută, după cum mi-a fost ușor s-o recunosc, se opri deodată, admirînd cu ce repeziciune totul se potrivea cu poruncile ce le primise și, întinzînd mîna cel dintîi, îmi duse la gură coroana pe care o ținea. Atunci, tremurînd de emoție și cu inima bătîndu-mi puternic, am apucat cu lăcomie această coroană în care străluceau minunații trandafiri și am înghițit-o cu cea mai mare lăcomie, nerăbdător să văd împlinindu-se promisiunea.

Divina promisiune nu mă înșelase. Într-o clipă mă văd scăpat de hidoasa mea înfățișare de animal de rînd. Mai întîi îmi cade părul acela aspru, apoi pielea cea groasă mi se subțiază, pîntecele umflat mi se micșorează, copitele iau forma picioarelor care se termină cu degete, mîinile nu-mi mai sînt picioare și se ridică în sus spre a-și relua funcțiunile lor superioare, gîtul cel lung mi se scurtează, fața și capul mi se rotunjesc, lungile-mi urechi își reiau micimea lor de mai-nainte, dinții enormi ca niște bolovani se micșorează ca acei ai omului, și mai ales coada, coada care mai înainte mă făcea să sufăr atît de mult, dispăru fără să lase nici o urmă. Mulțimea rămîne uimită, credincioșii proslăvesc puterea atît de evidentă a divinității, această minune atît de strălucită, cum se întîmplă numai noaptea în vis, și ușurința cu care s-a săvîrșit metamorfoza, și toți într-un singur glas, cu mîinile ridicate spre cer, adeveresc strălucita binefacere a zeiței.

Eu, însă, încremenit de spaimă, ca și cum sufletul meu n-a putut cuprinde o bucurie atît de neașteptată și de mare, am rămas pironit locului fără să pot scoate o vorbă. Nu știam ce trebuia să spun mai întîi, cum să-mi încep mai bine cuvîntarea, nu știam ce vorbe ar fi de un mai fericit augur, acum cînd îmi revenise graiul, în sfîrșit cu ce rugi trebuia să arăt unei zeițe așa de mari întreaga mea recunoștință. Preotul însuși, deși era înștiințat de zeiță de toate nenorocirile mele, de la începutul lor, rămase totuși zguduit de această mare minune și în curînd, printr-un gest expresiv, făcu un semn din cap să mi se dea un veșmînt din

pînză de in, ca să mă acopăr, căci din clipa cînd părăsisem blestemata piele de măgar, strîngîndu-mi mereu coapsele şi încrucişîndu-mi mereu ruşinat mîinile, mă acopeream, atît cît îi era cu putinţă unui om despuiat, cu acel văl natural. Atunci, unul din cortegiul credincioşilor îşi scoase repede prima haină de pe el şi mi-o aruncă cu îndemînare pe umeri. Lucrul acesta odată făcut, marele preot, privindu-mă adînc impresionat, dar cu o faţă veselă şi o expresie supraomenească, îmi vorbi în chipul următor:

— După atît de multe şi felurite încercări, după atîtea lovituri grele ale Soartei, după toate îngrozitoarele furtuni care te-au aruncat încoace şi încolo, în sfîrşit, Lucius, ai ajuns în portul Odihnei şi la altarul Îndurării![1] Nici naşterea ta, nici înalta-ţi poziţie socială, nici chiar această învăţătură prin care te distingi nu ţi-au fost de nici un folos, căci pornind pe drumul alunecos al unei tinereţi înflăcărate şi aruncîndu-te în plăceri nedemne de un om liber, ai plătit scump o curiozitate fatală. Dar în sfîrşit, oarba Soartă, urmărindu-te cu cele mai groaznice primejdii, te-a condus, fără să vrea şi prin chiar imprevizibila ei răutate, la această sfîntă fericire. Ducă-se acum aiurea, să-şi dezlănţuie furia şi să caute o altă victimă pentru nemiloasa ei cruzime, căci aceia a căror viaţă o apără puternica zeiţă, luîndu-i în serviciul său, nu mai sînt expuşi duşmănoaselor lovituri ale Soartei. Oare acei tîlhari, acele fiare sălbatice, acea sclavie, acele drumuri grele, întortocheate şi veşnic bătute, acea zilnică teamă de moarte, în sfîrşit toate aceste necazuri, dus-au ele la ţinta urmărită de o Soartă nemiloasă? Nu! Fiindcă acum tu eşti luat sub ocrotirea unei Soarte care vede totul limpede în viitor[2] şi luminează chiar pe ceilalţi zei cu strălucirea luminii sale. Ia, deci, de aci înainte o faţă mai veselă, mai potrivită cu albimea veşmîntului tău, şi însoţeşte cu pas triumfal alaiul zeiţei care te-a salvat. Să vadă nelegiuiţii, să vadă şi să recunoască rătăcirea lor.

---

[1] Preotul încearcă să dea un sens simbolic metamorfozării lui Lucius, ca începutul unei vieţi noi. Miracolul putea spori credinţa în Isis a mulţimii.

[2] Unul din numele Isidei este Isis *Tyhe* – soartă.

Privească-l pe Lucius, care a scăpat de suferințele lui de mai înainte și care, bucurîndu-se de ocrotirea mamei Isis, își biruie propria lui Soartă. Totuși, ca să fii mai în siguranță și mai bine apărat, înrolează-te în sfînta noastră armată așa cum noaptea trecută ai fost chemat să depui jurămînt. Consacră-te de acum înainte cultului religiei noastre și suferă de bunăvoie jugul acestui sacerdoțiu, căci numai cînd vei fi început să slujești zeiței, vei simți mai mult farmecul libertății tale!

Astfel vorbi cucernicul pontif și, gîfîind și obosit de inspirație, tăcu. Îndată, amestecîndu-mă în mulțimea credincioșilor, urmai cortegiul sfînt. Dar eram observat și recunoscut de tot orașul. Fiecare mă arăta cu degetul și cu semne făcute din cap, toată lumea vorbea de mine. „Iată-l pe acela, se spunea, căruia augusta și atotputernica zeiță i-a redat astăzi înfățișarea de om. Fericit desigur, de trei ori fericit muritor, care prin inocența și curăția vieții lui de mai înainte a meritat de la cer o ocrotire așa de strălucită, încît renăscut, ca să zic așa, a fost numaidecît consacrat ca slujitor al sfintei religii!"

În mijlocul acestor convorbiri și al voioaselor și zgomotoaselor ceremonii, ne apropiam pe nesimțite de țărmul mării și în sfîrșit am ajuns chiar în locul unde petrecusem noaptea precedentă sub înfățișarea de măgar. Acolo, îndată ce imaginile zeilor au fost așezate după datină, marele preot s-a apropiat de o navă foarte artistic construită și de jur-împrejur împestrițată cu minunate picturi egiptene, a purificat-o după rînduiala sfîntă cu o torță aprinsă, cu un ou și cu pucioasă și, rostind cu neprihănita lui gură cele mai solemne rugăciuni, i-a dat un nume și a închinat-o zeiței. Pe pînza albă a acestei fericite corăbii se arăta, în cuvinte brodate, că era un dar oferit pentru prielnica navigație a noilor transporturi. Numaidecît se înălță catargul, care era un pin întreg, bine rotunjit, înalt și strălucitor, cu o platformă deosebit de frumoasă în jurul lui: la pupă se încovoia un gît de lebădă[1], îmbrăcat în foi subțiri de aur care

---

[1] Marinarii antici denumeau *cheniscus* extremitatea pupei în formă de gît de gîscă, expresie folosită nu numai de Apuleius, ci și de contemporanul său Lucian din Samosata (*Istorie adevărată*, II, 4I.

scînteia, iar talpa corăbiei, în întregime lucrată din lemn de tuia, perfect lustruit, era de o frumusețe sclipitoare. În curînd, toți cei de față, atît profani cît și inițiați, aduseră pe întrecute vînturători încărcate cu aromate și cu alte ofrande de tot felul și un fel de fiertură, din lapte și făină, făcură libațiuni pe valuri, pînă în momentul cînd vasul încărcat cu nenumărate daruri și fericite prinoase fu desprins din odgoanele care-l țineau legat de ancoră și, mulțumită unui vînt liniștit și prielnic, ajunse în largul mării. Și cînd abia se mai vedea în zare ca un punct nedeslușit, purtătorii obiectelor sfinte, încărcîndu-se din nou cu emblemele pe care le aduseseră, făcură voioși calea întoarsă spre templu cu același strălucit ceremonial ca și la sosire.

Îndată ce am ajuns la templu, marele preot, cei care purtau imaginile sfinte și vechii inițiați în venerabilele mistere, au intrat în sanctuarul zeiței și au depus, după rînduială, aceste chipuri care păreau că respiră. Apoi, unul din ei, pe care toți îl numeau Scribul, stînd în picioare în fața ușii, chemă, ca la o adunare, tagma pastoforilor[1], căci așa se numește acest sfînt colegiu, apoi, urcîndu-se într-un amvon înalt, a citit dintr-o carte cu glas tare, rugăciuni pentru măritul împărat, pentru senat, pentru cavaleri, pentru întreg poporul roman, pentru navigatori și pentru corăbiile care rătăcesc pe mare, pentru fericirea tuturor celor ce alcătuiesc imperiul nostru și sfîrși, rostind în grecește formula obișnuită: „Să se sloboadă corăbiile!“[2]. Aceste cuvinte însemnau că sacrificiul era primit, după cum a dovedit-o mulțimea credincioșilor, care imediat a izbucnit în strigăte de bucurie. După aceea, cetățenii, nespus de fericiți, aducînd ramuri verzi de măslin, crengi de rozmarin și coronițe de flori, le-au depus înaintea statuii de argint a zeiței, care era așezată pe o estradă și, după ce i-au sărutat

---

[1] Așa erau numiți preoții egipteni care purtau chipurile zeiței Isis și ale altor zei, în niște racle sau temple portative, conținînd statui de divinități (în elină *pastos*).

[2] Termenul elin *ploiafesia,* introdus de Apuleius în textul latin, este alcătuit din *ploios=corabie* și *afesis=eliberare*, permisiune de plecare, consfințind solemna deschidere a noului sezon de navigație.

picioarele, s-au retras la casele lor. Cu toate acestea, pe mine nu mă lăsa inima să mă îndepărtez de locul acela nici cît latul unei unghii și, cu privirile ațintite pe chipul zeiței, mă gîndeam la nenorocirile mele trecute.

Dar înaripata Faimă, fără să-și fi încetinit o clipă ușorul ei zbor, trîmbițase pretutindeni, în patria mea, atît binefacerea vrednică de slavă a zeiței cît și nemaipomenitul meu noroc. În curînd, prietenii mei, servitorii și rudele cele mai apropiate, părăsiră doliul pe care-l luaseră din cauza falsului zvon al morții mele și, plini de o neașteptată bucurie, veniră în grabă, încărcați cu diferite daruri, ca să se încredințeze de miraculoasa-mi înviere și de întoarcerea mea din Infern. Eu însumi, încîntat de sosirea lor, pe care n-o mai nădăjduiam, am fost nespus de impresionat de dragostea cu care-mi ofereau atîtea lucruri, căci ei avuseseră grijă să-mi aducă din belșug tot ce-mi trebuia pentru a face față traiului și cheltuielilor mele.

După ce am vorbit cu ei potrivit cu situația ce fiecare o avea pe lîngă mine și le-am povestit trecutele-mi nenorociri și bucuria prezentă, m-am întors din nou în fața zeiței. Mi-am închiriat o cameră în incinta templului și mi-am statornicit vremelnic acolo penații. Asistam la slujbele sfinte care nu se oficiau în public, trăiam în nedespărțita tovărășie a preoților și eram un fervent adorator al marii zeițe, de care nu mă dezlipeam. Nu era o singură noapte, o singură clipă de odihnă în care să nu fiu lipsit de apariția și de îndemnurile sale. Ea își arătase voința de mai multe ori și, cum eram de multă vreme destinat cultului ei, îmi poruncea ca cel puțin acum să mă inițiez. Dar eu, deși o doream din toată puterea voinței mele, totuși eram reținut de o teamă religioasă, căci îmi dădeam seama, după o adîncă chibzuire, cît de grea e disciplina preoției și păstrarea castității, și știam cu cîtă prudență și băgare de seamă trebuie să fii în mijlocul nesfîrșitelor primejdii la care ești expus în viață. Gîndindu-mă neîncetat în sinea mea la aceste lucruri, nu știam cum se făcea că, cu toată rîvna mea fierbinte, amînam mereu.

Într-o noapte, l-am văzut în vis pe marele preot oferindu-mi diferite lucruri pe care le purta în sîn. Întrebîndu-l

ce avea acolo, mi-a răspuns că totul mi-a fost trimis din Tesalia, şi mai mult, că tot de acolo a sosit un servitor al meu, numit Albul. La deşteptare, mi-am frămîntat mintea foarte multă vreme ca să ghicesc ce putea să-mi prevestească această arătare, cu atît mai mult cu cît eram sigur că n-am avut niciodată un servitor cu acest nume. Totuşi, oricare ar fi fost înţelesul profetic al visului meu, eram convins că lucrurile oferite însemnau un cîştig sigur. Astfel, foarte neliniştit, dar totodată stăpînit de bucuria pe care ţi-o dă speranţa unui fericit beneficiu, aşteptam deschiderea templului, ca în fiecare dimineaţă. În sfîrşit, trăgîndu-se la dreapta şi la stînga albele perdele care acopereau augustul chip al zeiţei, am îngenuncheat în faţa ei cu umile rugăciuni. Marele preot umbla din altar în altar, oficiind serviciul divin cu obişnuitele rugăciuni şi dintr-un anumit vas de libaţiuni vărsa apa pe care-o luase dintr-un izvor aflat în fundul sanctuarului. În sfîrşit, după îndeplinirea acestui ceremonial, cu toate formele cuvenite, credincioşii se puseră în mişcare şi, anunţînd prima oră a zilei, o salutară cu matinale închinăciuni. Şi iată că în acest moment, pe neaşteptate, sosiră din Hypata servitorii pe care-i lăsasem acolo cînd nenorocita greşeală a Fotidei mă osîndise să port căpăstru. Ei auziseră, bineînţeles, de păţaniile mele şi-mi aduceau calul pe care-l ştiţi. Îi recunoscui îndată atît pe ei cît şi pe calul meu pe care mi-l aduceau. Animalul trecuse din mînă în mînă, dar, recunoscîndu-l după semnul pe care-l avea în spinare, ei putuseră să-l răscumpere. Eu eram cum nu se poate mai uluit de precizia cu care se adeverea visul meu, căci, în afară de îndeplinirea unei făgăduieli aducătoare de cîştig, îmi prezisese şi înapoierea calului meu care era alb.

Adînc impresionat de toate acestea, din nou am început să frecventez cu zel slujbele ce se oficiau întru slava zeiţei, pe deplin convins că binefacerile prezente sînt o chezăşie pentru viitoarele mele speranţe şi din acest moment dorinţa mea de a primi harul sfînt spori din zi în zi mai mult. Mă duceam foarte des la marele preot şi, cu cele mai stăruitoare rugăciuni, îi ceream să mă iniţieze, în sfîrşit, în tainele nopţii sfinte. Dar el, personaj sobru de altfel, şi renumit

prin aleasa grijă cu care păstra rînduielile unei religii atît de curate[1], mă primea cu blîndețea și bunătatea unui tată care înfrînează la copiii săi dorințele aprinse și prea timpurii și, opunînd stăruințelor mele amînările sale, îmi potolea neliniștea din suflet prin vorbele lui pline de ușurare și dătătoare de speranță. Căci îmi spunea că zeița, printr-un semn de încuviințare, arăta ziua cînd fiecare trebuia să fie inițiat, că, în înalta-i înțelepciune, ea se îngrijea de alegerea preotului ce trebuia să săvîrșească slujbele religioase, că, în sfîrșit, tot ea fixa pînă și cheltuielile necesare ceremoniei.

El era de părere să așteptăm poruncile zeiței cu o cucernică răbdare, căci eu trebuia mai ales să mă feresc de grabă și de nesupunere, adică să nu păcătuiesc printr-un prea mare zel, cînd nu sînt chemat, și prin nepăsare, cînd voi fi chemat. De altfel, spunea el, nu era nici unul din preoții săi care să-și fi pierdut mintea sau, mai mult, care să fie atît de hotărît să moară, încît, fără un ordin special al stăpînei, să îndrăznească să facă o inițiere nechibzuită și nelegiuită, care i-ar atrage pedeapsa cu moartea. Cheile Infernului ca și acelea ale mîntuirii sînt în mîinile zeiței și însăși inițierea în misterele ei echivalează cu o moarte de bunăvoie și cu o viață care nu mai atîrnă decît de bunăvoința ei. De obicei, ea alege ca slujitori ai săi pe cei ajunși la capătul vieții și așezați la hotarul dintre cele două lumi, pentru că numai lor le poate încredința fără teamă marile secrete ale cultului și, prin providența sa, îi recheamă oarecum la viață și le dă un nou prilej de mîntuire[2]. Prin urmare, și eu trebuia să aștept porunca cerească, deși printr-o clară și evidentă favoare a marii zeițe, încă de multă vreme fusesem chemat și desemnat pentru preafericitul sacerdoțiu; și din această zi, trebuia să mă abțin, ca și ceilalți inițiați, de la orice hrană profană și neîngăduită, pentru a mă apropia cu mai multă evlavie de misterele acestei preacurate și înalte religii.

---

[1] Castitatea avea o foarte mare importanță, cel puțin în aparență, în toate rînduielile cultului Isidei.

[2] Această reînviere cu totul spirituală este o dogmă care se regăsește și în creștinism.

Pontiful vorbise; şi nerăbdarea mea nu-mi putea birui voinţa de a-i da ascultare: plin de zel, supus şi păstrînd o tăcere desăvîrşită, asistam regulat, în fiecare zi, la oficierea serviciului divin. Bunătatea puternicei zeiţe nu-mi înşelă speranţa şi ea mă scuti de chinurile unei îndelungate întîrzieri. Printr-o poruncă tot atît de clară pe cît era de întunecoasă noaptea în care o primii, ea mă anunţă lămurit că a sosit, în sfîrşit, ziua atît de rîvnită în care dorinţa mea cea mai arzătoare avea să se înfăptuiască. De asemenea, ea fixă ce cheltuieli trebuia să fac pentru iniţiere, iar pentru săvîrşirea ceremoniei alese pe însuşi Mithra, marele ei preot, deoarece, după cum spunea ea, el era legat de mine prin simpatia reciprocă a celor două stele ale noastre.

Reînsufleţit de aceste binevoitoare porunci şi rînduieli ale nobilei zeiţe, m-am trezit din somn înainte de a se fi luminat bine de ziuă şi am pornit în toată graba spre locuinţa preotului. L-am găsit tocmai în momentul cînd ieşea din cameră şi, salutîndu-l, mă pregăteam cu mai mult curaj ca niciodată să-i cer să mă iniţieze, ca şi cum aş fi avut un drept cîştigat. Dar, îndată ce el m-a zărit, mi-a luat-o înainte şi mi-a spus:

— O, dragul meu Lucius, ce fericire, ce mare noroc ai tu! Voinţa augustei noastre zeiţe îţi este favorabilă, ea te-a socotit vrednic de o atît de înaltă chemare. Ei bine, zise el, de ce tocmai acum stai liniştit, de ce-ai rămas pironit locului? Iată ziua mult dorită, necontenit chemată în rugăciunile tale, ziua în care din înalta poruncă a zeiţei cu mii de nume, aceste mîini ale mele te vor iniţia în cele mai sfinte şi mai adînci taine ale cultului nostru!

Apoi, punîndu-mi pe umăr mîna dreaptă, preabinevoitorul bătrîn mă conduse îndată la porţile impozantului templu. După ce, potrivit obişnuitei datini, oficie slujba deschiderii templului şi săvîrşi sacrificiul dimineţii, scoase dintr-o tainiţă a sanctuarului nişte cărţi scrise cu litere neunoscute[1] care în mod prescurtat reprezentau formule sfinte. Unele erau figurate prin tot felul de animale, altele prin desene înghesuite şi încîlcite, unele în formă de nod,

---

[1] Erau hieroglife de care se serveau egiptenii pentru a păstra

altele în formă de roată și altele cu vîrfuri îndesate asemenea cîrceilor de viță, al căror înțeles rămînea ascuns curiozității profanilor. El mi-a citit din aceste cărți ce pregătiri trebuia să fac neapărat pentru inițierea mea.

Numaidecît, atît eu personal, cît și prin amicii mei, am cumpărat cu zel și fără să ne zgîrcim tot ce ne trebuia. Sosind momentul, după cum spunea preotul, el mă conduse, însoțit de sacrul colegiu, la baia care se afla nu departe de templu. Îndată intrat în apă, după datină, marele preot, invocînd bunăvoința divină, mă purifică, stropindu-mă cu o apă sfințită. Trecuseră primele două părți ale zilei, cînd el mă aduse din nou în templu și mă așeză chiar la picioarele zeiței. Îmi dădu în secret unele îndrumări pe care graiul omenesc nu le poate destăinui și îmi porunci cu glas tare înaintea întregii asistențe să mă abțin zece zile în șir de la orice plăcere a mesei, să nu mănînc nimic din ce a avut viață și să nu beau vin. Păzind aceste porunci, potrivit datinei, cu o exactitate vrednică de tot respectul, în sfîrșit sosi ziua hotărîtă pentru împlinirea făgăduielilor divine. Soarele tocmai cobora la orizont și din nou aducea seara, cînd din toate părțile se revărsa o numeroasă mulțime care, după uzul antic al misterelor, îmi aducea diferite daruri. Atunci marele preot, îndepărtînd pe toți profanii, mă luă de mînă și, îmbrăcat cum eram într-o cămașă din pînză de in nepurtată, mă conduse în sanctuarul templului.

Poate tu, cititor curios, mă vei întreba, cu oarecare îngrijorare, ce s-a spus, ce s-a făcut după aceea. Aș spune, dacă mi-ar fi permis s-o spun, ai afla dacă ți-ar fi îngăduit să asculți. Dar ar fi o crimă deopotrivă de mare și pentru urechile și pentru limba care s-ar face vinovate de o indiscreție și de o curiozitate atît de sacrilege. Totuși, văzîndu-te chinuit de o pioasă dorință, nu te voi lăsa într-o prea lungă

---

principalele dogme ale religiei, ale sfintei morale și ale politicii. Ele serveau nu numai pentru cărțile sfinte, ci erau săpate pe pietre, pe obeliscuri sau pe piramide. Fiecare semn arăta un cuvînt și uneori avea un întreg înțeles. Un bun rege era reprezentat printr-o albină, cursul anului și schimbările sale, printr-un șarpe care mișca din coadă, iuțeala printr-un uliu.

aşteptare. Ascultă deci şi crede, căci tot ceea ce voi spune e adevărat. M-am apropiat de hotarele morţii, am călcat pragul Proserpinei şi de acolo m-am întors, trecînd prin toate elementele. În mijlocul nopţii, am văzut soarele strălucind cu o lumină orbitoare, m-am apropiat de zeii Infernului şi de zeii cerului, i-am văzut la faţă şi i-am adorat de aproape. Iată, ţi-am spus lucruri pe care, deşi le-ai auzit, eşti totuşi osîndit să nu le înţelegi!

Acum să-ţi povestesc numai ceea ce, fără sacrilegiu, poate fi relevat minţilor profane. Şi iarăşi s-a făcut dimineaţă. După ce s-au terminat ceremoniile, am înaintat îmbrăcat în douăsprezece[1] stole[2] sacerdotale, veşmînt destul de mistic, e adevărat, dar despre care nici o lege nu mă împiedică de a vorbi, dat fiind că în acel moment am fost văzut astfel îmbrăcat de foarte mulţi dintre cei de faţă. Căci primisem porunca să stau în mijlocul templului, urcat pe o estradă de lemn, aşezată înaintea statuii zeiţei. Eram îmbrăcat într-un splendid veşmînt din cea mai fină pînză de in, împodobit cu flori pictate şi, de pe umeri, îmi atîrna pe spate, pînă la călcîie, o preţioasă hlamidă. Din orice parte m-ai fi privit, eram împodobit cu figuri de animale zugrăvite în tot felul de culori. Ici erau balauri de India, colo grifoni[3] hiperboreeni, animale dintr-o altă lume, înzestrate cu aripi ca zburătoarele. Iniţiaţii dau acestui ultim veşmînt numele de stolă olimpică[4]. În mîna dreaptă ţineam o torţă aprinsă, pe cap aveam o frumoasă coroană de palmier, ale cărei frunze se înălţau ca nişte raze în jurul capului meu. Trăgîndu-se perdeaua care mă ascundea privirilor, deodată astfel împodobit asemenea soarelui, am apărut ca o adevărată statuie, asupra căreia mulţimea şi-a aţintit privirile ei uimite. După aceea, am serbat fericita zi a renaşterii mele printr-un strălucit şi vesel banchet. Aceleaşi ceremonii s-au repetat

---

[1] Aluzie la cele douăsprezece semne ale zodiacului prin care, în fiecare lună, trecea Isis sau Larsa.

[2] Veşmînt al preoţilor Isidei.

[3] Făpturi înaripate, cu trup de leu şi cap de vultur, care locuiau împreună cu un legendar popor situat în extremitatea nordică a lumii.

[4] Pentru că era întrebuinţată la ceremoniile lui Iupiter Olimpicul.

timp de trei zile, urmate de prînzul religios, adaosuri indispensabile ale inițierii.

Am mai rămas acolo cîteva zile pentru a mă bucura de nespusa plăcere de a contempla statuia zeiței, căreia îi eram obligat pentru binefacerea sa mai presus de orice răsplată. În sfîrșit, ascultînd de poruncile ei, după ce i-am plătit umilul meu tribut de recunoștință, desigur nu întreg, ci după puterile mele, m-am pregătit de întoarcere acasă, după o lipsă atît de îndelungată. Dar mi-a venit foarte greu să mă despart de ea. Atunci, aruncîndu-mă la picioarele ei, i le-am șters cu fața vreme îndelungată și, cu lacrimi în ochi și cu suspine, care, în fiecare clipă îmi întrerupeau cuvintele, i-am adresat această smerită rugăciune:

„Sfîntă zeiță, veșnic neobosită pentru mîntuirea neamului omenesc, întotdeauna negrăit de generoasă pentru ocrotirea muritorilor, tu ai pentru cei nenorociți și întristați o dulce iubire de mamă. Nu trece o zi, o noapte, nici chiar o singură clipă care să rămînă nesemnalată prin vreuna din binefacerile tale, fără ca tu să aperi oamenii pe pămînt și pe mare, fără să îndepărtezi de ei furtunile vieții, întinzîndu-le o mînă salvatoare. Cu mîna ta desfaci chiar urzeala cu neputință de descurcat a Destinului, potolești furtunile Soartei, îndepărtezi influențele vătămătoare ale constelațiilor. Zeii din Olimp te cinstesc, iar cei din Infern te respectă, tu dai universului mișcarea sa de rotație, soarelui lumina sa, tu cîrmuiești lumea și calci în picioare Tartarul. Armonia corpurilor cerești, revenirea anotimpurilor, veselia zeilor, docilitatea elementelor, totul e opera ta. La un semn al tău, suflă vînturile, norii se adună, semințele încolțesc, mugurii apar. Maiestatea ta umple de o sfîntă înfiorare și păsările care zboară în aer, și fiarele care rătăcesc în munți, și șerpii care se ascund sub pămînt, și monștrii care înoată în ocean. Dar, vai! pentru slăvirea laudelor tale e prea slab talentul meu și pentru a-ți oferi sacrificii demne, averea mea e prea neînsemnată. Nici slabul meu glas, nici o mie de guri și tot atîtea limbi, nici un etern și nesecat izvor de cuvinte n-ar putea să exprime sentimentele pe care mi le inspiră măreția ta. Mă voi mulțumi deci să fac singurul lucru cu putință unui om credincios, dar sărac; voi păstra adînc întipărit în

inima mea cerescul tău chip, și-l voi avea veșnic prezent în gîndul meu!"

Astfel m-am rugat atotputernicei zeițe, apoi, îmbrățișînd cu dragoste pe marele preot Mithras, de-aci înainte tatăl meu, am rămas multă vreme atîrnat de gîtul lui și, acoperindu-l cu sărutări, îi ceream iertare că nu puteam să-l răsplătesc cum se cuvine pentru nesfîrșitele lui binefaceri. În sfîrșit, după ce i-am mulțumit de mii de ori, mi-am luat rămas bun și am pornit fără ocol spre larii părinților mei[1], după o lipsă atît de îndelungată. Dar după cîteva zile petrecute acasă, sub inspirația puternicei zeițe, mi-am strîns repede bagajele și, îmbarcîndu-mă, am luat drumul spre Roma. Avînd norocul să sufle un vînt favorabil, am ajuns foarte repede la portul lui Augustus[2], și de acolo, zburînd într-un car ușor, am sosit în cetatea sfîntă[3], seara, în ajunul Idelor[4] lui Decembrie. Din acea clipă principala mea grijă a fost să mă rog zilnic puternicei Isis, care la Roma e cunoscută sub numele de zeița din Cîmpul lui Marte, din cauza locului unde e ridicat templul ei. Am devenit unul din zeloșii ei adoratori și, cu toate că nou venit în acest templu, nu mai eram un străin în sfînta religie.

Soarele străbătînd cercul zodiacului, își încheiase revoluția lui anuală, cînd somnul mi-a fost întrerupt de apariția binefăcătoarei zeițe care veghea asupra mea; ea mi-a vorbit de o nouă inițiere, de noi ceremonii religioase. Eram foarte mirat să văd ce pregătea, ce proorociri avea să-mi mai anunțe, și cum nu era să nu fiu, cînd îmi închipuiam că inițierea mea era de mult terminată! Dar, căutînd să-mi explic, atît după priceperea mea, cît și după luminile preoților, pioasa nedumerire și neliniște care mă cuprinsese, am descoperit lucrul într-adevăr nou și cu totul surprinzător

---

[1] Spre Madaura, orașul unde se născuse și unde locuia Lucius Apuleius.

[2] Ostia, port maritim al Romei la vărsarea Tibrului.

[3] Numită astfel și pentru că la Roma erau acceptate și protejate toate religiile.

[4] Ziua în care calendarul roman împărțea luna în două: 15 sau 13 (în cazul lunii decembrie).

că în realitate eram inițiat numai în misterele zeiței și că mai rămînea să fiu introdus și în acelea ale marelui zeu, atotputernicul tată al zeilor, invincibilul Osiris; că, cu toate legăturile strînse, cu toată unitatea celor două divinități și a celor două culte, era o foarte mare deosebire între fiecare din inițieri, că, în sfîrșit, trebuia să mă recunosc chemat a sluji și pe acest mare zeu.

De altfel, în curînd am avut certitudinea acestui lucru, fiindcă în noaptea următoare am văzut în vis pe unul dintre preoți îmbrăcat într-un veșmînt de in, care, purtînd tirsuri, frunze de iederă și unele obiecte ce nu trebuiau pomenite, le-a depus chiar în camera mea; apoi, ocupînd scaunul unde ședeam eu de obicei, mi-a comunicat ordinul de a pregăti ospățul, care trebuia să aibă loc înainte de admiterea mea în această mare credință. Și, evident, ca să-mi dea posibilitatea de a-l recunoaște după vreun semn, mi-a arătat că șchiopăta ușor de piciorul stîng, al cărui călcîi era puțin sucit înăuntru.

O astfel de manifestare a voinței divine mi-a risipit orice umbră de îndoială și numaidecît, după ce am adresat zeiței rugăciunile mele de dimineață, cu cea mai mare grijă, am căutat să văd care dintre toți preoții mergea la fel cu acela din visul meu. Și nu mi-a trebuit mult timp ca să-l găsesc, căci printre pastofori am zărit îndată pe unul care, în afară de indiciul piciorului, semăna exact la statură și înfățișare cu apariția mea nocturnă, despre care am aflat mai tîrziu că se numea Asinius Marcellus, nume care nu era deloc străin cu revenirea mea la chipul omenesc. M-am dus la el fără întîrziere, și era în afară de orice îndoială că știa mai dinainte ce aveam să-i spun, căci încă de mult, printr-o înștiințare la fel cu a mea, fusese ales de zeiță pentru săvîrșirea inițierii mele. Într-adevăr, în noaptea precedentă el visase că, în momentul cînd împletea coroane pentru marele Osiris, auzise chiar din gura cu care acesta dictează fiecăruia destinul său, că-i va trimite un locuitor din Madaura, dar absolut sărac, pe care trebuia să-l inițieze îndată în misterele sale, și că, prin providența sa, se rezervă neofitului o mare glorie literară și oficiantului un însemnat cîștig.

Destinat astfel inițierii cu toată dorința mea, o amînam mereu numai din cauza lipsei de bani, căci cheltuielile făcute cu călătoria mea aproape îmi ruinaseră micul patrimoniu, iar la Roma, cheltuielile inițierii erau cu mult mai numeroase și mai mari decît în provincia de unde veneam. Această sărăcie mă punea în situația cea mai grea și, după cum spune un vechi proverb, eram între ciocan și nicovală[1]. Cu toate acestea, zeul nu înceta a mă zori și, tot îndemnîndu-mă și chiar poruncindu-mi, mă puse într-o mare încurcătură. În sfîrșit, mi-am vîndut hainele și, oricît de puține și de sărăcăcioase erau, am scos suma ce-mi trebuia, căci mi se trimisese în chip special următoarea poruncă:

— Cum!, îmi spunea zeul, pentru a-ți procura vreo plăcere tu n-ai șovăit o clipă să-ți vinzi hainele și acum, cînd e vorba să fii inițiat în mistere atît de mari, te temi să nu te expui la o sărăcie de care niciodată nu vei avea să te căiești?

După ce am procurat totul din belșug, m-am mulțumit încă zece zile cu alimente care n-avuseseră viață; în afară de asta am cerut să mi se radă complet capul și, iluminat de misterele nocturne ale marelui Serapis, observam acum cu o deplină încredere pioasele practici ale unei religii surori. Asistam adesea la serviciul divin, ceea ce, în această călătorie a mea în țară străină, îmi aducea o foarte mare mîngîiere și-mi procura chiar un trai mai îmbelșugat, căci, mulțumită unui favorabil destin, am avut unele mici cîștiguri pledînd în for, de mai multe ori, în latinește.

După foarte puțin timp, printr-un ordin neprevăzut și cu totul surprinzător, divinitatea mă invită din nou și mă sili să mă supun unei a treia inițieri. Cuprins de o mare îngrijorare și extrem de tulburat, îmi frămîntam mintea cu tot felul de presupuneri, neștiind unde putea să ducă această nouă și nemaiauzită stăruință a zeilor, și nu puteam pricepe de ce nu era desăvîrșită o inițiere care fusese de două ori repetată. De bună seamă, îmi ziceam eu, că Mithras și Asinius nu

---

[1] În text: între piatră și altar. Proverbul a rămas de la sacrificiile aduse zeilor, cînd preotul ucidea victima, la picioarele altarului, lovind-o cu o piatră.

și-au îndeplinit cum trebuie și pe deplin sarcina ce li se dăduse, și într-adevăr, am început să pun la îndoială buna lor credință. Ca un nebun, eram agitat de aceste gînduri, cînd, într-o noapte mi-a apărut în vis binevoitoarea divinitate: „Nu te speria de aceste numeroase inițieri, îmi zise ea, și să nu-ți închipui că mai înainte s-a omis ceva. Dimpotrivă, bucură-te de interesul pe care zeii binevoiesc neconteniț să ți-l arate, și mai degrabă fii mîndru că obții de trei ori ceea ce altuia i se acordă o singură dată, căci acest număr îți va asigura o eternă fericire. Și de altfel această a treia inițiere îți este foarte necesară. Gîndește-te, cel puțin acum, că haina pe care ai îmbrăcat-o în provincia ta trebuie să rămînă acolo în templul unde ai depus-o, și că la Roma, în zilele de sărbătoare, tu n-ai putea să-ți faci rugăciunile îmbrăcat cu ea, nici să te arăți în splendoarea acestui preafericit veșmînt, dacă ți se va fi ordonat s-o faci. Deci, pregătește-te cu suflet bucuros pentru această nouă inițiere care, sub auspiciile zeilor, îți va aduce fericire și prosperitate!"

După aceste convingătoare cuvinte, augusta divinitate binevoi să-mi arate în vis lucrurile de care aș mai avea nevoie pentru a fi inițiat. Atunci, fără nici o întîrziere, fără să mai amîn lucrul pe a doua zi, îndată m-am dus să destăinuiesc marelui preot ceea ce mi se arătase în vis. Din nou mi-am impus înfrînarea de la orice carne de animal și, printr-o cumpătare acceptată de bunăvoie, depășind acele zece zile prescrise de un vechi obicei, mi-am procurat obiectele necesare inițierii, făcînd numeroase daruri mai mult din rîvna pietății decît pe măsura mijloacelor mele. Dar, mulțumită cerului, nu mi-a părut rău nici de aceste osteneli, nici de aceste cheltuieli, căci generoasa providență a zeilor îmi procurase, în for, numeroase procese care mi-au adus frumoase cîștiguri.

În sfîrșit, după cîteva zile, primul dintre marii zei, cel mai strălucit dintre cei puternici, cel mai puternic dintre cei străluciți, regele nemuritorilor și domnitorul suprem, Osiris, mi se arătă în vis nu ascuns sub o înfățișare străină, ci binevoind a mă face să-l văd aievea și să aud cuvîntul său vrednic de respect. El m-a încurajat să-mi reiau cît mai

neîntîrziat, în for, glorioasa carieră de apărător al dreptăţii şi să nu mă sperii de calomniile pe care le răspîndeau invidioşii întărîtaţi de ştiinţa mea, rodul atîtor laborioase vegheri. Şi ca să nu practic cultul său împreună cu ceilalţi adoratori ai săi, el m-a primit în colegiul pastoforilor şi chiar în numărul decurionilor cvincvenali[1]. Din acest moment, cu capul ras, am început să-mi îndeplinesc serviciul în această veche corporaţie, înfiinţată pe vremea lui Sulla, şi fără să-mi acopăr sau să-mi ascund vreodată goliciunea ţestei, mă expuneam tuturor privirilor cu un soi de bucurie.

---

[1] Decurion înseamnă cel care are sub comanda sa zece oameni. Aici trebuie să înţelegem nişte demnitari care, printre pastofori, aveau sub ordinele lor un anumit număr de preoţi, şi a căror putere dura cinci ani.

CUPRINS

ÎN ATENȚIA
librarilor și vînzătorilor cu amănuntul

Contravaloarea timbrului literar
imprimată pe cărțile Editurii UNIVERS
se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România
nr. 45101032, deschis la BCR, Filiala Sector 1, București.

Tehnoredactor EUGEN MANTU

Bun de tipar: 10 ianuarie 1996
Coli de tipar: 17.5

Tehnoredactare computerizată

„UNIVERS INFORMATIC"

Tipărit la
Editura și Atelierele Tipografice
METROPOL